

A

KÉPVISELETI KORMÁNY.

IRTA

JOHN STUART MILL.

A MÁSODIK KIADÁS UTÁN

MAGYARRA FORDITOTTA

JÁNOSI FERENCZ.

PEST,

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1867.

A
KÉPVISELETI KORMÁNY.

Írta:

JOHN STUART MILL

A MÁSODIK KIADÁS UTÁN
MAGYARRA FORDÍTOTTA
JÁNOSI FERENC Z.

PEST, EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1867

ELŐSZÓ.

Kik korábbi irataimat olvasták, e füzetben nehezen találnak valami újat. Mert az elvek azok, melyekért életem nagyobb része alatt küzdöttem, és a gyakorlati tervezetek nagyobb részét másak is, én is fejtegettük. Azonban van ebben is új, t. i. az összeállítás és az egésznek teljes összefüggésébeni megvilágítása. Több nézet – ha nem új, épen oly kevés kinézéssel bír e pillanatban az általános elfogadásra, mint ha új volna.

Egyébiránt én különböző jelekből, de leginkább a parlamenti reform feletti újabb vitákból úgy látom, hogy mindkét párt, mind a conservatívek, mind a szabadelvűek (ha így kell neveznem őket, mint ők nevezik magukat) elvesztették bizalmukat a politikai hitcikkelyekbe, melyekét névlegesen vallanak, inig egyik rész sem látszik valami igyekezetet kifejteni, hogy jobb hitcikkelyeket szerezzen. Pedig egy ily jobb tannak a lehetőségek közé kell tartoznia; és ez nem volna egyszerű kialakulás a két tan között, hanem valami nagyobb szerű és emelkedettebb, melyet épen felső'ségeért elfogadhatnak mind a conservatívek, mind a szabadelvűek, anélkül, hogy bármelyik is feláldozna valamit abból, a mit valóban értékesnek tart hitvallásából. Midőn annyian érzik, habár homályosan is, egy ily tan szükségét, és oly kevesen hízeleghetnek magoknak vele hogy ilyent bírnak, szabad lesz valakinek egészen igénytelenül saját és mások gondolatai közül előadni azokat a melyek befolyással lehetnek e tan alakulására.

I. Fejezet.

A kormányformák mennyire függenek szabad választástól?

Minden, kormányformákra vonatkozó nézet, inkább vagy kevésbé kizárólag, a politikai intézményekről két ellentétes elmélet bélyegét viseli magán, vagy jobban mondva: ellentétes felfogása annak, hogy mik a politikai intézmények.

Némelyek előtt a kormány szorosan gyakorlati mesterség, melyben csupán a vég és az eszközök jönnek kérdésbe. A kormányformák hasonlítanak, egyéb emberi célok elérésére használni szokott segédeszközökhöz. Ezek tisztán csak a találékonyság és belátás ügyeképp tekintetnek. Minthogy az emberek készítik, fölteszik, hogy az embernek szabadsága van azt készíteni, vagy nem készíteni, és elhatározni: hogy miként és mily minta után készítse. Ezen felfogás szerint, a kormány oly feladat, melyet aként kell megoldani, mint minden más üzleti kérdést. Az első lépés: kitűzni a célt, melynek előmozdítása egy kormánytól igényeltetik; a második: felkutatni, melyik kormányforma legalkalmasabb a cél elérésére.

E két pont felett tisztában levén, és felismervén, hogy melyik az a kormányforma, mely a legtöbb jót a legkevesebb rosszal egyesíti magában, csak az a teendőnk marad fenn, hogy nézeteinknek megnyerjük hazánkfiait, vagy azokat, kiknek ez intézvények szánvák. Megtalálni a legjobb kormányformát, elhíttetni másokkal, hogy az a legjobb, és rábírní őket ennek követelésére: im ez észmenete azoknak, kik elfogadják a politikai bölcsészet e nézponjtját.

Ezek egy alkotmányt (a tárgy fontosságát illő tekintetbe véve) épen oly szemmel tekintenek, mint a milyennel néznek egy gőzekét, vagy egy cséplőgépet.

De e tan élénk ellenmondásra talál. Más politikai bölcsészek távol attól, hogy egy kormányformát egy géphez hasonlítanának, úgy tekintik azt, mint valamely önerejű (spontaneous) terményt, és szerintök a kormány tudománya, úgy szólva, egy ága a természetrajznak. Ezek azt mondják: a kormány formák nem függenek a szabad választástól. Nekünk többnyire úgy kell azokat elfogadnunk, a mint találjuk. A kormányok nem állíthatnak fel előre kigondolt terv szerint. „Nem készíttetnek, hanem készülnek.” A mi feladatunk velök szembe, mint a mindenség egyéb tényeivel szemben, az: hogy felismerjük természeti tulajdonságaikat, és alkalmazkodjunk hozzájuk.

Egy nép politikai alapintézményeit úgy tekinti ez iskola, mint e nép életének és természetének szerves terményét; ez terménye szokásainak, ösztöneinek, szükségeinek és öntudatlan óhajtásainak, és csak igen kis mértékben gyümölcse megfontolt terveinek. A nép akaratjának nincs más része a dologban, mint az hogy a pillanat szükségein a pillanat segédszereivel segít, mely segédszerek ha kellőleg öszhangzók a nemzeti érzélemmel és jellemmel, állandóan fenmaradnak, és az egymás utáni összehalmozódás által egy a néphez alkalmazott kormányformát alkotnak, de a melyet hasztalanul

igyekeznének ráerőszakolni más népre, melynél a természet és a körülmények nem fejtették azt ki önerejüleg.

Bajos elhatározni, hogy e két tan közül melyik a visszásabb, ha egyiket vagy a másikat egészen kizárólag akarják érvényesíteni. De az elvek, melyeket az emberek minden vitatott tárgy felett vallanak, nagyon tökéletlenül fejezik ki a véleményeket melylyel valódilag bírnak. Senkisésem hiszi, hogy minden nép képes volna kezelni mindenféle intézvényt. Vigyétek oly messze, a mennyire csak lehet a gepekkeli hasonlatot, az ember még a legegyszerűbb fa vagy vas eszközt se választja azon egyetlen okból, mert magában az a legjobb. Hanem azt kérdezi, hogy bír-e mindazon feltételekkel, melyekkel ezen eszközt előnyösen alkalmazhatja, és névszerint, hogy azok, kiknek azt használniok kell, bírnak-e a szükséges ügyességgel és ismerettel, hogy hasznát vehessék.

Más felől, kik úgy beszélnek az intézvényekről, mintha azok élő szervek volnának. Valódilag nem oly politikai fatalisták, mint a milyeneknek mutatják magukat. Ők nem állítják: hogy az emberiségnek teljességgel semmi szabadsága se volna megválasztani a kormányformát, mely alatt élnie kell; hogy a különböző kormányformákból folyó következmények megfontolása semmi súlylyal se bírna az elhatározásban, hogy melyiket kell választani. De ámbár mind két iskola csupán ellenzéki hajlamból, jelentékenyül túlozva állítja fel elméleteit, és nem is tarthatja fenn egyik is a nélkül, hogy a másíknak engedményeket ne tenne: mind a mellett a két tan, a két gondolkozásmód közt nagyon mélyreható különbségnek felel meg, és ámbár világos hogy egyiknek sincs teljesen igaza,, mind a mellett az is világos, hogy egyik sem teljesen hamis; igyekeznünk kell tehát mindegyiknek gyökeréig hatni, és hasznót vonni az igazság összegéből, melyet mindenike tartalmaz.

Ne feledjük, hogy a politikai intézvények első sorban (ámbár a tétel néha számba nem vétetik) emberek munkái; eredeteket és egész lételöket emberi akaratkak köszönhetik. Az emberek nem találták ezeket teljesen kifejlödve, a mint egy szép nyári reggelen fölédredtek. Az élő fához se hasonlítanak, melyek egyszer elültetve, „folytonosan növekednek,” míg az emberek „alszanak.” Létezések minden szakában az emberek szabad cselekedete tette azzá, a mik lettek. Azonban, mint minden dolog mit az emberek cselekesznek, lehet jó, lehet rós; alkotásában okosságot, ügyességet vagy az ellenkezöt lehet kifejteni. És még ezen felül, ha egy nép hanyagságból vagy külső nyomás által akadályoztatva nem adott ma gának egy alkotmányt ily kísérleti előhaladás által, midön a hiányokat azon mértékben, melyben jelentkeznek, vagy amint az alatta szenvedök ellenállási eröt nyernek kijavítják, akkor a politikai fejlődés e megakasztása kétségen kívül nagy hátrány a kérdésben levő népre nézve; de nem bizonyítja azt, hogy az, mi jónak találtatott más népekre nézve, nem az rája nézve is, és nem leend az, midön annak elfogadását czélszerűnek találandja.

Más felől arról sem kell megfeledkezni, hogy a politikai gépezet magára nem működik. Mindent, mit elméletileg az ember alkotott, utóbb is az embernek kell kezelni, még pedig a közönséges embernek. Ennek nem az ő egyszerű beleegyezésükre, hanem az ő tevékeny részvétükre van szüksége, és épen a milyenek az emberek, azoknak képességéhez és minőségéhez kell azt alkalmazni. Ez három feltételt foglal magában: 1) a népnek, melynek egy kormányformát szánnak, bele kell egyeznie annak elfogadásába, vagy legalább nem utasítani azt oly módon vissza, hogy elháríthatlan akadály gördüljön a felállítás útjába, 2) Akaratjának és képességének kell lenni megtenni azt, mi szükséges annak fentartására; 3) akarattal és képességgel kell bírnia megtenni azt, mit a kormányforma igényel, arra hogy czéljának megfelelőhessen Itt e szó „tenni” visszatartóztatást épen úgy jelent, mint cselekvést. A népnek képesnek kell lenni arra, hogy teljesítse a cselekvés és önmegtartóztatás feltételeit, melyek szükségesek egyfelöl a felállított kormányforma fentartására, másfelöl annak oly állapotba helyezésére, hogy vele a kitüzött czél legbiztosabban eléressék. Ha e föltételek bár melyike hiányzik, egy kormányforma, bármily kedvező előnyöket helyezzen is kilátásba, nem képes megfelelni a czélnek, és alkalmazhatatlan a kérdéses esetben. Az első akadály, egy népnek valamely kormányforma iránti ellenszenve, nem szorul fejtegetésre, minthogy elméletben ezt sohase lehet figyelem nélkül hagyni. Oly eset az, mely minden nap előfordul. Csupán az idegen erö képes rábírní egy amerikai indus népcsaládot, hogy magát egy rendes és polgárisult kormányforma kényszerúségének alávesse. Ugyanezt lehetne mondani, ámbár nem oly általánosságban, a barbárokról, kik bebarangolták a római birodalmat. Egész századokra és a körülmények teljes átalakulására volt szükség, hogy függést és fegyelmet olyankor is ösmerjének midön nem állanak hadiszolgálatban. Vannak, melyek csak épen bizonyos családok kormányának vetik magokat alája önkénytesen, oly családokénak, melyek úgy szólva, kiváltságkép, emberi emlékezetet meghaladó idök óta, főnököket adtak nekik. Bizonyos nemzetek idegen hódítás nélkül nem tudnak hozzászokni a monarchia eltüréséhez; másoknak

ugyanazon ellenszenve van a köztársaság iránt. Az akadály gyakran, egy időre teljesen elháríthatlan.

De vannak oly esetek is, melyekben egy nép, ámbár nincs ellenszenve valamely kormányforma iránt – s talán még épen kívánja azt – nem bír elég akarattal vagy képességgel annak feltételeit teljesíteni. Lehet, hogy képtelen (tehetetlen) teljesíteni a feltételeket, melyek nélkül egy kormányt még névleg se lehet fen-tartani. Így egy nép előnyösebbnek találhat egy szabad kormányt; de ha tunyaságból, vagy gondatlanságból, vagy gyávaságból, vagy közszellem hiányából képtelen annak megőrzésére szükséges erőt kifejezni; ha nem akar harcolni kormányáért, midőn ez egyenesen meg van támadva; ha rászédethetik oly mesterfogásokkal, melyeket kijátszására működésbe hoznak; ha a levertség egy pillanatában, vagy ideiglenes rémülésben, vagy valamely személy iránti lelkesülés rohamában annyira eltévedhet, hogy szabadságát egy nagy ember lábai elébe teszi, vagy oly hatalmat biz rá, mely képesíti őt az intézvények felforgatására; mindezen esetekben e nép inkább vagy kevésbé képtelen a szabadságra; és ámbár a rövid ideig tartott birtoklás is javára szolgálhat, még sem lehet kinézése, hogy egyhamar élvezni fogja.

Hasonlóan egy nép, lehet hogy nem akarja, vagy nem képes teljesíteni a kötelezettségeket, melyeket egy bizonyos kormányforma igényel tőle. Egy bárdolatlan nép, habár egy bizonyos pontig érzi is a polgárosult társadalom jótéteményeit, képtelen lehet az ezzel járó korlátok elviselésére; szenvedélyei nagyon erőszakosok lehetnek, vagy személyes büszkesége sokkal zsarnokibb, hogy sem lemondhatna a magán küzdelemről és a törvényre bízna az ő valódi, és képzelt sérelmei bosszúját. Ily esetben, egy polgárosult kormánynak, hogy valóban előnyös legyen, jelentékeny mértékben kényuralminak kell lenni, nem túrni semmi ellenőrzést a nép részéről, és minden alkalommal nagy mértékű törvényes kényszert gyakorolni rá.

Egy másik nép, csak korlátolt és részbeni szabadságra van teremtve, mert nem akar tevékenyen kezdet nyújtani a törvénynek és hatóságoknak a gonosztevők megbüntetésében. Egy nép, mely hajlandóbb elrejtteni egy vétkest, mint letartóztatni; egy nép, mely mint a hindu képebb hamisan esküdni, hogy megszabadítson egy embert, ki őt meglopta, mint azt a fáradságot venni magának, hogy tanúskodjék ellene, s ezzel bosszúját magára vonja; egy nép, melynél (mint némely európai nemzetnél,) az utcza másik felére szokás menni, ha az egyik felén épen gyilkolnak valakit, mert a csendőrség dolga ezzel foglalkozni, és kényelmesebb nem elegyedni olyan dologba, mihez semmi köze; végre egy nép, mely fellázad egy kivégzés ellen, de nem botránkozik meg egy gyilkosságon, – egy ily népnél a hatóságnak szigorúbb elnyomó hatalommal kell bírnia mint egyebütt, minthogy a polgárosult élet első és legmúlhatatlanabb kellékeinek nincs más biztosítéka.

Az érzelmeknek e sajnálatos állapota egy népnél, mely maga megett hagyta a vad állapotot, kétségtelenül egy előbbi rász kormány következése, mely arra szoktatta őt, hogy a törvényt úgy tekintse, mint a mely más célból, nem az ő javára hozott, és a törvény szolgálait gonoszabb ellenségeinek tartsa, mint annak megszegőit.

Bármily kevés, kárhuztatást érdemelnek azok, kiknél az ily gondolkozásmód megszületett, és bár utóvégre egy jobb kormány által kiirthatok, mind a mellett míg ezek léteznek, egy ily hajlamokkal bíró nép nem kormányozható oly kevés hatalmaskodással, mint egy oly nép, melynek rokonszenvei a törvény felé hajlanak, és a mely készséggel nyújt segédkezet e törvény végrehajtására.

Sőt, a képviseleti intézvények is csekély értékűek, s a zsarnokság és fondorkodás egyszerű eszközeivé válhatnak, ha a választók tömege nem érdeklődik eléggé kormánya iránt, vagy ha a választók nagy része nem a közjó indokai szerint adná szavazatát, eladja azt, vagy befolyásos emberek csábítása szerint szavaz, kiknek érdekükben van a szavazókat félrevezetni. Az ekként gyakorlott népszavazás, a helyett hogy biztosíték volna egy rász kormány ellen, nem egyéb, mint egy kerékkel több az ő gépezetében.

Ezen erkölcsi akadályon kívül néha anyagi nehézségek képeznek áthághatatlan gátot a kormányformák előtt. A hajdankorban, ámbár akkor bírhattak s gyakran bírtak is nagy egyéni függetlenséggel, semmisen létezhetett szabályos népies kormányhoz hasonló egy város vagy vár határain kívül, mert a physical kellékek, hogy egy közvélemény alakuljon és elterjedjen, csak azoknál voltak meg, kik összegyűlhettek ugyanazon agorában megvitatni a közügyeket. Általánosan azt hiszik, hogy ezen akadály elenyészett a képviseleti-rendszer elfogadásával. De hogy ez teljesen legyőzessék, a lapokra, még pedig a mindennapi hírlapokra volt szükség, mely valódi ámbár sok tekintetben nem teljes egymértéke a fórumnak és pnyxnek.

Vannak oly társadalmi állapotok, hol még a monarchia se állhat fenn nagy területen, a nélkül, hogy kisebb fejedelemségekre szét ne szakadna, melyek egymástól függetlenek, vagy csal a hűbértség laza

kötéléke által egyesítvük; és ez azért, mert a hatalom gépezete nem elég tökéletes, hogy a kormányzó rendeleteinek személyétől távol eső helyeken is engedelmeskedjenek. A kormányzónak, még a hadsereg részéről is az engedelmisségre nézve nem volt más biztosítéka, csak az önkényes hűség, és nem volt eszköz a néppel oly összeg adót fizettetni, mely elegendő lett volna egy nagy terület megfektezésére szükséges erő fenntartására. Ezekben és minden hasonló esetben szükség átértetni, hogy az akadályok ereje kisebb nagyobb lehet. Lehet oly nagy, hogy egészen megronthatja egy kormány működését, a nélkül, hogy lételet teljesen kizárná, vagy hogy kétséssé tenné a gyakorlatban más feletti előnyösségét. Ez utóbbi kérdés egy ténnyel van kapcsolatban, melyhez még eddig nem jutottunk el, és ez: a különböző kormányformáknak képessége a haladást előmozdítani.

Vizsgálat alá vettük a három alapfeltételt, melyek mellett a kormányformák alkalmasok egy népnek. Ha azok, kiket a természeti politikai elmélet felekezetéhez tartozóknak lehet nevezni, nem akarnak egyebet, mint makacsul ragaszkodni e három feltétel szükségességéhez; ha csak azt igénylik, hogy semmiféle kormány nem állhat fenn állandólag, mely nem teljesíti a két első feltételt és még a harmadik nagyobb részét is, az ő ily határok közé szorított tanok megdönthetetlen. A mit még ezen túl igényelnek, előttem egészen tarthatatlannak látszik. Mind az, mit az intézmények történeti alapjának szükségességéről, a nemzetiségek jellemével és szokásaivali összhangzásról stb. mondanak, vagy ezt jelenti, vagy semmit. A hasonló phrasisokban a józan értelmén kívül az érzelésnek is jelentékeny vegyüléke van. De gyakorlati szempontból tekintve, a politikai intézmények ez állítólagos kellékei, valójában ugyan annyi könnyítések, hogy a három feltétel valósíttassék. Midőn egy intézménynek, vagy egy intézmények összegének a közvélemény, a nép ízlése és szokása az utat előkészíti, nemcsak hogy könnyebben elfogadja azokat a nép, hanem könnyebben el is sajátítja, és nagyobb készséggel hajlandó azt megtenni, mit tőle kivannak, mind az intézmény biztosítására, mind az ő legelőnyösebb kifejlődésére. Nagy balfogás volna egy törvényhozótól úgy intézkedni, hogy ne használja fel a meglevő érzelmeket és szokásokat.

Más részről túlzás, mulhatatlan feltételek közé sorozni e dolgokat, melyek nem egyebek, csak segédzerek és könnyítések. Egy nép készebb megtenni s könnyebben is megteszi azt a mihez hozzá szokott; de megtanulja megtenni azt is, a mi új. A dolgok meg-szokottsága nagy segítség; de egy eszme, melylyel az ember sokat foglalkozik, végre megszokott lesz, még ha eleinte meg is döbentett. Számos példa van rá, hogy egész nép hő vággyal sóvárog még meg nem kísérelt dolgokért. A képesség adaga, melylyel bír egy nép, hogy új dolgokat alkosson, és új körülményekbe beletalálja magát, egyike a kérdés elemeinek. Egy tulajdonság ez, melylyel a különböző nemzetek és a polgárosultság különböző korszaki nem egyenlő fokon bírnak. Hogy képes-e valamely nép egy megadott kormányforma föltételeit teljesíteni: azt általános szabályban kifejezni nem lehet. A szóban forgó nép ismerése gyakorlati Ítélet és éles pillantás kell hogy vezéreljenek. Van más tekintet is, melyeket nem kell tévesztetni szem elől: egy nép, lehet hogy nincs előkészítve a jó intézményekre; de a felébresztett vágy, egyik szükséges része az előkészítésnek. Ajánlani és védeni egy intézményt vagy kormányformát, előnyeit teljes világításba helyezni, egyike a módoknak, gyakran egyetlen lehetséges mód, hogy az gyökeret verjen a nemzet lelkében, mely az által megtanulja nemcsak követelni és elfogadni, hanem kezelni is az intézményeket. Mi eszköze volt az olasz honfiaknak a mostani és előbbi nemzedék alatt, az olasz népet az egységbeni szabadságra előkészíteni, ha nem az, hogy Ösztönözték, rászoktatták ennek követelésére. Azonban azok, kik hasonló szerepre vállalkoznak, legyenek teljesen áthatva nemcsak az, általuk ajánlott intézmények nagy politikai előnyeitől, hanem a kivitelre szükséges erkölcsi és értelmi és cselekvő képességtől is, hogy kikerüljék oly vágyak ébresztését, melyek a nép képességét jóval túlhaladják.

A mondottak eredménye az, hogy az annyszor idézett három föltétel által kijelölt határok között az intézmények és kormányformák a szabad választás tárgyai. Általánosságban kutatni a kérdést, melyik a legjobb kormány forma, nem ábránd, de a tudományos léleknek nagyon is gyakorlati foglalkoztatása: és egy országba bevinni a lehető legjobb intézményeket, melyek az ország jelen állapotában képesek, tűrhetőleg teljesíteni a feltételeket, im egyike a legjózanobb céloknak, melyfelé a gyakorlati törekvés irányulhat.

Mindent, mit az emberi akarat és belátás sikerességének értéktelenítésére (vagy kisebbitésére) lehet mondani a kormány tárgyában, ugyanazt el lehet mondani mindenütt, hol az akarat és belátás szerepel.

Az emberi hatalom rendkívül korlátolt minden dolog körül. Nem működhetik, csak ha egy vagy több természeti erőt kezel. A kívánt használatra alkalmas erőknek tehát létezniök kell, és ezek nem működnek, csak saját törvényeik szerint. Mi nem hajthatjuk vissza a folyamat forrásához; de azért

nem mondjuk, hogy a vízi malmok „n ő n e k, n e m k e l l ő k e t k é s z í t n i.” A politikában, mint a gépészetben, a gépen k i v ü l kell keresni az erőt, mely a mozgást eszközli, és ha ez erő meg nem található, vagy ha elégtelen legyőzni a józanon várható akadályokat, a gép nem fog mozogni.

Ez nem a politikai mesterség sajátsága, és alig kell mondanunk, hogy ez is ugyanazon feltételeknek és korlátozásoknak van alávetve, melyeknek minden más mesterség.

E ponton egy más ellenvetést találunk, vagy ugyanazon ellenvetést de más alakban: „az erők, melytől függenek, a legnagyobb politikai tünemények, az államférfiak és bölcsészek által nem vezethetők. Azt állítják, hogy egy ország kormányának lényeges része előre meg van határozva az országnak, a társadalmi hatalom elemeinek megoszlása következtében kifejtett állapota által. Bár mi legyen egy társadalomban a legerősebb hatalom az fogja megnyerni a kormányi tekintélyt, és a politikai alkotmánybani változás nem lehet tartós, ha azt a hatalomnak a társadalomban új felosztása nem előzi meg, vagy nem kíséri. Egy nemzet tehát nem választhat magának kormányformát. Csupán a részleteket, a gyakorlati szervezést választhatja; de az egésznek lényege, a legfőbb hatalom helye az ő társadalmi körülményei által határozatnak el.”

Hogy van egy adag igazság e tanban, én elismerem; de hogy hasznát vehessük, azt másként kell kifejezni és illő korlátok közé kell szorítani. Midőn azt mondják, hogy a legnagyobb hatalom egy társadalomban legnagyobbá teszi magát a kormányban is, mit jelent itt e szó h a t a l o m? Az nem az idegek és izmok ereje; mert akkor csupán a democratia volna az egyetlen létező kormány.

A pusztá izom erőhöz tegyük hozzá még két más elemet, a tulajdont és értelmet, és ezzel inkább megközelítjük az igazságot, de mindig távol vagyunk attól hogy elértük volna. – Gyakori eset, hogy a kisebbség uralkodik a többség felett, sőt az is megtörténik, hogy a többség túlnyomó gazdagságra és értelemre, és mind a mellett meghajlik a kisebbség ereje előtt, mely mindkét tekintetben alantabb áll mint ő. Hogy a hatalom e különböző elemei politikai befolyást gyakoroljanak, szervezve kell lenniök; és szervezés tekintetében az előny szükségkép azoké, kiknek a kormány kezökben van. Egy sokkal gyengébb párt túlnyomóvá lehet, ha a kormány hatalmát veti a mérlegbe; és egyedül ez által sokáig megtarthatja túlnyomósságát; ámbár, igazat szólva, az ily alapon levő kormány oly helyzetben van, melyet a gépészetben „n e m b i z t o s” (nem állandó) egyensúlynak neveznek.

De vannak még erősebb ellenvetések is a kormánynak ez elmélete ellen. Minden hatalom, mely egy társadalomban politikai hatalommá átalakulni törekszik, nem nyugvó és szenvedőleges, hanem cselekvő hatalom; más szókkal oly hatalom, mely jelenleg működik; mi annyit tesz, hogy igen kis része minden létező hatalomnak. Politikailag szólva, minden hatalom nagy része az akaratban áll. Hogyan lehetséges összeszámítani a politikai hatalom elemeit, míg számításunkból kihagyjuk azt, mely az akaratra hat? Azért, mert azok, kik a társadalomban a hatalmat bírják, végre birni fogják a politikai hatalmat is, nem kell azt hinni, hogy haszontalan a közvélemény által befolyani akarni a kormányszerkezetre, mert ez annyi volna, mint elfeledni, hogy a közvélemény egyike a legtevékenyebb társadalmi erőknek. Egy személy, kinek hite van, oly társadalmi erő, mely egyenlő kilenczvenkilencz más személyhez, kiknek nincs egyébök, csak érdekeik. Azok, kiknek sikerűit általánossá tenni a meggyőződést, hogy bizonyos kormányforma, vagy bármely társadalmi tény elsőséget érdemel, megtették a legfontosabb lépést arra, hogy a maguk részére megnyerjék a társadalom főbb hatalmait. Azon a napon, melyen az első vértanú megköveztetett Jeruzsálemben, midőn az, ki apostola lón a pogányoknak jelen volt „s beleegyezett halálába, „ gyaníhatta-e valaki, hogy e megkövezett ember pártja már akkor és ott a legjelentékenyebb hatalom volt a társadalomban? És az események nem bizonyították-e be, hogy ez így van? Mert ez volt az eddig létezett hitek között a leghatalmasabb. Ugyanezen elem tett egy wittenbergi barátot a wormszi gyűlésen sokkal hatalmasabb társadalmi erővé V. Károly császárnál, és valamennyi ott egybegyűlt fejedelemlé.

De talán azt mondandják nekünk, hogy ezek oly esetek, melyekben a vallás is szerepel, és hogy a vallásos meggyőzések különös erővel bírnak. Vegyük hát egy tisztán politikai esetet, hol, ha a vallás tekintetbe jön, a vesztes fél pártján volt.

Ha valaki meg akar győződni róla, hogy a szemlélődő gondolat egyik főbb eleme a társadalmi hatalomnak, csak tekintsen vissza a múlt századra, midőn alig volt Európában oly királyi szék, melyen ne ült volna egy szabad-elvű és reformáló király, egy szabadelvű és reformáló császár, és a mi mindennél különösebb, egy szabad szellemű és reformáló pápa: ez a Nagy Friderik, II. Katharina, II. József, Péter – Leopold, XIV. Benedek, Ganganelli, Pombal és Aranda százada; az a korszak, midőn még a nápolyi Bourbonok is szabadelvűek és reformálok voltak, és a francia nemességből minden tevékeny szellem tele volt az eszmékkel, melyekért nemsokára oly drágán lakolt. Im egy teljesen

meggyőző példa, hogy a tisztán physical és oeconomiai hatalom még egy maga nem képezi az egész társadalmi hatalmat. Hogy a szerencsen rabszolgaság Angliában és egyebütt megszűnhetett, nem az anyagi érdekek megosztásában történt változás, hanem az erkölcsi meggyőződések terjedése eredményezte. Az oroszországi jobbágyok az ő felszabadításukat, ha nem valami kötelesség érzetnek, de legalább az állam valódi érdekei iránt felvilágosodottabb nézet születésének köszönhetik. A gondolat határozza meg az emberek cselekvését; és ámbár a hiedelem és meggyőződés az embereknél átlagosan sokkal nagyobb mértékben személyes helyezetei, mint okosságuk által határozatják meg, mind a mellett nem csekély befolyást gyakorolnak rajok rábeszélés és meggyőzés által, azok, kiknek személyes helyezete más, és a kik a neveltségnek egy más fokán állanak. Midőn tehát a míveltebb emberek általában könnyen rávehetők, hogy egy társadalmi rendezést vagy egy politikai intézvényt üdvösnek, egy másikat rosznak, egyiket kívánatosnak, a másikat kárhuzatosnak ismerjenek el, sokat tettünk arra nézve, hogy az egyiknek megadjuk, a másiktól visszavegyük a társadalmi erőnek azt a túlnyomóságát, mely őt életképessé teszi. Azon szabály, hogy egy nép kormánya, az, a mivé lenni a társadalmi erők kényszerítik, csak abban az értelemben igaz, hogy a lehangolás helyett inkább felbuzdít a kísérletekre, hogy válasszunk a társadalom adott körülményei között kivihető kormányformák közül.

II. Fejezet.

A jó kormány forma ismer tető jele.

Egy ország számára a kormányformát választani lehetvén, azt kell megfontolni, hogy mire essék e választás, melyek ismertető jelei valamely társadalom érdekeit leginkább kielégítő kormányformának.

E kérdés fejtegetése előtt szükségesnek látszhatik meghatározni, mik a kormány teendői; mert a kormány tisztán és egyszerűen eszköz levén, az eszköz megválasztásának attól kell függnie, hogy mennyire alkalmas az a kitűzött cél felé segíteni. De a kérdésnek ily forma kitűzése nem könnyíti a tanulmányozást 1 annyira, mint a mennyire hinné az ember, és nem állítja az egész kérdést szemünk elébe. Mert először a kormány működési köre nem valami változatlan dolog, hanem olyan, mely változik a társadalom különféle állapota szerint: sokkal szétágozóbb dolog egy fejletlen népnél, mint annál, mely már a műveltségben előhaladt. Továbbá egy kormány vagy valamely politikai intézvény összegének jellege kellőleg nem méltányolható, ha mi csak arra szorítkozunk, hogy a kormányi működések törvényes hatáskörét vizsgáljuk. Mert ámbár egy kormány jótékonyága szükségkép korlátozva van e hatáskör által, szerencsétlenségre nem ez az eset rász tulajdonaival. Mindennemű és fokú roszbán, melyre az emberiség képesítve van, részesülhet ő kormánya által, és a jóból melyre a társadalmi élet képes, semmi egyéb nem valósulhat, mint az a mi öszhangzó a kormányformával és a minek az tért enged.

Nem is szólva a közvetett hatásról, a hatóság közvetlen beavatkozása az ember egész léterére kiterjedhet; és a kormánynak a társadalom jólétére való befolyását nem csekélyebből, mint az emberiség összes érdekeihez való viszonyából kell vizsgálni és megítélni.

E szerint kötelezve érezvén magunkat, hogy egy jó vagy rász kormány próbakövét szemünk előtt tartunk egy oly bonyolult tárgyat, milyen a társadalom összes érdeke, mi készséggel kísértjük meg határozott csoportokba osztályozni ez érdekeket, ez által mutatván rá a kormány tulajdonokra, melyek szükségesek e különböző érdekek ápolására. Nagy könnyűség volna, lia így szólhatnánk: a társadalom jóléte ezen meg ezen elemekből van összetéve; egyik az elvek közül ily viszonyokat, a másik meg amolyanokat kíván; az a kormány tehát, mely mind e feltételeket a legmagasabb fokon egyesíti magában, a legjobb. Így épülne fel a jókarban levő társadalmat alkotó elemek feletti egyes tantételekből (theorems) a kormány elmélete.

Szerencsétlenségre elősorolni és osztályozni mind azt, mi a társadalmi jólétet alkotja, valamint ily tantételek alakulásának elfogadása nem könnyű dolog. Csaknem mindazok, kik a jelen és az ezt megelőző nemzedék idejében magasabb látkörből tanulmányozták a politika bölcsészetét, érezték az ily osztályozás fontosságát; de a kísérlet, melyet tettek e cél elérésére, amennyire én tudom, már az első lépésnél megállapodott. Az osztályozás a társadalom szükségeinek, a rend és haladás (francia bölcsészek szójárása) közti

megosztásával kezdődik és végződik; mások Coleridget követve „állandóság és haladás” nevekkel jelzik ugyanazt. Ezen osztályozás tetszik és csábit az ellentét által, mely látszólag nagyon határozott, és az érzelmek figyelemre méltó különbsége által, a melyekre hivatkoznak. De én félek, hogy (bár közbeszédben elfogadható) ez a megkülönböztetés a rend vagy állandóság és haladás közt, nem eléggé szabatos és tudományos, ha egy kormány szükséges tulajdonait akarjuk meghatározni.

Mert először is mi az a rend, és mi az az előhaladás? Az előhaladást illetőleg nincs semmi nehézség, legalább nincs olyan, mi szembeszöknék. Midőn az előhaladásról úgy beszélnek, mint az emberi társadalom egyik szükségéről, a haladás alatt természetesen csak javítás értetik. Ez tűrhetőleg határozott eszme. De mi az a rend? E szó alatt most többet majd kevesebbet értenek, de igen ritkán mindent, mire a javításon kívül az emberi társadalomnak szüksége van.

A rend legkorlátoltabb értelemben engedelmisséget jelent. Egy kormányról azt mondják, hogy fentartja a rendet, ha sikerül maga iránt engedelmisséget eszközölni. Azonban az engedelmisségnek különböző fokai vannak, és nem mindenik dicséretes. Egyedül egy korlátlan kényuralom kívánja, hogy a polgár feltétlenül engedelmeskedjék a hivatalos személyek minden rendeleteinek. Legalább nekünk kellő hatások közé kell szorítanunk az általános jellemű és a törvények határozott formájában kibocsátott rendeletek definícióját. A rend, így értve, kétségtelenül múlhatatlan kelléke egy kormánynak. Nem lehet mondani, hogy kormányoz az, mely parancsolatainak nem tud engedelmisséget szerezni. Azonban a rend, bár szükséges feltétele, de nem végcélja egy kormánynak. Hogy engedelmisséget szerez magának, az kellék más cél elérésére. Hátra van még kikutatni, mi az a másik cél, a mely felé törekedni kell minden társadalom kormányának, eltekintve a jobbitás eszméjétől, ez a melyet helyben maradó vagy előre menő társadalomban egyiránt el kell érnie. - Szélesebb értelemben a rendszó azt jelenti, hogy a közcsend semmi magán erőszak által nem zavartatik meg. Azt mondják, hogy rend ott létezik, hol az ország lakói általánosan értve, megszűntek saját czivódásaikat erőszakosan intézni el, és megszokták hogy perlekedéseik elintézését, s a kapott méltatlanságok megboszulását a nyilvános hatóságra bízzák. Azonban a rend e szélesebb értelemben is inkább a kormány lételének szükséges feltétele, mint célja, vagy kitűnőségének jellege. Mert a szokás, hogy a kormánynak alávéssék magukat és minden peres ügyet tekintélye által intéztessenek el, mélyen meglehet gyökerezve, mind a mellett a modort, melylyel eljár a kormány ily pörös tárgyakban, oly roppant köz választja el egymástól, mint a mekkora a jó kormányt a rossz kormánytól.

Ha a rend fogalmába mindent bele akarunk foglalni, mit a társadalom követel kormányától, és a mi nincs befoglalva az előhaladás eszméjébe, akkor úgy kell a rendet meghatároznunk, mint mindennemű máj-létezett jónak megőrzőjét, és az előhaladást, mint olyant, mely ugyan azoknak növekedésében áll. Ez a megkülönböztetés egyik vagy másik osztályában magába foglalja mind azt, minek a kormány részéről támogatását várjuk. De így felállítva, ebben nem találjuk meg „egy kormány bölcsészet alapját. Nem mondhatjuk, hogy egy politika megalapítására bizonyos rendszabályokat a rend, másokat az előhaladás érdekében kell végrehajtani, mert az itt mondott értelemben, a rend és előhaladás feltételei nem ellentétesek, hanem ugyanazok. Ugyanis a tevékenységek, melyek a már létező társadalmi jót fenntartani akarják, tökéletesen azok, mint a melyek növelni akarják, és megfordítva: köztük az egyetlen különbség csak az, hogy a tevékenységek magasabb foka szükségeltetik e második esetre, mint az elsőre.

Például melyek a polgárok egyéni tulajdonai, melyek legalkalmasabbak a társadalomban már létező jó erkölcsöt, munkásságot, jóllétet fentartani? Az egész világ azt fogja mondani, hogy az erények: szorgalom, becsület, igazságosság és okosság. De hát nem kiválólag épen e tulajdonok azok, melyek valamennyinél inkább vezetnek a tökély felé? És ezen erények növekedése a községben már magában is nem a legnagyobb javítás-e? Ezért tehát a kormánynak mind azon tulajdonai, melyek a munkásságot, fedhetetlenséget, igazságosságot és okosságot kifejtik, egyként mozdítják elő az

állandóságot és előhaladást; csak hogy e tulajdonokból sokkal nagyobb adag kell arra, hogy a társadalom előre haladjon, mint arra, hogy megtartassék azon fokon, melyre már eljutott.

Azután melyek azon külön tulajdonságok az embereknél, melyek kiválóan viszonyban állnak a haladással, és a melyek nem vezetnek oly közvetlenül a rendes fentartás eszméjéhez? Ezek mindenek felett: a szellemi tevékenység, a vállalkozási szellem, a bátorság.

De hát e tulajdonságok nem épen oly szükségesek-e a jót, melylyel már bírunk megőrzeni mint szaporítani? Ha van valami bizonyos az emberi dolgokban, az bizonyos, hogy becses szerzeményeinket csak is azon erély folytonos kifejtésével tarthatjuk meg, a melylyel szereztük. Az elhagyott dolgok múlhatatlanul elvesznek. Azok kiket a siker leszoktat a gondosságról és megfontolásról, és arról, hogy a kellemetlenségekre is készen legyenek, ritkán őrzik meg sokáig mosolygó szerencsájüket. Az értelmi kellék, mely úgy látszik kizárólagosan a haladásnak van szentelve, és minden ily nemű törekvések tetőpontja az eredetiség vagy találékonyság. Azonban e tulajdonság néni kevésbé szükséges az állandóságra is, mert az emberi dolgok kikerülhetlen változandóságában minden lépten új veszélyek és akadályok állanak elő, melyeket újabb segédszerekkel és eszközökkel kell elhárítani, még arra is, hogy a dolgok eddigi állapotukban fentartassanak. Ezért mindazon tulajdonságok, melyekkel egy kormány a tevékenységet, az erélyt, a bátorságot, eredetiséget éleszti, épen úgy kellékei az állandóságnak, mint az előhaladásnak; csak hogy általában ezeknek magasabb foka szükséges a második, mint az első esetben. Ha mostan a társadalom értelmi kellékeiről az anyagi kellékekre megyünk át, lehetetlen, oly politikai vagy társadalmi intézvényt találni, mely kizárólag csak a rendre, vagy csak az előhaladásra vezetne, mi az egyiknek kedvező, előmozdítja mind a kettőt. Vegyük például a közönséges rendőri intézvényt. Úgy látszik a rend a tárgy, mely leginkább van érdekelve a társadalmi szervezet e részének működésében. Azonban, ha a rendőrségnek sikerül előmozdítani a rendet, más szókkal, ha elnyomja a vétket annyira, hogy mindenki biztosságban érzi személyét és vagyonát, lehet-e oly dolog, mely egyenesebben vezetne a haladásra? A tulajdon legnagyobb biztossága, egyike a nagyobb termelés okainak és feltételeinek, mely maga az előhaladás közönséges és mindennapi értelemben. A vétek teljesebb elnyomása, elnyomja a hajlamokat is, melyek a vétekre vezetnek, és ez a magasabb értelemben vett haladás. Az egyén megmenekülve a gondtól és nyugtalanástól, mely nyomja egy tőkélytelen védelmű államban, tehetségeit szabadon alkalmazza önmaga és mások helyzetének javítására; míg ugyanazon ok őt a társadalmi élethez csatolva, és azt eszközölvén, hogy embertársait ne tekintse jelen és jövőbeli elleneinek, kifejti a mások iránti testvériesség és szeretet érzését, és a társadalom jóléte iránti érdekeltséget, melyeknek oly nagy részük van a társadalom előhaladásában.

Vegyük még egy oly közönséges esetet, milyen, a jó adózási és pénzügyi rendszer. Ezeket általánosan a rend rovata alá soroznák. Azonban van-e olyan dolog mi a haladást jobban előmozdítná mint ez? Egy pénzügyi rendszer, mely az egyiket támogatja, ugyanazon előnyeinel fogva a másikra vezet. Például a takarékoság nemcsak oly eszköz, melylyel a közvagyon tőkéjét meg lehet őrzni, hanem a melylyel szaporítani is lehet.

A terhek igazságos elosztása, a polgárok elébe az erkölcsiség és lélekismeretesség példáját állítván, ily nehezen rendezhető ügyben, és egy bizonyítékát az elentékenységnek, melyet csatolnak a legfőbb hivatalok e tulajdonsághoz, kiválóan alkalmas nevelni a népség erkölcsi érzelmét. Az oly adó behajtás, mely nem akadályozza a polgárok munkásságát, és szükségtelenül nem korlátozza szabadságát, a közvagyonnak nemcsak megtartását, de növekedését is előmozdítja, és az egyéni képességeket nagyobb tevékenységre bátorítja. És megfordítva, minden pénzügyi és adóztatási hiba akadályozza a nép erkölcsi és vagyoni javulását, és ha csakugyan súlyos, elszegényedését és elerkölcstelenedését eszközli. így csaknem általánosságban ki lehet mondani, hogy a midőn a rend és a fentartás legszélesebb értelemben vétetnek, midőn ezek a létező előnyök állandóságát jelentik, a haladás föltételei ugyanazok, a melyek a rendé, csakhogy magasabb fokon; az állandóság föltételei egyszerűen ugyanazok, melyek a haladásé, csakhogy kisebb mértékben.

Azon tétel támogatására, hogy a rend lényegesen különbözik a haladástól, és hogy a meglévő jó fentartása, és egy új jó megszerzése eléggé különböznek egymástól, hogy egy mélyreható osztályozás alapjául szolgáljanak, talán azt hozhatnák fel ellenünkben, hogy a haladás a rend rovására is megtörténhetik; hogy mialatt mi szerzünk vagy szerezni igyekszünk valami jót, azalatt talán elvesztünk másokat; így megtörténhetik, hogy növekedik a vagyonosodás, mialatt az erény hanyatlik. Ezt megengedve, ez nem azt bizonyítja, hogy az előhaladás és fentartás (állandóság) teljesen különböző dolgok, hanem azt, hogy a gazdagság és erény különböző. Az előhaladás annyi, mint a fentartás, s ezenfelül még valami; és ezt nem lehet megczáfolni azzal, hogy az egy dologbani előhaladás nem zárja magába a minden lehető dologbani fentartást. Az egy dologbani haladás nem foglalhatja magában a minden dologbani haladást. Bármely dologbani haladás magábazárja az ugyanazon dologbani fentartást: valahányszor feláldozzák a fentartást, a haladás valamely külön nemének, ugyan akkor még inkább áldozatul hozunk neki egy másik haladást is; és ha nem érdemelte meg az áldozatot, akkor nemcsak a fentartás érdekét tévesztettük szem elől, hanem a haladás általános érdekét is féreismertük.

Ha egy jó kormány tudományos meghatározására hibáson ellentétbe helyezett eszméket akarunk használni, bölcsészetiileg sokkal határozottabb volna mellőzni a rend szó definitióját, és azt mondani, hogy a legjobb kormány az, mely leginkább előmozdítja a haladást. Mert a haladásban benne van a rend, de a rend nem foglalja magába a haladást. A haladás nagyobb foka annak, minek a rend egy kisebb foka. A rend minden más értelemben csak egy részét képezi egy jó kormány kellékeinek; de annak nem fogalma és lényege. A rend helye leginkább az előhaladás kellékei közt volna, mert ha mi növelni akarjuk javaink összegét, az első dolog kellőleg gondoskodni arról, a mink már van. Ha több gazdagságot akarunk szerezni, első szabályunk legyen, hogy ne vesztegessük el hasztalanul meglévő tőkéinket. A rend ily szempontból tekintve nem oly mellék cél, a melyet össze kell egyeztetni az előhaladással, hanem alkatrésze és segédszere, a haladásnak. Ha valamely nyereség nagyobb értékű veszteség árán van megvásárolva, az nem” előhaladás. Az ily értelemben vett haladás elősegítése magába foglalja egy kormány egész jóságát.

De a jó kormány ismertető jelének e körülírása, ámbár metaphysicailag védelmezhető, nem egészen találó, mert ámbár minden igazságot magában foglal, mégis annak csak egy részére emlékeztet. Az eszme, melyet a haladás szó kelt, az előremenés eszméje, míg az, a hogy itt használjuk, a hátralépés megakadályozását is jelenti. Ugyanazon társadalmi okok, ugyanazon vallások, ugyanazon érzelmek, intéz vények és gyakorlatok szükségesek arra, hogy megakadályozzák a társadalom hátralépését, melyek szükségesek előhaladásához. Midőn a javuláshoz nincs többé remény, az élet még akkor se szűnik meg folytonosan küzdeni a hanyatlás okai ellen; mint ez jelenleg is történik. A politika, mint a régiek felfogták, egészen ebből állót: „Az embereknek és műveiknek természetes hajlama van elfajzani, azonban e hajlamnak erélyesen kezelt, jó állam intéz vény ékkel nagy időre gátot lehet vetni.” Ámbár mi most nem vagyunk ezen a véleményen, ámbár ma az emberek nagy része más tant vall, és azt hiszi, hogy a dolgok mind összevéve mégis a haladás útján vannak, nem felejthetjük el, hogy az emberiségnek minden eszelőssége, minden vétke, minden hanyagsága, közönye, restsége egy oly erőt képez, mely folytonosan a rossz felé ragadja az emberi dolgokat, és hogy ez erőnek egyetlen egyensúlyozója, mely egyedül képes megakadályozni, hogy mindent ne ragadjon magával, az: ha van az embereknek egy osztálya, kiknek törekvése (részint állandólag, részint koronként,) hasznos és magasztos cél felé irányul. Nagyon félszeg eszmét adna az emberi természet javítására és tökélyesítésére irányzott törekvések fontosságáról azon elővélemény, hogy főértékek azon javításban van, melyet eszközöltek, és megszűnéseknek nem lesz más következménye mint az, hogy ott maradunk ahol voltunk. Ezen törekvések igen csekély csökkenése nemcsak megállítaná a haladást, hanem az általános törekvést a hanyatlás felé fordítaná; mely ha egyszer megkezdődött, mindig növekedő gyorsasággal halad, s mind

bajosabban feltartóztatható mindaddig, míg elérkezik a történelemben gyakran leirt állapothoz, melyben még tesped ma is az emberiségnek egy jelentékeny része, hol csak ember feletti erő látszik képesnek lenni megváltoztatni a dolgok irányát, és ismét haladó útra terelni.

Mindezen okokból a haladás szó ép oly kevésbé alkalmas, mint a rend és fentartás, hogy alapul szolgáljon valamely kormányforma szükséges tulajdonainak osztályozására. Az ellentét, melyeket a szavak kifejeznek, nem annyira a dologban magában fekszik, hanem az azoknak megfelelő emberi jellem típusában. Tudjuk mindnyájan, hogy vannak oly szellemek, melyekben az óvatosság, és vannak olyanok, melyekben a merészség az uralkodó: az egyiknél a meglévőre gondoskodás sokkal hatalmasabb érzés, mint az, mely újabb élvezetek, újabb szerzések keresésére unszol; míg mások az ellenkező oldalra hajolva, inkább vágnak jövőre javak után, mint a mennyire gondoskodnak a meglévőre. Mindkét esetben, egy és ugyanaz a célra vezető út; de az emberek inkább szeretik ellenkező irányban járni. Ezen tekintet fontos, midőn arról van szó, hogy egy politikai testület személyzete alakítassék: itt mindkétféle jellemnek meg kell lenni, hogy egyik a másik túlzását mérsékelje. Nem, szükséges e tárgy biztosítása végett külön óvatossági eszközhöz folyamodni; elegendő arról gondoskodni, hogy féretolassék a mi akadályt okozna. Az öregeknek és ifjaknak természetes és önkényes vegyülete, azoknak kik már állást és nevet szereztek, azokkal kiknek ezután kell szerezni mindkettőt, általánosságban elegendő leendő a cél elérésére, feltéve, hogy a természetes egyensúly valamely mesterséges rendszabályozás által nem zavartatik meg.

Miután a megkülönböztetés, mely általánosan a társadalmi szükségek osztályozására szolgál, nem bír e használható szükséges tulajdonságokkal, más megkülönböztetést kell keresnünk, mely jobban illik a felvett tárgyhoz. Egy ily megkülönböztetés úgy hiszem meg van jelölve azon elmékedésekben, a melyeket itt most már tovább folytatok.

Ha feltesszük a kérdést, hogy mily okoktól és feltételektől függ egy minden tekintetben jó kormány, azt fogjuk találni, hogy a minden egyébennél fontosabb főök azon emberek minősége, kik a kormányozandó társadalmat alkotják. Első például idézhetjük az igazságszolgáltatást, és ezt annál inkább, minthogy nincs s közügyeknek oly ága, hol a tiszta gépiesség s a kivitel részleteit irányzószabályok oly életbevágó fontossággal bírnának. Azonban a mi még fontosabb, az éppen alkalmazott ügynökök tulajdonsága. Mi haszon van benne, hogy a bűnvádi esetekben a formaságok kezességet képezzenek, ha a nép erkölcsi állapota olyan, hogy a tanúk, többnyire hazudnak, a bírák és egyéb hivatalnokok pedig megvesztegettetni engedik magukat? Ezen felül az intézvények hogyan teremthetnek jó helyhatósági igazgatást ott, hol e tárgyat oly közönnyel tekintik, hogy azok, kik becsületesen és tehetséggel tudnának hivataloskodni, nem teszik, s azokra bízzák, kik csupán azért vállalkoznak erre, mert érdekükben áll? Mire való a legnépiesebb képviselői rendszer, ha a választók nem a legjobb tagot választják a parlamentbe, hanem azt, ki legtöbb pénzt költ el a választására? Egy képviselő testület hogyan működhetik a közjóra, ha tagjai megvásárolhatók, vagy ha vérmérsékletük izgatottsága, melyet se közfegyelem, se önuralkodás nem mérsékel, oly nemű, hogy képtelenek a nyugodt tanácskozásra, és már a kamarában tettelegességre, vagy ezenkívül párviadalra ragadja őket? Hogyan lehet a kormányt (vagy akármi vállalatot) túrhatóleg vezetni egy irigy népnél, hol egy embert, ki már éppen közel áll a sikerhez, azok, kiknek együtt kellene működni vele, hallgató egyetértéssel megbuktatnak?

Ott hol a népben általános a hajlam csupán magán érdekeket tartani szem előtt és közönyösnek lenni a közérdekek iránt, a jó kormány lehetetlenség. Felesleges bizonyítgatni, hogy az értelmesség hiánya mennyire akadályozólag hat a jó kormány minden elemére. A kormányzás emberi lények által végrehajtott cselekvényekből áll; és ha a hivatalnokok, vagy választók, vagy azok kiknek a hivatalnokok felelősek, vagy a felügyelők kiknek véleménye befolyással van rajok, s korlátozza őket, csak egy tudatlan, buta, előítéletekkel telt tömeget képeznek, akkor minden kormányzás rosszul sikerül: míg azon arányban a melyben kiemelkednek az emberek e színvonalból, javul a kormány is; javul a tökély azon fokáig,

mely elérhető, de még sehol el nem éretett, hol a kormány hivatalnokai magasabb fokú erény és értelemmel felruházva, egy egészséges s felvilágosult közvélemény légkörében élnek.

Minthogy tehát minden jó kormány legelső eleme a közönséget alkotó emberi lények erénye és értelmisége, ezért a kormány tulajdonai közül éppen azok a legfontosabbak, melyek a népnél az erényt és értelmiséget mozdítják elő. Valamely politikai intézményt illetőleg tehát első kérdés, mennyire alkalmas az a népben, a kívánatos erkölcsi és szellemi tulajdonokat vagy jobban mondva (Bentham tökéletesebb felosztása szerint) erkölcsi, értelmi és cselekvő tulajdonokat kifejteni. A kormány, mely ezt a legjobban hajtja végre, minden valószínűség szerint egyéb tekintetekben is a legjobb; mert ezen tulajdonságoktól, a mennyire meg vannak a népben függ a kormány valamennyi gyakorlati működésének lehető jósága.

Eszerint egy kormány jósága ismertető jelének azon mértéket tekinthetjük, a melyben a jó tulajdonságok öszveget, a melyet a kormányzottakban összesen és egyenként elér, szaporítani törekszik; mert, azonkívül, hogy a kormányzottak jóléte legfőbb tárgyát képezi a kormánynak, az ő jó tulajdonaik szolgáltatják a mozgató erőt, mely a gépet mozgásban tartja. Ennél fogva egy kormány érdemének második eleme, magának a gépezetnek minősége, más szókkal a mérték, melyben e gépezet képes hasznot vonni a meglevő jótulajdonok-ból és azokat jó célra felhasználni. Válasszuk még egyszer a törvénykezést például és felvilágosításul. A törvénykezési rendszer meg levén adva, a törvénykezés jósága arányban van a bíróságot képező férfiak értékével, és a rajok befolyó és felügyelő közvélemény értékével. Azonban egy jó és rossz törvénykezési rendszer közti különbség a rendszabályoktól függ, melyek alkalmaztatnak, hogy az államban minden létező erkölcsi és értelmi erő befolyást nyerjen az igazság szolgáltatásra s ez által hatását sikeresebbé tegye.

Az intézkedés, melyet a bírák választása körül azzal a czéllal tesznek, hogy átlagosan a lehető legmagosabb fokú erényt és értelmességet szerezzék meg, az eljárás védő formái, a nyilvánosság, mely megengedi felfedezni és megbírálni minden visszaélést, megvitatás szabadsága és a sajtó útján szabad véleményezés, a bizonyítás módja a szerént, a mint az igazság felderítésére jól vagy rosszul van szervezve, a könnyűség, mely mivel a törvényszék elébe lehet jutni, az intézkedések a vétkek felfedezésére és a gonosztevők elfogására – mindezen dolgok még nem erők, csak gépezetek, melyek az erőt érintkezésbe hozzák az akadályokkal; a gépezetnek magában nincs működése, de az erő is nála nélkül bármily nagy legyen is, hatástalan volna, és elveszne. –

Ezen megkülönböztetés a végrehajtó hatalom szerkezetére szintűgy illik. Ennek gépezete jó, ha elegendő kezesség van a hivatalnokok képességét illetőleg, előléptetésök kellőleg szabályozva van, midőn az ügyek illőleg vannak megosztva a kezelők között, midőn bizonyos rend van határozva végrehajtásukra, midőn minden egyén tudja, hogy miért felelős és mások is tudják e felelősséget, és a midőn a legügyesebben kiszámított óvatossági rendszabályok hoztattak a hanyagság, kedvezés és csalás ellen.

De a politikai óvatossági rendszabályok oly kevésbé hatnak magoktól, mint a gyepőlőszár nem vezeti a lovat, lovas nélkül. Ha a hivatalnokok, kiknek a rosszat meg kell akadályozni: éppen oly romlottak és hanyagok, mint a kiket nekik fékezni kell, és a közönség a felügyelő gépezet legfőbb rugója tudatlanabb, szenvedőlegesebb, gondatlanabb és figyelmetlenebb, hogysen -kötelességét teljesítse: kevés haszon háramlik a legjobb közigazgatási szerkezetből is. Azonban egy jó szerkezet mindég többet ér egy rosznál. Ez a meglevő, hiányos mozgató erőt képesíti a lehető legelőnyösebb hatás előállítására; és nála nélkül a legnagyobb mozgató vagy akadályozó erő sem mutathatna hatást. – Például a nyilvánosság nem akadály a rosznak, és nem elősegítője a jónak, ha a közönség nem akarja látni azt, a mi történik; de nyilvánosság nélkül hogyan akadályoztathatná meg, vagy hogyan bátoríthatná fel azt, a mit látnia nem szabad. A közigazgatás legeszményibb alkotmánya az, melyben a hivatalnok érdeke öszhangzik kötelességével. – Egy rendszer sem éri ezt el, csupán magára, de még kevésbé lehet elérni egy éppen e célra alkotott rendszer nélkül.

Mit a kormány egyes osztályainak szerkezetéről mondtunk, még több joggal mondhatjuk azt az általános szerkezetéről. Minden kormány, mely jó akar lenni, a népben meglévő jó tulajdonoknak a közügyek vezetésére irányzott szervezése. Egy képviselői kormány eszköz a népben létező értelmiségnek és becsületességnek és a társadalom legbölcsebb tagjai egyéni belátásának és erényeinek befolyást szerezni a kormányra és nagyobb befolyást engedni nekik, mint a mekkorával bírnának bármely más szervezetben. Mert meg kell vallani, hogy bármilyenmű szervezetben, az ő befolyásuk forrása a kormányban levő jónak és akadály a minden meg nem levő rossznak. Mentül jelentékenyebb a jó tulajdonok összege, melyeket egy ország intézményének szervezni sikerül, és jobb a szervezés módja, annál jobb lesz a kormány is.

Ezzel alapot nyertünk arra, hogy kétfelé oszthatjuk az előnyöket, mely ível egy politikai intézmény felépítése bírhat. Jósága részint attól függ, hogy mily mértékben képes a nép általános szellemi haladását előmozdítani, belé értve e kifejezésbe, az értelmiségben: erényben, gyakorlati tevékenységben és sikeres működésbeni előhaladást, részint a tökély azon mértékétől, melylyel úgy sikerül szerveznie a már meglévő értelmi és tevékenységi értékeket, hogy ezek a lehető legnagyobb befolyással lesznek a közügyekre. Egy kormányt abból kell megítélni, hogyan hat az emberekre, hogyan a dolgokra, abból, a mit a polgárokkal és polgárokból csinál; abból, hogy javítja, vagy rontja-e a népet magát, és a munka jóságából vagy rosszaságából, melyet érette vagy az ő segítségével elvégez.

A kormány egy nagy befolyás az emberek gondolkozására, s felépítése a közügyek szerves intézményének egyszersmint; az első tekintetben az ő jótékony hatása kiválóan közvetett, de azért nem kevésbé elérik, míg ártalmas hatása közvetlen lehet. –

A kormánynek e két működése közt a különbség nem úgy mint a rend és haladás között a fokban, hanem a módban van. Mindamellet nem szabad előre föltennünk, hogy nincsenek szoros összeköttetésben egymással. – Az intézmények, melyek a műveltség jelen fokán az állam ügyek lehető legjobb kezelését biztosítják, már csak ezáltal is javítólag hatnak az államra. Egy oly nép, mely erkölcsi és szellemi fejlettségéhez aránylag a legigazságosabb törvényeket, a legbecsületesebb és legtevékenyebb törvénykezést, a legfelvilágosultabb közigazgatást, a legolcsóbb és legkevésbé terhelő pénzügyi rendszert bírja, a legjobb úton van, hogy még magasabb fokra emelkedjék. Nincs semmiféle mód, mely által politikai intézmények sikeresebben előmozdítsák a nép állapotának javulását, mintha a nép legközvetlenebb szükségeit jól elvégzik, És megfordítva, ha a gépezet oly rász, hogy munkáját rosszul végzi eredménye ezerféleképp érezhető lesz: az erkölcsiség súlyedésében, a nép értelmiségének és tevékenységének kialvásában. De azért a megkülönböztetés megfelel a valóságnak, mert az csak egyike a segédszereknek, melyek által a politikai intézmények az emberi szellemet emelik vagy lesülyesztik; és e jótékony vagy ártalmas befolyásoknak oka és módja a tanulmányozásnak egy külön és sokkal terjedelmesebb tárgya maradand.

A kit működési mód közül, melyekkel egy kormányforma vagy egy politikai intézmények összege valamely társadalom jólétét érinti, értve ez alatt, a működést, melylyel a nemzeti nevelésre befoly és a társadalom összes ügyeinek intézésére vonatkozó szervezetét – világos, hogy ez utóbbi mód nem változik annyit, mint az első a különböző országok és a polgárosodás különböző foka szerint. Kevésbé is függ közvetlenül a kormány alapszerkezetétől. A mód, melylyel vezetik egy szabad alkotmányban egy kormány gyakorlati ügyeit, általánosságban a legjobb egy absolut monarchiában is, csakhogy egy absolut monarcha nem örömet alkalmazza ezt. Például a tulajdont szabályozó törvényeknek, a törvényszéki eljárás elveinek és bírói próbáknak, az adózási rendszernek, és pénzügyi igazgatásnak nem szükség mulhatatlanul különbözniök a különböző kormányformák alatt. Mindezen tárgyaknak saját elvei és szabályai vannak, melyek külön tanulmány tárgyat képezik. Az általános törvénytudomány, a polgári és büntető törvényhozás, a pénzügyi és kereskedelmi politika, magokban külön tudományok vagy külön álló tagjai a kormányzás

terjedelmes tudományának; és ámbár nem minden kormányforma alatt alkalmaznák és értenék meg e tárgyak feletti felvilágosult tanokat, mind a mellett, ha megértenék és gyakorlatba vennék: egyiránt jótékonyak volnának minden kormányforma alatt. Az igaz, hogy e tanokat, módosítás nélkül nem lehet alkalmazni a társadalom és az emberi szellem minden állapotjában; mind a mellett legnagyobb részök éppen csak részletekbeni módosítást igényelne, hogy a társadalom bármely állapotjában alkalmazható legyen, a melynek ezt átértő kormányzói vannak. Az oly kormány, a mely épenséggel nem használhatná, már magában oly rász, s a közérzülettel annyira ellenkező volna, hogy becsületes eszközökkel nem tarthatja fenn magát.

Másként áll a dolog a társadalom érdekeinek azon részével, mely a nép jobb vagy rosszabb nevelésére vonatkozik. Az intézvényeknek, ha úgy tekintjük őket, mint e nevelés eszközeit, tökéletesen különbözőknek kell lenni a különböző műveltségi állapotokhoz képest. Ez igazság elismerése, – ámbár ez inkább történik a gyakorlat, mint a tudomány részéről, – úgy tekinthető, mint felsőségi jellemvonása a politikai elméletben jelen századunknak a múlt felett; a melyben szokás volt képviselői demokratiát kívánni Francia- és Angolország számára, oly érvekkel, melyek éppen úgy bebizonyították volna, hogy ez a legjobb kormányforma a beduinok és malájok számára is. A különböző társadalmak állapota fejlettség és műveltség tekintetében, egészen odáig száll, hol kevésbé múlják felül a magasabb fokú álló vadállatok. Az emelkedési mozgás is jelentékeny és a jövőbeli javulás lehetősége sokkal nagyobb. Egy társadalom lépcsőről magasabb lépcsőre csak többféle befolyás összehatása által emelkedhetik, melyek közül a legfőbb a kormány, a mely alatt van. Az emberi tökélynek minden eddig elért fokán, az egyénekre gyakorolt befolyás természete és összege, a hatalom megosztása, a vezérlés és engedelmisség feltételei a legjelentékenyebb befolyások, – a vallásos hitet ide nem értve – melyek az embert azzá tették, a mi és képesítik, hogy minden legyen, a mi lehet. Egy kormány, mely nem összhangzó valamely nép polgárosultsági fokával, feltartóztathatja e nép fejlődését. Egy kormánynak maradandó érdeme, melyért nagy hiányait is meg lehet bocsátani az, hogy megengedi vagy nem akadályozza a népet, midőn a tökélynek egy magasabb fokára akar lépni.

Így (hogy egy előbbi példát ismételjek) egy független, vad állapotban élő nép, midőn minden ember csak magának és külsőleg semmitől sem korlátozva él, gyakorlatilag képtelen a polgárosulásban bármily . haladást tenni mindaddig, míg engedelmeskedni meg nem tanult. – Ezért egy ily népnél alapítandó kormánynak multhatatlan tulajdonsága, hogy tudjon magának engedelmisséget szerezni. E célból a kormányformának csaknem, vagy egészen kényúrinnak keli lenni. Az oly alkotmány, mely némileg népies és attól függene, hogy a társadalom tagjai önkényesen lemondtak egyéni cselekvési szabadságukról, nem volna képes betanítani az első tanokat, melyekre a növendékeknek a fejlődés ezen fokán szükségök van. Ezért az ily törzsek polgárosultsága, ha nem polgárosultakali szomszédság eredménye, csaknem mindég egy abszolút uralkodó munkája, ki hatalmát vagy a vallástól vagy harczi; bátorságtól vagy idegen fegyverektől nyerte.

Továbbá a nem polgárosult néptörzsek, és ezek közül is a vitézebbek és erélyesebbek még inkább mint a többiek, iszonyodnak a folytonos és egyhangú munkától. – Pedig a valódi polgárosultságot csak ezen az áron lehet elérni; munka nélkül a szellemet nem lehet a polgárosult társadalom szokásaihoz idomítani. és nem lehet az anyagi világot a polgárosultság felvételére előkészíteni.

A körülmények ritka összeállítására van szükség, és ez okból gyakran sok időre, hogy egy ily nép az ipari munkássággal kibékítessék, kivéve ha csak egy ideig nem kényszerítik erre. Ezért maga a rabszolgaság., minthogy ez kezdetét képezi az iparos életnek és a társadalom legnagyobb részének kizárólagos foglalatosságává teszi azt, sokkal inkább siettetheti a jobb szabadságba való átmenetet, mint a háborúskodás és rablás. – Csaknem fölösleges mondani, hogy a rabszolgaságnak e mentsége a társadalomnak csak igen fejletlen állapotára

alkalmazható. –Egy polgárosult népnek annyi más eszköze van a befolyása alatt álló népnél a polgárosultságot terjeszteni, és a rabszolgaság annyira ellenkezik minden részletével a jog uralmának, mely az újabbkori élet alapját képezi, és oly forrása a polgárosultságra már eljutott felsőbb osztály megromlásának, hogy ennek az újabb társadalomba való felvétele minden körülmények között rosszabb volna a teljes vad állapotba való visszaesésnél.

Egyébiránt minden, jelenleg polgárosult nép történelme bizonyos szakában jobbadán rabszolgákból állott. Egy ily állapotban levő nép, hogy ettől menekedjék, egészen más kormányformát igényel, mintegy vad állapotban levő nép. Ha e nép természettől erélyes és mindenek felett egy iparos osztály foglalt magában, mely nem rabszolga és nem is rabszolga tulajdonos (mint Görögországban volt az eset), előhaladásának biztosítására nincs egyébre szüksége, mint felszabadítani a rabszolgákat: kik felszabadítva gyakran képesek, mint a római felszabadítottak, azonnal gyakorolni minden polgári jogokat.

Azonban ez nem rendes állapota a rabszolgaságnak, sőt inkább jele, hogy tarthatatlanná válik. Egy rabszolga, tulajdonkép oly lény, ki magával jötehetetlen. Kétségtelenül egy lépéssel előbb van a vadállapotban levő embernél. A politikai társadalom legelső leczkéit már tudja. Megtanult engedelmeskedni. De csak közvetlen parancsnak engedelmeskedik. Jellemző vonása a születet rabszolgáknak, hogy nem képesek magukat valamely szabályhoz vagy törvényhez tartani. Csak azt tudják megtenni, a mit parancsolnak nekik és csak akkor, midőn épen parancsolnak. Midőn az ember a kitől félnek előttük áll és büntetéssel fenyegeti őket, akkor engedelmeskednek; de ha odább megy, a munka végrehajthatatlan marad. Az őket mozgató indok nem hivatkozhatik az ő érdekeikre, hanem csak ösztöneikre, a közvetlen félelemre, vagy közvetlen reményre.

A kényuralom, mely a vadat megszelídítheti, a mennyiben nem egyéb kényuralomnál, a rabszolgát csak megerősítheti az ő tehetetlenségében. Azonban ezek sehogy sem volnának képesek az ő ellenőrzésök alá rendelt kormányt vezérelni. A javítás nem származhatik tőlök, hanem kívülről kell behozatnia. – Az egyetlen út, melylyel a tökély felé haladhatnak az, hogy az önkényes kormányt a jog-kormányával cseréljék fel. Meg kell tanulniok az önkormányzást, mely elvégre is nem egyéb, mint a képesség általános utasítások szerint cselekedni. Nekik nem oly kormányra van szükségök, mely hatalmát felhasználja, hanem olyanra, mely őket vezeti. De mint hogy sokkal alantabb fokon állanak, mintsem eltűnjék olyanoknak vezetését, kiket nem látnak a hatalom birtokában, a nekik leginkább illő kormány az, melynek hatalma van, de azt ritkán gyakorolja. – E rabszolga népnek egy atyáskodó kényuralomra vagy a socialismus, szent simonismusi formájához hasonló aristocratiára, egy hatalomra van szüksége, mely a társadalom minden működését vezérli (oly formán, hogy mindenki érezze egy oly erő jelenlétét, mely képes a törvény teljesítésére kényszeríteni), de a mely azon tekintetből, mert lehetetlen szabályozni az élet és munka minden percét, folytonosan arra ösztönözné az egyéneket, hogy sokat magoktól végezzenek el. E kormány, melyet a járszalag kormányának lehet nevezni, a legalkalmasabbnak látszik egy ily népet leggyorsabban és legegyszerűbben átvezetni az első lépcsőkön, melyek a haladás felé vezetnek. Úgy látszik ilyen volt az Inkák kormánya Peruban és ilyen a Jezsuitáké Paraugay-ban. Alig szükség megjegyezmem, hogy az ily járszalagok csupán arra használhatók, – hogy a népet lassanként magára is jární megszoktassák.

Felesleges volna e magyarázatot még hosszabbra nyújtani. Azt kutatni, hogy mily kormányforma felel meg a társadalom minden ismert állapotjának, annyi volna, mint nem a képviseleti kormány, hanem az egész államtudomány felett értekezni... A mi korlátoltabb célunkra elegendő, ha az állambölcsészettől csupán az általános elveket kölcsönözzük ki. Hogy egy bizonyos népnek a legalkalmasabb kormányformát megjelöljük, oly helyzetben kell lennünk, hogy megtudjuk különböztetni e nép hiányai közül azokat, melyek közvetlen akadályai az előre haladásnak; és feltudjuk fedezni azt, hogy mi az, mi előtte elzárja az utat. E nép számára a legjobb kormány az, mely leginkább igyekszik megadni neki azt a dolgot,

melynek hiányában nem tud előre menni vagy csak sántikálva és vontatva halad. Egyébiránt nem szabad felednünk azt a javításnál és előhaladásnál múlhatatlan óvatosságot, hogy a hiányzó jó utáni törekvésben a jót, melyet már bírunk, lehetőleg kevésbé kockáztassuk.

Egy vad népet engedelmességre kell nevelni, de nem úgy, hogy az által rabszolgává tegyük. És (hogy e megjegyzésnek általánosabb jellemet adjunk) a kormányforma, mely legjobban téteti meg egy néppel a haladás útján az első lépéseket, nagyon rossz lenne e népre nézve, ha oly módon tétetné azt meg, hogy a következő lépéseket meggátolná vagy egészen lehet-lenné tenné. Az ily esetek nagyon gyakoriak és a legsajnálatosabb tényeit képezik a történelemnek. Az aegyptomi papi uralom, a chinai atyáskodó kényuralom, nagyon alkalmas eszközök voltak e nemzeteket a polgárosultság azon fokára vinni, melyet elértek. De e pontra jutva, megállapodtak a szellemi szabadság és egyéniség hiánya miatt; mely kellékeit az előhaladásnak intézményeik hiánya miatt képtelenek lőnek megszerezni; és midőn ez intézmények nem omlottak össze, hogy másoknak helyet adjanak, minden további fejlődés megszűnt. E népekkel ellentétül válasszunk egy ellenkező jellemű példát, melyet egy más, aránylag jelentéktelenebb keleti nép, a zsidó nyújt. Ezeknek is papi kormányuk volt és abszolút monarchiájuk és az ő államjogi szervezetük oly határozottan papi eredetű volt, mint a hinduké. Ez megtette értők azt, mit a többi keleti népért az ő intézményeik: szorgalomra. rendre szoktatta és nemzeti életet adott nekik. De se a királyok, se a papok nem nyertek itt, mint más országokban kizárólagos befolyást a nép jellemére. Vallásuk, mely olyan volt, hogy a lángeszű és emelkedett kegyesegű egyéneket úgy mutatta fel, mint a kiket az ég sugalmaz, alkalmat nyújtott egy megbecsülhetetlen értékű szervezetlen intézmény, ha így lehet nevezni, a próféták rendjének keletkezésére. Az ő szent jellemőknek nem épen mindig sikeres védelme alatt, a próféták egy hatalmat képeztek a nemzetben, mely gyakran mérkőzött s túl is tett a királyok és papok hatalmán, és a földnek e kis szögletében a befolyásoknak azt az ellentétét tartották fenn, mely az egyetlen valódi biztosítéka az állandó előhaladásnak. Következőleg, a vallás itt nem az volt, a mi volt másutt sok helyen: szentesítése mindennek, mi már egyszer megvan alapítva és korlátja minden lehető javításnak.

Egy kitűnő zsidónak (Salvador) azon megjegyzése, hogy a próféták az egyházban és államban egyenértékűek voltak az újabbkori sajtószabadsággal, helyes de nem kimerítő fogalmat ad a zsidó élet e hatalmas elemének általános és nemzettörténeti szerepéről, azért: minthogy az ihlet törvénykönyve soha be nem telt, a lángeszű és erkölcsi nagyság által kitűnő emberek egyenesen a mindenható tekintélye mellett nemcsak vádolhatták és rosszalhatták azt, mit erre érdemesnek tartottak, hanem még jobb és magasabb magyarázatokat adhattak a nemzeti vallásnak, mely ez által a vallásnak egy alkatrésze lőn. Így az, ki lerázhatja magáról a megrögzött szokást (mely a legközelebbi időkig pogányoknál és keresztényeknél egyiránt meg volt gyökerezve) a bibliát úgy olvasni, mintha az csak egy könyv volna – bámulva veendi észre a Pentateuch és a históriás könyvek erkölcs és vallástana, és a próféták erkölcs és vallástana közötti roppant közt – mely köz ép oly nagy, mint az, mely ez utóbbi és az evangéliumok között létezik.

Az előhaladásnak kedvezőbb feltételek alig létezhetnek; ezért a zsidók a helyett, hogy megállapodtak volna mint a többi ázsiai népek, a görögökön kívül a hajdankornak leghaladóbb népe voltak, és azokkal együtt kiindulási pontját és első mozgató erejét képezik az újabbkori míveltségnek.

E szerint lehetetlen érteni, a kormányformáknak a társadalom különböző állapotaihoz alkalmazhatóságának kérdését, a nélkül hogy figyelemre vennénk az első lépéseken kívül minden előre látható fokot, melyen a társadalomnak át kell haladni, sőt még azokat is, melyek jelenleg nem láthatók. –Ebből következik, hogy egy kormányforma értékének megítélésére a kormányforma önmagában legjobb eszményképét kell magunk elébe állítani, más szókkal egy olyat, mely minden másnál alkalmasabb segíteni a haladást, és a haladás minden nemét és minden fokát. Ez meglévén, azt kell vizsgálnunk, melyek a szellemi szükséges feltételek,

hogya a kormány e célok szerint működhessék, és más fejöi, melyek a különböző hiányok, melyek egy népet képtelenné tesznek, hogy gyümölcseit élvezze. Akkor lehetséges volna, egy tantételt felállítani a körülményekről, melyek között egy kormányforma sikeresen behozható és megítélni, hogy mely esetekben jobb azt be nem hozni, és melyek az államszerkezetnek azon alsóbb formái, melyek legalkalmasabbak az átmeneti fokon a jobb kormányformákhoz elvezetni a társadalmat.

Világos, hogy a második kérdéssel itt nincs semmi közünk; de az első képezi feladatunk lényeges részét; mert nagy merészség nélkül azonnal kimondhatjuk a tételt, melyet a következő ívekkel szándékunk bebizonyítani: hogy a legjobb kormányforma eszményképe a képviseleti rendszer egyik vagy másik változatában található fel.

III. Fejezet.

Eszményileg legjobb kormány-forma a képviseleti kormányforma.

Sok időn át (talán az angol szabadság egész ideje alatt) rendes szójárás volt, hogyha jó kényurat lehetne találni, a kényuralom volna a legjobb kormányforma, Én e tételt igen veszedelmes és alapjában hibás felfogásnak tartom arra nézve, hogy mi a jó kormány, melytől ha meg nem menekszünk, megmérgezi a kormányról való minden elmélkedésünket.

Felteszik, hogy az absolut hatalom egy kitűnő egyén kezébe öszpontosítva, biztosítaná minden kormányi kötelességeknek erényes és értelmes végrehajtását. Jó törvények hozatnak és hajtatnak végre, rossz törvények kijavíttatnak, a legjobb férfiak állíttatnak a befolyásosabb helyekre, az igazság szolgáltatás oly jól kezeltetnék, a közterhek oly csekélyek és igazságosan felosztottak volnának, az igazgatás minden ága oly ügyesen és megvesztegethetlenül kezeltetnék: a mennyire azt az ország viszonya s szellemi s erkölcsi míveltségének foka megengedik. Hajlandó vagyok mindezt megengedni, de ki kell emelnem, hogy bár mily nagyok ez engedmények, de arra, hogy ez eredmények eléressenek sokkal több szükségeltetik annál, mit az egyszerű kifejezés: „e g y j ó d e s p o t a”- magába zár. E feltételek teljesítésére mindenek felett egy oly uralkodóra van szükség, ki nem csak jó, ha nem mindent is lát. Pontosan és részletesen kell értesülve lennie, hogy mily módon intéztetik a közigazgatás minden ága birodalma egész területén, és képesnek kell-lennie a nap huszonnégy órája alatt, mennyinél nincs több engedve a királynak épen mint a legszegényebb iparosnak, e nagy mező minden részére ráfordítani figyelmét és felügyelését; vagy legalább képesnek kell-lennie alattvalói nagy száma közül kiválasztani nemcsak azt a sok becsületes és értelmes embert, kik alkalmasok a közigazgatás minden ágát felügyelet és ellenőrzés mellett vezetni, hanem még azt a ritka erényű és képességű néhány embert is, kiket ily felügyelet nélkül lehet működtetni, sőt a kikre rá lehet bízni a felügyelést. E feladat tūrhető megoldása csak oly rendkívüli tehetség és erély mellett lehetséges, hogy ezt az úgy nevezett jó kényúr csak azon az áron vállalná el, hogyha a társadalmat elviselhetetlen rosztól szabadítná meg vagy előkészítené valami magasabb célra.

Azonban a fenebbi érv nem múlhatatlanul szükséges bizonyíték. Tegyük fel, hogy e nehézség el van hárítva. Mink lesz akkor? Egy ember feletti tevékenységű férfi, ki egy szellemileg szenvedőleges népnek minden ügyét intézi. Az ő szenvedőlegességök bele van foglalva az absolut hatalom eszméjébe. A nemzet, mint egész és az azt képező egyének semmi befolyással sincsenek saját sorsukra. Akaratjaikat néni érvényesítik közérdekeik körül; Mindent elhatároz helyettük „egy akarat, mely nem az övék és a melynek nem engedelmeskedni törvényes véték. Milyféle emberi teremtmény képezhető ily uralom alatt? Az ő gondolkodó és cselekvő erejük mekkora fejlődésre juthat? Talán megengedik nekik, tisztán elméleti dolgokról gondolkodni, mindaddig, míg a politikát s különösen a gyakorlati

politikát nem érintik elmékedéseikkel. Gyakorlati ügyekben csupán javaslatokat tőrnek tőlök, és még a legmérsékletesebb kényúr alatt is csak elismert s kitűnő tehetségű emberek remélhetik, hogy javaslataik ha figyelembe nem is vétetnek, legalább eljuthatnak azok elébe, kik az ügyeket vezetik. Rendkívüli hajlamnak kell valakiben lenni a szellemi munkára, ha fáradságos gondolkozásra vállalkozik, holott bizonyosan tudja, hogy annak nem lesz semmi külső sikere, vagy képezi magát hivatalra, melynek gyakorlását soha sem fogják neki megengedni. Az egyetlen, mi az embert szellemi munkára ösztönzi (igen kevés számút kivéve minden nemzedékből) a kilátás, hogy a munka gyümölcseit élvezni fogja.

Ebből nem következik, hogy a nemzet minden szellemi erőitől meg lesz fosztva. A mindennapi élet ügyei, melyeket minden egyénnek, vagy minden családnak szükségkép végeznie kell, bizonyos keskeny eszmekörben feltámasztandják az értelmiségnek és gyakorlati ügyességnek némi adagát. – Lehet ott egy kitűnő tudós osztály, mely a tudományt, tekintettel fizikai alkalmazására vagy tisztán a tanulás szeretetéből mivel. Lesz ott egy bürokrácia; és a személyek, a kik hivatalnokoknak készülnek, meg fognak tanulni legalább a közigazgatást és kormányzást illetőleg némi szabályokat. Lehet itt és gyakran volt is rendszeres szervezet az ország legkitűnőbb szellemi erejének valamely különös (rendesen katonai) irányban, hogy ez által a kényúr hatalma növelte. De a közönség nagyobb része nem értesül és nem is érdeklődik a politika nagy tárgyai iránt, vagy ha valamit tud rólok: az csak olyan műkedvelői tudás, mint a milyen a gépészeti ismerete annak, ki soha egy gépet sem mozdított. De az ily uralom nemcsak az értelemre nézve káros, az embereknek erkölcsi tulajdonai szintén elbutulnak. Mindenütt, ahol az emberi tevékenység munkaköre, „mesterségesen korlátozva van, érzéseik is azon arányban erőtlenebbek és korlátozottabbak lesznek. Az érzelm tápláléka a cselekvés, maga a családi szeretet az önkényes szolgálatokból táplálkozik. Ha valakinek nincs a hazáért valami tenni valója, nem is lesz gondja rá. Régi mondat, hogy a kényuralomban csak egy hazafi van, maga a kényúr, és e mondat nagyon helyes mértékét adja a tökéletes alárendeltség eredményének, még akkor is, ha a kényúr jó és bölcs is. Hátra van a vallás: és legalább erről azt hihetné az ember, hogy biztos eszköz az emberek szemeit és gondolatát a lábaik alatt levő por fölébe emelni. De a vallás, még ha fel is tesszük, hogy megmenekült attól hogy a kényuralom a maga céljaira felhasználja: megszűnik ily körülmények között társadalmi ügy lenni és egészen személyes ügygyé lesz az egyén és teremtője között, melyben a végezel csupán a magán üdv. – A vallás ezen alakjában egybefér a legszorosabb önzéssel és épen oly kevéssé ösztönzi a híveket a hasonlókali egyesülésre, mint maga a Sensualismus.

Egy jó kényuralom oly kormányt jelent, hol, a mennyire az a kényúrtól függ, az államhivatalnokok semmi nyomást sem gyakorolnak, de a hol a nép összes érdekei érette intéztetnek el; minden gondolat, mi a közérdekkel viszonyban van: csak érette támad, és a hol a nép szelleme önkénytesen olyanná képződik, milyenné képződhetik a cselekvéséről! lemondás által.

A dolgokat épen úgy rábízni a kormányra, mint rábízza az ember a gondviselésre, annyi, mint nem gondolni velők, és csapásnak vagy églátogatásának tekinteni ha következményei kellemetlenek. Ezért néhány nagyon kevés gondolkozó ember kivételével, kik a gondolkozásban szellemileg érdekelvők, az egész nép értelme és érzése anyagi érdekek gondjának van szentelve, s midőn ez ki van elégítve: a magán élet örömeinek és szépítésének. De ha a történelem bizonyítása valami értékkel bír, ez annyit tesz, hogy a nemzet hanyatlásának kora bekövetkezett, ha t. i. a nemzet valaha elért valamit a mi hanyatlani képes. Ha nem emelkedett egy keleti nép állapotán felül, folytonosan ebben az állapotban fog tespedni. De a midőn Görögországhoz és Kómához hasonlóan erély, hazafiság és szellemi fejlettség által, melyek, mint nemzeti erények egyedül a szabadság gyümölcsei, magosabbra emelkedett néhány nemzedék alatt, vissza esik a keleti állapotba. És ez állapot nem a buta nyugalom, mely már rosszabbá nem lehet, sőt gyakran annak lehetőségét jelenti, hogy ily nép

meghódíttatik, szolgásgába kerül egy erősebb kényúrnak vagy valamely szomszéd műveletlen népnek, mely az ő vad nyersségében a szabadság tevékenységét megőrizte.

Ezek a kényúri kormányoknak nemcsak természetes törekvései, hanem benső kikerülhetlen szükségességei, melyből nincs kijárás, csak a mennyire a kényuralom maga beleegyezik, hogy ne legyen kényuralom; a mennyiben a jószándékú kényúr hatalmát önmaga korlátozza és a kormány ügyeket úgy engedi folyni, mint ha maga a nép kormányozná magát. Ámbár nem nagyon valószínű, képzelhetünk egy kényurat, ki egy alkotmányos kormányforma sok szabályát és korlátját megtartja, ő megengedheti a sajtónak s a nyilvános megvitatásnak annyi szabadságát, hogy közvélemény alakulhat és nyilatkozhatik a nemzeti ügyekben. – A helyhatóságokra bízhatja a helyi érdekek igazgatását. Környezheti magát egy, az egész nép, vagy annaegy jelentékeny része által választott kormánytanáccsal, mind a mellett hatalmában tartva az adóztatás jogát, a törvényhozás és végrehajtás hatalmát. Ha így járna el, és ennyiben lemondana a kényuraságról, ezzel jelentékeny részét megsemmisítené a kényuralom jellemző kártékonyságainak. A politikai tevékenység és a közhivatalokra való képesség ekkor szabadon kifejlődhetnék a nemzet tömegében és egy közvélemény alakulhatna, mely nem volna egyszerűen a kormány visszhangja. De az ily javítás csak újabb nehézségek kezdete volna. E közvélemény, mely az uralkodó befolyásától független volna, vagy mellette vagy ellene nyilatkoznék. A kormányok mulhatatlanul igen sok embernek nem tetteinek és minthogy ezeknek rendes közlönyek vannak és képesek kifejezni érzelmeiket, gyakran hallatnának a kormány rendszabályaival ellenkező nézeteket. Mit tegyen az uralkodó, ha e nézetek történetesen többségben vannak? Megváltoztassa-e eljárását? vagy engedjen a nemzetnek? Ha ezt teszi akkor már nem kényúr többé, hanem alkotmányos király, a nép orgánuma, vagy ennek első minisztere, ki csak az által különbözik a többitől, hogy elmozdíthatatlan. Ha nem ezt teszi, fel kell használnia kényúri hatalmát, hogy elhallgattassa az ellenzékét, vagy állandó 'ellenkezés marad a nemzet és egy ember közt, melynek csak egy kimenetele lehet; még a szenvedőleges engedelmség vallásos elve s az „isteni jog” se volna képes hosszú időre elhárítani egy ily állapot következményeit. Az uralkodónak engedni és magát alá vetni kellene az alkotmányos királyság feltételeinek, vagy átengedni a helyet olyannak, ki alávetné magát. A kényuralom így tisztán névszerinti levén, kevés oly előnnyel bírna, melyek állítólag az önkényes uralom tulajdonai, míg más felől nagyon tökélytelen fokon bírná egy szabad kormány előnyeit. (Bármily nagy szabadságot is élveztek gyakorlatilag a polgárok, sohasem fogják feledni, hogy azt csak engedelemből élvezték, melytől minden perczen megfoszthatták őket, hogy törvényesen rabszolgák, ha mindjárt urok okos és engedékeny is.)

Nem lehet csodálkozni rajta, midőn türelmetlen és kiábrándult reformátorok sóhajtozva az akadályok miatt, melyeket a tudatlanság, közöny, idomíthatatlanság, a nép makacs visszássága és magánérdekek önző szövetsége gördítenek javítások útjába, néha esengnek egy hatalmas kéz után, mely képes mindazon akadályokat elhárítani, és kényszeríteni egy népet, mely nem akar jobban kormányoztatni. Azonban (eltekinve a tényről, hogy egy kényúr mellett, ki olykor egy visszaélést jóvá tesz, kilenczvenkilencz nem tesz egyebet, mint teremti a visszaéléseket) azok, kik ily iránytól várják reményeik valószínűsítését, feledik: hogy egy jó kormány fogalmának legfőbb eleme magának a népnek javítása. A szabadság egyik jótéteménye, hogy az ily kormány alatt az uralkodó nem haladhat el figyelmetlenül a nép szelleme mellett és nem javíthatja úgy ügyeiket, hogy őket magukat is ne javítsa. Ha lehetséges volna, hogy egy nép akarata ellenére jól kormányoztassák, az ő jó kormánya nem tartana tovább, mint a meddig tart rendszeren egy nép függetlensége, melyet idegen fegyvereknek köszön. Az igaz, hogy egy kényúr nevelheti a népet; és ha ezt teszi, ez legjobb mentsége kényuraságának. De minden nevelés, mely az embert nem géppé, hanem egyébbé teszi, oda emeli, hogy végtére, maga akarja ellenőrizni saját ügyeit. A tizennyolczadik századbeli francia bölcsészeknek főbjeit jezsuiták növelték; úgy látszik, hogy még a

jezsuita nevelés is elég hathatós volt a szabadság szomját felköltetni. Mi a lelki erőket bármily kis mértékben is erősíti, az növekedő vágyat ébreszt annak akadálytalan használatára, és egy nép nevelés célját téveszti, ha a népet más cél felé irányozza, minthogy az őt illető részt követelje.

Távol vagyok én attól, hogy rendkívüli szükség idején a kényúri hatalomnak ideiglenes dictatorság alakjában való alkalmazását kárhoztatnám, ily hatalmat hajdan szabad népek önkénytelenül ruháztak valakire, mint szükséges gyógyszert a társadalom testének betegségére ellen, melytől kevésbé erélyes eszközök által megszabadítani nem lehet. De a dictatorságnak még a legrövidebb időre való elfoglalása is csak akkor menthető, ha a dictator, mint Solon és Pittacus a rábízott egész hatalmat csak azon akadály elhárítására fordítják, mely a nemzet és a szabadság közt létezik. A jó kényuralom tökéletesen félszeg eszménykép, mely gyakorlatilag (kivéve mint segédeszköz ideiglenes célra,) a legesztelenebb és legveszedelmesebb csalkép. Ha már éppen valami rossz kell, egy a polgárosultságban valamennyire előhaladt népnek egy jó kényuralom sokkal ártalmasabb, mint a rossz; mert ez sokkal jobban elgyengíti, elbágyasztja a nép gondolatait, érzéseit és erélyét. Augustus kényuralma előkészítette a rómaiakat a Tiberiuséra. Ha az ő jellemek egész minősége nem hangoltatott volna le egy csaknem két nemzedéken át tartó szelíd rabszolgaság által, bizonyosan maradt volna még elég erényök egy még gyűlöletesebb rabszolgaság ellen fellázadni.

Nem nehéz bebizonyítani, hogy a legjobb kormányforma eszményképe az, a melyben a souverainitas vagy a végső felülről felügyelő hatalom az egész társadalom összegének tulajdona, melyben minden polgárnak nemcsak szava van e legmagasabb souverainitas gyakorlatánál, hanem még alkalomszerűleg fel is szólíttatik, hogy valamely nyilvános hivatal viselése által tevékeny részt vegyen a kormányban.

Hogy e tétel felett ítéletet mondjunk, két szempontból kell azt tekintenünk, oly formán, mint az előbbi fejezet alatt már említettük, Ugyanis egy kormány jósága feletti vizsgálatunkat két részre oszthatjuk, 1-ör kutathatjuk, hogy mely mértékben mozdítja elő a közjót a meglévő erkölcsi, értelmi és cselekvő tulajdonok segítségével; 2-ör mily befolyása van e tehetségek javítására vagy megromlására.

Az eszényileg legjobb kormány, mint azt alig szükség mondani, nem az, mely a polgárosultság minden fokán használható és kivihető; hanem az, mely a körülmények között; melyek közt kivihető és választásra érdemes, azonnal és a jövőben a legtöbb jótékony hatást biztosítja. Egy tökéletes democraticus kormány az egyetlen, melynek e jellemre igénye felel. Ez a politikai intézmények tökélyének itt említett két feltételét legteltjesebben kielégíti. Sokkal kedvezőbb minden más lehető kormánynál, mind arra, hogy az ügyek jól kezeltessenek, mind arra, hogy a nemzeti jellem javíttassék és emeltessék.

Az ő felsősége a jelen jólétre vonatkozólag két elven nyugszik, melyek annyira általánosan igazak és alkalmazhatók, mint bármely más, melyet valaha az emberi ügyekben felállítottak. Az első az: hogy bárkinek joga és érdeke csak akkor van biztosítva hogy soha el nem hanyagolta tik, ha az érdeklött személy képes és szokásánál fogva hajlandó azt védelmezni. A második az: hogy az általános jólét annál magasabbra emelkedik, és annál jobban elterjed, mennél különbözőbbek és valószínűbbek a személyes tulajdonok, melyek kifejtésével meg vannak bízva.

Szabatosabban ezt még így lehetne kifejezni.

Az emberek mások keze általi megsértés ellen csak azon arányban biztosak, a melyben hatalmuk van magukat védeni és védik is; és Ők a természetelleni küzdelemben csak azon mértékben aratnak sikert a mennyiben önmaguktól függenek és inkább bíznak abban, mit maguk külön vagy másokkal egyesülten tesznek, mint abban, mit mások tesznek értök.

Az első tétel, – hogy mindenki önmaga egyedül biztos öre saját jogainak és érdekeinek – egyike az okosság azon elemi szabályainak, melyek szemit intézi tetteit minden saját ügyeinek vezetésére alkalmas egyén. Azonban mint politikai tant sokan kárhoztatják, és

kedvöket találják benne – ezt, mint az általános önzés tanát rágalmazni. Erre mi azt felelhetjük, hogy azon pillanaton kezdve, midőn megszűnik igaz lenni, hogy az ember önmagát másoknál, s a hozzá közelebb állókat a távolabb állóknál többre becsüli: ezen pillanaton kezdve, a kommunismus nemcsak kivihető, hanem az egyetlen igazolható formája a társadalomnak. Mi engemet illet, a ki nem hiszek az általános önzésben, én kész vagyok megengedni, hogy a commmunismus. már most is kivihető a társadalom válogatott „(elite)” emberei között és egykoron majd a többi között is. De minthogy e nézet nem épen népszerű a fennálló államintézmények védelmezőinél, kik az általános önzés tanán megbotránkoznak, mindamelltt én mégis abban a vélekedésben vagyok, hogy az ő véleményök szerént is a legtöbb ember elébb gondol magára mint másra.

Egyébiránt, nem is igen szükséges e tényre különös súlyt fektetni, hogy ezáltal az egésznek a főbb hatalom részessége iránti igényét megalapítsuk. Nem szükséges azt tenni fel, hogy a midőn a hatalom kizárólag egy osztály birtokában van, ez osztály öntudatosan és szándékosan más osztályokat feláldoz magának; elég már az is, hogy a kizártak érdekei, természetes védelmezőik nem lévén jelen, könnyen mellőztethetnek, vagy ha tekintetbe vétetnek, egészen más szemmel nézik azokat, mint a közvetlen érdeklődők tekintenék. Például Angliában azt az osztályt, melyet munkásosztálynak neveznek úgy lehet tekinteni, mint a mely ki van zárva a kormánybani közvetlen részvétből. En nem hiszem, hogy az az osztály, mely résztvesz a kormányban, általában feláldozni szándékoznék a munkásosztályt. – Egykor meg volt ez a szándék, bizonyítja ezt az a kitartó igyekezet, melylyel huzamos ideig törekedtek a munkabért törvény által alant tartani. Jelenleg épen ellenkező hajlamot tanúsítanak: készséggel hoznak jelentékeny áldozatokat, nevezetesen saját pénzérdekeikből a munkásosztály javára, és inkább a pazar és megfontolatlan jótékonyosság által vétkeznek; és azt se hiszem, hogy a történelemben oly példát lehetne felmutatni, mely szerint egy uralkodó osztály őszintébb hajlamot mutatott volna szegényebb sorsú embertársainak felsegítése iránt, mint Angliában az eset.

Mindamelltt tekintett-e bármely ügyet a parlament vagy valamely parlamenti tag valaha egy napszámos szempontjából? Ha valamely tárgy kerül vita alá, mely a munkást, mint munkást érdekli, ugyan tekintik-e azt valaha más szempontból, mint a munkaadó szempontjából? Nem mondom én, hogy a munkások általában helyesebben fogják fel e kérdéseket, mint mások; de néha csakugyan helyesebben, és ily esetekben tiszteletteljesen meg kellene azt hallgatni; míg jelenleg nemcsak hogy nem követik, de még nem is ismerik véleményöket. Például a munkaszünetelés kérdésében, talán egyetlen egy kiválóbb tagja sincs a parlamentnek, ki meg ne volna arról győződve, hogy a jog teljesen a gazda részén van, és a munkások nézponjtja egyszerűen fonák. Azok kik a kérdést tanulmányozták, tudják, hogy mily másként áll az, és hogy mily másként s mennyivel kevésbé felületesen vitatták volna ezt meg, ha a munkásosztály szót emelhetett volna a parlamentben.

Bármily tiszta szándéka legyen valakinek mások érdekeinek védelmezésében, minden emberi dolog múlhatatlan feltétele, hogy a védencz keze ne legyen megkötve. De még szembeszökőbb igazság, hogy az emberek egyedül csak saját kezeik munkájával eszközölhetik az ő helyzetek valódi és maradandó javulását. E két alapelv egyesült befolyása alatt a szabad társadalmak jobban kibontakoztak a társadalmi igaztalanságok és vétkekből és ragyogóbb jólétre vergődtek fel mint mások, és mint maguk is, miután a szabadságot elvesztették. Hasonlítsuk össze a világ szabad államait azon időből, midőn szabadok voltak, ugyanazon időből a monarchiái vagy oligarchiái kényuralmak alattvalóival: a görögvárosokat a persa satrapaságokkal, az olasz köztársaságokat és a flandriai és németországi szabad városokat Európa hűbéri monarchiáival, Svájcot, Hollandiát és Angolországot, Ausztriával vagy a forradalom előtti Franciaországgal. Az ő jobblétük sokkal szembetűnőbb volt, mintsem tagadni lehetne; míg kormányuk jóságában és társadalmi állapotjukban lévő előnyük épen jólétük által bizonyíttatik és ezen felül történelmük minden lapjáról világol.

Ha nem századokat hasonlítunk egybe, de kormányokat, melyek ugyanazon században

egymás mellett fennállottak, úgy találjuk, hogy a rendtelenségek összege, mely egy szabad államban előfordulhat, távolról sem hasonlítható, még ha túlozzák is, a nép tömegének azon megvető lábbal tapodásához, mely a monarchicus országoknak szokásába ment át, vagy a lázító egyéni zsarnoksághoz, mely mindennapivá vált a fosztogató rendszerben, melyet ők fiscalis intézkedésnek neveztek és az ő iszonyú törvényszékeik titokszerűségében.

El kell ismerni, hogy a szabadság jótételei, a melyek már eddig is élvezet tárgyai lőnek, a társadalomnak csak egy részére terjedtek ki és az oly kormány, a mely alatt részrehajlatlanul mindenkire kiterjednek, még eddig nem valósult kegyes óhajtás. De ámbár minden, mi ehhez közelebb visz, egy önálló vagy belértékkel bír, és ámbár igen gyakran az általános elő-haladás jelen állapotában csak épen megközelítés lehetséges, mindamellet mindenkinék részesülése a szabadság jótéteményeiben a legtökéletesebb eszményképe a szabad kormánynak. Azon pillanaton kezdve, midőn némelyek, bárkik legyenek azok, ki vannak zárva e részesítésből, ezeknek érdekei meg vannak fosztva a mások érdekeinek megadott biztosítékoktól és ők maguk nincsenek oly kedvező helyzetben, mint: mások, hogy a magok és a társadalom állapotjának javítására használhatnák fel képességüket, melylyel aránylag emelkednék az általános jólét.

Ez a dolog állása, a jelen jólétre és a mostani nemzedék ügyeinek jólvezetésére vonatkozólag. Hamar most átmegyünk a kormányformának a jellemre való befolyására, a democraticus kormánynak minden más feletti felsőségét még kétségtelenebbnek és határozottabbnak találjuk.

Ezen kérdés valójában egy másik sokkal lényegesebbtől függ: t. i., melyik a két jellemvonás közül, melynek uralkodását az emberiség érdekében kívánnunk kell: a cselekvő vagy szenvedőleges vonást-e; azt-e, a mely küzd a rász ellen, vagy a mely azt elviseli; azt-e, mely meghajlik a körülmények előtt, vagy pedig a körülményeket igyekszik meghajtani maga előtt.

Az erkölcsanások mindennapi tanai és az emberiség általános rokonszenve ^ szenvedő typus felé hajlik. Az erélyes jellemeket bámulják, de a csendes, magukat alávétő jellemeket inkább szeretik az emberek. Szomszédaink szenvedőlegessége növeli biztosságunk érzetét és úgy szólván kezére játszik, a mi önkényes hajlamunknak. A szenvedőleges jellemek ha nem épen a cselekvőségre van szükségünk, egy akadálylyal kevesebbek utunkon. Egy kielégített jellem nem veszedelmes vetélytárs. Azonban semmitem bizonyosabb, mint az, hogy az emberi dolgok minden javítása a ki nem elégetett jellemek munkája; és hogy sokkal könnyebb egy tevékeny szellemnek megszerezni a türelem erényét, mint egy szenvedőlegesnek a tevékenység erényét, A három szellemi tulajdon közül, melyek é r t e l m i, gyakorlati és erkölcsi, a két elsőre nézve kérdés alá nem jöhet, hogy melyiknek kell az előnyt adni, cselekvőleges vagy szenvedőleges jellemnek-e? Minden értelmi szélsőség cselekvőleges törekvés gyümölcse. A vállalkozási szellem, az előmenetel vágya, magunk és mások javára új dolgok megkísérlése, szülője a szemlélődő, de még sokkal inkább a gyakorlati tehetségnek (talent). A másik jellemvonással összeférő értelmi míveltség az a gyöngé és határozatlan-tele, mely oly szellemek tulajdona, melyeket a multság vagy az egyszerű szemlélődés kielégít. A valódi, erőteljes gondolkozásnak, mely nem álmódzás, hanem valóban gondolkozás jellege, az, hogy gyakorlatilag alkalmaztatok. – Hol nem az a cél, hogy a gondolat határozott, találó és értelmes kifejezést nyerjen, az nem szülhet jobbat mint Pythagoras mysticus metaphysicáját vagy a Védákat. A gyakorlati javításra vonatkozólag a dolog még sokkal tisztább. A jellem, mely az emberi életet javítja az a mely küzd a természet hatalmával és erejével és nem az, a mely meghajlik előttük. A tulajdonok, melyekből személyesen hasznot vonunk, mind az erélyes és cselekvő jellem részén vannak; és a tulajdonok, és magatartás, melyek a társadalomban az egyéneket előbbre viszik, legalább részint azok, melyek az egész társadalmat segítik az előhaladás útján.

De első pillanatra némi kétely támadhat az iránt, hogy az erkölcsre vonatkozólag melyik

érdemel előnyt. Nem akarok én itt vonatkozni a vallásos érzelmre, mely általában a szenvedőleges jellem részén áll, mely inkább összhangzik az isteni akaratnak köteles alárendeltséggel. A kereszténység épen úgy, mint más vallás kifejti ez érzelmet; de az a kereszténység előjoga, hogy megszabadulhat e visszáságtól, épen úgy, mint másoktól. – Egy szenvedőleges jellem, vallásos tekinteteket mellőzvé, az által, hogy az akadályok előtt hátralép, a helyett hogy azokat legyőzni megkísérlené, igazat szólva se másoknak se magának sokat nem használhat; de azt ellehet várni, hogy ne ártson.

A meglegedést mindig az erkölcsi erények közé sorozták; de tökéletes tévedés azt vélni, hogy a meglegedés szükségkép és természetesen a jellem semlegességével van összekötve; és ha nem így van, az erkölcsi következtetések kártékonyak. Hol nem bírt előnyökérti vágy létezik, az oly szellem, melyben nincs erő saját erélye által azt megszerezni, hajlandó gyűlölettel és gonosszággal tekinteni azokra, kik bírják. Az ember, ki reménynyel eltelve fárad helyzete javításán, jó akarattal tekint azokra, kik ugyanazon célra törekeshnek, vagy a kik már elérték. És a hol a többség eként foglalkozik, az ország általános hangulata ad irányt azok érzelmeinek, kik nem érik el a célt és a nemsikerülést az erő vagy körülmény hiányának vagy személyes balsorsuknak tulajdonítják. De azok, kik a máséra vágnak és semmi erőt sem fordítanak rá, ezek folytonosan panaszkodnak, hogy e szerencse nem teszi meg értők azt, a mit másért meg tesz s a mit magok sem próbálnak megtenni magokért, vagy eltelnek méreggel és rász indulattal azok ellen, kik bírják azt, miután ők esengenek.

Az irigység nemzeti jellemvonássá fejlődik ki azon arányban, melyben a siker az ügyesség vagy a szerencse gyümölcseinek tartatik és nem a törekvés jutalmának. A föld legirigyebb teremtményei a keletiek. A keleti erkölcsstanároknál, a keleti mesékben irigy emberrel találkozunk minden lépten. A valódi életben ez mindenkinek, a ki csak valami kívánni valót bír, legyen az egy palota, egy szép gyermek, jó egészség vagy jó kedv, ellensége; a pusztá tekintetnek tulajdonított hatás szülte az általánosan elterjedt babonát, az igézést. A keletiekhez irigységben és tunyaságban legközelebb állanak némely déleuropai népek. A spanyolok irigységekkel valamennyi nagy emberöket üldözték, megkeserítették életét és általánosságban igyekeztek sikerét megsemmisíteni.¹ A francziáknál, kik jobbadán a déli népekhez tartoznak, a katolikus és kényuralmi kettős nevelés alatt a nép általános jelleme béketűrés és magát alárendelés lón daczára az ő természeti élénkségöknek. És ha a francziák sem egymásra, általában a feltűnőségre nem irigyek, az onnan származik, mert e vétket egy sereg jó tulajdon semlegesíti náluk, nevezetesen az az egyéni erély, mely bár kevésbé kitartó és olykor lankadóbb, mint az angolszászoknál, kik örökös küzdelmükben egyedül csak magukra támaszkodnak, mindamellert nyilatkozik a francziáknál is minden irányban, a melyben intézményeik hatása rajok nézve kedvező volt.

Kétségtelenül minden országban vannak elégtelt emberek, kik nemcsak nem keresik, de nem is kívánják azt a mivel nem bírnak, és ezek természetesen nem viseltetnek rász indulattal azok iránt, kiknek kedvezőbb sors jutott. De az elégteltség nagy tömege csak látszólag az, és valójában elégteltlenség, mely restséggel és önmagának elhanyagolásával van vegyítve, mely a midőn nem használ helyes eszközöket emelkedésére, abban találja örömét, hogy másokat saját színvonalára süllyeszt le. És ha az ártatlan meglegedés eseteit is egészen közélről tekintjük, azt vesszük észre, hogy csak akkor bámuljuk, ha külső vagyoni állapot javulása elleni közönyre vonatkozik és egybe van kötve szellemi tökélyesülés felé törekvéssel, vagy a másokkali jóltevés érdektelen buzgóságával. A meglegedett ember, vagy meglegtelt család,

---

¹ A múltól szoltam, mert nem akarok hátrányost mondani egy nagy, legalább most szabad nemzetről, mely az európai előlialadás általános mozgalmában oly erővel lép be, hogy az elveszett tért ismét hamar visszanyeri. Mindenki tudja, hogy mennyi erély és értelmiség van a spanyolokban, ée hibáik mint népnek jobbadán olyanok, melyek ellen a szabadság és ipari tevékenység biztos gyógyszerek.

melynek nincs becsvágya sem arra, hogy valakit boldogabbá tegyen, sem arra, hogy hazája vagy szomszédai jólétét előmozdítsa vagy önmagát erkölcsileg tökélyesítse, se bámulást, se helyeslést nem támaszt bennünk. Mi, még pedig jogosan, az elégtelenségnek ezen nemét férfiatlanságnak és erély hiányának tulajdonítjuk.

Az elégtelenség, melyet mi helyeslünk, az, midőn valaki vidoran nélkülöz olyat, mit nem bírhat; egy helyes megbecslése az emberi kívánalmak különböző tárgyai aránylagos értékének, és önkénytes lemondás a kevésbé fontosokról, midőn a fontosabbakkal össze nem egyeztethetők. – Egyébiránt ez előnyök annál természetesebbek az embernél, mentől erélyesebben működik saját és mások sorsa javításán. Az, a ki erélyét folytonosan gyakorolja a nehézségeken, megtanulja, hogy melyek az általa le nem győzhető akadályok, és hogy melyek a melyeket legyőzhet ugyan, de nem érdemlik meg a fáradságot. Az ember, kinek gondolata és ereje rendesen hasznos és gyakorlati vállalatokkal van elfoglalva, bár kinél is kevésbé hajlandó oly dolgokért elégedetlenkedni, melyek nem érdemlik meg a fáradságot vagy legalább az övét nem. így a tevékeny, önmagán segítő jellem nemcsak önmagában legjobb, hanem könnyebben is jut mindenhez, mit ellenkező jelleműek, valóban kitűnőnek vagy kívánatosnak tartanak.

Angliának és az amerikai egyesült államoknak merész és küzdő szelleme csak annyiban érdemel kárhóztatást, a mennyiben másod rendű tárgyakra vesztegeti erejét. Magában ez az emberiség jólétére nézve a legszebb remények alapját képezi.

Találónak tették a megjegyzést, hogy a midőn valami nem akar haladni: a francia ezt szokta mondani; „Il faut de la patience” (türelemmel kell lenni)! Az angol pedig ezt mondja: „What a shame”. (Mily gyalázat). A nép, mely gyalázatnak tartja, ha valami rosszul megy, mely arra a következtetésre jut, hogy a rosszat msg lehetett és meg kellett volna akadályozni, legtöbbet tesz arra, hogy a világ javuljon. Ha vágyai nem emelkedettek, ha nem terjednek túl a physical jóléten és a gazdagság csillogásán: erélyének közvetlen eredményei nem lesznek egyebek, mint az ember hatalmának folytonos terjedése az anyagi tárgyak felett; de ez maga megjelöli útját s előkészíti feltételeit a nagy társadalmi és értelmi műveknek; és minthogy az erély megvan, némelyek alkalmazzák és még jobban fogják alkalmazni nemcsak a külső körülményeknek, hanem az ember belső természetének is tökélyesítésére. Tétlenség, hajlam hiány átkosabb akadályait képezik az emberi tökéletesedésnek, mint az erélynek bármely tévedése; midőn e hiányok megvannak a tömegben, csak akkor lehetséges, egy erélyes kisebbség részéről a veszélyes félrevezetés. Főleg ez az, a mi vad, vagy fél vad állapotban visszatartja az emberiség nagy többségét.

Most már, nem fér kétség hozzá, hogy egynek vagy keveseknek kormánya a szenvedőleges jellemekkel, míg a többek kormánya a tevékeny önmagát segítő jellemekkel fér össze. A nem felelős kormányzóknak nagyobb szükség van a kormányzottak nyugalma, mint akármiféle tevékenységére, kivéve azt, melyet ők erőszakolnak ki. Az emberi parancsoknak, mint természeti szükségességnek elfogadása, a tan, melyet a kényuralmi kormány igyekszik beoltani alattvalóiba. A felsőbbek akaratának és a törvénynek mint a felsőbbek akaratának nyilatkozatának szenvedőlegesen kell engedelmessé válni.

De az emberek nem pusztán eszközök, vagy anyagok kormányaik kezében ha van akaratjuk, bátorságuk, vagy rugalmasságuk egyéb cselekedeteikben, ezért mindazon tulajdonságok nyilatkozása nem számolhat a kényurnál bátorításra, köszönjék meg, ha megbocsát értök. Még akkor is, midőn nem felelős kormányok nem félnek annyira az ő alattvalóik értelmi tevékenységének veszélyes következményeitől, hogy elnyomják azokat, már maga az állás nem egyéb elnyomásnál. A törekvés biztosabban visszatartóztatik az ő tehetetlensége bizonyos tudása által, mint valami tevéleges akadály által. A más akaratja alá vetés és az önsegítés és önkormányzás erénye között természetes összeférhetetlenség van. Ez inkább vagy kevésbé tökéletes, a szerint a mint a szolgaság szigorúbb vagy szelídebb. Az uralkodók sokat különböznek egymástól abban a tekintetben, hogy az egyik inkább ellenőrzi alattvalói

tetteit vagy elvégzi helyette az ő teendőit. De ez csak fokozati és nem elvi különbség, és gyakran a legjobb szándékú kényurak korlátozzák legjobban alattvalóik szabad cselekedeteit. Egy rossz kényúr, ha kénye, kedvére élhet, néha hajlandó a népet egészen magára hagyni; de egy jó kényúr mindenkép jót akar tenni velők, és kényszeríti őket, hogy saját ügyeiket jobban kezeljék, mint a hogy magokra hagyva kezelték volna. A szabályok, melyek a francia ipar főbb ágaira csaknem határozott kezelést írtak elő, a nagy Colbert által adattak ki.

Egészen más állapotban vannak az emberi tehetségek ott, hol az ember nem érez más korlátot, a természet kényszerén vagy a társadalom törvényein kívül, mely törvények hozatalában magának is része volt és a melyeket ha roszaknak tárt, nyíltan kárhóztathat és a melyeknek megváltoztatására működhetik. E szabadságot egy némi részben democraticus kormány alatt még azok is gyakorolhatják, kik nem élvezik teljesen a polgári jogokat. Azonban az önbizalomra és az önsegélyre nagy ösztön, midőn valaki szilárd alapon áll és nem kénytelen azt érzni, hogy az ő sikere egy oly testület nézeteitől és hajlamaitól függ, melynek ő nem tagja. Nagyon leverő egy egyénre s még nagyobb egy osztályra nézve, ha kívül áll az alkotmányon, és arra van kényszerítve, hogy könyörögjön sorsa bírától a helyett, hogy részt venne a tanácskozásokban. A szabadság legerősítőbb befolyást akkor gyakorol a jellemre, midőn az illető személy vagy oly polgár, mint bárki más, vagy pedig biztosan reméli, hogy e jogok élvezhetését el fogja érni.

De a mi még fontosabb ez önérzetnél, az a jellemnek gyakorlati fegyelme, melyhez hozzá szokik a polgár az által, hogy koronként, midőn sor kerül rá, a társadalomban valamely hivatalt visel. Nem veszik eléggé fontolóra, hogy a legtöbb ember mindennapi életében, mily kevés fordul elő, a mi akár felfogásának akár érzelmeinek magasztosságot kölcsönözne. Az ő munkájok megszokottság, nem hajlam, hanem önérdek legelemibb formájában, a mindennapi szükségek kielégítése; sem az, a mit tesznek, sem az, a hogy teszik nem emeli fel a lelket a mindennapi gondolatok és érzések körén felül; ha a tanulságos könyvekhez hozzáférhet, semmi ingere sincs azokat olvasni, és a legtöbb esetben az egyeseknek nincs módja míveltebb emberekkel társalogni. Valamely nyilvános foglalkozással megbízás, bizonyos pontig kitölti e hézagokat és ha a körülmények megengedik, hogy a rábízott kötelesség nagykorú, úgy ezek egy nevelt embert képeznek belőle. A politikai és törvényszéki ügyvitel gyakorlata az egyszerű athenei polgár értelmi színvonalát a hajdankori társadalmi rendszer hibáinak és erkölcsi eszméjinek daczára is magasabbra emelte, mint akármely más hajdani vagy újabbkori társadalomban. Bizonyíték erre a nagy görög történészek minden lapja, de nem szükség egyebet tekinteni, mint a szónoklatok emelkedett nyelvét, melyet a nagy szónokok a legbiztosabbnak tartottak, hogy vele a nép értelmére és akaratjára hassanak. Ha csekélyebb mértékben is, de hasonlóan jótékonyan hat az angol alsóbb rangú középosztályra az eskütszéki és községi hivatalnokoskodás, mely a nélkül, hogy annyira folytonos és változatos volna, mely által az athenei polgár foglalkozásához lehetne hasonlítani, mindamelllett a fogalmak szélesítése és a tehetségek kifejtése által egészen más embereket alkot belőlük, mind azok, kik egész életükben nem tettek egyebet, mint orsókot forgattak vagy egy boltban árultak. Még jótékonyabban hat az erkölcsi kifejlésre az, midőn a polgár közhivatalokkal foglalkozik'. Midőn egy ily hivatalra lép, hivatása idegen érdekeket fontolóra venni és egymással szemben álló igények felett magán hajlamaival nem találó szabályok szerint ítélni, minden külön esetről oly elveket és tanokat alkalmazni melyeknek tétele a közjón alapszik; és végre ugyanazon munkában rendesen oly emberektől látja magát környezve, kiknek szelleme ez eszmékkel és foglalkozásokkal jobban meg van barátkozva, mint az övé és a kik igyekezni fognak az ő értelmét szabályozni és érzelmét a közjó iránt éberségben tartani.

Megtanulja érezni, hogy ő is egy részét képezi a közönségnek és hogy annak, az érdeke, az ő érdeke is. Ott, hol a közszellemnek ez iskolája nem létezik, az, érzés sem támadhat, hogy nem kiváló társadalmi állású egyének a társadalom iránt a törvénynek és a kormánynak

engedelmességen kívül más kötelezettséggel is tartozzanak. Az önzéstelen érzés, melyben az egyén a közönséggel egybeolvasztja magát, hiányzik ilyen helyt. Az érdek és, kötelesség feletti minden gondolat és érzés egészen be van olvadva az egyénbe és a családba. Az ember soha se gondol a közérdekre, sem a másokkal közösen elérendő célra, csak egyedül a velők való vagy részint az ő hátrányokra történő versenyezésre. Az ilyennek szomszédja nem szövetségese, nem társa, minthogy közös vállalatba soha sem bocsátkozik, mindig csak versenytárs. Így szenved az erkölcsiség a magán viszonyokban, míg a közerkölcsiség teljesen ki van halva. Ha ez volna az általános és egyedül lehetséges állapota a dolgoknak, a törvényhozó és erkölcstudó legfőbb törekvése nem lehetne egyéb, mint az egész közönséget egy békésen legelésző juhnyájja alakítani.

Mindezen okokból világos, hogy az egyetlen a társadalom szükségeit leginkább kielégítő kormányforma az, melyben az egész nép részt vesz; hogy a legcsekélyebb közhivatalbani részvétel is hasznos; hogy a részvétnek mindennütt oly nagyra kell lenni, mekkora lehet a társadalom polgárosultságához képest, és hogy végre semmi sem lehet kívánatosabb, mint mindenkinek részesítése az állam souverain hatalmában. De minthogy egy társaságban, mely terjedelemre meghaladja egy kis városhatárait, a közügyeknek csak igen kis részében vehet mindenki személyesen részt: egy tökéletes kormány eszményképe csak a képviseleti lehet.

IV. Fejezet.

A társadalom milyen állapotában nem alkalmazható a képviseletik ormány.

Egy képviseleti kormányban mi eszményképét ismerjük fel a legtökéletesebb államintézménynek, melyre következőleg minden nép annál jobban elő van készülve, mentül jobban elő van haladva. Mentül kevésbé van egy nép kifejlődve, általánosságban szólva, annál kevésbé alkalmas neki e kormány; ámbár ez nem feltétlenül igaz: mert egy népnek a képviseleti kormányra alkalmas volta kevésbé függ a helytől, melyet az emberiség lajtorjáján elfoglal, mint inkább a foktól a melyen bír bizonyos kellékekkel: mely kellékek egyébiránt oly szoros kapcsolatban állnak az általános műveltség fokával, hogy e kettő közti aránytalanság inkább a kivételek, mint a szabályok közé tartozik. Vizsgáljuk meg, hogy melyik lefelé menő fokon szűnik már meg a képviseleti kormány alkalmazhatósága, vagy azért mert magában alkalmazhatatlan, vagy azért, mert egy más kormányforma jobban alkalmazható.

Mindenekelőtt a képviseleti kormány, mint minden más kormány, nem alkalmazható ott, hol állandóan fenn nem állhat, azaz ott, hol hiányzik a három alap feltétel, melyet az első fejezetben említünk. E három feltétel: 1. Hogy a nép hajlandó legyen azt elfogadni. 2. Hogy a népnek akarata és képessége legyen megtenni azt, mi fenntartására szükséges. 3. Hogy akarata és képessége legyen a kötelességeket teljesíteni melyeket a kormány rája mér.

Egy nép hajlama a képviseleti kormányt elfogadni egyszerűen csak gyakorlati kérdéssé válik, midőn egy felvilágosodott uralkodó, vagy egy vagy több idegen nemzet, kik az országot hatalmuk alá hajtották, hajlandók ezt ajándékképp nyújtani neki. Egyes reformálókra nézve e kérdés egészen közönyös, mert ha az ő vállalatuk ellen nem tehetnek más ellenvetést mint azt, hogy a nemzeti vélemény nincs az ő részükön, közel kapják a feletet, hogy épen az a céljok, hogy ezt a közvéleményt a magok részére vonják. Ha a közvélemény csakugyan ellenszegülő, ez általában inkább a változásnak, s nem a képviseleti kormányformának szegül ellene. Azonban az ellenkező esetre is van példa; néha vallásos iszonyt tapasztalunk az ellen, hogy valamely kormányzó család hatalmát korlátozzák; de általában a szenvedőleges engedelmesség tana nem jelent többet, mint a meglevő hatalom akarata előtti meghajlást, legyen az monarchicus, vagy népies eredetű. Általában, midőn arról van szó, hogy valahol megkísértessék a képviseleti kormány bevitele, a közöny, vagy e kormányforma felfogására és kezelésére szükséges képesség hiánya sokkal nagyobb és bizonyosabb akadályok, mint a

tényleges ellenállás. Azonban az akadályok gyakran épen oly károsak és épen oly makacsak, mint a tényleges ellenszenv! mert csaknem mindig könnyebben meg lehet változtatni egy cselekvő érzés irányát, mint egy érzést teremteni, egy azelőtt szenvedőleges állapotban.

Ha egy népben nincs elég méltánylás és ragaszkodás a képviseleti kormány iránt, igen kevés kilátás van megőrzésére. Minden országban a végrehajtó hatalom egy ága a kormánynak, mely a hatalmat közvetlenül gyakorolja és egyenes összeköttetésben van a néppel; felé irányulnak az egyesek reményei és aggodalmai és benne testesül meg a közönség szemei előtt mind jótéte, mind hatalma, mind varázsa a kormánynak. – Ha tehát a hatóságokat, melyeknek feladata a végrehajtó hatalmat mérsékelni és korlátozni, nem támogatja a közvélemény és a nép hatalmas érzelve, a végrehajtó hatalomnak mindig van módja azt mellőzteni vagy engedelmességre kényszeríteni és biztos benne, hogy elegendő segítséget talál e munkára. A képviseleti alkotmányrendszerek tartóssága a nép készségétől függ, melylyel harcolnak érte ha megtámadatik. Ha nem tartják annyira méltónak vagy annyira becsesnek, ritka esetben gyökereznek meg, vagy ha meggyökereztek, biztosan felforgathatók, mihelyt a kormány feje vagy egy pártfőnök, ki képes elegendő erőt összegyűjteni egy államcsíny végrehajtására, hajlandó lesz egy kis veszélynek kitenni magát a kenyuri hatalom megnyeréseért.

Ez elmékedések a képviseleti kormány nem sikerülésének két első okára vonatkoznak. A harmadik ok, midőn a népnél hiányzik az akarat vagy a képesség, a képviseleti kormányban az ötletet illető részt teljesíteni. Midőn igen kevés ember vagy senki se vesz részt az állam közügyeiben annyi érdekeltséggel mennyi egy közvélemény képzésére szükséges, a választók csak arra használják fel szavazatukat, hogy magán vagy helyi érdekeiknek szolgáljanak, vagy pedig egy ember érdekének, kivel viszonyban állanak, mint társai vagy alárendeltjei. A számra jelentéktelen osztály, mely a politikai öntudat ez állapotában túlnyomóságra vergődik, a képviselő testületben, ezt csak eszköznek tekinti, melyet saját előnyére működtet. Ha a végrehajtó hatalom gyenge, az országot az örökös hivatalkeresés tartja zavarban; ha pedig erős, kényúrívá válik a képviselőknek vagy legalább a képviselők azon részének, mely gondot okoz neki a zsákmánybani részesítése által; és ekkor a népképviseletnek egyetlen gyümölcse, hogy a közönségnek a valóban kormányzókon kívül még egy gyűlés is van a nyakán és nincs semmi kinézés, hogy e visszaélés, melyben a gyűlés egy része érdekelve van, megszüntetessék.

Egyébiránt, ha a rász ennél megállapodik, akkor a nyilvánosság és szabad vitatás, melyek még a névleges képviselettel is legtöbb esetben összekötvék, még olcsón vannak megszerezve. Például nem kétkedhetni rajta, hogy az új görög királyságban a népképviselet többségét képező hivatalvadászok, ámbár közvetlenül keveset vagy semmit se tesznek egy jó kormányért, sőt még a végrehajtó hatalom önkényit sem mérséklék, mindamellett a népjog gondolatát fenntartják és nagy mértékben befolyanak a sajtószabadságra, mely az országban létezik. – Azonban ezen jótét főleg egy örökös király és népképviselet együttlétézésétől függ. Ha az uralkodó kegye helyett a legnagyobb állomásokért küzdenének ez önző pártocskák, az ország, Spanyol-Amerikához hasonlóan, folytonos forradalomban és polgárháborúban volna. Egymást felváltó politikai kalandorok gyakorolnák itt nem a törvény, hanem az erőszak kényuralmát és a képviselet nevének és formájának nem volna más hatása, mint megakadályozni a kényuralmat, hogy meg ne erősödhessék és állandósíttassék, mely körülmények egyedül képesek szelidíteni a rosztat és valósítani a kevés jót a mire képes.

Az itt mondottak az eseteket foglalják magokban, melyekben egy képviseleti kormány nem lehet tartós. Vannak más esetek, melyekben talán megmaradhatna, de a melyekben egy más kormányforma előnyösebb lehet. Ez az eset főleg, midőn egy népnek, hogy a míveltségben előhaladjon, egyet s mást tanulnia és szokásokat elsajátítania kell, melyeknek megszerzésében a képviseleti kormány könnyen akadályul szolgálhatna.

Ezen esetek közül legszembeötlőbb az, a melyről már szoltunk, midőn egy népnek a

polgárosultság és engedelmesség legelső leczkáját meg kell tanulnia. Egy nép törzs, a melyet a természet és a szomszédok elleni folytonos harcz erélyre és bátorságra szoktatott, de még nem tanult meg engedelmeskedni egy közös főnöknek, nehezen fogja e szokást elsajátíthatni saját társainak közös kormánya alatt. A képviselő testület, mely egy ily népből támadt nem volna egyéb, mint saját zabolátlanságának viszfénye. Ő megtagadná beleegyezését minden oly rendszabálytól, mely korlátot emelne az ő vad függetlensége elébe. A mód, melylyel az ily törzsek a polgárosult társadalom legelső feltétele alá kerülnek, a kikerülhetetlen háborúk és a katonai parancsnoksághoz múlhatatlanul szükséges kényúri hatalom. A hadvezér az egyetlen főnök, a kit elismernek, kivéve itt ott egy jóst, ki úgy látszik, mintha felülről sugalmazná őket vagy úgy tekinthetik, mintha csodatévő erővel bírna. – Az ily emberek egy ideig túlsúlylyal bírhatnak, de minthogy e túlsúly tisztán személyes, ritkán eszközöl valami változást a nép szokásaiban, hacsak a jós nem egyszersmind hadvezér is, mint Mahomed és nem áll ügy elé, mint felfegyverkezett apostola az új vallásnak, vagy ha a katonai főnökök nem szövethetnek befolyásával és nem használják azt fel uralmuk támaszául.

Épen oly képtelen lesz a nép a képviselői koránra, midőn épen ellenkező hibákkal bír, mint a elyeket itt kifejtettünk, t. i. a rendkívüli szenvedőlegesség és a zsarnokság kész elfogadása által. Ha egy jelleme és körülményei által lesülyedt nép képviselői ormányhoz jutna, kétségtelenül zsarnokait választaná képviselőinek, és az intézmény, a melytől első tekintetre azt várta volna, hogy jármát könnyítendi, azt sokkal terhesebbé tenné. Ellenkezőleg több nép menekült már ki lassanként ez állapotból egy központi hatalom segítségével, mely helyzeténél fogva versenytárs volt, és azzal végezte, hogy ura lett a helyi kényúrnak, kinek pedig előnye volt, hogy egyedül állott. Franciaország történelme Hugo Capet-től Richelieu-ig és XIV; Lajos-ig folytonos példát szolgáltat a dolgok ezen rendére. Még akkor is, midőn a király alig volt oly hatalmas, mint főbb hűbéreseinek nagy része, már csak az is javára szolgált a népek, a francia történetírók elismerése szerint, hogy nem volt több egynél. Felé fordultak szemei minden elnyomottnak; az egész királyságban reméltek és bíztak benne; míg valamennyi helyi kis hatalmasság csak egy kis körben volt hatalmas. A királyság minden pontjáról a királyhoz mentek védelemért a közvetlen elnyomó ellen. Lassanként vergődött túlnyomóságra, de dolgozott rajta, felhasználva minden kínálkozó alkalmat, melyek egyedül a királynak mutatkoznak. így biztos volt a sikerben; és azon mértékben, a melyben ezt végrehajtotta, kiirtotta a társadalom elnyomott részéből azt a szokást, hogy az elnyomásnak hódoljon. A király érdeke úgy hozta magával, hogy pártolja az uraiktól menekülni akaró jobbágyok törekvéseit, mert ezek aztán ő alája vetették magokat. Az ő véduralma alatt számos község alakult: melyek csak a királyt ismerték el felettök állónak. Egy távol lakó király iránti engedelmesség, összehasonlítva egy közel lakó várúr uraságával, nem egyéb szabadságnál, és a király állása kényszerűségénél fogva sokáig arra volt utalva, hogy tekintélyét azoknál, kiket felszabadítani segített, nem mint úr, hanem inkább mint szövetséges gyakorolta. Ily módon egy középponti hatalom, mely elvben kényúri, (ámbar általában nagyon korlátolt a gyakorlatban) lön a legfőbb eszköz a népet a kifejlésnek egy fokára emelni, melyet a képviselői kormány alatt el nem ért volna. Vannak Európának oly részei, hol ezt a munkát még ezután kell megtenni és nincs semmi kilátás, hogy más eszközökkel meg lehessen tenni. Az orosz birodalomban csak egy kényúri kormány vagy egy általános vérengzés képes a jobbágyokat felszabadítani.

A történelemnek ugyanazon lapjairól tisztán le lehet olvasni az absolut monarchiának egy másik érdemét, mely szerint ez elhárítja a polgárosodás némely akadályait, melyeket a képviselői kormány tagadhatatlanul csak nevelne. A kifejlés egyik leghatalmasabb akadály, mely az előhaladás bizonyos fokáig tart, a megrögzött helyhez kötöttség szelleme, Az emberiségnek egy része, mely sok tekintetben képes élvezni a szabadságot és elő is van erre készítve, lehet hogy nem képes a legkisebb nemzetté is összeolvadni. Nemcsak a féltékenység és ellenszenv távolíthatja el egyiket a másiktól, és akadályozhatja meg az önkény tes

egyesülés minden lehetőségét, de talán még nem szerezték meg az érzelmeket és szokásokat, melyek az egyesülést, feltéve: hogy az már névlegesen meg van, valósággá teszik. Ők a hajdankor valamely községéhez, vagy valamely ázsiai falu polgáraihoz hasonlóan, elegendő gyakorlattal bírhatnak, szellemi erejüknek falusi vagy városi érdekekbeni alkalmazására, sőt arra is, hogy e kis körben egy túrhető népkormányt állítsanak és mindamellet csak kevés rokonszenvvel kísérnek mindent mi e kis körön kívül történik, és nem képesek több ily kisebb községgel a közös érdekek körül egyesülni. És nem tudom, hogy a történelem egyetlen egy példát is mutatna fel, mely szerint az illy politikai parányok vagy testecskék bizonyos száma egy testbe olvadt volna össze, s hogy ezek valaha egy népnek tartották volna magokat, ha nem voltak előbb mind ugyanazon összpontosított hatalom alá vetve.² Egy nép azon szokás által, hogy tekintettel van egy hatalomra, ennek terveit elfogadja, céljainak szolgál felemelkedik arra, hogy nagy terület foglal be a közös érdekek fogalmába. És megfordítva, az ily érdekek szükségkép túlnyomók a központi uralkodó lelkében; és az inkább vagy kevésbé bensőbb viszonynál fogva, mely közte és a helyiségek közt lassanként kifejlík, ugyan az megszokott lesz a közszellemben is.

A körülmények kedvező összetalálkozása, melyek között e lépés a haladás ösvényén megtehető, az volna, hol a képviseleti intézményeket képviseleti kormány nélkül állítanak fel; hol egy vagy több képviseleti testület az egyes helyiségekből kerülve, segítői vagy közvetítői volnának a központi hatalomnak, de ritkán kísértenék meg korlátozását vagy ellenőrzését. Ily módon a nép, a tanácsba meghivatva, ámbár nem vesz részt a főhatalom gyakorlásában, az államhatalomtól nyert politikai nevelést sokkal könnyebben átszállítja mint más úton lehetséges volna a helyi előjárók és általában a lakosság közé; ezáltal egyszersmind közös beleegyezésből fentartatik egy kormány hagyománya, vagy legalább ily beleegyezés nélküli kormánynak nem adatik meg a hagyományosság szentsége, mely gyakran szentesítette a szokás által, annyiszor eredményezett jó kezdet után rossz véget és leggyakoribb példáit mutatja fel sok országban a szomorú végzetnek, mely a haladás már első lépteiben érte, midőn egy korszak munkája úgy hajtatott végre, hogy a következő korszak szükséges munkáit akadályozta meg. Azonban mint politikai igazságot lehet felállítani, hogy egy absolut monarchia által sokkal könnyebben sikerül egy sereg jelentéktelen politikai egységét az együvé tartozás közös érzésével bíró egy országgá összeolvasztani, mint képviseleti kormány által.

Ezen különböző okokból a királyi hatalom, a képviseleti állam intézmények felügyeletétől (ha nem is egészen támogatásától) menten, a legalkalmasabb politikai forma minden társadalom legelső korára, nem véve ki a hajdani görögországi városokhoz hasonló községeket sem; hol tehát egy királyi hatalom, a közvélemény valódi hábár külsőleg nem is mutatkozó, vagy nem alkotmányos felügyelete mellett, egy ismeretlen és valószínűleg hosszú korszak alatt minden szabad állam intézményt megelőzött s végre hosszú időre egy néhány családból álló oligarchiának adott helyett.

Egy népnél száz más gyengeséget és hiányt lehet megjelölni, melyek őt képtelenné teszik a képviseleti kormány élvezetére; csakhogy az még nincs tisztába hozva, hogy egynek vagy néhányoknak kormánya alkalmas-e a rosszat könnyíteni vagy meggyógyítani. Erős előítéletek, régi szokásokhoz makacs ragaszkodás, hiányok a nép jellemében, tudatlanság és a szellemi kifejlés hiánya ha túlnyomók egy népnél, általában híven visszatükrözödnék az ő gyülekezeteikben, és ha az eset fordulna elő, hogy a végrehajtó hatalom, s a közügyek közvetlen kezelése oly egyének kezeiben volna, kik aránylag mentek volnának e hibáktól,

---

² Olaszország, melyet egyedül idézhetünk mint kivételt, átalakulásának csak végső fokára vonatkozólag az. Ő sokkal bajosabb átalakulási folyam, melyben az önálló városok Florenz, Piza, Milano egyesültek, hogy Lombardia vagy Toscana-egységét képezzék, a közönséges a rendes úton történt.

gyakran hasznos lenne, ha ezek nem volnának kénytelenek a képviseleti testületek akaratját követni. – De ezen és más hasonló esetekben, melyeket már megvizsgáltunk, a csupán uralkodói állás nem ruház fel senkit jószándékú iránynyal és törekvésekkel. A nép általános gyengeségeitől vagy polgárosultsága fokával járó hiányaitól, se az egyedül uralkodó és tanácsosai, se a kevés számú kormányzók nem mentek, hacsak nem idegenek, nem egy felsőbb műveltségű vagy fejlettebb társadalomhoz tartozó népek tagjai. Ekkor a kormányzók minden tekintetben felette állhatnak polgárosultságban azoknak a kiket kormányoznak. – És egy ily idegen kormány alá rendeltség a velejáró rosakat tekintetbe nem véve, gyakran legnagyobb előnyökkel van összekötve egy népre nézve, mert gyorsan viszi keresztül a műveltség több lépcsőjén és számos akadályt hárít el az útból, melyek határozatlan ideig megmaradtak volna, ha az alávett nép az ő természeti hajlamainak és változóságainak engedtetett volna oda.

Egy országban, mely nem áll idegen uralom alatt az egyetlen eset, mely hasonló jótéteményeket eredményezhet, az a ritka véletlenség, midőn egy rendkívüli szellemű uralkodó jelenik meg a trónon. A történelem kevés ily jótévőjéről emlékezik az emberiségnek, kik aztán elég huzamos ideig uralkodtak a végre, hogy javításaikat állandósítsák, egy befolyásuk alatt felnövekedett nemzedék őrizetére bízva azokat. Egyik példának N. Károlyt, másikként N. Pétert lehet idézni. De az ily példák ritkák, és a szerencsés véletlenek közé kell őket sorozni, melyek válságos pillanatokban oly gyakran döntöttek el, hogy az emberiség jelentékeny része rögtön emelkedésnek induljon-e vagy visszaessék a vadságba. Ilyen volt Themistocles a Persák berontásakor, ilyen I. és III-ik Orániai Vilmos. Visszás volna az államintézményeket azzal a szándékkal állítani föl, hogy hasonló eshetőségekből hasznot húzzunk, annyival inkább, mert az ily tulajdonságú emberek rendkívül helyzetben kényúri hatalom nélkül is találnak módot nagy befolyást gyakorolni, mint az utoljára nevezett három egyén példája tanúsítja.

Az államintézményekre vonatkozólag a leginkább fontolóra veendő eset, az a csaknem mindennapi, midőn a társadalomnak egy kevésbé számos, de kitűnő része műveltségben a többinek jóval felette áll, vagy azért mert faja különb, vagy egyéb sajátos körülmények következtében.

Ily esetekben a kormány, mely a tömeg képviselőiből alakúit, könnyen kockáztathatná a jótéteményeket, melyek a magasabb műveltségű osztály polgárosultságából a népre hárulhatnak, míg ezen osztályok képviselőinek uralma valószínűleg megszilárdítaná a tömeg sülyedségét, és csupán azon esetre hagyna neki reményt a méltányos bánásmódra, ha jövőbeli fejlődésének legértékesebb elemétől megfosztja magát. Egy ily népnél legbiztosabb kinézést nyújt egy jobb állapotra egy alkotmányosan korlátlan vagy legalább tényleg túlnyomó hatalmú főkormányzó az uralkodó osztályból. Egyedül neki van érdekében felemelni és javítani a tömeget, melyre nem féltékeny, hogy ellensúlyozójává tegye osztályának, melyre féltékeny. És a szerencsés körülmények, nem ellenőrzésre, hanem mint alárendeltek, a felsőbb osztályokból egy képviselő testületet állítottak melléje, mely ellenvetéseivel, vitáival és alkalomszerűleg erélyes kitöréseivel fenntartja az ellenállás szokását, és a mely idővel lassanként valódi nemzeti képviseletté alakúit (mi lényegileg története az angol parlamentnek) a nemzetnek, ekkor a legkedvezőbb kilátásai vannak arra az előhaladásra, mely egy ekként alakult társadalomban lehetséges.

Azon irányok közül, melyek egy népet a nélkül, hogy képtelenné tennének a képviseleti kormányformára, komolyan megakadályozhatnak annak jótéteményei élvezésében, egyik különös megemlést érdemel. Két hajlam van, melyek bár magokban nagyon különböznek egymástól, de mégis van bennök valami közös, a mi által gyakran összetalálkoznak abban az irányban, melyet egyesek és nemzetek törekvéseinek adnak: az egyik a hatalomvágy, a másik, az ellenszenv, más hatalmaskodása ellen. E két hajlam egyikének vagy másikának túlnyomósága képezi az ő történelmek egyik legfontosabb elemét. Vannak nemzetek,

melyeknél a kormányzás szenvedélye annyira túlnyomó a személyes függetlenség óhajta felett, hogy az emberek készséggel feláldozzák az árnyékért a valóságot, vagyis a szabadság lényegét a hatalom látszataért. Közülök mindenik készséggel mond le mintegy közkatona személyes cselekvési szabadságáról tábornoka kezébe, azon feltétel alatt, hogy a hadsereg diadalmas és győzedelmes lesz, és ő hízeleghet magának, hogy tagja volt a hódító seregnek, ámbár a vélemény, hogy neki is része van a meghódított nép feletti uralkodásban nem egyéb önámításnál. Egy kormány, melynek hatalma szorosan kimért, melytől azt kívánnák, hogy ne elegyedjék az ügyekbe és a legtöbb dolgot mentére hagyja a nélkül, hogy a gyám vagy vezető szerepét játszaná, ez a kormány nem tetszenék egy ily népnek. Az ő szemeiben a hatalom birtokosai nem vállalkozhatnak elégre, feltéve, hogy a hatalom mindenkinek nyitva áll. Az ily népnél az emberek legnagyobb része előnyösebbnek tartja azt a távollevő s valószínűtlen lehetőséget is, hogy polgártársai felett némi hatalmat fog gyakorolni azon bizonyosságnál, hogy sem felette, sem másokon nem fognak felesleges hatalmat gyakorolni.

Am ezek elemei a hivatalkereső népnek, egy oly népnek, melynél a politika főleg a hivatal után futkározástól függ, a hol csak az egyenlőségre, de a szabadságra nem gondolnak; hol a politikai pártok harczi csak arra valók, hogy elhatároztassák, hogy a mindenbe való beleégyezés joga ez vagy amaz osztályé legyen-e; hol a demokratiáról csak annyi fogalmuk van, hogy ez által a nyilvános hivatalokra nemcsak egynehány ember, hanem mindenki eljuthat; hol végre mentől népiesebbek az államintézmények, annál több a hivatal, és következőleg annál iszonyabb az örökös és minden nyomón való kormányzás, melyet mindenki mindenki felett, és a végrehajtó hatalom valamennyi felett gyakorol.

Nem volna se igazságos se barátságos ezt, vagy valami éhez hasonló dolgot úgy mutatni fel, mint egy tökéletes képét a francia népnek; azonban a fok, melyben e jellemvonás náluk létezik, volt oka, hogy a bizonyos korlátolt osztály által gyakorolt képviseleti kormány a megvesztegethetés túlságos mértéke által megbukott, és hogy az általános szavazattal alkotott kormány kísérlete azzal végződött, hogy egy férfinak hatalmat kölcsönzött, a többiek közül annyit a mennyit tetszett, Lambessába vagy Cayennébe küldeni.

A jellemvonás, mely az angol népet minden másnál alkalmassabbá teszi a képviseleti kormányra, az; hogy épen az ellenkező irányhoz tartozik. Az angolok rendkívül féltékenyek minden oly kísérletre, melyet azért tesznek, hogy egy hosszú gyakorlat által, vagy a jogról saját fogalmaikkal nem szentesített hatalmat gyakoroljanak felettök; ők magok pedig keveset gondolnak arra, hogy más felett hatalmat gyakoroljanak. Nem lévén semmi szenvedélyek a kormányzásra, és mivel jól tudják, hogy mily magán érdekből szokás keresni a hivalt, ezért előnyösebbnek tartják, hogy az gyakorolja, ki természetesen nyeri meg társadalmi állásának következtében. – Ha az idegenek értenék ezt, jobban felfognák a látszólagos ellenmondásokat az angolok politikai jellemében; az ő Ízlésük, vagy hajlamuk a felsőbb osztályok uralkodását túrni, mely oly kevés személyes alárendeltséggel van összekötve, hogy egy nép sem később a hatalommal szembe szállani, ha az bizonyos határokat túl lép, és egy sem annyira elhatározott az ő vezetőit folytonosan emlékeztetni, hogy ő csak a gondolható legjobb módon akar kormányoztatni. E szerint a hivatal vadászat egy oly becsvágy, melyet az angol nép többsége nem ismer. Ha némely családot kivesszünk, melyeknek útjában fekszik a hivataloskodás, az angolok nézete az életbeni előhaladásról egészen más irányt követ, t. i. a kereskedésben vagy valamely mesterségbeni sikert. Ők rendkívül undorodnak az oly egyénektől és politikai pártoktól, melyek csak a hivatal felett versengenek; és semmi sem támaszt bennök több ellenszenvet, mint a közhivatalok szaporítása, mely dolog mindig népszerű volt a száraz földi népeknél, kik bürokratitától elárasztva, örömes-tebb fizették a nagyobb adót, mintsem hogy annak kevesítésével apasszák személyes kilátásuk reményét a hivatalra. Ezeknél ba gazdálkodásról beszélnek az nem a hivatal eltörlésére vonatkozik, hanem a fizetések leszállítására, melyek oly magasak, hogy a közönséges polgárnak nincs reménye azt élvezni.

V. Fejezet.

A képviseleti testületek teendőiről.

A képviseleti kormány kérdését tárgyalván, mindenek előtt szükséges szem elől nem téveszteni az annak eszményképe és lényege közti különbséget, és a sajátságos alakot, melyet az eszménykép történelmi kifejlés alapján vagy a bizonyos időben általánossá lett nézetek befolyása alatt, felöltött.

A képviseleti kormány értelme az, hogy az egész nép, vagy annak egy nagyobb része a koronként általa választott követek által gyakorolja a legfensőbb ellenőrzési hatalmat, mely hatalomnak minden alkotmányban meg kell valahol lennie. A népnek bírnia kell e legvégső hatalommal. Ha akarja, urának kell lennie valamennyi kormány intézkedéseknek. Az nem szükséges, hogy az alkotmányos törvény adja neki e hatalmat. Nem is adja ezt a brit alkotmányban; de a mit ad, gyakorlatilag erre megy ki. A végső ellenőrzés hatalma lényegében épen oly egyetlen, egy vegyes és egyensúlyokkal ellátott kormányban, mint egy monarchiában vagy egy tiszta demokratiában. Ez, az igaz, a jelenkori nagy tekintélyek által felelevenített hajdan-kori nézetben, hogy egy vegyes, ellensúlyozott alkotmány lehetetlenség. Mindig van egy mérleg, de tényérei nem állanak egy színvonalon. A melyik súlyosabb közülök, az nem jön mindig a politikai intézmények színvonalára. A brit alkotmányban mind három tagja a souveranitásnak fel van ruházva oly hatalommal, melyet ha teljes mértékben használnának, képesítné őket megakasztania kormány gépezetét. Köz ülök tehát névlegesen mindeniknek egyenlő hatalma van a másikkal útját állani és feltartóztatni. És ha e három tag közül valamelyik előnyösnek tartaná magára nézve e hatalom gyakorlását, az emberi dolgok rendes menete után ítélve kétségtelen, hogy azt gyakorolná is. Az bizonyos, hogy e három tag közül mindenik egész erejét felhasználná önvédelmére, ha a két másik közül valamelyik, vagy mind kettő együtt megtámadná. De hát mi tartja-e hatalmakat vissza egymás megtámadásától? Az alkotmányba be nem irt alaptanok, egy szóval: az ország politikai erkölcsisége, melyet tekintetbe kell vennünk, ha tudni akarjuk, hol van az alkotmányban a valódi legfőbb hatalom.

Alkotmányos törvény szerint a korona minden parlamenti aktától megtagadhatja aláírását és a parlament ellenzése dacára kinevezheti és megtarthatja hivatalában valamennyi miniszterét. De az ország alkotmányos erkölcsisége semmissé teszi e hatalmat, megakadályozza ennek gyakorolhatását, és a követelés által, hogy a kormány feje mindig a képviselőház által jelöltessék meg a testületet teszi az állam valódi souverainjévé. De a körülnemirt szabályok, melyeknek a törvényes hatalmak gyakorlatát kell korlátozniok csak akkor hathatósok és tartják fenn magukat állandóan, ha a politikai erő jelen megosztásával összhangzanak. Minden alkotmányban van egy nagyobb hatalom, egy hatalom, mely győztes lenne, ha a kiegyenlítések (compromises), melyek működésben tartják az alkotmányt, megszüntetnének és az erők mérkőzésre bocsátatnának. Az alkotmányos elvekhez ragaszkodnak és gyakorlatilag alkalmazzák azokat, mindaddig, míg az alkotmányban azon hatalomnak adják a túlsúlyt, mely a cselekvő hatalom túlsúlyát azon kívül bírja.

Angliában ez a nép hatalma. Ha tehát a törvényes intézkedések a brit alkotmányban a meg nem irt életszabályokkal összefoglalva, melyek a különböző politikai hatóságok működési körét szabályozzák, a népies elemnek nem adnának az alkotmányban valódi felsőséget a kormány minden ága felett, az alkotmány nem bírna azzal az állandósággal, mely azt jellemzi, és vagy a törvényeket, vagy a meg nem irt alapelveket előbb utóbb meg kellene változtatni. E szerint a brit kormány képviseleti kormány a szó legszorosabb értelmében. És a hatalmak, melyeket azoknak kezére biz, kik nem közvetlen a népnek felelősek, csak úgy tekinthetők, mint óvatosság, melyet az uralkodó hatalom saját tévedései ellen gyakorol. Ily óvatossági rendszabályok minden jól rendezett demokratiában meg vannak. – Az athenei alkotmány ebből nagy mennyiséget bírt magában és épen úgy meg vannak ezek az Egyesült államok alkotmányában is.

De míg a képviseleti kormányzatra nézve lényeges, hogy e főhatalom gyakorlatilag a népképviseletben legyen, nyílt kérdés marad, hogy a kormány gépezetében határozottan mi a teendője közvetlenül és személyesen a képviselő testületnek. E tekintetben a képviseleti kormány valójával nagy változékosság fér meg, feltéve, hogy a teendők olyneműek, melyek a képviselő testületnek minden dolog feletti felügyeletét biztosítják.

Lényeges különbség van a kormányi teendők végrehajtása és azoknak ellenőrzése között. Ugyanazon személy vagy testület képes lehet mindent ellenőrizni, de nem képes mindent végrehajtani, és igen sok esetben felügyelete annál teljesebb lesz, mennél kevesebbet tesz maga. Egy sereg parancsnoka nem vezetheti oly jól annak mozgásait, ha maga is együtt harcol velük, vagy éppen rohamot vezet. Éppen ez az eset a gyűlésekkel. Némely dolgot csakis testületek végezhetnek el jól, másokat ismét a testületek nem végeznek jól. Következőleg az egyik kérdés az, hogy egy népies testület mit ellenőrizzen, a másik kérdés hogy mit tegyen maga. Mint már említettük ellenőriznie kell minden kormányi cselekedetet. De hogy meghatározzuk, hogy mily módon lehet legjobban gyakorolni ez ellenőrzést, és a kormány teendőinek mely részét kell magának a népképviseletnek elintéznie: szükség megfontolni, hogy milynemű ügyeket képes egy nagyszámú testület sikerrel végezni, aztán csak arra vállalkozzék, a mit jól végezhet. Mi a többit illeti, annak kezeléséről mondjon le, de úgy intézkedjék, hogy mások rendesen végezzék.

Például, minden egyébnél inkább, és határozottan a népképviseletet illető teendő az adó megszavazása, Mindamellet egyik országban sem vállalkozik a népképviselet arra, hogy maga készítse vagy küldöttei által maga készíttesse el a költségvetést. Ámbár a bevételek csak a képviselők által határozthatnak meg Angliában, és ámbár a jövedelem felhasználására a közkiadások különféle ágában a ház beleegyezése szükséges, mindamellett alapelv és folytonos alkotmányos gyakorlat, hogy pénz csak a korona javaslatára szavaztatik meg. Kétségen kívül érezték azt, hogy csak akkor várhatnak mérsékletet mind az összeg követelésében, mind részletes alkalmazásában, ha a végrehajtó hatalom, melynek kezén keresztül megy, mind számításaiért, mind kiadási tervéért felelős. Következőleg a parlamentnek nem joga és meg sem engedik neki, hogy közvetlenül bevételeket és kiadásokat teremtsen. A mit tőle kivannak, az a beleegyezés s az egyetlen hatalom, a mivel bír, a vizsutasíthatás.

Az ezen alkotmányos tanba foglalt elvek minden következményeiben elfogadva, vezérelhetnek bennünket a képviseleti testületek teendőjének meghatározásában. Mindenek előtt az minden országban el van fogadva, hol a képviseleti rendszert értik és gyakorolják, hogy nagy testületek végrehajtásba ne elegyedjenek. Ezen szabály nemcsak hogy a jó kormány lényeges alapelvén alapszik, hanem alapja ez mindennemű sikeres ügyvitelnek. Egy emberi társaság sem alkalmas cselekvésre, ha nincs szervezve és nem áll parancsnokság alatt. Még egy válogatott tagokból álló testület is, mely csak egy néhány, a tárgyat tökéletesen értő egyénből áll, sokkal hiányosabb eszköz a tagjai közt ülő valamelyik egyénnél, és a testület temérdekét nyerne, ha az egyén főnökké választatnék és a többi mind alárendeltjévé válnék. A mit egy testület jobban végez, mint egy magános egyén, az a tanácskozás. Midőn szükséges vagy talán fontos, hogy több ellenkező nézetek meghallgattassanak: a tanácskozó gyűlés kikerülhetetlen, Az ily gyűlések tehát gyakran szükségesek még közigazgatási ügyekben is; de csak mint tanácskozók, mert szabályszerűleg az ily ügy sokkal czélszerűbben intéztetik el egyetlen egy felelős személy által. Még egy részvénytársulatnak is van a gyakorlatban egy ügyvezető igazgatója; a társulat ügyeinek jó vagy rossz kezelése lényegesen egyetlen egy egyén ügyességétől függ, és a többi igazgató csak arra való, hogy tanácscsal segítse vagy felügyeljen rá, feltartóztassa, vagy félre mozdítsa, ha hibát tesz. Ha egyenlő részük volna az igazgatásban, az nem előny, hanem egy jelentékeny akadály volna. Ez gyöngítené az ügyvezető igazgató és mások szemei előtt is azon egyéni felelősség értelmét, melynek őt és egyedül csak őt kell terhelnie.

De egy népgyűlés még sokkal képtelenebb igazgatni, vagy azoknak, kik az igazgatás terhét viselik, részletes rendeletet adni. Még ha a legilledelemesebben is történik a beavatkozás, az többnyire bosszantó. – A közigazgatás minden ága jártasságot igényel, mindeniknek meg vannak az ő különös alapelvei és hagyományos szabályai, melyeknek nagy részét csak azok ismerik, kik egy ideig foglalkoztak vele, és a melyeknek csak oly egyének képesek felfogni értékét, kiknek gyakorlati tapasztalásuk van a tárgyról. Nem azt akarom én mondani, hogy nyilvános ügyek vezetése a be nem avatottak előtt elzárt titok. Az ő alapelveit minden józan eszű ember megértheti, ha a körülményeknek és feltételeknek melyekkel ügye van, hü képe fekszik szemei előtt. De ehhez szükséges e körülményeket és feltételeket ismernie, és az ismeret nem jó magától. Temérdek sok fontos szabály van a közigazgatás minden ágában, melynek egy kezdő sem létezéséről, sem okáról nem tud, minthogy a szabályok azért alkottattak, hogy a veszélyeket és akadályokat elhárítsák, melyekre ő nem is gondolt. Ismertem oly államférfiakat, minisztereket, kik a rendesnél kitűnőbb képességgel voltak megáldva és midőn először léptek addig előttök ismeretlen közigazgatási osztályba, megneveztették az alájok rendelteteket a komoly arccal, melylyel ismeretlen igazságkép, melyet csak ők fedeztek fel, mutattak fel néhány elemi eszmét, melyek valószínűleg már az első tekintetre feltűnnek, s a melyet nem sokára magok mögött hagynak, mihelyt a tárgyal bővebben megismerkednek. Az igaz, hogy az nagy államférfi, a ki tudja, mikor kell kikerülni a hagyományos szokást és mikor ragaszkodni hozzá. De nagy tévedés volna azt vélni, hogy jobban sikerül feladata, ha nem ismeri a hagyományokat.

Az oly személy, a ki nem ismeri az eljárási módokat, melyeket a tapasztalás szentesített, nem képes észrevenni, hogy mikor követelik a körülmények a cselekvés szokott módjától eltérést. Az érdekeket, melyek a közigazgatás valamelyik ágának cselekvényén alapúinak, a következményeket, melyek sajátságos igazgatásokból származnak, nagyon gyakorlott ítélő tehetséggel s az ismeretnek bizonyos nemével kell megfontolni; és ez semmivel sem gyakoribb azoknál, kik nem ebben növekedtek fel, mint nem gyakori a képesség a törvényt javítani azoknál, kik azt nem tanulták úgy mint hivatást.

Mindezen nehézségeket egy képviselőtestület, mely bizonyos közigazgatási rendszabályok felett ítéletet mond, nem veszi számba.

A legjobb esetben is a tapasztalatlanság lát törvényt a tapasztalás, a tudatlanság a tudás felett; a tudatlanság, mely nem is gyanítja az általa nem ismert dolgok létezését, egyenlően könnyedén és felületesen bánik minden tárggyal és többnyire haraggal fogad minden a magáénál figyelemre méltóbb ítéletet. Így van ez, ha semmi önző indok nem jó közbe; de az ellenkező esetben az önhaszonkeresés kevésbé piruló, és arczátlanabb, mint a leggyalázatosabb megvesztegethetőség, mely bármely közhivatalnál előfordulhat. Az nem szükséges, hogy a gyűlés többsége mind önző érdekű legyen. Némely esetben elég, ha az egészből csak kettő vagy három ilyen. E két három tag sokkal inkább érdekében állónak tartandja a gyűlést félrevezetni, mint a mennyire másoknak érdekében álland, hogy a jó útra visszatérítse. A gyűlés legnagyobb része tisztakezü maradhat, de nem örködhetik eléggé, se ítéletet nem mondhat a tárgyak felett, melyekből semmitsem tud; egy lomha többség pedig épen mint a lomha egyén annak a hatalmába kerül, ki a legnagyobb igyekezetet fejt ki, hogy uralkodhassék felette.

Egy miniszter rossz rendszabályai és rossz kinevezései a parlament által ellenőrizhetők, és az érdek, melyért a miniszterek magokat védik és az az érdek, melyért vetélytársaik megtámadják őket, biztosítja a vita komolyságát.

De „quis custodiet custodes?” (kiőrökdi az örökre) ki ellenőrzi a parlamentet? Egy miniszter, valamely közigazgatási ág főnöke, bizonyos felelőség alatt érzi magát. Egy gyűlés hasonló esetben semmi felelőséget sem érez; mert ugyan mikor vesztette el valamely parlamenti tag székét oly szavazatért, melyet a közigazgatás valamely ága felett adott? Egy miniszternek, vagy valamely hivatali főnöknek sokkal fontosabb dolog, hogy idő teltével mily

vélekedésben lesznek az ő hivataloskodásáról, mint az, hogy mit gondolnak épen ebben a pillanatban; de egy gyűlés, kivált ha a pillanati közvélemény mellette van, és ha e közvélemény megfontolatlan, vagy mesterségesen megszerezhető, úgy tekinti magát és úgy tekintetik mások által is, mint teljesen feláldozott, bármily átkosak is legyenek a következtetések. E mellett egy gyűlés soha sem érzi személyesen következményeit saját rossz rendszabályainak, valamíg azok, közcsapássá nem lettek. A miniszterek és a közigazgatási hivatalnokok látják a baj közeledését és a kísérlet egész nyugtalanságát és terhét elvállalják, hogy félrehárítsák.

Egy képviselő testület kötelessége közigazgatási ügyekben nem az, hogy szavazatával határozzon, hanem gondoskodni, hogy az egyének, kikre az elhatározás bízva van, erre alkalmasak legyenek. De még ezt sem intézheti előnyösen az által, hogy ily egyének választására befoly. Nincs egyetlen egy cselekvény, mely parancsolóbban követelné, hogy a személyes felelősség öntudata mellett hajtassák végre, mint a közhivatalnokok kinevezése. Minden közügyekben jártas egyén tapasztalta, s igazolja az állítást, hogy kevés cselekvény van, melyben az embereknek általában lélek-ismeretük kevésbé érzékeny, s alig van egy eset, a hol kevesebb tekintettel lennének a képességre; részint azért, mert nem látják egyik vagy másik „személy tehetsége közti különbséget, részint azért, mert nem gondolnak vele. Midőn egy miniszter oly választást tesz, melyet becsületesnek neveznek, más szókkal: midőn nem él vissza az alkalommal az ő személyes összeköttetései és pártja rokonságai részére, járatlan ember azt mondhatná, hogy ő igyekezett volna a legképesebbnek adni. Teljességgel nem. Egy középserű miniszter úgy tekinti magát, mint valami erény mintaképét, ha oly embernek adja a helyet, ki arra érdemes, vagy a ki fel van jogosítva igényelni a közönség háláját, ámbár a jog és érdem épen ellenkező oldalon lehet, nem annál a ki keresi. „Il fallait un calculateur, ce fut un danseur qui l’obtint.” E mondat épen oly kevésbé túlság ma, mint volt Figaro idejében, és a miniszter nemcsak hibátlan, hanem még érdemesnek is tartja magát, ha az, a kit alkalmazott, jól tánczol.

Ezen felül bizonyos személyeknek képességét bizonyos hivatalokra, csak azok ismerhetik fel, kik ezen személyeket ismerik, vagy azok által, kik hivatásukká tették megvizsgálni és megítélni az egyéneket, kikérdezni és megítélni az ő munkáik vagy oly egyének tanúszkodásai után, kik képesek ítéletet mondani. Midőn a lélekismereti kötelesség annyira elhanyagoltatik, a kinevezésekért felelőség alá vonható főbb hivatalnokok által, hogyan lesz a gyűlésekkel a dolog, melyek nem vonhatók feleletre? Még ma is azok a legrosszabb kinevezések, melyek arra valók, hogy; a népképviselői testületben támogatásul vagy az ellenzék lefegyverzésére szolgáljanak; ugyan mit lehetne várni, ha e kinevezéseket maga a testület csinálná? A nagy számból álló testület semmit sem törődik a különös képességekkel. Ha egy férfi nem épen akasztófára való. épen úgy alkalmasnak tartatik mint akárki más mindennemű foglalkozásra a melynek elnyeréseért jelentkezik. Ha a kinevezések, melyeket egy népképviselői gyűlés tesz, nem függenek párt összeköttetésektől vagy magán mesterkedésektől, akkor egy ember kineveztetik csak azért, mert használhatóság hírében áll, ámbár ezt gyakran meg nem érdemli, gyakran pedig azon egyetlen, okból, mert személye népszerű. Soha se tartották kívánatosnak, hogy a parlament nevezze ki a kabinet tagjait. Elegendő, ha, ő dönti el, ki legyen az első miniszter, vagy melyik az a két három ember, a kik közül kell választani az első minisztert. Ily eljárással azt a tényt ismeri el a parlament: hogy bizonyos személy jelöltje a pártnak, melynek általános politikája az ő támogatására számíthat. A valóságban a parlament csak egy kérdést dönt el, t. i. azt, hogy két vagy három párt közül melyik szolgáltassa a kormány személyzetét; a párt véleménye önmagától határoz a felett, hogy tagjai közül melyik legalkalmasabb, a dolgok élére állani, A brit alkotmány gyakorlata szerint e dolgok menete a lehető legjobb rendben van. A parlament nem nevez ki egy minisztert sem, hanem a korona nevez ki a kormány fejét összhangzólag a parlamentben nyilatkoztatott óhajásokkal és hajlamokkal és a többi minisztert is ő nevez ki a

miniszterelnök ajánlatára, míg minden miniszter külön erkölcsileg felelős a személyekért, kiket az igazgatás egyes ágaiban alkalmaz.

Egy köztársaságban másnemű intézkedés szükséges de mentül jobban megközelíti gyakorlatban azt, mi már régóta létezik Angliában, annál bizonyosabb hogy jól fog sikerülni. A végrehajtás főnökét vagy egy a képviselőtestülettől független közegnek kell kinevezni mint az Egyesült államokban történik, vagy a gyűlésnek arra kell szorítkoznia, hogy kinevezze a miniszter elnököt és felelőssé tegye az ő tisztársai és az alája rendelt hivatalnokok választásaért.

Teljesen meg vagyok győződve, hogy elméletben mindezen tekintetek a legáltalánosabb helyesléssel találkoznak; de gyakorlatilag nagy hajlam mutatkozik a képviselő testületekben a közigazgatás részleteibe avatkozni, azon általános törvénynél fogva, hogy a legerősebb könnyen kísértetbe jó visszaélni erejével; és ez egyik gyakorlati veszély, melynek jövendőre a képviseleti kormány ki van téve.

De épen oly igaz, ámbár csak lassanként és nem rég ismerték el, hogy egy népes gyülekezet épen oly kevésbé alkalmas közvetlen törvényhozásra, mint a közigazgatásra. Alig van szellemi munka, melyhez annyi tapasztalat és gyakorlat és ezen felül hosszas és fáradságos tanulás által képezett emberek kellenének, mint a törvényhozás. Ez már magában elegendő arra, hogy a törvények csak egy néhány személyből álló bizottmány által készíthetnek el helyesen, úgy szintén döntő ok, hogy a törvénynek minden záradéka legpontosabb és következtéseit messzire belátó ügyességgel szerkeztessék, és hogy a törvény, midőn már szerkesztve van, képes legyen összeolvadni a már meglevő törvények összegével. – Lehetetlenség, hogy e feltételek mind teljesítenek, ha a törvények szakasról szakaszra szavaztatnak meg egy vegyes gyűlésben. Az ily törvényhozásnak visszássága mindenkinek feltűnnék Angliában, ha törvényeink mind formára, mind összefüggésre nem képeznének egy oly zűrzavart, hogy a zavar és ellenmondás a tömeg bármily növelése által már nagyobb nem lehet. Azonban még a mostani kezelés mellett is a mi törvényhozási gépezetünknek céltalansága évről évre mind jobban jobban mutatkozik az ő gyakorlati hiányai által.

Márcsak a törvényjavaslatok keresztülvitelére határozott idő is mind jobban jobban képtelenebbé teszi a parlamentet, ezeknek kibocsátására, egyes és korlátolt eseteket kivéve. Ha egy törvényjavaslat oly kísérlettel készítettet elő, hogy a dolog egész lényegét felölelje (és az lehetetlen rendes törvényeket alkotni valamely részlet felett a nélkül, hogy az egész szeme előtt volna az embernek) akkor ülészakról ülészakra húzódik egyedül azért, mert lehetetlenség annyi időt találni, a mennyi tárgyalására szükséges. Az semmit se segít, hogy a törvényjavaslatot az ennek készítésére legilletékesebb hatóság a cél és eszközök tekintetbe vételével szerkesztette, vagy, hogy egy szakértő bizottmány éveken át tanulmányozta és fontolgatta a kérdésben forgó rendszabályt; a törvényjavaslat még sem mehet által, mert az alsó ház becses előjogát, hogy otromba kezével foltozgasson rajta, nem akarja feladni.

A közelebbi időben szokásba kezdett jönni, midőn egy törvényjavaslat elvileg a második olvasáskor elfogadtatott, azt a részletek megvizsgálása végett bizottmányhoz utasítani. De nem találták, hogy e szokással sok időt gazdálkodtak volna meg, minthogy a törvényjavaslatnak az egész ház bizottmányán át kell mennie; és a szakavatottak által legyőzött nézetek és magán bogarak még egyszer szerencsét próbálnak a tudatlanság bírói széke előtt. Ezen szokást főleg az urak házában fogadták el, melynek tagjai nem oly sürgősek, és kevésbé hajlandók mindenbe bele elegyedni és nem oly féltékenyek az ő egyéni szavazatuk fontosságára, mint a választott kamara tagjai. És a midőn a törvényjavaslat oly szerencsés, hogy számos záradékkal ellátva kész a részletes vita alá, ki ecsetelheti az állapotot, melyben van, midőn a bizottmány kezeiből kikerül? Ki vannak hagyva oly záradékok, melyek a többi hathatóságára lényegesek; oda nem tartozók tétettek bele, hogy valamely magán érdeket vagy prücskös tagtársat, ki a törvényjavaslatot elhalasztással fenyegeti, kibékítsenek; új cikkelyek íratnak bele valamely féltudós fecsegő indítványára, melyek oly következményeket szülnek,

melyeket sem a törvényjavaslat indítványozói, sem pártolói előre nem láthatnak és már a következő ülészek alatt, hogy káros hatásuk elhárítható, kiigazító törvényeket tesznek szükségessé. A dolgok mostani kezelésével összefüggően az, hogy egy törvényjavaslatot ritkán ajánl és védelmez az, aki szerkesztette és aki valószínűleg nem is tagja a háznak. Védelme valamely miniszterre vagy valamely parlamenti tagra bízatik, aki nem szerkesztette, kit másoknak kell ellátni érvekkel, aki nem ismeri a dolgot egész terjedelmében, nem a legjobb okokat, melyekkel támogatni lehet és aki teljesen képtelen a váratlan ellenvetésekre felelni. – A kormány törvényjavaslatait illetően e hiányon lehet segíteni, némely képviselői alkotmányban segítettek is azáltal, hogy a kormánynak megengedték, hogy mindkét házban képviseltesse magát, bizalmi férfiak által, kik részt vehetnek a tanácskozásban a nélkül, hogy szavazati joggal bírnának.

Ha az alsóháznak az a jelentékeny többsége melynek soha sincs szándékában valamely javaslatot tenni vagy beszédet mondani, nem akarná többé a dolgok intézését azokra bízni, kik indítványoznak és beszélnek; ha meggondolná, hogy a törvényhozásra külön képességeket is lehet találni, mint a pergő nyelv, melylyel sikerül magát valakinek megválasztatni: akkor át fogják látni, hogy a törvényhozásban éppen úgy, mint a közigazgatásban a képviselő ház egyetlen feladata nem az: megtenni a munkát, hanem az, hogy megtevést eszközölje, meghatározza hogy kikre bízassék, és a midőn kész, megadja neki, vagy megtagadja tőle a nemzeti szentesítést. Minden magasabb polgárosultsági fokhoz illő kormánynak kiegészítő része volna, egy a miniszter tanácsnál nem számosabb tagból álló testület, melynek, mint törvényhozó bizottmánynak, a törvénykészítés volna feladata. Midőn Angolország törvényei, mint az nem sokára meg fog történni, átvizsgáltnak és összefüggő formába öntetnek, a codificáló bizottmány, mely azt végrehajtja, valószínűleg fennmarad, mint állandó intézmény, hogy örökösök saját műve felett, megvédje a ferdítésektől és a szükséghez képest megtegye rajta az időszertint javításokat.

Senki se fogja óhajtani, hogy e testület törvényhozó hatalommal bírjon; e bizottmány az értelmiség elemét fogja képviselni, a parlament az akarat elemét képviselendő. Egy rendszabály se lesz törvényt mindaddig, míg a parlament által nem szentesítetik, és a parlamentnek, vagy mindkét háznak meg volna hatalma nemcsak visszavetni, hanem a bizottmányhoz javítás és újabb átvizsgálás végett visszaküldeni a törvényjavaslatot. Mindkét ház gyakorolhatná az ő kezdeményezési jogát is, és egy ügyet a bizottmánynak átadhatna azzal az utasítással, hogy törvényt alkosson felőle. A bizottmánynak természetesen nem volna hatalma az ország által óhajtott valamely törvény előkészítését visszautasítani. Ha mindkét ház egyhangúlag utasítaná a bizottmányt valamely törvényjavaslat elkészítésére, a bizottmánynak engedelmeskednie kellene, ha nem tartaná előnyösebbnek a hivatal béli kilépést. Azonban a parlamentnek se legyen joga, a már egyszer szerkesztett törvényt változtatni, hanem egyszerűen vagy elfogadni, vagy visszavetni, vagy némi részbeni rosszalással a bizottmányhoz újabb megfontolás végett visszaküldeni.

A bizottmány tagjait a korona nevezné ki, de hivatalukat határozott ideig, például öt évig viselnék, ha csak a parlament mindkét házának kívánságára, vagy személyes vétekért, vagy valamely a parlament által kívánt törvény szerkesztésének megtagadásáért el nem bocsátatnának. Öt év lefolyása után, egy tag kilép a hivatalból, ha kitűnőségéért meg nem marasztalják; de a szabály tisztességes módot nyújt megmenekedni azoktól, kik e hivatal betöltésére képtelenek, és a testület vérét fiatalabb vérral felfrissíteni.

Még az athenei köztársaságban is érezték szükségét egy ily célszerű intézménynek, és annak legvirágzóbb korában a nép Eklézia Psephismákat bocsátatott ki (többnyire rendőrségi tárgyú parancsokat) de törvényeket csak egy másik Nomothetaenek nevezett kevésbé számos tagú testület adhatott ki és változtathatott meg, melynek kötelessége is volt egyszermind átvizsgálni az összes törvényeket és egymással összhangzásba hozni. Az angol alkotmányban igen bajos egy mind formájára mind alapjában új intézményt hozni be, de aránylag

csekélyebb ellenszenv uralkodik újabb rendszabályok ellen, ha a meglevő formák és hagyományokhoz illesztetik. Úgy látszik nekem, hogy az alkotmányt e nagy előnnyel meggazdagítani a legalkalmasabb eszköze a lordok háza gépezetének felhasználásában fog megtaláltni. Egy bizottmány, melynek feladata törvényjavaslatokat készíteni, nem volna nagyobb újítás az alkotmányban, mint a szegénytörvények igazgatására rendelt hivatal vagy a határ (in-closure) bizottmány. A feladat fontosságát s méltóságát tekintetbe véve, szabálylyá lehetne tenni, hogy minden ily törvényhozó bizottmányi tag, ha csak a parlament kívánságára el nem mozdíttatik, egész életére peer legyen! Ekkor valószínűleg ugyanazon józan ész és helyes tapintat, mely a peerség bírói teendőit, kizárólag a törvénytudó Lordokba bízza, a törvényhozás foglalkozását is, kivéve a politikai elveket és érdekeket érintő kérdésekben, törvényhozói hivatással bírónak engedné át. Ezen az úton a felső háztól szerkesztett törvényjavaslatok valószínűleg mindig ugyanazon törvényhozók által készíttetnének elő, a kormány is rajok bízna törvényjavaslatai szerkesztését, és az alsó ház tagjai végre sokkal kényelmesebbnek és a sikerre nézve kedvezőbbnek találnák, – előbb a törvényhozó bizottmány elébe vinni egy törvényjavaslatot, mint közvetlenül a ház elébe terjeszteni. Mert, mint önként értetik, az alsó háznak szabadságában álland nemcsak valamely tárgyat, hanem egészen kész javaslatot is megvizsgálás végett a bizottmányhoz küldeni.

A törvényjavaslatoknak az egész ház bizottmánya általi változtatása nem töröltetnék el forma szerint, hanem kimenne szokásból; a joggal nem hagynának fel, hanem ugyanazon szekrénybe zárnák, melybe van már a királyi veto, az adó megtagadási jog és a politikai harczok egyéb ősi fegyverei, melyeket senki sem akar elveszteni, mert jöhet idő, midőn rendkívüli körülmények között ismét szükség lehet reájuk. Azon intézkedés által a törvényhozás az őt megillető helyet a nagyügyesség, kellő tanulmány és tapasztalás számára elfoglalná, míg a nemzet fontosabb szabadsága, az t. i., hogy csak az ő képviselői által helyeselt törvények által kormányoztassék, tökéletesen érintetlen maradna, sőt még értékében növekednék az által, hogy elháríttatnának azon jelentékeny akadályok, melyek most egy tudatlan és rosszul megfontolt törvényhozási eljárás alakjában kísérik.

Egy képviseleti gyűlésnek valódi kötelessége nem a kormányzás, mert erre alapjában képtelen, hanem a felügyelés és az ellenőrzés, a kormány tetteinek napfényre hozása, igazolás, ha kétesnek tartott cselekményekről van szó, vagy rosszalás, ha kárhoztatásra méltók; kiűzni hivatalukból azokat, kik hivatalukkal visszaélnék, vagy a nemzet akaratával ellenkezőleg töltik be és kinevezni utódaikat, határozottan vagy csak esetleg (virtualiter).—Ez bizonyára hatalomterjeszkedés és elegendő biztosíték a nemzet szabadságának. Ezenfelül a parlamentnek van még egy foglalatossága, mely jelentőségben versenyez az előbbivel: és ez, hogy a nemzet számára ő képezi a panaszok választmányát és a vélemények congressusát. A parlament oly tér, mely nemcsak a parlamentnek egyetemes véleményét, hanem még a nemzet különböző részeinek s a mennyire lehetséges minden kitűnőbb embernek véleményét is magában foglalja; hol minden személy az országból számíthat arra, hogy találni fog valakit, ki épen oly jól mint ő, vagy nálánál még jobban fejezi ki nézetét, nem kizárólag barátok, és ugyan azon párt tagjai között, hanem az ellenféllel szemben, hogy az ellenmondás által kellőleg megrostáltassék; hol azok, kiknek nézete kisebbségben marad, azt az elégtételt nyerik, hogy meghallgattatnak, és nem önkényes szeszélyből, hanem a nemzet képviselői által fensőbb értékűeknek tartott okokból, mellőztettek; hol minden párt vagy vélemény megpróbálhatja erejét és követőinek hatalmát és számát illetőleg minden csalódásból kiábrándulhat; hol minden a nemzetnél uralkodó vélemény, mint valóban uralkodó nyilatkozik és elleneivel a kormány színe előtt megmérkőzik, mely ennek következtében képesítve és kényszerítve lesz engedni erre a pusztá akarat kinyilatkoztatásra a nélkül, hogy bevárná erejének valódi felhasználását; hol végre az államférfiak nagyobb bizonyossággal megtudhatják, mint bárhol egyebütt, melyek növekednek vagy sülyednek a vélemény és hatalom elemei közül, és abba a helyzetbe hozatnak, hogy rendszabályaikat, nemcsak a jelen

szükségekhez, hanem a haladás útján levő irányokhoz is hozzá szabhatják.

A népképviselési gyűléseket elleneik igen gyakran fecsegő helyeknek gúnyolják. Ritkán található ennél helytelenebbül alkalmazott gúnyt. – Én nem tudom, hogyan használhatja fel idejét jobban egy népképviselő gyűlés, mintha beszél, ha a beszéd tárgyát az ország főbb érdeke képezi és minden szó egy tekintélyes egyénekből álló testület, vagy egy oly férfi véleményét jelenti ki, kiből egy ily testület bizalmát helyezi. Az oly hely, hol minden érdek, minden vélemény árnyalat ügye mellett szót emelhet a kormány előtt és más érdekekkel és véleményekkel szemben, s kényszerítheti azt, hogy meghallgassa és vagy engedjen vagy hogy okát adja, miért nem enged: már magában minden lehető között a legjobb politikai intézmény és a legbecsesebb jótétele a szabad kormánynak. Az ily „fecsegésre” soha se fognak megvetéssel tekinteni, ha nem engedtetik meg neki a „cselekvést” megakadályozni, mi soha sem fog megtörténni, ha a gyűlések tudják és elismerik, hogy éppen a beszélés és a vitatás az ő hivatásuk: míg a cselekvés, mint a vita eredménye, nem egy számos tagból álló testület kötelessége, hanem külön e célra képezett egyéneké; e gyűlés valódi kötelessége, hogy ez egyének választása becsületesen és értelmesen történjék, és ha ezt megtette, ne bajlódjék velők, csak éppen tanács és bírálat által és végre azzal, hogy megadja nekik, vagy megtagadja tőlük a nemzeti beleegyezés pecsétjét.

Az ily értelmes önkorlátozásnak hiánya következtében vállalkoznak a népképviselési gyűlések oly tettekre, melyeket nem végezhetnek jól: kormányzásra és törvényhozásra egyszersmind; és a kormány és törvényhozás teendőjére semmi gépezetről nem gondoskodnak, mert maguk akarják végezni, holott minden óra, mi beszélgetéssel telik el, a valódi ügyeket egy órától fosztja meg. De éppen a tény, mely ily testületeket képtelenné tesz a törvényhozásra – t. i. hogy ők nem az ország jellesebb államférfiainak választottjai, hanem, ha helyesen vannak összetéve, a nép minden műveltségi fokának, mely egyedül van jogosítva a közügyekben szavát hallatni, válogatott gyűjteményei – éppen ezen tény teszi őt alkalmatossá, és jogosítja fel, hogy szava legyen a közügyekben. – Az ily gyűlések szerepe megjelölni a szükségeket, a népkívánalmak közlönye lenni és a közügyek feletti különféle vélemények vitatkozási helyéül szolgálni, és ugyanakkor korlátozni bírálat, vagy a támogatás megszüntetése által azon főbb hivatalnokokat, kik a közügyeket valóban vezetik vagy kinevezik azokat, kik vezetik.

Egyedül a képviselő testület hatáskörének e korlátozása, fogja lehetővé tenni a népies ellenőrzés jótéteményeinek és egy tökéletesebb törvényhozásnak és közigazgatásnak élvezését. Nincs más mód e jótétemények egyesítésére, mint a szerepek különválasztása, mi által az egyik megfosztatik attól, mire a másiknak múlhatatlanul szüksége van: különválasztván a felügyelet és bírálat hivatását az ügyek valódi vezetésétől, az elsőket a nagy szám képviselőinek adva, míg ez utóbbit a nemzet iránti nagy felelősség mellett néhány szakavatott és tapasztalt férfira bízva.

A kötelességeknek e fennebbi elsorolása után, melyekben elé van adva, hogy a souverain nemzeti képviselés mily teendőkkel van felruházva, most helyén volna kiegészítésül a kisebb, tisztán helyi célokra szervezett képviselési testület teendőinek vizsgálata. E vizsgálat egy lényeges részét képezi e műnek, de több okból el kell halasztanunk mindaddig, míg meg nem vizsgáltuk, melyik legalkalmasabb szervezete a nagy népképviselési testületeknek, melyeknek hivatása a törvények kibocsátását és a nemzet közügyeinek igazgatását souverainkép felügyelni.

VI. Fejezet.

A hiányok és veszélyek, melyeknek a képviselési kormány ki van téve.

Bármely kormányforma hiányai tagadók vagy tevőlegések. Tagadók a hiányok, ha a kormányforma nem összpontosít a hatóság kezébe annyi erőt, hogy hivatásának

megfelelhessen, vagy ha nem fejt ki elegendőleg gyakorlat által a polgárok cselekvő képességét és társadalmi érzéseit. Fejtegetéseinkben odajutottunk, hogy nem szükség itt hosszasan szólni a tagadólagos hiányok e két osztályáról.

A rend fenntartására és a nép előhaladásának biztosítására szükséges hatalom inkább csak a vadak kormányánál és a legmíveletlenebb társadalmi állapotban hiányzik, és e hiány nem épen valamely politikai egyesület formájával jár együtt. Ha a nép annyira ragaszkodik vad függetlenségéhez, hogy nem tűr meg annyi hatalmat, mennyit saját érdekében el kellene tűrnie, akkor a társadalom állapota még nincs megérve a képviseleti kormányra. Midőn megérkezik az idő, hogy e kormányforma alkalmazható lesz, bizonyosak lehetünk benne, hogy a souverain gyűlés, minden szükséges teendőkre elegendő hatalommal bírand, és ha a végrehajtó hatalom nem kap elég nagy részt e hatalomból, az csak a gyűlés féltékenységének következése, mely egyébiránt csak ott létezik, hol az alkotmányos hatalom, melynél fogva a gyűlés elmozdíthatja a közigazgatás hivatalnokait, még nincs kellőleg megerősödvé.

Hol az alkotmányos jog elvileg el van fogadva, és gyakorlatilag is ki van vive, nem lehet félni, hogy a gyűlés saját miniszterét a teljhatalom bármely mértékével fel ne ruhazza; a veszély épen az ellenkezőben van, abban t. i. hogy igen nagy készséggel és igen széles terjedelemben adja meg neki, minthogy a miniszter hatalma az őt kinevező és fenntartó testületé. Egyébiránt könnyen megtörténik, és ez egy ellenőrző gyűlés veszélyei közé tartozik, hogy az igen pazarul osztogatja a hatalmát, de ezután akadályokat gördít e hatalom gyakorlása elébe, nagyban megadja a hatalmat, részletekben visszaszedi, a beavatkozás egyes eseteit szaporítva. A hátrányt, mely abból származik, hogy a kormányzás kötelességét kezébe ragadja a helyett, hogy a kormányzókat bírálná és korlátozná, az előbbeni fejezetben eléggé kitüntettük. E visszás beavatkozás ellen nincs más biztosíték, a dolgok természete szerint, csupán az erős és nagyon általános meggyőződés, hogy az ily beavatkozás nagyon veszedelmes.

Mi a másik tagadólagos hiányt illeti, mely szerint a kormány a nép személyes, erkölcsi, értelmi és cselekvő képességeit nem működteti kellőleg, általánosságban már felhoztuk ott, hol a kényuralom jellemző rász hatásáról értekeztünk. Két népies kormányforma közül, e tekintetben az elsőség azt illeti, mely legszélesebb tért enged a közügyekbeni részvételnek, egy részről a legkevesebbet zár ki a szavazati joggyakorlatából, más részről a polgárok minden osztályainak a törvényszéki és közigazgatási ügyekben a legnagyobb részvétet engedvén meg a lehető legnagyobb nyilvánosság és vitatási szabadság által, mely által nemcsak bizonyos személyek; egymásután, hanem az egész közönség bizonyos fokig részese lesz a kormánynak, és e részességéből származó okulást és szellemi gyakorlatot élvezi. E jótétemények bővebb megvilágosítását, valamint a kellő korlátok megjelölését a közigazgatás részleteinek tárgyalására halasztjuk.

A képviseleti valamint minden más kormányforma tényleges hiányai és veszélyei két fő pontba vonhatók össze: 1. általános tudatlanság és tehetetlenség, vagy hogy több kímélettel szóljunk: elégtelen értelmi képesség az ellenőrző testületben; 2. a veszély, hogy talán e testület a közjóléttel nem azonos érdekek befolyása alatt áll.

Általánosan azt tartják, hogy a népies kormány minden másnál inkább ki van téve a hiánynak, hogy t. i. kevesebb benne az értelmi képesség. Egy monarchia tetterejét egy aristocratia szilárdságát és óvatosságát szeretik az emberek szembe állítani a democratia ingadozásaival és rövid látásával. Azonban ez állítások korántsem oly alaposak, mint első tekintetre látszanak.

Az egyszerű monarchiával egybehasonlítva a képviseleti kormány e tekintetben nincs hátrányban. A legmíveletlenebb állapotot kivéve, az örökös monarchia, ha valóban ez és nem valami álcázott aristocratia felülmúlja a democratiát minden oly rász tulajdonságban, melyet a democratia jellemvonásának tartanak. Azt mondám, hogy kivéve a legmíveletlenebb állapotot, minthogy egy valóban míveletlen állapotban egy szellemre és jellemre kitűnő

uralkodó tevékenységének mindig elegendő kezessége van, Az ő személyes akarata mindig talál akadályra alattvalói s különösen a hatalmasabbak makacosságában. A társadalom állapota nem könnyen hozza őt kísértetbe, hogy az élvezeteknek átengedje magát: szellemi és testi tevékenység, különösen politikai és katonai képezik az ő főbb izgatottságát, és a nyugtalan főnökök és zabolátlan kíséret környezetében kevés tekintélye van s nem biztos, hogy sokáig megtartja trónját, ha nem elég bátor és tetterős. Második Eduárd és második Richárd tragicus sorsa, a polgárháborúk, melyek János és az ő tehetetlen utódja uralma alatt kiütötték magukat, kimagyarázzák, hogy a mi történelmünkben miért oly nagyok, emelkedett szelleműek a Henrikek és Eduárdok. – A reformatio nyugtalan korszaka szintén megszült több kitűnő örökös monarchát: Erzsébetet, IV. Henriket, Gusztáv Adolfot. De ezek jobbadán a balsors iskolájában növekedtek fel, és a trónörökösök véletlen halála által, más örökös nemlétében, váratlanul jutottak a trónra, és uralkodásuk kezdetekor mind nagy nehézségekkel küzdöttek.

Mióta az európai élet nyugodtabb lőn, nagyon ritka eset, hogy örökös – uralkodó a közepszerűsége felül emelkedjék, sőt a legnagyobb rész, mind szellemi tehetségére, mind jellemre alatta marad a közepszerűségnek. Egy alkotmányyszerűleg absolut monarchia csak egy állandó burokratia szellemi képessége által tartja fenn magát. Az orosz és az osztrák kormány, sőt még a francia is az ő rendes állapotában a hivatalnokok oligarchiája, melyekben az államfejének alig van egyéb dolga, mint az, hogy a főbket ő nevezi ki. – Én természetesen az ő igazgatásuk rendes menetéről szólok, mert önkényt értetik, hogy urok akaratja gyakran egyes tetteiket is megszabja.

A kormányok, melyek a történelemben szellem, tehetségekkel és kitartó erélyökkel leginkább feltűntek többnyire aristocratiák voltak. De ezek minden kivétel nélkül a közhivatalnokok aristocratiái. A kormányzó testületek oly csekély számból állottak, hogy minden tag, vagy legalább minden befolyásos tag a közhivatal viselést hivatásává és legfőbb foglaltságává tehetette és tette. A római és velencei aristocratiák nagy kormányzási tehetséget tanúsítottak és páratlanok abban a tekintetben, hogy a politikát nemzedékeken át megállapított szabályok szerint vezették. De ámbár Velenczében a kiváltságos osztály sok tagból állott, az államügyek valódi vezetése az oligarchiában igen kis körű oligarchiára maradt, melynek egész élete az államügyek tanulmányozására és vezetésére volt fordítva. A római kormány az angolhoz hasonlóan nyílt aristocratiára jellemét viseli magán. De a valóban kormányzó testület, a senatus kizárólag oly emberekből volt alkotva, kik nyilvános hivatalokat viseltek és a kik a legfőbb állomásokot már bírták, vagy azután akarták bírni rettentő felelőség terhe alatt tehetetlenség vagy szerencsétlenség esetében. Ha egyszer a senatus tagjai lettek, életök az állam ügyeinek vezetésére lőn szentelve; még az sem engedtetett meg nekik, hogy Olaszországból kimenjenek, hacsak nem valami nyilvános megbízatás teljesítésére, és hatalmukat és felelősségeket éltök végéig megtartották, ha a censor valami becstelenségért ki nem űzte a senatusból őket. Egy eként szervezett aristocratiában minden tag érezte, hogy személyes jelentősége teljesen annak a köztársaságnak méltóságától és nagyságától függ, melyet igazgat és a szereptől, melyet ennek tanácsában játszani képes. E méltóság és nagyság egészen különböztek a polgárok jólétével és boldogságával általában, sőt gyakran teljesen összeférhetetlenek voltak vele. De szorosán össze voltak kötve az állam külső sikerével és növekedésével, következésképp e cél folytonos és kizárólagos szemmel tartásában nyilvánult a római és velencei aristocratiára azon rendszeres politikája és rendkívüli kormányzási tehetsége, melyről a történelem méltán szól elismeréssel.

Látni való, hogy a nem képviselői kormányok közül, voltak légyen azok monarchiái vagy aristocratiái formák, csupán azoknál fordultak elő nagy politikai tehetségek és ügyességek, melyek lényegben burocratiák voltak. A kormány itt olyanok kezében volt, kiknek a kormányzás életfeladatuk, és ez lényege és értelme a burocratiának. Hogy a munkát ők végezzék, azért mert erre neveltettek, vagy pedig erre neveltettek mert nekik kellett végezni: sok tekintetben nagy különbséget okoz, de legkisebbet sem a szabály lényeges jellemét

illetőleg. Más oldalról, az aristocriák az angolországihoz hasonlóan, hol a hatalmat bíró osztály egyedül társadalmi állásából kifolyólag bírja ezt, a nélkül hogy kiválóan erre neveltetnék, vagy kizárólag ezzel foglalkoznák, ezen aristocriák mondom, szellemi képesség tekintetében egyenlőknek tartatnak a democratiával. Themistocles és Pericles, Washington és Jefferson nem határozottabb kivételek az ő különböző democratiáikban, és bizonyára fényesebb kivételek, mint a Chathamok és a Peélek Nagy Brittanía képviseleti aristocriájában, vagy mint Sully és Colbert Franciaország aristocraticus monarchiájában. – Az újkori Európa aristocraticus kormányaiban egy nagy miniszter csaknem oly ritka tünemény, mint egy nagy király.

Ezért Összehasonlítást egy kormány szellemi előnyeit illetőleg csakis a képviseleti democratia és bureaucratia között kell lenni, a többi kormányformák mind mellőzhetők. És itt el kell ismerni, hogy több fontos tekintetben a bureaucratiai kormány előnyben van. Ez tapasztalásokat gyűjt, jól megfontolt és kipróbált életszabályokat sajátít el és gondoskodik, hogy bírjanak a szükséges gyakorlati ismerettel azok, kiknek kezében van a dolgok vezetése; de kevésbé kedvező a szellem egyéni tevékenységének.

A sorvadás, melyben a bureaucratikus kormányok szenvednek s a melyben rendszeren meghalnak a kezelés (routine). Ők életszabályaik merevsége miatt vesznek el s még inkább azon törvénynél fogva, hogy minden slendrián elveszti életföltételét, és mialatt a belülről ható lélek már elrepült, gépiesen tovább dolgozik, a nélkül, hogy a munkát elvégezné. Ha a bureaucratia a valódi kormányforma, a testületi szellem, mint a jezsuitáknál, elnyomja a legkitűnőbb tagok egyéniségét is. A kormányi hivatásnál, mint minden más foglalkozásnál, a többségnek egyedüli eszméje azt tenni, a mit neki tanítottak; és egy népies kormány szükségeltetik arra, hogy az eredetileg lángeszű férfiak gondolatai túlnyomóságra vergődjenek a jártas közepszerűség gátló szelleme felett. Csakis egy népies kormányban, (mellőzve, hogy ez egy értelmes kényúr alatt is megtörténhetik) győzedelmeskedhetett Hill Kowland a posta hivatalon. Egy népies kormány behelyezte őt a postahivatalba, és e testület akarata ellenére kénytelen volt engedelmessé válni egy erélyes és eredeti eszmékkel bíró férfiú parancsának. Hogy a római aristocratia a bureaucratia jellemző sorvadását kikerülte, azt tisztán népies elemének köszönheti. Mindazon hivatalok, melyek a senatusban egy ülést biztosítottak, mindazok, melyeket a senatorok kerestek, a nép választása alatt állottak. Az orosz kormány jellemző példáját mutatja fel a bureaucratia jó és rossz oldalának: az ő megállapított életszabályaival, melyekkel nemzedékről nemzedékre mindig ugyanazon célra törekszik, figyelemre méltó ügyességével, melylyel e cél szemei előtt tartja, rémítő benső romlottságával, s kívülről jövő mindennemű javítás elleni ellenségeskedésével, melyet legyőzni a legerélyesebb szellemű czár korlátlan hatalmának is ritkán vagy sohasem sikerül, minthogy egy testület nyugalmas mozdulatlansági ellenállása, ha sokáig tart, nagyon nehéz feladat és kifárasztó egy férfi koronként nyilatkozó erélyének. A chinai kormány, ez a mandarinok bureaucratiaja, a mennyire ismerjük, egy másik példa ugyanazon tulajdonságokra és ugyanazon hibákra.

Minden emberi dolognak ellentétes befolyásokra van szüksége, hogy egyik a másikat éberségben és saját céljára használható állapotban tartsa; és e jó cél utáni kizárólagos törekvés, midőn minden egyebet, mi e céllal együtt jár, mellőzünk, nem csak azzal végződik, hogy az egyik cél túlnyomólag s a másik rovására érjük el, hanem azzal is, hogy elveszítjük azt, a mire kizárólag törekedtünk. Egy kormány képzett hivatalnokaival nem tehet egy országért oly dolgokat, milyeneket egy szabad kormány tehet; de talán képesnek hihetik bizonyos dolgok megtevésére, melyeket egy szabad kormány magától meg nem tehet. Egyébiránt úgy találjuk, hogy a hivatalnokokból álló kormány hathatósan és sikerrel saját ügyeit is csak akkor végezheti el, ha kívülről a szabadságnak valamely eleme támogatja. Épen úgy a szabadság se mutathatja meg legjobb hatását és gyakran összeomlik, ha nem találnak eszközt a szabad kormány jótéteményeit egy ügyes és gyakorlott közigazgatással egyesíteni.

Egy pillanattig sem lehet habozni afelett, hogy egy népnek, mely elő van készítve rá, melyik jobb: a képviseleti kormány-e, vagy a képzelhető legtökéletesebb burocracia. De a politikai intézmények legfontosabb végcélja, hogy az egyiknek előnyeiből annyit elérjünk, amennyi csak összefér, a másik előnyeivel. Ezek, a mennyire a két dolog összefér osztozzanak úgy meg, hogy az ügyek vezetése gyakorlott és e célra képzett egyénekre bízassék, és hogy a képviseleti testületek valóban bírják és gyakorolják is az ellenőrzés jogát. E cél lehetőleg meg lesz közelítve, ha az előbbi fejezetben megjelölt határvonalat elfogadjuk, a határvonalat a kormány teendői között, melyet csak külön tanulmányozás által lehet jól végezni, és a kormányzók választása, felügyelése és ellenőrzése között, mely ezen és minden más esetben nem azokat illeti, kik az ügyeket végzik, hanem azokat, kikért ezek végeztetnek. Nem lehet valódi jeles democratiához jutni, ha a burocracia nem hajlandó a képességet igénylő munkát képzettek által végeztetni. Egy democratiának elég dolga van, ha a felügyelés és korlátozás őt illető munkájára elegendő szellemi erővel akarja magát ellátni.

Hogyan szerezzék és biztosítsák ezt magának? egyike a kérdéseknek, melyet fontolóra kell venni, midőn egy képviseleti testület számára kívánatos alkotmány felett véleményt mondunk. A mely arányban hiányos az ily gyűlés szerkezete, azon arányban csapkod át a végrehajtó hatalom hatáskörébe: elűzend egy jó miniszteriumot s a rosszat támogatja; megengedi sőt felhatalmazza a minisztert, hogy bizalmával visszaéljen, megengedi magát csalatni álürügyek által és megtagadja támogatását azoktól, kik lélekismeretesen akarják teljesíteni feladataikat; egy önző, szeszélyes, ingadozó, rövidlátó, tudatlan és előítéletes, kül- és belpolitikát fog támogatni és erőszakolni; jó törvényeket eltörölni és rosszakat kibocsátani, új rosszakat teremteni és megátalkodott makacssággal ragaszkodni a régiekhez. – Ezek a képviseleti kormány veszélyei, ha a képviseleti alkotmány nem biztosít kellő fokú értelmiséget és ismeretet a képviseleti testületben.

Most azon rosszakra megyünk által, melyek a képviselő testületnek olynemű cselekményeiből származnak, melyek gonosz érdekek (sinister interesek, Bentham ismeretes kifejezése) által támadnak, más szókkal oly érdekek által, melyek inkább vagy kevésbé ellentétben állanak a közjával.

Általánosan megengedik, hogy a monarchiái és aristocratiai kormányokkal együtt járó rosszak azon okból származnak. Egy monarcha vagy aristocrazia érdekét biztosítja vagy biztosítottnak hiszi az által, ha a közjával ellenkező eljárást gyakorol. Például a kormány érdeke az, hogy nagy adót szedjen, a közönségé pedig, hogy oly kevés adót fizessen, a mennyivel épen fenntarthat egy jó kormányt. A király és a kormányzó aristocrazia érdeke, korlátlan hatalmat birni és gyakorolni a nép felett és kieroszakolni tőlük a kormányzók akaratjába belenyugvásukat. – A nép érdeke, hogy oly kevésbé ellenőrzőzzék, a mennyire csak összefér a kormány törvényes céljaival. A király és az aristocrazia érdeke vagy legalább látszólagos érdeke: meg nem engedni tetteinek semmi rosszlását, legalább nem olynemű rosszlását, mely az ő hatalmukat vagy cselekvési szabadságukat fenyegetni látszik. – A népnek pedig az fekszik érdekében, hogy teljes szabadsága legyen rosszalni minden közhivatalnokot, minden nyilvános cselekményt és rendszabályt. Egy uralkodó osztály érdeke akár aristocriában, akár aristocratiai monarchiában az, hogy a kiváltságoknak végtelen változatosságát kerítse hatalmába, melyek most meggazdagítják a népnek rovására, majd csak arra való, hogy általa mások fölébe emelkedjenek, vagy a mi ugyanaz, hogy másokat magok alá süllyessenek. Ha a nép rosszul van hangolva az ő kormányzói iránt, mi nagyon is valószínű egy ily kormány alatt, a király és az aristocrazia érdeke őt az értelmiség és nevelés alsó fokán tartani, szítani közte az egyenetlenkedést, sőt még azt is megakadályozni, hogy jó állapotra szert tegyen, „nehogy meghízzék és arczátlan legyen,” mint Richelieu bibornok az ő híres politikai végtagyományában írja.

Mindezen dolgok érdekében vannak egy királynak vagy egy aristocriának tisztán önzési szempontból, hacsak az ellenállás feltámasztásának félelme nem teremt egy ellensúlyt.

Mindezen rosszak a királyok és az aristocráciák „gonosz” érdekei által idéztettek és idéztetnek elő, mindenütt, hol hatalmuk van a közönség véleménye fölébe emelni magukat; és ily helyzetben nem ésszerű másnemű magaviseletet várni tőlük. Ezen dolgok eléggé világosak, ott, hol monarchiáról és aristocráciáról van szó; azonban gyakran elegendő ok nélkül állítják, hogy ugyanazon ártalmas befolyások nincsenek meg a democratiában. A democratiát annak tekintve, a mi rendesen, t. i. számszerinti többség kormányának, akkor valóban lehetséges, hogy az uralkodó hatalom osztályok és pártok befolyása alatt álljon, mely a közérdek pártatlan követésétől eltávolítja. Tegyük fel, hogy a többség fehérekből, a kisebbség szerezcsenekből áll, vagy megfordítva; valószínű-e hogy a többség igazságos lesz a kisebbség irányában? Tegyük fel, hogy a többségkatholikus és a kisebbség protestáns, vagy megfordítva: nem lehet-e ugyanazon veszélytől tartani? vagy tegyük fel, hogy a többség angol s a kisebbség írlandi, vagy megfordítva; a hasonló veszély nem valószínű-e? Minden országban van egy többség a szegényekből, és egy kisebbség, melyet megkülönböztetésül gazdagoknak lehet nevezni. E két osztály között számos pontban a látható érdekeket illetőleg teljes ellentét van. A többségről fel akarjuk tenni azt a belátást, miszerint átérti, hogy nincs érdekében a vagyon biztosságát gyöngíteni, és hogy az az önkényes rablás cselekménye által gyengítetik. De nem valószínű-e és nem lehet-e attól tartani, hogy a fekvő birtokok tulajdonosaira és a nagy jövedelemre teendő az adó aránytalanul nagy, sőt talán egész terhét, és a midőn ezt megtette, nem növeli-e az adót, hogy azt a munkások érdekében és javára költse el? Tegyük fel továbbá egy ügyes munkásokból álló kisebbséget, és egy gyakorlatlanabból álló többséget: számos munkás társulat tapasztalata igazolja, (hacsak otrombán nem rágalmazták őket), a félelmet, hogy a munkadíj egyformasága kötelezővé tétetik, és a darab szám szerinti munka és minden olynemű gyakorlat eltöröltetik, mely által a kiválóbb tehetség és tevékenység nagyobb jutalomban részesülhet. A kísérletek a napdíj törvényhozás útján emelni, a versenyt a munka piacán korlátozni, a gépek, és általában valamely munkaágot nélkülözhetővé tevő javítások korlátozása és megadóztatása, talán még a hazai munkásnak a külipar elleni védeése, nagyon természetes következményei az érdekek és érzelmeknek, melylyel kormányozna egy kézművesekből álló többség.

Azt mondhatnák, hogy e dolgok közül egy sincs valóban érdekében a nagy számból álló osztálynak. A mire én azt felelem, hogy ha az emberi dolgok csak oly érdekek által vezéreltetnének, melyek valóban előnyösök az érdekekre nézve, akkor se a monarchia, se az oligarchia nem volna olyan rossz kormány, mint a milyen valóban; mert nagyon hatalmas érveket hoztak fel és hozhatnak fel annak bebizonyítására, hogy egy király vagy egy kormányz senatus sokkal irigylendőbb helyzetben van, ha igazságosan és éberséggel kormányoz egy tevékeny, gazdag, felvilágosodott s fennkölt szellemű népet. De ritka eset, hogy egy király ily magas szempontból tekintse saját érdekét, az oligarchia pedig soha sem emelkedik ide, és mi okunk van nemesebb gondolkozást várni a munkás osztálytól? nem érdekek, hanem az, mit érdekeknek tartanak, jó tekintetbe cselekvéseiknél: és tökéletesen találó érv, minden elméleti kormányforma ellen azon feltevés, hogy a számszerinti többség az ő tetteiben mindig valódi és nem látszólagos érdekei által engedi vezetetni magát. Bizonyosan senki sem fog kételkedni, hogy a fennebb elősorolt káros rendszabályok nincsenek közvetlen és közel érdekében a gyakorlatlan munkások nagy tömegének. Lehetséges, hogy ezen osztály egész jelen nemzedékének önző előnyét kielégíti. Az ipar hanyatlása, a tevékenység lankadása, a takarékosági hajlam csökkenése, melyek volnának ennek végkövetkezései, talán egyetlen egy ember kor alatt nem mutatkoznának érezhetőleg a munkások osztályánál.

Az emberi dolgok némely nagyon gyászos változásai gyakran az ő közvetlen eredményeiből előnyösöknek látszottak. A Caesarok kényuralmának megállapítása az egykorú nemzedékre nézve nagy jótétemény volt. Ez végett vetett a polgárháborúknak, korlátozta a prokonsulok és praetorok csalásait és zsarnokságát, kedvezett a kellemes életnek,

és a szellemi műveltségnek a nem political irányokban. Végre e kényuralom alatt irodalmi szellem keletkezik, mely elkábítja a történelem azon felületes olvasóit, kik nem gondolják meg, hogy a férfiak, kiknek Augustus kényuralma (épen úgy, mint a Medici Lőrinczé és XIV Lajosé) fényét köszöni, mindnyájan a megelőző korszakban képezettek. – A felhalmozott gazdagságok, a szellemi tevékenység és erély, mely szabad századok eredménye volt, a rabszolgák első nemzedékének javára tartattak fenn. – De ez kezdetét képezé egy önuralomnak, melynek növekedő befolyása alatt minden eddig kivívott polgárosodás észrevétlen eltűnt, annyira, hogy a birodalom, mely a világot meghódította és hatalma alatt tartotta, még katonai erejét is annyira elvesztette, hogy betolakodó népek, melyeket az előtt két, három légióval féken tudtak tartani, most az egész birodalmat eláraszhatták és elfoglalhatták. – A kereszténységtől nyert újabb lökés épen a legjobb időben érkezett, hogy a művészetet és tudományokat megmentse és az emberiséget a talán örökös éjszakába eséstől fentartsa.

Midőn egy emberi egyesület vagy csak egyetlen egy ember érdekéről beszélünk, mint az ő cselekvényét elhatározó alapelvről, akkor a kérdés; hogy egy előítéletektől ment szemlélő mit tartana az ő érdekének, – a tárgy legkevésbé fontos oldalát képezi. Mint Coleridge megjegyze: az ember csinálja a az indokot és nem az indok csinálja a az embert. A mit érdekében van tenni vagy nem tenni az embernek, az kevésbé függ valamely külső körülménytől, mint attól, hogy miféle az ember. Ha tudni akarjuk, hogy gyakorlatilag mi az érdeke egy embernek, akkor meg kell ismernünk gondolkozása módját és hogyan szokott érezni. Mindenkinek kétféle érdeke van: oly érdeke melyre gondja van, és oly érdeke, melyért nem törődik. Minden embernek van önző és önzéstelen érdeke: és egy önző ember, kiképezte szokását, hogy az elsőkre gondoskodjék, és az utóbbiakat elhanyagolja. Minden embernek van közelfekvő és távoli érdeke: és az előre nem látó ember csak a jelen érdekekre gondol, de a távoliakra nem. Mitsem ád rá hogy pontos felszámítás után ez utóbbiak talán fontosabbak, mert lelke megszokta, gondolatait és óhajlásait az elsőbbségre irányozni. Hasztalan kísérlet volna egy férfival, ki nejét veri, s gyermekeivel rosszul bánik, elhítenni akarni, hogy sokkal boldogabb volna, ha szeretettel élne közöttük. – Ő boldogabb volna, ha olyan ember volna ki így élhetne, de nem olyan ember, és valószínűleg késő, hogy ilyen legyen. Az maradni, a mi, s kielégíteni vad uralkodó szenvedélyét – kívánatosabbnak látszik előtte, mint a tőle függők jóléte és szeretete. Az ő jólétök nem okoz neki örömet, szeretetekkel pedig nem gondol. Szomszédja, ki másként gondolkodik, kétségen kívül, boldogabb ember mint ő; de ha e vadállatot erről meg lehetne győzni, e meggyőződés valószínűleg csak nevelné rosszását és ingerlékenységét. Általában az oly ember, kiben szeretet van mások iránt vagy hazája és az emberiség iránt, sokkal boldogabb mint az oly ember, kiben szeretet nincs; de mit ér e tant oly embernek papolni, ki nem aggódik egyébért csak saját nyugalmaért és saját erszényéért. Csak olyan volna ez, mintha egy földön csúszó féregnek valaki azt papolná, hogy jobb volna neki, ha sas volna!

Általánosan tapasztalt tény, hogy a szóban forgó két rossz hajlam: mely szerint többre becsüljük önző érdekeinket azoknál, melyeket másokkal közösen bírunk, többre közvetlen és közel érdekeinket a közvetettek és távollévőknél – jellemző vonások, melyeket különösen a hatalom birtoka fejt ki. Mihelyt egy ember vagy az embereknek egy osztálya a hatalmat kezébe keríti, az ember egyéni, érdeke vagy az osztály külön érdeke a jelentékenységnek egészen más fokára emelkedik szemei előtt. Látva, hogy mások bálványozzák, ők is elkezdik magokat bálványozni és azt hinni, hogy százszor többet érnek, mint mások, míg a könnyűség, mellyel minden szándékukat végrehajtják a nélkül, hogy a következmények felett aggódnának, észrevétlenül elgyengítik a szokást is, hogy az őket magokat illető következményeket is meggondolják. Ez értelme annak az általános tapasztalaton alapuló hagyománynak, hogy az embert a hatalom megrontja. Mindenki tudja, mily visszás volna azt hinni, hogy a mit egy ember magán helyzetben tesz, mint kényúr a trónon szintén azt tenné; a

hol az ember természetének minden rossz tulajdonságai a helyett hogy az életviszonyok és embertársai által korlátozhatnának, mindenkitől bálványoztatnának és a viszonyoktól is támogattatnának. Épen ily visszás volna hasonlót várni az emberek valamely osztályától, a néptől vagy akár kitől. Ha még oly szerények is és annyira hajtának is az értelem szavára, mindaddig, míg egy náluknál erősebb hatalom van felettük – készen kell lennünk az e tekintetben bekövetkező változásra, mihelyt ők lesznek az erősebb hatalommá.

A kormányt ahhoz kell alkalmazni, a milyenek az emberek, vagy a milyenné lenni képesek; és minden műveltségi fokon, melyre az emberek vagy osztályok eljuthatnak, az érdekek, melyek által – ha önzők – vezetetni engedik magukat, azok lesznek, melyek az első tekintetre feltűnnek, és a melyek jelen helyzetekre befolyással vannak. Egy osztály vagy egy gyűlés szellemét vagy óhaját távolabbi érdekek felé csakis az utókor, a haza és emberiség iránti önzéstelenség fordíthatja. És nem lehet állítani, hogy egy kormányforma, mely föltételül tenné, hogy a cselekvésnek e túlfeszített elvei legyenek vezető és uralkodó indokai az emberek magatartásának – észszerű volna. A lélekismeretesség és az érdek nélküli közszellem bizonyos összegére számítani kell egy képviseleti kormányra megérett társadalomban. De nevetséges volna ennek az éles belátással egyesülten oly magas fokát várni, mennyi megkívántatik arra, hogy őket a behízelt ál-indokok ellen biztosítsa, melyek az ő magánérdeküket úgy tüntetné fel, mint az igazság és az általános jólét követelményét. Tudjuk mindnyájan, hogy mily kikeresett álmindokokat szokás előhozni, a tömeg képzelt javára javaslatba hozott igazságtalan cselekvények védelmére. Tudjuk, hogy hány nem rósz, és nem eszelős ember hitte azt, hogy az államadóságok vissza nem fizetése igazolható. Tudjuk, hogy van sok tehetséges és a népre befolyásos ember, ki igazságosnak tartja az adó egész terhét a fekvő birtok név alatt meggazdálkodott vagyona ruházni, megengedvén azoknak, a kik mint szülőik egész bevételeket elköltötték, hogy példás magokviseletük jutalmául minden tehertől menten maradjanak. Mindnyájan tudjuk, hogy mily fontos, és mert egyrészen igaz, mily veszedelmes bizonyítékokat hoznak fel az öröklés, a vég hagyományozás joga- és minden előny ellen, mellyel egy ember a másik felett bírni látszik. – Tudjuk, hogyan lehet bebizonyítani a tudomány csaknem minden ágának haszontalanságát, nagy elégtételére a tudatlanoknak. Hány ember nincs, a ki, a nélkül, hogy teljesen buta volna, úgy tekinti a nyelvek tudományos tanulmányozását, mint haszontalant, az ókori irodalmat mint haszontalant, minden tudományosságot, mint haszontalant, a költészetet és szépművészeteket, mint henye és ledér-mesterségeket, a nemzet gazdaságot, mint tisztán ártalmast? még a történelmet is, haszontalannak sőt veszedelmesnek mondták gyakran ügyes emberek; még a természetnek az a gyakorlati ismerete, mely az életnek szükséges és kellemes tárgyakat szolgáltat, sem tartatnék hasznosnak, ha a népnek azt vernék fejébe, hogy ne higgyen benne.

Ugyan okos dolog volna-e feltenni, hogy műveltebb fők is, mint a milyenek nagy többségben találhatók, oly gyöngéd lélekismerettel és jogos méltánnyalással lesznek az iránt, mi ellenkezik saját látszólagos előnyökkel, hogy ezt és számtalan más csalokoskodást visszautasítanak, melyek mihelyt hatalomra jutottak, minden oldalról környezi őket, a végett, hogy más néposztályok és az utókor rovására önző hajlamaikat és rövidlátó nézeteiket kövessék.

Ezért a democratiának, mint minden más kormány formának, egyik legfőbb veszedelme a hatalmon lévők gonosz érdeke: e veszély az egyes osztályok törvényhozásának veszélye, egy kormány, mely az uralkodó osztály közvetlen érdekét czélozza a tömeg állandó hátrányára. És egyike a legfontosabb kérdéseknek, melyet meg kell fontolni, midőn a képviseleti kormány legjobb szerkezetét meghatározzuk, hogy mik a legsikeresebb védezközök e rossz ellen.

Ha bizonyos számú személyt, kiknek ugyanazon „gonosz” érdeke van, politikailag szólva egy osztálynak tekintünk, olyannak, melyet közvetlen és látszólagos érdeke ugyanazon rossz rendszabályok létesítésére unshol, mint kívánatos czélt lehet kimondani, hogy semmiféle osztály, és az osztályoknak semminemű társulata ne lehessen képes túlnyomó befolyást

gyakorolni egy kormányra. Egy újkori társadalom, mely nincs szétszaggatva faj, nyelvi és nemzetiségi ellenszenvék által, két főbb osztályba sorozható, melyek pártárnyalatukat tekintetbe nem véve, két látszólag ellentétes érdeknek felelnek meg. Nevezzük ezeket (hogy rövid kifejezéseket használjunk) az egyiket a munkások osztályának, a másikat a munkaadók osztályának. Ez utóbbiak közé sorozzuk mi nemcsak a hátravonult tőkepénzeseket, vagy a kik örökségben nyerték vagyonukat, hanem azokat a jobban fizetett munkásokat (kézművesek) is, kiket nevelésük és életmódjuk a gazdagok sorába helyez, és a kiknek becsvágya az, hogy ez osztályhoz tartozzanak. Másfelől a munkások közé sorozhatók azok a kisebb munkaadók, kik érdekeik, szokásaik és nevelésüknél fogva, vagy ízlés és életcéljaikra a munkásosztályhoz tartoznak; ez magában foglalja igen nagy részét a szatócsoknak is.

Ha a társadalomban a mely így van összetéve, lehetséges volna egy elméletileg tökéletes képviseleti rendszert teremteni és fenntartani, azt e két osztály szerint kellene szervezni; egyrészen lennének a munkások és a hozzájuk tartozók, más részen a munkaadók és az azokhoz tartozók, és mindeniknek egyenlő számú szavazat állana rendelkezésére a parlamentben; minthogy feltéve, hogy mindenik osztály többségét minden kérdésben az osztály érdeke vezérelné, mindenikbe volna egy kisebbség is, melynél e tekintet alá volna rendelve az okosság, az igazságnak és az egész jólétének: e kisebbség a másik osztály tömegével egyesülve legyőzné saját többségét minden oly kérdésben, melyben a győzelem igaztalanság volna. Miért van az, hogy egy túrhetőleg szervezett társadalomban csaknem mindig az igazság és közérdek győz? Onnan mert az embereket többféle önérdék vezet: egy rész az igaztalanságban részes, másokat magánérdekök is az igazság felé von; és azok, kik magasabb tekintetek által engedik magokat vezetetni, ámbár kevésbé számosak és gyengébbek, mintsem magokra győzhessenek. rendesen a vita által megerősödnek annyira, hogy túlnyomóságra emelik a magánérdekük azon csoportját. kik velők érdeketlenekkel egyet akarnak. A képviseleti rendszernek úgy kell alkotva lennie, hogy fenntartsa a dolgok ezen állását, ne engedje meg az osztályok különböző érdekei egyikének sem oly hatalomra vergődni, hogy győzedelmeskedjék az osztályok más érdekeivel egyesült igazsággal és joggal. Itt a magánérdekek között mindig oly egyensúlynak kell lenni, hogy egyik se számithasson sikerre csak azon feltét alatt, ha magához vonja nagyobb részét azon egyéneknek, kik magasabb indokok és szélesebb látkör szerint cselekesznek.

VII. Fejezet.

Az igazi és áldemocratiáról, az egész képviseletéről és egyedül a többség képviseletéről.

Mint láttuk, a képviseleti democratiával egybekötött veszélyek kétfélék: veszélyes, ha a míveltség alsó fokán áll a képviseleti testület, és a közönség, mely ezt ellenőrzi; veszélyes, ha a számszerinti többség ugyanazon osztályhoz tartozván, osztálytörvényhozást gyakorol. Most azt kell megvizsgálnunk, hogy mennyiben lehetséges a democratiát úgy szervezni, hogy e két rász elkerültessék, vagy legalább annyira, mennyire emberileg lehetséges kevesítésék.

Rendesen azzal szándékoznak ezt elérni, hogy a képviselet democraticus jellemét korlátozzák, a szavazati jogok megszorítása által. De bizonyos tekintetek, melyeket nem kell téveszteni szem elöl, jelentékenyen módosítják a körülményeket, melyek közt ily megszorítás szükségesnek látszik. Egy tökéletesen egyenlő democratia egy nemzetben, melyben a számszerinti többség egyetlen egy osztályból telik ki, mindig össze van kötve bizonyos rosszakkal; de még terhesíti e ro-szakat az, hogy a jelenleg létező democratiákból hiányzik az egyenlőség, sőt épen, rendszeres egyenetlenség van az uralkodó javára. Rendesen két különböző eszmét zavarnak össze a democratia neve alatt. A democratia tiszta eszméje, szószerinti értelmének megfelelőleg az egész nép kormányzása, az egyenlően képviselt egész nép által. A democratia úgy a hogy most értik és gyakorolják, az egész nép kormánya a nép egyszerű többsége által kizárólag képviselve. Az első egy-jelentésű minden polgár

egyenlőségével; ez utóbbi, melyet azzal összetévesztenek, az előjog kormánya a számszerinti többség javára, melynek egyedül van szava az államban. Ez kikerülhetlen következése a módnak, a mely szerint a szavazás a kisebbség kizárására jelenleg rendezve van.

Nagy itt az eszmezavar, de oly könnyű felderíteni, miszerint azt lehet hinni, hogy a legkisebb új-mutatás elegendő ezt a legcsekélyebb belátású ember előtt is kellő világításba helyezni. Egyedül a szokás hatalma emel itt gátot, mert miatta a legegyszerűbb eszmét mindaddig, míg hozzá nem szoknak az emberek, épen oly bajosan értik meg, mint a legbonyolultabbat. A kisebbség kénytelen engedni a többségnek, a kisebb szám a nagyobb számnak; ez egy mindennapi eszme, ezért a legtöbb ember feleslegesnek tartja eszét megfeszíteni a felett, és nem jut eszökbe, hogy a között – hogy a kisebbség a többséggel egyenlő hatalmat nyerjen és a között, hogy a kisebbség teljesen megsemmisíttessék, még lehet valami közből. Egy képviseleti testületben a kisebbségnek szükségkép le kell szavaztatnia és egy egyenlőségi democratiában a nép többsége az ő képviselői által szavazza le a kisebbséget és az ő képviselőit. De következik-e ebből, hogy a kisebbség általában ne legyen képviselve? minthogy a többségnek győzedelmeskednie kell a kisebbségen; szükséges-e, hogy a többség legyen minden szavazat, és a kisebbségnek egy se legyen? szükséges-e, hogy a kisebbséget meg se hallgassák? – csak megszokás, régi gyakorlat békíthet ki valakit ilyen felesleges jogtalansággal. Egy valóban egyenlő democratiában minden pártnak vagy osztálynak nem aránytalanul, de aránylagosan kell képviselve lennie. A választók többségének a képviseletben többséggel kell bírnia, de a választók kisebbségének szintén bírnia kell a képviseletben a kisebbséget. A kisebbségnek épen oly teljesen kell képviselve lennie, mint a többségnek. E nélkül nincs egyenlőség a kormányban, sőt épen ellenkezőleg egyenlőtlenség és előjog; a nép egy része uralkodik a többin: van egy rész, melytől az őt jogosan megillető befolyást megtagadják, és ezt a társadalmi igazság ellenére és mindenkifelett ellenére a democratia elvének, mely az egyenlőséget saját életgyökerének és alapjának vallja.

Az igaztalanság és az elv megsértése azért nem kevésbé kiáltó, mivel csak egy kisebbség szenved alatta; mert ott nincs egyenlő szavazati jog, hol a társadalomban minden egyes személy nem ér annyit, mint akármely más személy. De nemcsak a kisebbség szenved, egy eként alkotott democratia nem éri el kimondott célját, azt. t. i. hogy a kormányhatalmat mindenkor a számszerinti többségnek adja. Egészen egyebet miivel, azt a többség egy többségének adja, mely nem lehet egyéb s gyakran nem is egyéb, mint egy kisebbség az egészben. Az alapelvek értéke legsikeresebben szélsőségek között tétetik próbára. Tegyük fel tehát, hogy egy egyenlő és általános szavazatjoggal kormányzott országban minden választókerületben legyen egy kérdés alá vehető választás és minden választás csekély többséggel hajtassák végre. Az így alakult parlament kevéssel képvisel többet a nép igen csekély többségénél. A parlament elkezd törvényeket hozni és fontos rendszabályokhoz nyúlni, ismét csekély többséggel. Hol van a kezesség, hogy e rendszabályok összhangzók a nép többségének óhajtásával? A választóknak csaknem fele leszavaztatott a választógyűlésekben, és nem volt befolyással a határozatokra; és lehetséges, hogy e félrész ellenzi a rendszabályt, minthogy a rendszabályt hozó többség ellen szavazott. A többi választónak csaknem fele oly képviselőket választott, kik a fönnebbi feltevés szerint a rendszabály ellen szavaztak. És így lehetséges, sőt valószínű, hogy a hozott rendszabályok csak a nemzet kisebbségét fogják kielégíteni, ámbár a hozott törvény a nemzet többségéhez tartozó rész által hozatott. Ha a democratia alatt a többség bizonyos túlsúlyát értik, ezt nincs más mód biztosítani, mint az, hogy minden egyéni szám az Összeszámlálásnál egyiránt számíttassék. A kisebbségnek szántsándékos vagy az alkotmány gépezetének működése által eszközölt mellőzése nem a többségnek juttatja a hatalmat, hanem egy más módszerint alakúit kisebbségnek.

Egyetlen elfogadható felelet ez okoskodásokra az: hogy miután különböző helyeken különböző vélemények túlnyomók, a vélemény, mely egyik helyen kisebbségben van, a

másikon többségben van, és egészben véve a választókerületekben létező minden vélemény igazságos szavazati részt nyer a képviselőben. És ez nagyban igaz, a választási jog jelen állapotában; e nélkül a háznak az ország általános érzéséveli ellenkezése majd szembeszökő volna. De a dolog azonnal megszűnnék igaz lenni, mielőtt a mostani választási jog kiszélesítették; még kevésbé lesz igaz, ha az egész népre kiterjesztetik; mert ezen esetben a többség minden helységben kézművesekből állandóan midőn valamely kérdés felmerülne, mely felett ez osztályok nem értenének egyet a társadalom többi részével, semmiféle más osztálynak nem sikerülne magát valahol képviseltetni. Még most is nem nagy hátrány-e, hogy minden parlamentben nagyszámú választó bármennyire óhajtana képviseltetni, nem lát a parlamentben senkit, a kire ő szavazott? Igazságos-e, hogy Londonban minden Marylebone-i választó kénytelen túrni, hogy az egyházi község két jelöltje által képviseltessék? Minden Finsbury és Lambethi választó (mint általában hiszik) korcsmárosok által? Oly választókerületek pedig, melyekhez a legmíveltebb és a közszellemtől legjobban áthatott férfiak tartoznak, milyenek a nagy városok, most nagyobbára vagy általában nem, vagy rosszul képviseltetnek. A választók, kik nem azon politikai párthoz tartoznak, melyhez a helybeli többség, általában nincsenek képviselve. Az egy párton állók közül nagy rész rosszul van képviselve, mert kényszerülve vannak elfogadni azt, ki az ő pártjoktól a legtöbb szavazatot kapta, habár véleményök több pontban eltér az övétől. A dolgok helyzete némi tekintetben még rosszabb, mintha a kisebbség általában nem szavazhatna, mert akkor volna legalább a többségnek egy tagja, mely az ő valódi gondolatját képviselné; míg most abból a félelemből, nehogy az ellenféllel szemben kisebbségben maradjanak, nehogy a pártban szakadást idézzenek elő, mindnyájan arra szavaznak, ki az ő színüket feltűzte, vagy akit a párt főbb emberei előtérbe toltak. Ez utóbbiak, ha megtiszteljük őket azzal a többnyire ki nem érdemelt föltétellel, hogy az ő választásuk személyes érdekek által nem vezettetett, kénytelenek, hogy egész pártjukról biztosok legyenek, oly jelöltet állítani elő, ki ellen senkinek sem lesz ellenvetése, tehát egy oly embert, kiben nincsenek kitűnő sajátságok, és a kinek nincs semmi más véleménye, mint a melyet a párt összesen vall.

Az egyesült államok szembeötlő példát nyújtanak erre; ott az elnök választásánál az erősebb párt soha sem merészli legkitűnőbb emberét kijelölni, mert az ilyen azon egyszerű okból, hogy huzamosabb idő óta működik a nyilvánosság terén, a párt egyik vagy másik része előtt gyűlöletessé tette magát; következőleg kevésbé lehet biztos a valamennyi szavazat megnyerésében, mint egy oly személy, kiről az előtt, hogy jelöltté kitűzetett, senki se beszélt. Így aztán a legerősebb párt választotta is, lehet hogy csak azon csekély többség óhajtását képviseli, melylyel e párt a másikat felülmúlja. Minden pártárnyalat, melynek támogatása a sikerre szükséges, veto-val bír bármely pártárnyalat-jelöltje ellenében, az mely kitartóbb mint a többiek, kényszerítheti a többit hogy jelöltjét elfogadják, és e makacsabb kitartás sajnos, de inkább tulajdona azoknak, kik magánérdekből, mint a kik közérdek végett tartanak össze. Általánosságban szólva a többség választása a választókerület azon része által dől el, mely a legfélénkebbektől, legkorlátoltabbakból, előítéletekkel teljesebből és osztályi érdekeikhez konokul ragaszkodókból áll; és a kisebbség választási joga, a helyett hogy a célnak, melyért a szavazás történik, szolgálna – egyedül arra való, hogy kényszerítse a többséget legcsekélyebb jelöltje elfogadására. Hogy sokan felismerve a rosszat úgy tekintik azt, mint szükséges árat egy szabad kormánynak, a dologban nincs semmi meglepő. Ez volt vélekedése a szabadság valamennyi barátjának a legújabb korig; a szokás ezt javíthatatlannak tartani annyira megrögzött, hogy igen sokan már nem is tekintik olyannak, mint a melyet kedvök volna meggyógyítani, ha lehetők tartanák is. A gyógyítás feletti kétségbeeséstől gyakran csak egy lépés van a betegség tagadásáig; innen van egy bizonyos irtózkodás az ajánlott gyógyszer ellen, mintha az ajánlat tevő idézné elő a rosszat, és nem gyógyszert ajánlana ellene. Az emberek annyira hozzá vannak szokva e rosszhoz, hogy oktalanságnak, sőt többnyire jogtalannak tartják miatta panaszkodni. Azonban akár kikerülhetők akár nem, az a

szabadság-rövidlítő barátja, kinek nem nyomja szívét, és a ki nem örvendene, ha tőle menekülhetne. De semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy a kisebbség teljes kiirtása nem szükséges és természetes következése a szabadságnak, sőt épen ellenkezőleg, egyenesen szemben áll a democratia alapelvével, mely nem egyéb, mint a számarány szerinti képviselet. A kisebbség aránylagos képviselite lényeges alkatrésze a democratiának. – A kisebbségnek e képviselite nélkül nincs valódi democratia; a mi van, az csak állászata a democratiának.

A kik felismerték és érezték e tekintetek jelentőségét, többféle kisegítő módokat hoztak javaslatba, melyek által a baj kisebb-nagyobb mértékben enyhíthető. Rüssel lord egyik reform törvényjavaslatába egy záradékot tett, mely szerint bizonyos választókerületek három tagot nevezzenek ki, és minden választó az ily kerületben csak kettőre szavazhasson; és Dizraeli úr egy közelebbi vitában megemlékezett e tényről, szemrehányást tevén neki; nyilván azt gondolta, hogy egy conservatív szellemű államférfinak nem illik egyébire gondolni az eszközökön kívül, és megvetéssel kell rendreutastni mindent, kit rajta kapnak, hogy egyszer a ezélra is gondolt.³ Mások azt hozták javaslatba, hogy minden választó csak egyet válasszon. E tervek szerint egy harmadrésnyi, vagy ezenfelül levő kisebbség, ha többre nem vágyik, egyet mindenesetre képes lesz a három közül megválasztani. – Erre az eredményre még jobb úton is el lehet jutni, ha Garth James marshal jeles röpirata szerint a szavazó fel volna jogosítva, hogy mindhárom szavazatát egy jelöltnek adja. Ezen javaslatok, ámbár a semminél sokkal jobbak, mégis csak kisegítő eszközök és a céljt igen tökélytelenül érik el; mert minden helyi kisebbségek, melyek harmadrészt se képeznek, és minden még oly számos kisebbségek is, melyek a különböző választókerületekből alakúinak, képviseletlen maradnak. Azonban igen sajnálatos, hogy a tervek egyike se lépett életbe, mert közölök némelyik a valódi elvet elismerésre segítette volna és a tökélyes alkalmazás útját előkészítette volna. De soha se érünk el valódi egyenlőséget a képviseletben mindaddig, míg a választók közül annyi – mennyi egy választókerületet képezhet, bármily szétszórva lakják is az országban, nem talál módot egyesülni egy képviselő választására.

A képviselet tökélyének e foka elérhetetlennek látszott mindaddig, míg egy nagy képességű ember, ki terjedelmes, és általános szempontok, és gyakorlati részletek teremtésére egyiránt képes – Thomas Hare, meg nem mutatta tehetségét, egy tervet készítvén, mely törvényjavaslat alakjában megfordult a parlament előtt, egy tervet, melynek még az az érdeme is van, hogy egy nagy kormány elvet, az eszmény tökélyét megközelítő módon visz ki, míg más felől különböző egyéb fontos céljokat is elér vele.

E terv szerint a képviseletben az egység más szókkal; a választók azon száma, kiknek joga van egy képviselőt választani, azon közönséges eljárás által fog megálapíttatni, melylyel az átlagos számok meghatározatnak, úgy t. i. hogy a szavazók száma elosztatik a házban levő képviselők számával: minden jelölt, ki ez átlagos számot a szavazatban elérte, meg van választva, nem tekintve arra, hogy hány különböző választókerületből kerültek is a

---

³ *) Disraeli-nek e balfogása feltűnő példa, hogy mily kevésbé értik a conservatív vezetők a conservatív alapelveket. A nélkül, hogy a politikai pártoktól annyi emberséget és józan észet kívánnánk, hogy ellenfeleik elveit ismerjék és adandó alkalommal felhasználják, de annyit mégis mondhatunk, hogy nagy javítás volna, ha minden párt a saját magáét ismerné és követné. Angliára nézve jó volna, ha a conservatívek állandólag minden mellett szavaznának, mi conservatív, a szabadszellemeik minden mellett, mi szabadszellemei. Akkor nem kellene várnunk a sok szükséges rendszabályra, melyek vagy az egyik, vagy a másik rovatba tartoznak. A conservatívek, kik már létezésük feltételénél fogva a legostobább pártot alkotják, leginkább felelősök az ily hibákért, mert szomorú igazság, hogy ha valamely nagy horderejű és messzelátó conservatív rendszabály hozatnék javaslatba, melyre a szabadelvűek is örömet szavaznának, a conservatív párt nagy tömege vakon ellene szegül és elfogadását megakadályozza.

szavazatok. A szavazatok épen mint eddig a választás helyén adatnának be, de minden választó, szabadon szavazhatna minden jelöltre, akár mely részében lépett föl az országnak. Azon választók kik nem akarják egyik helybeli jelölt által sem képviseltetni magokat, szavazataikkal annak megválasztásához járulhatnak, ki a jelöltek közül nekik leginkább tetszik.

Ily módon a kisebbség valóban gyakorolhatná választási jogát melytől másként meg van fosztva.

És az is fontos, hogy nem csak azok., kik nem akarnak egy helybeli jelöltre szavazni, hanem hogy azok is, a kik szavaztak, de megbuktak, oly helyzetbe hozassanak, hogy egyebütt találhassák meg a képviselőt, mely nekik nem sikerült saját választókerületeikben. Ezért gondoskodnak, hogy minden szavazó szavazati lajstromot kapjon, melyen más nevek is legyenek az ő kedvenc jelöltjén kívül. Szavazata csak egyetlen egy jelölt részére jön számításba, de ha első helyen levő választottja megbukik, mert nem kapott elegendő szavazatot, a másodikkal talán szerencsésebb lesz.

A választó a lajstromra több nevet feljegyezhet, azon rendben a mint egyiket többre becsüli mint a másikat, úgy hogy ha a nevek, melyek a lajstromban elől állanak nem nyerik meg a szükséges szavazat mennyiséget, vagy elegendővel bírnak az ő szavazata nélkül is, az ő szavazata azért használható marad, hogy egy másik megválasztását segítse. Hogy a képviselőház kiegészítésére szükséges szám meglegyen, és nehogy a nagyon népszerű jelöltek minden szavazatot magokhoz vonjanak, szükséges, hogy bármily sok szavazatot kapott is egy jelölt, a választásra szükséges számnál ne számíttassák több az ő részére, és a többi reája szavazó szavazata azoknak részére számíttassák be, kik előlállanak az ő választói név lajstromán és a hozzászámítás által eléri a kellő számot,

Annak meghatározására, hogy egy jelölt részére adott szavazatok közül melyiket kell használni az ő választására, melyeket kell másoknak adni, különböző eljárási módok tétettek javaslatba, melyekről itt nem beszélhetünk. Természetesen mindazoknak szavazatját megtartja kik nem akarnak más által képviseltetni, és utoljára is a többi szavazatokra nézve jobb eljárás hiányában a sorshúzás elfogadható kisegítő eszköz. A szavazati czédulák a főválasztási helyre vitetnek, ott megszámláltatnak, és az első, második, harmadik, stb. szavazat minden jelölt részére feliratik, és mindeniknek, ki a szükséges szavazat mennyiséget megkapta, részére betudatik, míg a ház ki lesz egészítve, az első szavazat értékesebbnek tekintetvén mint a második, a második mint a harmadik és így tovább. Választó lajstromok és az összeszámításhoz tartozó minden adatok, nyilvános helyen fognak tartatni úgy, hogy minden a ki elegendő szavazatot kapott, s még sincs mint választott bejegyezve, könnyen szerezhessen bizonyítékot magának.

Ezek a terv főbb vonásai. Azokat, kik több részletet óhajtanak tudni e nagyon egyszerű gépezetről. Hare úr „képviselők választásáról” írt értekezetére utasítjuk, (Treatise on the Election of Representatives) és Tarre 1860-ban megjelent ily című röpiratára: „Mr. Hare's Reform Bill simplified and explainet.” – Ez utóbbi nagyon világos és tömött előadása e tervnek, visszavive legegyszerűbb elemeire, és kihagyva belőle Harenak némely rendszabályait, melyek bár magokban jók, többet ártanak a terv egyszerűségének mint a mennyit használhatnak gyakorlati előnyeinek.

Mentől többet tanulmányoztatnak e könyvek, annál erősebb lesz – ezt merem jóslani – a meggyőződés, hogy a terv teljesen kivihető és előnyei végtelenek. Ezek annyira nagyok és számosak, hogy az én meggyőződésem szerint Hare tervét a legnagyobb javítások közé sorozzák, melyek eddigelé a kormányzat elméletében és gyakorlatában tétettek.

Mindenekelőtt e terv minden vélemény árnyalat képviselőtét biztosítja: nem csak a két pártot és a bizonyos helyeken létező nagyobb kisebbségeket; hanem az egész országból minden kisebbség képviselve lesz, lu az igazságosság elvei szerint a képviseltetésre feljogosító szavazat mennyiséggel bír.

Másodszor egy választó se fog névleg képviseltetni olyan által, a kit ő nem választott. A képviselőháznak minden tagja egyhangú választás képviselője lesz. O ezer, két ezer, öt ezer, tíz ezer szavazót fog képviselni, kik közül mindenik nem csak hogy rá szavazott, hanem az egész országból választotta őt ki, és nemcsak a két vagy három rothadt narancs közül, melyből állott talán az egész készlet az ő lakhelye piacán.

Ily módon a választók és a képviselők közti kötelék oly erős és értékes, melyről jelenleg semmi fogalmunk sincs. Minden választó személyesen egynek érezné magát képviselőjével, és minden képviselő egynek az ő választójával, minden választó, ki reája szavazott; azért tette ezt, mert a parlamenti jelöltek egész lajstromából ő képviseli legjobban a szavazó nézetét, vagy, mert ő az, kinek tehetsége és jelleme a legtöbb bizodalomra ébreszti a szavazókat, és a kire legörömsébb bízta, hogy gondolkozzék helyette. A képviselő személyeket s nem egy város kőfalát fogná képviselni: magokat e szavazókat és nem a helység vezérférfiait. Azonban a helyi képviseletből se volna semmi elvesztve, mi a megtartást megérdemli. Ámbár a parlamentnek lehető legkisebb dolga a helyi ügyekkel, de ha mégis bele elegyedik, legyenek jelen tagok, kiknek hivatása minden jelentékenyebb hely érdekeire felügyelni, minden helyen, hol több választó van mint a mennyi egy választásra szükséges, a többség általában előnyösebbnek fogja találni, hogy egy közülök való helyi ismerettel bíró férfi képviselje őket, ha a jelöltek között ily személyt lehet találni, ki megérdemli, hogy a hely képviseletére megválasszassék. Egyedül a kisebbség leendő az, mely nem vévén részt a helybeli választásban, körül fog tekinteni egy más jelölt után, kinek kinézése van máshol is szavazatot szerezni magának.

A képviselet alakításának minden módjai közül ez nyújtja a legnagyobb kezességet, a képviselők szellemi képességét illetőleg. Jelenleg általános elismerés szerint, Angliában az olyan, kinek nincs egyebe, csak esze é« jelleme, mind több, több bajjal jut a képviselőházba. Egyedül azok választathatják meg magukat, kiknek helyi befolyásuk van, vagy, a kik a pénzt pazarul kiszórva készítik maguknak az utat, vagy, a kik három, vagy négy kereskedő, vagy ügyvéd meghívására a két nagy párt Londoni klubjai által küldettek ki, mint oly emberek, kiknek szavazatára a párt minden körülmények között számíthat. Hare rendszere szerint azok, kiknek a helyi jelöltek nem tetszenek, szavazati cédulájokat nemzeti érdemekkel bíró, s az ő politicalai elveiket osztó jelöltekkel tölténék be. így minden egyén, ki valami módon becsülettel kitünteti magát, ámbár semmi helyi befolyással nem bír, és egyik pártnak sem esküdt engedelmességet kilátással bírhat a megválasztásra, és várható, hogy ily bátorítás után, ily személyek tömegesen fogják magukat felajánlani. Száz meg száz, független szellemű és képes ember, kinek legkisebb kinézése sem lett volna valamely választókerület többsége által megválasztatni, írásai és közhasznú munkalódásai által, a királyság minden részében ismerté tette nevét néhány ember előtt, és ha minden nekiadott szavazatot összeszámlálnak, lehetséges, hogy a szükséges szavazati szám kikerül. Lehetetlen más utat találni, mely által a parlament oly biztosan összegyűjtse magába az ország minden kitűnőségeit.

És nem csak a kisebbség szavazata által fogná növelni e választási rendszer az alsóház szellemi színvonalát. A többségek kénytelenek volnának nagyobb értékű tagok után tekinteni körül.

Ha a többség tagjai nem kényteleníttetnek arra, hogy vagy a választókerület kolomposai által kijelöltekre szavazzanak, vagy általában ne szavazzanak, midőn a kolomposoktól kijelölt, nemcsak a kisebbség jelöltjeit, hanem az ország minden hírneves emberét látja magával szemben, akkor nem lesz tovább is lehetséges a választóra rátukmálni a legelső jöttmentet, ki ajkain hordozza a párt jelszavait és zsebében három vagy négy ezer font sterlinget. A többség azt fogja kívánni, hogy egy választására méltó jelölt tűzessék ki, másként szavazatával másfelé fordul és a kisebbséget győzedelmeskedni hagyja.

A többség feletti uralkodása a kevésbé tiszteletre méltó résznek végét érendi, a helybeli kitűnőségek közül a valóban jókat és képeseket fogják előtérbe tolni; a mennyire lehetséges

azokat, kik előnyösen ismeretesek lakhelyeiken kívül is, hogy ez által az ő helyi erejük kívülről nyert szavazatok által öregbedjék. A választókerületek versenyezni fognak a jobb jelöltök fölött és küzdeni egymással a dicsőség fölött, a hely ismeret és befolyással bíró férfiak közül azokat választani ki, kik minden tekintetben a legjelesebbek.

A képviseleti kormány, valamint az újkori polgárosodás természetes iránya – az összes középszerűség felé tart, és az irány még növeltetik a választási jogok kiszélesítése, kiterjesztése által, mert ennek következtében a főhatalom a fensőbb műveltség színvonalán alól állók kezébe kerül; a magasabb szellemű s jellemű emberek szükségesképp leszavaztatnak, de mindamellett nagy különbséget tesz az, valljon meghallgattatnak-e vagy nem. Az áldemocratiában, mely a helyett, hogy mindenkinek képviseletet adna, csakis a helyi többségnek ad, a műveltebb kisebbség szavazata lehet, hogy a képviseletben nem bírand közlönnyel. Elismert tény, hogy az ezen tévesztett alapra épített amerikai democratiában, a községek műveltebb tagjai, kivéve azokat, kik hajlandók nézeteiket és gondolkozás módjukat feláldozni és orgánumaivá lenni az ismeretlen alattuk állóknak, még a congressusba s az állami törvényhozásba sem jelöltetik ki magukat, annyira bizonyos, hogy nincs oly esély, melybe megválasztassanak. Ha egy oly terv, mint a Hare-é történetesen elejökbe került volna az amerikai köztársaság felvilágosult és önzéstelen alapítóinak, akkor a congressus- és az államok gyűléseiben sok ott volna a kitünőbb emberek közül, és a köztársaság kikerülte volna a legnagyobb szemrehányást, mely érheti és egyik legiszonyúbb baját.« E rossz ellen a Hare által javasolt személyes képviseleti rendszer majdnem csalhatatlan gyógyszer. Az egyes választókerületekben szétszórt művelt férfiakból álló kisebbség, egyesülne az ő számukhoz illő arányban az ország legképesebb emberei megválasztására. A legjogosabb okai volnának, hogy ily embereket válasszon, mert az ő számszerinti csekély ereje semmi más módon nem érvényesíthetné magát. A többség képviselői azonkívül, hogy e rendszer hatása alatt javulnának, nem foglalnék el többé az egész tért egyedül. Az igaz, hogy számra felülmúlnák a másikat azon arányban, melyben a választók egy osztálya a másikat felülmúlja az országban; mindég legyőzhetnék a másikat szavazattöbbséggel, de az ő jelenlétükben és az ő bírálataik mellett beszélnének és szavaznának. – Midőn egy vélemény különbség támadna köztük, a tanultabb kisebbség érveire legalább látszólag hathatós érvekkel kívánnának felelni; és minthogy egyszerűen nem erősíthetnék, hogy igazuk van, olykor megtörténnék velők, hogy elismernék, hogy nincs igazuk. És minthogy ők általában jószándékúak (mert ezt józanon várni lehet egy nemzeti képviselettől, mely részehajlatlanúl választott), saját szellemök észrevétlenül emelkedni fog a szellemek befolyása alatt, kikkel érintkezésben, sőt harcban állanak. A népszerűtlen nézetek előharcosai nem csak oly könyvekben és folyóiratokban hirdetnék tanait, melyeket egyedül csak pártjok olvas; az ellenséges táborok szembeállának és szellemi erejükkel megmérkőznének az ország színe előtt. Akkor ki fogna tűnni, hogy a nézet, mely a szavazatok összeszámlálásával győzött, győzni fog-e akkor is, midőn a szavazatokat nem számlálják, hanem mérlegelik. A tömegnek gyakran biztos érzéke van, melylyel meg tud különböztetni egy képes embert, ha ennek módja van előtte kitüntetni tehetségét. Ha egy ily ember nem ér el mindent, mihez joga van, az intézmények és szokások bűne, melyek a képzett embert homályban tartják. A hajdankori democratiákban nem volt mód, tehetséges embert homályban tartani. A pályatér nyitva állt előtte. Senki ajánlatára és beleegyezésére sem volt szüksége, hogy köztanácsadó legyen. A képviseleti kormányban másként áll a dolog, és a képviseleti democratia legmelegebb barátai kénytelenek abban a hiedelemben lenni, hogy Themistocles és Demosthenes, kiknek tanácsai megmenthették a nemzetet, talán egész életükön keresztül nem vihették volna annyira, hogy egy helyet nyerjenek az angol képviselő házban. De ha csak egynehány első rangú tehetség jelenlétét is a képviseletben lehet biztosítani, akkor, ha a többi középszerű emberekből áll is, e kitünőbb szellemek befolyása a tanácskozásokban érezhető lesz, ha mindjárt azt is tudják róluk, hogy sok tekintetben elhajolnak a nép véleményétől és értelmétől. Én nem ismerek semmi más

módot, mely az ily felsőbb szellemek jelenlétét annyira biztosítsa, mint az, melyet Hare úr hozott javaslatba,

A gyűlés ezen része illő orgánuma volna egy nagy társadalmi működésnek, melyre nem figyeltek egyik fennálló democratiában sem, holott ez, ha állandólag végrehajthatlan marad egy kormányban, ezt elfajulásra és végpusztulásra kárhóztatja. E működést az ellentét működésének lehet nevezni. Minden kormányban egyik hatalom erősebb a többinél; és a legerősebb hatalom folytonosan törekszik egyetlen hatalommá lenni. Részint szándékosan, részint öntudatlanul folytonosan működik minden dolgot maga alá gyúrni, és addig nincs megnyugodva, míg van valami, mely makacsul útját állja, van befolyás, mely az ő szellemével ellenkezik. Mindamellet, ha neki sikerül minden versenyző befolyást elnyomni, és mindent a maga mintájába önteni, az ily országban az előhaladás végpontjára jutott és kezdődik a hanyatlás. Az emberi előhaladás számos tényezők eredménye és az emberek által eddig alapított hatalmak egyike sem zárja mindeniket magába; még a legjóltevőbb hatalom is csak néhány kellékével bír a jónak, hogy a tökéletesülés tovább haladhasson, a többi feltételeket más forrásból kell meríteni. Egyetlen egy társadalom sem volt hosszasan az előhaladás útján, ha nem volt küzdelem a társadalombeli legfőbb hatalom és egyéb versenyző hatalmak között: ha nem küzdött az egyházi hatalom a világgal, – a katonai a birtokos és iparos osztálylyal, a király a néppel, az orthodoxok a vallás javítókkal. Midőn a győzelem egyik vagy másik oldalon oly teljes volt, hogy a küzdelem bevégeződött és újabb összeütközés nem fordult elő, bekövetkezett a tespedés, azután a hanyatlás.

A számszerinti többség túlnyomósága kevésbé igazságtalan és mindent összevéve, kevésbé ártalmas, mint sok más; de tökéletesen ugyanazok és sokkal bizonyosabbak veszélyei. Valójában, midőn a kormány egynek, vagy egy kis számnak kezében van, akkor a nagyobb szám mint versenyző hatalom létezik, mely lehet, hogy sohase annyira erős, hogy ellenőrizhesse a másikat, de a melynek véleménye és érzése erkölcsi, sőt társadalmi támasz mindazok számára, kik akár meggyőződésből, akár ellentétes érdekből ellenségei a kormányzó hatalom valamely irányának. De a midőn a democratia a legfőbb hatalom, az e g y vagy a csekélyszám nem elég erős, hogy az eltérő véleményeket, a megsértett és fenyegetett érdekeket támogathassa. A democratiában eddig a legnagyobb nehézségnek látszott lenni: hogyan szerezzék meg a társadalomnak azt, mit a körülmények eddig minden társadalomban, mely másoknak élén állt, kifejlesztettek: egy társadalmi támaszpontot a személyes ellenállásnak az uralkodó hatalom törekvéseivel szemben; egy védelmet s egyesülési pontot a nézetek és érdekek számára, melyeket az uralkodó közvélemény nem örömet lát. A régi társadalmak és valamennyi új, néhányat kivéve, ily támaszpont hiánya miatt jöttek feloszlásba vagy tespedésbe, azért mert kizárólag túlnyomó volt a társadalmi és szellemi jólét egyetlen egy kelléke.

A személyes képviselő rendszerre képes kiegyenlíteni e hibát, még pedig a lehető legtökéletesebb módon az újkori társadalom állapotához képest. Egy democraticus többség ösztönének kiegészítését és kiegyenlítését sehol se kereshetjük, mint egy tanult kisebbségben; de a mint közönségesen alkotják a democratiát, e kisebbségnek nincs orgánuma. Hare úr rendszere megadta ez orgánumot. A képviselők, kik az egybegyűjtött kisebbség által a parlamentbe jutnak, ez orgánumot a legnagyobb tökéletében fogják képezni. A tanuit osztályok különálló szervezete még ha kivihető is volna, gyűlöletet támasztana és csak az által kerülné ki hogy sértő ne legyen, ha befolyás nélkül volna. De ha ez osztályok virága ugyanazon cím alatt foglalna helyet a parlamentben, mint mások ugyanannyi választót képviselnének, a nemzeti akarat épen azon számszerinti töredékét mint mások, jelenlétök senkit sem boszantana; míg ez által ő maga a legelőnyösebb állásban volna mindarra, hogy véleményét meghallgattassa minden jelentékeny kérdésben, mind arra, hogy tevékeny részt vegyen a közügyekben. Tehetsége valószínűleg nagyobb befolyást szerezne neki a kormányra, mint amekkora számarányát illeti: valamint az Athenaebeliek a nagy felelősséggel

járó közhivatalokat nem Kleonra és Hyparbolusra bízták (Kleonnak pylosi és amphipolisi alkalmazása csak kivételes volt), hanem Nikiasra, Tlieramedesre és Alcibiadesre, kiket mind künn, mind benn folytonosan alkalmaztak, ámbár jól tudták, hogy inkább rokonszenveznek az oligarchiával, mint a democratiával. A mívelt kisebbség a valódi szavazásnál csak mint szám jönne tekintetbe; de mint erkölcsi hatalom sokkalta többet számítana tudománya és befolyásánál fogva, melyet épen e tudás szerezne meg neki a gyűlés felett.

Bajos volna az emberi léleknek ennél a népies véleménynek a józan ész és igazság korlátai közti fentartására alkalmasabb intézményt találni, és őt megvédeni a számos rontó befolyástól, melyek a democratia gyenge oldalát takargatják. Egy democraticus nép ezen az úton bírni fog azzal, melyet minden más úton nélkülözni fogna; főnökökkel kik belátásra és jellemre a többi felett állanak. Az újabbkori democratiának alkalomszerűleg meglenne az ő Periclese, és meglenne benne a kiválóbb szellemű vezérlő csoport.

Midőn ennyi fontos ok szól a tárgy mellett, mi az a mi ellene szól? Semmi olyas, a mi kiállja a próbát, ha a nép rávehető, hogy komoly megfontolás alá bocsásson egy új tárgyat. Az olyanok, kik az egyenlőség ürügye alatt arra törekednek, hogy a gazdagok osztályának túlnyomóságát a szegények osztályának túlnyomóságával helyettesítsék, természetesen ellenei egy oly tervnek, mely mindkét osztályt egy színvonalba helyezi. De én nem hiszem, hogy jelenleg ily kívánalmak legyenek az angol munkás osztályban a nélkül, hogy kezeskedném, hogy a bujtogatok mesterkedései alkalomszerűleg nem fogják felébreszteni az érzést. Az egyesült államokban, hol a számszerinti többség mái-rég teljes birtokában van az együttes kényuraságnak, valószínűleg ép oly kevésbé lesznek hajlandók ezt kiadni kezeikből, mint nem hajlandó a kényúr vagy egy aristocrazia. – De úgy hiszem, hogy az angol democratia eddigelé meg van elégedve a védelemmel, melylyel a más osztályok törvényhozása ellen bír, és nem igényli a jogot, hogy maga ily kiváltsággal bírjon. – Azok közül, kik Hare terve ellen felszóltak, némelyek azt állítják, hogy a terv kivihetetlen: de könnyen észrevehető, hogy ezt csak olyanok mondják, kik csak beszélni hallottak róla, vagy csak felületesen ismerik. Mások annak elvesztésével nem tudnak kibékülni, mit a képviselő helyi jellemének neveznek. Ezek szeméi előtt a nemzet nem egyénekből áll, hanem mesterséges egységekből, melyek a földleírás és statistika szüleményei, a parlament grófságokat és városokat képvisel, nem pedig emberi lényeket. Hiszen senki sem akarja megsemmisíteni a városokat és grófságokat. Úgy hiszem, hogy a városok és a grófságok is képviselve vannak, ha a bennök lakó emberi lények képviselvék. Helyi érzések nem létezhetnek, ha nincs, a ki azokat érezze, valamint helyi érdekek se, olyan nélkül, a ki ezekben érdekelve van. Ha az emberi lények, kiknek saját érdekei és érzelmei vannak, kellő részt nyernek a képviselőben: ezen helyi érzések és érdekek e személyek minden más érzéseivel és érdekeivel együtt képviselve lesznek. De nem látom át, hogy miért legyenek egyedül méltók a képviselőtetésre azok az érzések és érdekek, melyek az embereket vidékek szerint csoportosítják, vagy hogy oly emberek, kik e földirati érdekeken és érzelmeiken felülemelkedett érzelmekkel is bírnak, egyedül csak a földiratokra szorítkozhassanak, mint egyetlen alapjára az ő politikai sorakozásuknak. Az állítás, hogy York Shire vagy Middlesex lakóiktól külön jogokat bírnak, vagy hogy Liverpool és Exeter a törvényhozó külön gondoskodásának tárgya e helyek lakosaival szemben, feltűnő példája a szavakkal üzőt játéknak.

Általában az ellenfél azzal az állítással metszi el a kérdést, hogy az angol nép soha se fogadand el egy ily rendszert. Nem mondom ki véleményemet a felett, hogy mit fog az angol nép valószínűleg gondolni azokról, kik az ő ítélőtehetségéről és értelmességéről ily könnyedén ítélnék, és a kik feleslegesnek tartják megfontolni, hogy valamely dolog helyes-e vagy nem helyes, mielőtt azt állítanák, hogy visszavettetése bizonyos. Készemről nem gondolom, hogy az angol nép kiérdemelte volna e megbélyegeztetést, míg rá nem bizonyítják, hogy legyőzhetetlen előítélettel van minden ellen, mi az ő vagy más részére jó lehet. És úgy látszik nekem, hogy a midőn az előítéletek makacsul fennmaradnak, mindennekfelett azoknak

hibája, kik legyőzhetleneknek kiáltják ki, így mentvén magokat, hogy soha sem vállalkoztak annak szétrombolására. Minden előítélet legyőzhetetlen lesz, ha azok is kik nem osztják, alája rendelik magokat, hízelegnek neki és természeti törvényként elfogadják. Azonban azt hiszem, hogy a fenforgó esetben nincs semmi előítélet azoknál, kik erről hallottak, mint az a természetes, egészséges előítélet, mely minden még meg nem vitatott, és jó vagy rossz tulajdonaiban teljesen nem ismert újítás ellen létezik. Ezen eszme egyetlen hiánya még, hogy nem eléggé ismeretes, és ez valóban lényeges hiba, mert a képzelő tehetség sokkal könnyebben kibékül magának a lényegnek átalakulásával, mint a nevek és formák csekély változásával. Azonban az ismeretlenség oly hátrány, melyet az idő bizonyosan megszüntet, ha valódi értéke van egy eszmének. És ebben a vitató korszakban, midőn a haladás iránt általános az érdekltség, az, mihez hajdan századok kellettek, most évek alatt megtörténik.

B munka első kiadása óta Hare úr tervét több oldalról bírálat alá vették, melyek legalább azt tanúsítják, hogy most már gondosabb és behatóbb vizsgálat alá került, mint ezelőtt. Ez természetes menete minden nagy javítás feletti vitának. Legelőször vak előítélettel és ellenokkal találkozok, melyeknek ismét csak vak előítélet tulajdoníthat valami értéket. A mint az előítélet gyengül, az érvek, melyeket egy ideig alkalmazott, növekednek erőben; míg végre a terv jobban megértetvén, az ő valódi hiányai s a körülmények, melyek megakadályozzák, hogy minden jót, mire képes azonnal előteremtsen, napfényre jönnék épen úgy mint érdemei. – De az előttem ismeretes ellenvetések közül nincs egyetlen egy is, melyet a terv pártolói előre be ne láttak, meg ne fontoltak, és meg ne vitattak volna, s ki ne mutatták volna alaptalanságát és jelentéktelenségét.

A látszólag legkomolyabb ellenvetésre röviden ezekben felelünk: Azt mondják, lehetetlen a középponti szavazatszedő bizottmánynál megakadályozni a csalást, vagy legalább kikerülni a csalás gyanúját. A nyilvánosság és a szavazati jegyek választás utáni átvizsgálásának teljes szabadsága volnának a biztosítékok; de azt mondják, hogy e biztosítékok semmit sem használnak: mert a választások igazolása végett, egy szavazó kénytelen volna a hivatal által végzett munkát végig nézni. Ez nagyon fontos ellenvetés volna, habár mily szempontból is szükséges lenne, hogy a szavazati lajstromokat minden választó személyesen átvizsgálja. Az egész, a mit egy szavazó várhat, abból áll, hogy alkalma legyen meggyőződni róla, hogy mi-kép használták fel szavazatját, és e végre nem kellene egyebet tenni, csak minden szavazatcédulát bizonyos időteltével vissza kell oda küldeni, a honnan került. De a mit a szavazó meg nem tehet, elvégzik azt helyette a megbukott jelöltek és az ő ügynökeik. A megbukottak közül azok, kik azt hiszik, hogy meg vannak választva, külön-külön vagy együtt ahhoz értő emberek által átvizsgáltatják az egész választás folyamatát, és ha hibát találnak, azt a képviselőház bizottmánya elébe viszik, mely megvizsgálja és igazolja a nemzet minden választási működését, tízszer gyorsabban és kevesebb költséggel, mint a mennyibe kerül jelenleg a mostani rendszer mellett, csak egyetlen egy választásnak is megvizsgálása a választó bizottmány által.

Feltéve, hogy a terv kivihető, azt állítják, hogy van két eset, mely által előnyei megghiúsulnak és ártalmas következmények által helyettesíttetnek. Mindenekelőtt azt mondják, hogy túlságos befolyás engedtetnék ez által az egyleteknek és pajtáságoknak, a felekezeteknek, a bizonyos célú társulatoknak (milyenek a szavazati vagy felszabadítási társulatok), az osztályi érdekek által egyesített testületeknek vagy vallásos célú egyleteknek. Másodszor azt hozzák fel ellene, hogy a rendszert pártcélokra könnyű kizsákmányolni. Minden politikai párt központi közlönye szétosztaná az ő 658 jelölttel teleírt névjegyzékét, hogy minden kerületben a párt minden tagja e lajstrom szerint szavazzon. E szavazatok száma sokkal nagyobb lesz, mint a mennyit egy független jelölt valaha kaphat. E névlajstrom rendszer, mint mondják, épen mint Amerikában csak a nagy szervezett pártoknak használna, kiknek lajstroma vakon elfogadtatnék, és sohase szenvedne vereséget, ha csak nem történetesen a felekezetek által vagy bizonyos célra egyesült társulatoktól, melyekről már

szóltunk.

A felelet erre határozott és találó. Senkisésem állítja, hogy Hare vagy akárkinek terve mellett a szervezés valaha megszűnik előny lenni. A szétszórt elemek mindig hátrányban vannak a szervezett testületekkel szemben. Minthogy Hare terve nem változtathatja meg a dolgok természetét, készen kell lennünk rá, hogy minden kisebb és nagyobb szervezett párt és egyesület fel fogja azt lehetőleg használni befolyása növelésére. De a jelen rendszerrel e befolyás minden. A szétszórt elemek tökéletes semmik. A szavazók, kik semmi politikai osztályhoz nem tartoznak, nem találnak tehetséget, hogy az ő szavazataikat érvényesítsék. Hare terve erre módot nyújt nekik. Ők e mód gyakorlásában kisebb vagy nagyobb ügyességet fejthetnek ki. Megnyerhetik az őket illető egész befolyást, de nyerhetnek kevesebbet is; azonban a mit nyernek, az mind tiszta nyereség. Midőn azt erősítik, hogy minden nyomurult érdek, minden hitvány célra törekvő szövetség szervezi magát, miért teszszük fel, hogy egyedül a nemzeti szellem és jellem legfőbb érdekei maradnak szervezetlenül? Ha van a mértékletességi társulatoknak és szegények iskolájának választócédulája, nem volna-e elegendő egy választókerületben egyetlen egy nyilvános pályán ismeretes férfi arra, hogy személyes érdem cédulákat bocsásson ki és köröztesse az egész szomszédságban? És nem gyülekezhetnének össze férfiak Londonban, hogy a jelöltek névjegyzékéből kiírják a legkitűnőbb neveket és csekély költséggel kihirdessék ezt valamennyi választókerületben? Nem kell feledni, hogy a mostani választási móddal a két nagy párt befolyása határtalan: Hare úr rendszerében szintén nagy maradand, de határai lesznek. Sem e két párt, sem bármely kisebb testületek nem lesznek képesek többet megválasztani, mint a mennyi épen arányban áll pártjuk számával. A név lajstromos rendszer Amerikában tökéletesen ellenkező viszonyok között működik. Amerikában a választók a párt lajstromával szavaznak, minthogy a választás általános többség után megy, és az olyanra adott szavazat, a ki nem nyer többséget, elveszett. De Hare rendszere szerint a szavazat, mely ismert érdemű egyénre adatik, annyi esélylyel bír arra, hogy célját éri, mint oly szavazat, melyet a pártjelöltnek adtak. Ezért remélhető, hogy minden szabadelvű és conservatív, ki valamivel több a csak szabadelvű vagy conservatívnál – kinek pártján kívül még egyéb iránt is van előszeretete – kitörlendi a párt jelöltjei közül az ismeretlenebbeket és jelentéktelenebbeket, és azoknak a neveit irandja helyébe, kik a nemzet dicsőségét képezik. És e tény valószínűsége hatalmas indok lesz a pártlajstromok készítőinek, hogy ne szorítkozzanak csak pártjok embereire, hanem lajstromokba vegyék fel azon nemzeti kitűnőségeket is, kik inkább rokonszenveznek az ő pártjokkal, mint az ellenkezővel.

A valódi nehézség, mert nem lehet titkolni, hogy egy nehézség van, az; hogy a független választók, kik érdemes, de nem ajánlott személyekre akarnak szavazni, oly helyzetben vannak, hogy felírják néhány ily férfinak nevét s a lajstrom többi részét a párt egyszerű jelöltjeivel töltik be, és így ők magok teremtenek számos ellenséget, az ő kegyeltebb jelöltjeiknek. Könnyű volna ez ellen segédszert találni, ha szükség volna reá: a másodrangú vagy pótszavazatok által. Nem valószínű, hogy egy szavazó közel ismeretség után szavazzon 658-ra vagy százra is. – Ezért kevés oka lesz ellenezni, hacsak húszra, ötvenre vagy általában valami számra korlátozzák az ő választását, feltéve, hogy ekkor szabadon választhat, úgy szavazhat, mint egy egyén, és nem mint egy párt egyik katonája. De még ezen megszorítás nélkül is a rossz valószínűleg magától meggyógyuland, mihelyt a rendszert jól megértik. E rosszat megsemmisíteni főbb törekvése épen azon egyesületeknek és társulatoknak lesz, melyeknek befolyását annyira szeretnék megtörni. Ezekről és minden más kisebbségtől e jelszó fog kiadatni: „egyedül a ti külön jelölteitekre szavazzatok, vagy legalább íráatok ezeknek neveit elől, vagy adjátok nekik azt a kilátást, melyet a ti számszerinti erőtök biztosít, hogy megkapják a kellő szavazatszámot vagy az első szavazatok által, vagy úgy, hogy nincsenek nagyon hátra a lajstromban.” És a választók, kik nem tartoznak semmiféle pártassághoz, fel fogják használni az oktatást.

A legkisebb csoportoknak pontosan annyi hatalmuk lesz, a mennyi épen megilleti. A

befolyás, melyet gyakorolhatnának, határozottan az volna, a mire számuk feljogosítaná és semmivel se több, míg eztet is elérni kénytelenek lesznek az ő külön nézetök képviselőjéül minden tekintetben ajánlható jelöltet tűzni ki, hogy idegen szavazókat is megnyerjenek a felekezetnek vagy társulatocskának. Érdekes szemlélni, hogy hányféle érvet alkalmaztak a jelen rendszer védelmezésére a támadás tervezetéhez képest. Néhány év előtt az akkor már fennállott képviseleti rendszer támogatására kedvelt érv volt, hogy e rendszer által minden érdek és osztály képviseltetik. És valóban minden valamennyire jelentékeny érdeknek és osztálynak képviseltetnie kell, más szókkal; védővel és szónokkal kell bírni a parlamentben. De ebből aztán azt következtették, hogy támogatni kell egy oly rendszert, mely a külön érdekeknek nemcsak ügyvédek, hanem bírakat is ad. Most már vegyük figyelembe a változást!

Hare úr rendszere lehetlenné teszi a külön érdekeknek, hogy ily ítélő szék felett rendelkezzenek, de biztosítja nekik a védőket; és most még ezt is szemrehányásul hozzák fel ellene! Minthogy egyesíti magában az osztály és a szám szerinti képviselet előnyeit, egyszerre két felölről támadják meg.

De valóságban nem az ily ellenvetések akadályozzák e rendszer elfogadását, hanem az a túlzó fogalom, melyet hosszadalmasságáról bírnak és a nehézségektől! felelem, mely miatt gyakorlati kivihetőségét kétesnek tartják. Ez ellenvetésre a feleletnek csak egyetlen egy módja van, az, hogy tegyenek próbát a rendszerrel. Ha a terv előnyei általánosabban ismeretesebbek lesznek, és nagyobb pártolást találnak részrehajlatlan gondolkozó fők előtt, igyekezni kell, hogy kísérletkép kisebb körbe behozassék, például valamely nagyobb város helyhatóságának választásánál. Egy jó alkalmat vesztettek el, midőn elhatározták, hogy Yorkshire nyugoti részét felosszák oly célból, hogy négy képviselőt adjanak nékie; itt e helyett az új tervet kellett volna megkísérteni: a választó területet osztatlan hagyni és megengedni, hogy a jelölt megválasztottnak tekintessék, ha az összes szavazatoknak egy negyedét akár az első, akár a második helyen megnyeri. Az ily kísérletek csak tökéletlen fogalmat adnának a terv érdeméről, de példák volnának működésére, bebonyolítják a közönségnek, hogy a terv nem kivihetetlen, ha népszerűsítik az eljárást és bizonyos eszközöket szolgáltatnak annak megítélésére, hogy az iszonyúaknak hitt akadályok valók-e vagy csak képzeltek. Azon napon, midőn a parlament szentesít egy ily kísérletet, ezen a napon az én hitem szerint egy új korszaka kezdődik a parlamenti reformnak, melynek rendeltetése a képviseleti kormányoknak az ő érett korához méltó alakot adni, midőn túl lesz a küzdelmes korszakon, mely az egyetlen, melyben a világ őt ez ideig látta.

VIII. Fejezet

A szavazat jog kiterjesztéséről.

Egy oly democratia, melyet épen most íránk le, melyben minden s nem csak a többség lenne képviselve – melyben a kisebbségben levő érdekek, vélemények és képzettségi fokok szintén meghallgattatnak, és kilátással bírnak hogy az ő érveik és hírnevök súlyával számerejüket felülmúló befolyást nyernek el – e democratia, melyben az egyenlőség, a részrehajlatlanság mindenkinek mindenki által kormányozása feltalálható volna, mely az egyetlen valódi mintája a democratiának, ment volna a mainap hibásan democratiának nevezett intézmény legfőbb hiányától. De még ezen democratiában is az absolut hatalom, ha azt használni akarja, a többség kezében lesz, és ez kizárólag egyetlen egy osztályból alakulna, melynek ugyanazon hajlamai, előítéletei, ugyanazon gondolkodás módja van; egy osztály kezébe, mely, hogy többet ne mondjunk: nem a művelt osztály volna. – E szerint az alkotmány még mindig az osztályok kormányának megjelölt hiányai alatt szenvedne, természetesen sokkal kisebb mértékben, mint a mostani egyetlen egy osztály kormánya alatt, de mégis úgy, hogy semmi más korlátja nem volna, csak a mit maga az osztály józan esze,

mérséklete és türelme szab ki.

Ha az ily korlátok elegendők, az alkotmányos kormány bölcsészete nem egyéb mint egy ünnepélyes tréfa. Egy alkotmány csak azon feltétel alatt szül bizalmat, ha biztosít; a biztosítás nem az, hogy a hatalom birtokosai a hatalommal nem akarnak visszaélni; hanem az, ha nem élhetnek vele vissza. A democratia megszűnik a legjobb kormányforma eszményképe lenni, mindaddig, míg egy gyenge oldala meg nem erősítetik, ha nem lehet úgy szervezni, hogy semmiféle osztály, a legszámosabbat is ideértve, ne legyen képes jelentéktelenné tenni mindent, a mi nem tőle származik, és ne legyen képes, a törvényhozás és közigazgatás menetét az osztály kizárólagos érdeke szerint intézni. Eszközöket találni e visszaélés meggátlására, a nélkül, hogy feláldoznák a népies kormány jellemző előnyeit, ez a feladat.

E kettős követelménynek a szavazatjogok korlátozása által, mely kényszerítő kizárása a polgárok egy részének a képviselőtől, lehet eleget tenni. Egy szabad kormány egyik főbb jótéteménye az értelemnek és érzelmeknek azon nevelése, mely a nép legalsóbb rétegeire is kiterjed, midőn ez felszólíttatik, hogy részt vegyen a cselekvényekben, melyek hazája nagy érdekeit közvetlen érintik. En e tárgynál annyira behatólag mulattam már, hogy ha most ismét visszatérek rá, egyedül azért történik, mert kevés ember van, ki az ily népies intézménynek oly fontosságot tulajdonítana, mint érdemli. Azt hiszik, hogy nem egyéb képzelődésnél oly sokat várni ily csekélynek látszó dologtól, s az értelmi kifejlődés hatalmas eszközének tekinteni, ha kézi munkások politikai jogukat gyakorolják. Azonban, ha az emberiség nagy tömegében a valódi szellemi műveltség nem pusztán képzelet, az ezen az utón fog megjönni. Ha valaki kételkedik e felett, én bizonyosággal hívom fel Tocqueville nagy munkájának egész tartalmát, különösen az amerikaiakról mondott Ítéletét. Csaknem minden utazónak feltűnt a tény, hogy bizonyos értelemben mindenik amerikai hazafi és művelt értelmű személy; és Tocqueville kimutatta, hogy mily szorosán függnek össze e tulajdonságok az ő democraticus intézményeikkel. Az ízlésnek, a fogalmaknak és érzelmeknek ily messze szétfolyása még soha sem tapasztaltatott és nem is tartatott lehetségesnek. Pedig ez még csekélység ahhoz képest, a mit egy oly kormánytól várhatunk, mely alapjára nézve éppen oly democraticus, de egyéb szintén fontos tekintetekben jobban van szervezve. Az amerikai politikai élet kétségen kívül nagyon becses iskola, de oly iskola, melyből a legjobb tanítók ki vannak zárva, minthogy az ország legműveltebb szellemei a nemzeti képviselőtől, és általában a közhivatalokból tényleg annyira ki vannak zárva, mintha törvény szerint nem volnának választhatók. Másfelől Amerikában a nép levén a hatalom egyedüli forrása, feléje fordul minden önző becsvágy, mint a monarcha felé a kényúri országokban. A nép, mint a kenyér, el van halmozva bálványozással és hízelgéssel; és a hatalom megvesztegető hatásai párhuzamban haladnak a jótékony és nemesítő befolyások mellett. Ha a democraticus államintézmények, még ily vegyületben is, oly szembevetendő előnybe helyezik értelmi fejlődés tekintetében Észak-Amerika legalsóbb osztályait, Anglia és más országok megfelelő osztályaival összemérve: mivé válnék ez, ha a befolyás jótékony felét meglehetne tartani a rossz nélkül is? És ez bizonyos pontig létesíthető, de nem az által, hogy a szellemi izgalmakat nem ismerő népet, az érdekeltséget legbizonyosabban felébresztő politikai ügyekből kizárják.

A munkás, kinek foglalatosság a kézi ügyesség,

és a kit életmódja nem hoz változatos benyomásokkal, körülményekkel és eszmékkel érintkezésbe: a political viták által tanulja meg, hogy távollévő okok és régebbi események nagyon érezhető hatást gyakorolnak az ő személyes érdekeire; és a politikai vitatkozás, politikai együttműködés által tanul meg egy ember, kinek érdekei mindennapi foglalatossága által kis körre vannak utasítva – rokonszenvezni polgártársaival, és lesz öntudatosan tagja egy nagy községnek. De a politikai viták messze fenn repkednek azoknak feje felett, kiknek nincs szavazata és a kik nem is igyekeznek ezt szerezni. Az ő állásuk a választókéval egybehasonlítva hasonlít a hallgatóságéhoz egy törvényszéki teremben, egybehasonlítva ezt az esküdtek padján ülő tizenkét férfival. Nem az ő szavazatuk az, a mit keresnek, nem az ő

véleményük a melyre befolyással lenni igyekeznek; másokra hivatkoznak, az érveket másokhoz és nem hozzájuk intézik, semmi sem függ a határozattól a melyre ők jutnak, és épen semmi szükség és okuk is igen kevés van arra, hogy ők valami határozatot hozzanak. Legyen a kormány bár népies, de az, kinek alatta nincs szavazata s nincs is kilátása hogy kapni fog, vagy állandólag elégtelen lesz, vagy azt fogja érezni, hogy a társadalom közügyei őt nem érdeklik, törvényekkel nincs egyéb dolga, mint engedelmeskedni nekik, és a közérdekeknek és a közügyeknek nem egyéb, mint tétlen nézője. Mily nagy ily helyzetben az ő szakismerete és érdekeltsege, körülbelől meg lehet abból mérni, a mennyit egy középosztályhoz tartozó nő tud a politikából – férjéhez és fivéréihez hasonlítva.

Mindezen tekintetektől függetlenül, személyes igaztalanság valakitől megtagadni, (hacsak nem valami nagyobb rossz megakadályozásaért történik) azt az elemi kiváltságot, hogy szavazatot adjon oly dolgok elintézésében, melyek iránt ő épen úgy van érdekelve, mint mások. Ha kénytelen fizetni, ha kényszeríthetik a háborúba menésre, ha engedelmeséget kívánhatnak tőle: törvényesen fel kell arra is jogosítva lennie, hogy megkérdezze: miért – hogy adhassa vagy megtagadhassa beleegyezését, és hogy tekintetbe vegyék az ő véleményét annyira a mennyire érdemi, és semmivel sem jobban. Egy érett és mívelt nemzet között ne legyenek páriák, ne legyenek jogtalan emberek, csak a kik saját hibáiknál fogva azok. Minden ember le van alacsonyítva, akár van tudata róla, akár nincs, midőn más emberek az ő megkérdezése nélkül korlátlan jogot gyakorolnak az ő sorsa rendezésében. Sőt még egy sokkal magasabb állapotban is, mint a melyre az emberi szellem eddig eljutott, az nincs a természetben, hogy azok, kikkel így rendelkeznek, hasonló méltányos bánásmódban részesüljenek azokkal, kiknek szavazatjuk van. A kormányzók és kormányzó osztályok kénytelenek a szavazók érdekeit és kívánalmait figyelembe venni; ellenben szabadakarati októl függ a szavazásból kizártakkal ugyanazt tenni vagy nem tenni; s habár a legbecsületesebb hajlamúak, sokkal inkább el vannak foglalva oly dolgokkal, melyeket kiválóan tekintetbe kell venniök, hogy sem elegendő idejük maradna olyanra is, mit büntetlenül elhanyagolhatnak. Im ezért nem lehet huzamosabb ideig kielégítő a szavazatjognak oly szervezete, a melyben egy ember, vagy egész osztály egyszer mindenkorra kizáratik, és a melyben a szavazatjoggal nincs minden felnőtt egyén, a ki csak kívánja – felruházva.

Azonban vannak bizonyos határozott okok által indokolt kizárások, melyek nincsenek ellentétben az elvvel, és a mely kizárások, bár magukban rosszak, nem szűnhetnek meg, csupán a dolgok változásával, melyeknek következményei. Én teljesen megengedhetetlennek tartom, hogy egy írni, olvasni és hozzá teszem, hogy számolni nem tudó ember a szavazatban részt vegyen. Az igazság követelménye, még akkor is, ha nem függ tőle a szavazatjog, hogy ez elemi ismeretek megszerzésének eszközei, akár ingyen, akár valamely csekély árért, hogy a legszegényebb is hozzáférhessen, ne legyenek elzárva. Ha rendén menne a dolog, épen oly kevésbé jutna valakinek eszébe szavazatjogot adni egy embernek, a ki nem tud olvasni, mint nem jut eszébe, egy gyermeknek adni, ki nem tud beszélni, és nem a társadalom volna az, ki az ilyet kizárná, hanem saját tunyasága. Ha a társadalom nem teljesítette kötelességét azzal, hogy mindenkire reá segít ennyi ismeretre, akkor szigorú a kizárás, de e szigort méltányolni kell. Ha a társadalom elhanyagolta két ünnepélyes kötelessége teljesítését, a legfontosabbat és legjelentékenyebbet kell először teljesítenie; az oktatásnak kell az általános szavazásjogot megelőznie. Csak oly ember, kinél az elvont elmélet teljesen elnyomta e józan ész, állíthatja azt, hogy mások felett és az egész társadalom felett hatalom adassék olyan embereknek, kik a legközöségesebb, leglényegesebb kellekekkel se bírnak arra, hogy bár magukról gondoskodhassanak, hogy értelmesen intézzék saját érdekeiket és a hozzá legközelebb álló személyekét.

Ez érvelést sokkal tovább lehetne vinni és vele sokkal többet bebizonyítani. Például rendkívül kívánatos volna, hogy az olvasás-, írás- és számvetésen kívül egyebek is legyenek a

szavazati jogok feltételei, kívánatos volna, hogy a választóktól követelni lehessen némi ismeretet a föld alakulásáról, természeti és politikai felosztásáról, az általános történelem elemeiről és saját hazájuk történelméről és intézményeiről. De ezen ismeretek ámbár nélkülözhetetlenek a szavazati jogok helyes használatára, se Angliában se egyebütt Amerikán kívül a néptől el nem érhetők, és nincs az iránt semmi intézkedés, hogy meg lehessen tudni, ha elérettek-e vagy nem. A jelen pillanatban e kísérlet pártoskodást, bosszantást és mindennemű rászédést eredményezne. Sokkal jobb, hogy a szavazati jog különbség nélkül adassék vagy különbség nélkül tagadtassék meg, mintsem valamely hivatalnok Ítéletétől függjön megadni az egyiknek, a másiktól megtagadni. Az olvasást írást és számolást illetőleg nincs semmi nehézség. Nagyon könnyű volna, hogy minden szavazásra jelentkezőtől megkívánják, hogy a könyvből egy sort kiírjon, s a hármasszabály szerint egy számítás végrehajtson. – E feltételnek minden esetre össze kellene kötve lennie az általános szavazati joggal s néhány év múlva csak azok lennének kizárva, kiknek oly kevés gondjuk volna kiváltságukra, hogy szavazati jog, ha adnák is, nem volna valamely politikai vélemény kifejezése.

Épen oly fontos, hogy a gyűlés, mely akár az országos, akár a helybeli adókat megszavazza, kizárólag azok által választassék, kik ez adókat fizetik. Azok, kik nem fizetnek adót, szavazataikkal más pénze felett rendelkeznek és minden képzelhető ok meg van arra, hogy vesztegetők, és egy sincs arra, hogy takarékosok legyenek. A mennyiben pénzügyről van szó, minden általuk gyakorlott szavazati jog megsértése egy szabad kormányrendszer alapelveinek; egy hibás intézkedés, melyben ellenőrzési joga van, de semmi érdeke, hogy azt jól gyakorolja. Ez ugyanaz, mintha megengednék embereknek szomszédaik zsebébe kotorázni minden oly dologért, melyet tetszenék nekik közdolognak nevezni. Mindenki tudja, hogy ily módon emelkedett az Egyesült államok nagy városaiban a községi adó oly magas számra, és hogy ennek terhét egyedül a gazdagabb osztályok viselik. Legyen a képviselő odáig terjesztve, meddig az adózás, de tovább ne, ím ez az, mi összhangzásban van a brit intézményekkel. De hogy ezt, mint a népképviselőre szükséges feltételt a képviselő általánosságával egyesítsék, lényeges és többféle okból kívánatos, hogy az adóztatás látható alakban a legalsóbb osztályokig leszálljon.

Angliában és több más országban valószínűleg nincs munkás-család, a mely tea, kávé, cukor, és e mellett dohány és szeszes italok fogyasztása által ne járulna a közvetett adóhoz. De a közöltségekben ily-forma részesedést alig veszi az ember észre; az adózó, ha nem tanult ember, nem érdeklődik úgy az adónemek iránt, mintha erre a pénzt közvetlen tőle kérnék, és még akkor is, ha ez az eset, csak arra lesz gondja, hogy a kiadás, melyre szavazatával a kormányt felhatalmazta, ne az általa használt fogyasztási cikkekre vetett pótdadóval szereztessék be. Sokkal jobb volna, hogy az egyenes adó fejadó formájában szedtetnék be a községben minden felnőtt embertől, vagy hogy mindenki szavazóul elfogadtassék, ha rendes tartozásánál valamivel többet enged magára íratni, vagy végre hogy évenként egy kis összegecskét, melynek száma változó volna az országos általános kiadások szerint, lehessen követelni minden bejegyzett választótól, úgy, hogy mindenki érezze, hogy a pénz, melyet megszavaz, egyrészből az övé, és érdeke van benne mentül kevesebbet szavazni meg belőle.

De akár hogyan is rendeztessék e dolog, úgy tekintem, mint mellőzhetlen alapelveket, hogy a kik a községtől nyernek ellátást, vesziék el szavazati jogukat. Ki nem tudja magát munkájával fentartani, annak nincs joga mások pénze felett rendelkezni. Midőn élte fenntartásáért a község más tagjaitól függővé lesz, le mond arról, hogy más tekintetben hasonló jogokat igényeljen magának. Azok, kiknek élte fenntartásáért adóssá, jogosan követelhetik a közügyek kizárólagos intézését a mikhez ő semmivel sem járul, legalább nem annyival, mint a mennyit elvon tőlök. A szavazati jog egyik feltételének kellene lenni, hogy az, ki épen a szavazatot megakarja nyerni, egy bizonyos ideig, például öt évig a lajsromba jegyzés előtt,

nem részesült községi könyöradományban.

A könnyelmű és gonosz vagyombukottak s általában a fizetésképtelenek veszítsék el szavazójogukat, legalább addig, míg adósságukat kifizetik, vagy míg bebizonyosodik rájuk, hogy egy idő óta, vagy általában nem élnek könyöradományból. Az adó nem fizetés, ha tovább tartott, mintsem figyelmetlenségnek lehetne venni, valameddig meg nem szűnik, tegyen képtelenné a szavazójog gyakorlására. E kizárások nem állandók, mert oly feltételekhez vannak kötve, melyeket mindenki képes vagy képes lehet teljesíteni. Mindenkinek elérhetővé teszi a szavazójogokat, a ki csak egy emberi teremtmény rendes állapotában van; és ha valamelyik nélkülözi, vagy nem ad annyit rá, hogy érdemesnek tartsa érte valamit tenni, vagy pedig az elaljasodásnak és a sülyedésnek oly alanti fokán áll, hogy a politikai jog csekélység előtte, oly előny, melyet nem érez.

Várni lehet tehát, hogy előbb-utóbb, az épen említett csekély számot kivéve, mindenki birtokában lesz a szavazójognak, és így csekély kivétellel a szavazójog általános lesz. Mint említettük, mulhatlanul szükséges, egy jó kormányforma emelkedettebb fogalmában, hogy a szavazójog a lehető legszélesebb körre terjesztessék. Azonban a dolgok jelen állásában a legtöbb országban a szavazók nagy többsége kézimunkásokból állana és a kettős veszély – t. i. a politikai értelmiség nagyon alantálló színvonala és az osztálytörvényhozás–jelentékeny fokon fennmaradna továbbra is. Hátra van még megvizsgálni, hogy van-e mód elkerülni e rosszakat.

Lehet rajtok segíteni, ha az emberek őszintén akarják, de nem mesterséges intézkedések által, hanem követve az emberi dolgok rendes menetét, mely mindenkinek szemébe ötlük minden dologban, a melyben semmi érdeket vagy hagyományos előítéletet nem kell legyőznie. Minden emberi dologban, az ki közvetlenül érdekeltetik általa és nincs tényleg gyámság alatt, szavazati joggal bír, és a mennyiben ennek gyakorlata nem összeférhetlen a közjóléttel, igaztalanul senkitől meg nem tagadható. De ha mindenkit szavazat illet, azért kérdés marad, hogy egyenlő szava legyen-e mindenkinek? Midőn két személy, kiknek érdeke ugyanazon ügyben közös, különböző véleménynyel bír, az igazság követeli-e, hogy mind a kettőnek tökéletesen egyenlő értéke legyen? Ha egyenlő jellemi előnyök mellett egyik a másiknál ismeretre, értelmiségre kitünőbb, vagy egyenlő szellemi adományok mellett jellemre áll feljebb, akkor az erkölcsileg vagy szellemileg magasabban álló véleménye értékesebb az alantabb állóénál, és a midőn az ország államintézményei határozottan azt állítják, hogy e két vélemény egyenértékű: oly dolgot állítanak, a mi nincs. A kettő közül valamelyiknek, vagy az okosabb, vagy a jobb embernek igénye van a nagyobb befolyásra: a nehézség csak az, hogy a kettő közül melyiket illeti meg a jog; mely megkülönböztetést lehetetlen megtenni, ha személyekről van szó, de többeknél és testületeknél megközelítő pontossággal meg lehet határozni. Senki sem fogja kívánni, hogy e tan olyanra alkalmaztassák, a mit helyesen személyes vagy magánjogok körébe tartozónak lehet tekinteni. Egy ügyben, mely két személy közül csak egyiket illeti, ez egy fel van jogosítva saját véleményét követni, bármennyivel is legyen bölcsőbb a másik, mint ő. Azonban mi oly dolgokról beszélünk, melyek egyiránt illetnek két személyt; és oly esetre hivatkoztunk, melyben, ha a tudatlanabb ember a dolgok vezetésében illető részét nem engedi át az okosabbnak, az okosabbnak át kell-e engednie a tudatlannak? Mindkettő érdekében és az általános rendhez mérve, melyik a legalkalmasabb mód a nehézségek elhárítására? Ha igaztalan, hogy a kettő közül egyik engedjen, melyik a nagyobb igaztalanosság, hogy a jobb ítélet engedjen a rossznak, vagy a rossz a jónak?

A nemzeti érdekek épen ily közös ügyszöz tartoznak, azzal a különbséggel, hogy nem szükséges valaha valakit saját véleménye teljes feláldozására felszólítani. E véleményt mindig számításba lehet venni és helyet adni neki, magosabb fokot jelölve ki azok szavazatjának, kiknek véleménye nagyobb figyelmet érdemel. E rendszerben nincs semmi bosszantó azokra nézve, kik alsóbb fokú befolyásra vannak utalva. Két egészen különböző dolog: a közös ügyektől elzártni szavazatunkkal, vagy azt látni, hogy másoknak nagyobb képesség s a közös

ügyek intézésében nagyobb ügyesség alapján hatalmasabb szó adatik. E két dolog nem csak különbözik egymástól, hanem össze se mérhető. Mindenkinek joga van sértettnek érezni magát, ha úgy bánnak vele, mintha senki volna, ha úgy tekintik, mint a kit számba se kell venni. De senki, ha csak nem esztelen, még pedig az esztelennek egy különös faja, nem érezheti magát sértve, ha azt tartják, hogy vannak mások, kiknek véleménye sőt már óhajta több figyelmet érdemel, mint az övéi. Hogy ne bírjon az ember szavazattal, oly ügyben, mely egy részben az ő saját ügye, oly dolog, melyhez senki sem alkalmazkodik önkénytelen; de a midőn egy ügy bizonyos részben egy emberé, más részben meg más emberé, és a midőn érzi, hogy az a másik jobban érti a tárgyat, mint ő, akkor nem lepi meg őt, ha látja, hogy a másik véleménye többet nyom, mint az övé, mert ugyanazt tapasztalja más dolgokban is, az élet minden viszonyában. Csupán az szükséges, hogy e magasabb befolyás, oly alapokon indokoltassék előtte, melyeket megérthet és a melyeknek igazságát belátni képes.

Sietek kijelenteni, hogy én teljesen elfogadhatatlannak tartom, kivéve mint pillanatnyi kiegészítő eszközt, a gazdagság után adott túlnyomó befolyást. Nem tagadom én, hogy a gazdagság nem egy neme a kezességnek; a nevelés a legtöbb országban, ámbár nincs arányban a gazdagsággal, aránylag jobb lábon áll a nép gazdagabb részénél, mint a szegényeknél. De a megkülönböztető jel oly hiányos, a véletlen anynyival többet tesz, mint az érdem, hogy az embereket az életben magasra vigye, és annyira lehetetlen mindenkinek műveltségéhez illő állást biztosítani a társadalomban, hogy a szavazatjognak ez alapja mindig gyűlöletes volt és fog maradni. Ha a több szavazattal bírást a vagyoni álláshoz akarják kötni, azonkívül, hogy ez magában elvetendő, egyszersmind a legbiztosabb út veszélyeztetni az elvet és annak állandó fenntartását lehetetlenné tenni. A democratia, legalább Angliában, még eddig nem féltékeny a személyes felsőségre, de természetesen és jogosan féltékeny arra, melynek egyedül vagy az alapja. Az egyetlen, mivel igazolni lehet, ha egy ember szavazatát értékesebbnek tartják egy másikénál: az egyén szellemi felsősége. Ha léteznék valódi nemzeti nevelés vagy oly általános vizsgarendszer melyben bízni lehet, akkor a nevelést közvetlen igazolni lehetne. Ennek hiányában, egy személy foglalkozásának természete képez mellette biznyságot. Egy munkaadó átlagosan értelmesebb, mint egy munkás; mert amannak fejével s nemcsak kezével kell dolgoznia. Egy munkavezető általában értelmesebb, mint egy közönséges munkás és egy munkás az ügyességet kívánó dolgokban, mint a napszámos. Egy bankár, egy kereskedő vagy gyárnok valószínűleg értelmesebb egy boltosnál, mert sokkal meszszebbható és bonyolultabb érdekeket kell intéznie. Mindezen esetekben a magasabb foglalkozás elvállalása még nem tanúsítja a jogosultságot, hanem még a sikeres folytatásra is szükség van. Ezen okból, valamint azért, hogy megakadályoztassanak az emberek a szavazatjog kedvéért névleg valamely foglalkozást vállalni, helyes volna azt kívánni, hogy az illető egy bizonyos időt, p. három évet töltött legyen el a nevezett foglalkozásban. Ily feltételek mellett az ily magasabb foglalkozásban lévő egyéneknek meg lehetne adni két vagy három szavazatot. A művészeti és tudományos pálya, ha valaki valóban és nemcsak névleg halad rajta, még nagyobb fokú tanulmányozást igényel; és valahányszor kielégítő vizsga és a nevelésről komoly kimutatás igényeltetik, mielőtt valaki a hivatáshoz kezdene, az illetők azonnal megkaphatják a több szavazatot.

Ugyanezen szabályt lehet alkalmazni azokra, kik az egyetemeken különböző kitüntetésekert nyertek, sőt még azokra is, kik be tudják bizonyítani, hogy kielégítőleg végezték tanulmányaikat oly iskolákban, a hol a tudomány legmagasabb ágait tanítják, feltéve, hogy a tanítás ottan valódi és nem Csupán látszat. A helybeli és középiskolai vizsgák, melyekkel az oxfordi egyetem associate fokára út nyitattik, oly dicséretesek, és más hasonló feljogosított testületektől tett intézkedésekkel együtt oly alapot nyújtanak, hogy ezen a szavazatok többsége előnyösen megadathatik, mindazoknak, kik keresztülmentek e vizsgákon. Mindezen nézetek anyagot nyújtanak a vitára és megfontolásra, melyeket e pillanatban előidézni felesleges volna. Az idő nem jött még meg e tervek kivitelére és én is

nem akarok megkötve lenni az itt tett javaslatok által. De világos előttem, hogy ezen irányban van a képviseleti kormány valódi eszméje, és hogy a lehető legjobb gyakorlati intézkedések megtalálásával készíthető elő a valódi politikai előhaladás.

Ha azt kérdik, hogy meddig lehet kiterjeszteni az elvet, vagy hány szavazatot lehet adni valakinek a magasabb képzettség alapján, azt felelem, hogy ez magában semmi fontossággal sem bír, feltéve, hogy a fokozatok és megkülönböztető jelek nem önkényesen készültek, hanem oly neműek, hogy az egyszerű ész és közlélekismeret megérti és helyesli. De alapfeltétel marad, nem lépni át a határon, mely ki van jelölve az alapelvek által, melyeket egy másik fejezetben, mint a képviseleti alkotmány jóságának feltételeit mutattunk fel.

A több szavazatadás semmi szín alatt ne vitessék annyira, hogy azok, kik ezt kiváltságkép bírják, vagy az osztály, melyhez tartoznak, e szavazatnövekedés segítségével a másik részt teljesen leszavazza. A nevelés előnyére tett megkülönböztetés, mely magában is helyes, továbbá azért is ajánlatos, mert a mívelteket biztosítja a míveletlenek osztályuralma ellen; de épen ott kell határának lennie, a hol ezeket oly állapotba helyezné, hogy az osztálytörvényhozást saját javukra kizsákmányolnák. Szabad legyen hozzá tennem, hogy az én véleményem szerint a több szavazattal bírásnak lényeges feltétele, hogy a legszegényebb egyén is követelhesse e kiváltságot, ha bebizonyíthatja, hogy minden nehézségek és akadályok daczára értelmességénél fogva jogosítva van erre. Lenni kell önkényes vizsgáknak, hol mindenki megjelenhessék és bebizonyíthassa, hogy bír az ismeretek és képességek meghatározott mértékével és ennek következtében igényelheti a több szavazatot. Egy oly előjog, melyhez mindenki hozzájuthat, ki bebizonyítja, hogy a föltételeket, melyektől elméletben és elvben függővé tétetett, teljesítheti, senkinek se fogja sérteni jogérzetét, mi bizonyosan megtörténnék, ha a nagyon gyakran csalékony feltevésekre adatnék meg, a közvetlen bizonyításra pedig megtagadtnék.

Az ily több szavazat ámbár meg van a községtanácsi és szegényhatósági választásoknál, annyira szokatlan a parlamenti választásoknál, miszerint nem hihető, hogy egyhamar és önkénytelen elfogadják; de bizonyosan eljön az idő, midőn nem lesz választás, csak ezen rendszer és az általános szavazatjog között; azok, a kik nem óhajtják az általános szavazatot, jól teszik, ha korán hozzászoktatják magokat az elsőhöz. Addig, ámbár e pillanatban e figyelmeítetés gyakorlatilag semmi hasznot sem hajt, arra szolgál, hogy kimutassa, hogy mi a legjobb elvben és képesít minket ítélni mindazon eszközök értéke felett, melyek ugyanazon célra, ha nem is egyenlően tökéletes módon vezetnek.

Egy személynek lehet két szavazata más módon is, t. i. ha két testületben szavaz és ámbár e kivételes kiváltság jelenleg inkább a gazdagsághoz, mint az értelmi felsőséghez van kötve, ott hol létezik, nem törölném el, mert mindaddig, míg a míveltségnek egy jobb próbaköve fel nem találtatik, oktalanság volna félrevetni, habár nagyon tökéletlen is ez, a mely a vagyoni állapot eredménye. Ezen előjogok kiszélesítésére lehet eszközöket találni azáltal, hogy sokkal közvetlenebbül csatoljuk egy felsőbb neveléshez. Minden jövődöbéli törvényjavaslatnál, mely a szavazatjogot a vagyoni állapothoz képest jelentékenyül kiterjeszti, bölcs intézkedés lesz, az egyetemeken kitüntetésben részesülteket, azokat, kik iskoláikat sikerrel végezték, minden művészt és tudóst, és talán még másokat is ily minőségben választókul bejegyezni, hogy szavazhassanak lakhelyeikre tekintet nélkül abban a választókerületben, a melyben tetszik.

Míg a kettős szavazatnak, mely a nevelésnek az őt illető nagyobb befolyást, és a kevésbbé nevelt osztály számszerinti túlnyomóságával szemben, kellő egyensúlyt biztosít, a közvélemény megnyerelnék addig a tökéletesen általános szavazat jótéteményeit véleményem szerint aránylag sokkal több rossz, mint jó követné. Az valóban megtörténhetik, hogy a szavazatjog korlátai teljesen lerontatnak némely választó-kerületben, melyeknek képviselői következőleg kézművesek által választatnának, míg a meglévő választási korlátok egyebütt fenntartatnának, vagy a választási kerület olynemű csoportosításával kötnék össze e változást,

hogy a munkás osztálynak a parlamentbeni túlnyomósága megakadályoztassák. Az ily kiegyenlítés által a nép képviselőbeni egyenlenségek nem csak hogy tovább fentartatnának, hanem még súlyosíthatnának is. Egyébiránt ez nem döntő ellenvetés, mert ha az ország nem akar egy szabályos rendszer szerint egyenesen haladni a célhoz, kénytelen megelégedni szabálytalan kiegészítő eszközökkel, melyek mindig többet érnek egy oly rendszernél, mely nem szabálytalan ugyan, de a mely rossz útra vezet, vagy a melyben több szükséges cél el van hanyagolva. Sokkal jogosabb ellenvetés, hogy a kiegészítő eszköz nem fér össze a választókerületek kölcsönös összeköttetésekkel, hogy általa minden választó bebörtönözve marad, egy vagy több választókerületben, a melybe neve bejegyeztetett, és így nem lesz képviselve,' ha nem akar valamely helyi jelöltre szavazni.

Bármily nagy súlyt fektetek is azoknak felszabadítására, kiknek szavazatuk van, de a szavazatot nem használhatják mert leszavaztatnak, épen oly nagy reménnyel vagyok az igazság és okosság természetes befolyása iránt, ha illő képviselő és meghallgatás biztosítatik nekik, hogy még az egyenlő és általános szavazat eredménye miatt sem esem kétségbe, ha a Hare úr elvei szerint a kisebbségek aránylagos képviselője által, az valósággá lesz. De még akkor is, ha a remények, melyeket e rendszerbe helyezünk, bizonyossággá válnának, küzdenek a több szavazat elve mellett. Én a több szavazatra jogosultságot nem úgy ajánlom, mint valami magában nem kívánatos dolgot, és a melyet épen mint a szavazatjogból kirekesztését a többség egy részének, ideiglenesen tűrni kell, mert jó arra, hogy nagyobb rosszat megakadályozzon. En nem tekintem az egyenlő szavazatjogot olyannak, mely maga magában jó, ha csak káros befolyásai el nem háríthatók. En csak viszonylagosan tartom jónak, mint olyat, mely nem oly rossz, mint az esetleges körülményeken alapuló kiváltságos egyenlenség, hanem véleményem szerint egy alakjában helytelen, mert igaztalan mértéket ismer el és rossz befolyást gyakorol a szavazók jellemére.

Nem hasznos, hanem ártalmas, hogy az alkotmány a tudatlanságot és ismereteket politikai befolyásra egyenlően feljogosíthatnak nyilatkoztassa ki. Az állam intézményekkel viszonyban levő minden ügyek állíttassanak úgy a polgárok elébe, a mint legelőnyösebb rajok nézve, és minthogy rajok nézve előnyös azt gondolni, hogy mindenki jogosítva van bizonyos befolyásra, de a jobbak és az okosabbak nagyobb befolyásra jogosítvák, mint mások, lényeges, hogy az állam vallja e tant, és a nemzeti intézményekben meg legyen testesülve.

Ily dolgok alkotják egy ország államintézményeinek szellemét; befolyásaiknak ezen részét a gondolkodó fők általában, és az angolok különösen kevésre becsülik, ámbár az államintézmények, oly országban, hol nem nagy a nyomás, sokkal nagyobb hatást gyakorolnak szellemök, mint bármely rendszabályok által, minthogy szellemök az, mely képi a nemzeti jellemet. Az amerikai intézmények az amerikaiak lelkében mélyen bevették az eszmét, hogy minden ember (ha fehér bőre van) annyit ér, mint akárki más, és észre lehet venni, hogy e bal hiedelem szorosán össze van kötve az amerikai jellem legkellemetlenebb vonásaival. Rossz, még pedig nagyon rossz, midőn egy ország alkotmánya egy ily elvet szentesít, mert az ebbe való hiedelem épen oly ártalmas az erkölcsi és szellemi je-lességre, mint a rossz hatások, melyekre a kormányformák legnagyobb része képes.

Azt mondhatják talán, hogy az oly alkotmány, mely egyenlő befolyást ad minden embernek, a legműveltebbeknek, s a kevésbbé művelteknek egyiránt, mindamellet segíti az előhaladást, minthogy a folytonos hivatkozás a kevésbbé tanult osztályokra, az ő szellemi tehetségeiknek nyújtott gyakorlat, és az igyekezet, melyet a műveltebb osztályoknak ki kell fejteniök hogy felvilágosítsák a más osztály ítélő tehetségét, megmentsék tévedéseik és előítéleteiktől, hatalmas izgató szerek az ő szellemi erejük kifejtésére. Hogy e kívánatos hatás valóban előidéztek a kevésbbé művelt osztályoknak a hatalombani részesítése által, megengedem, s már fennebb is teljes erővel vitattam. De elmélet és tapasztalat egyiránt bizonyítják, hogy a midőn ez osztályok túlnyomó hatalomra vergődnek, ellenirányú folyamatok keletkeznek. Kinek kezében van a legfőbb hatalom, legyen az egy, vagy egy kis szám, vagy

nagy szám, nincs többé szüksége az értelem fegyverére, érvényesítheti akaratát, és azok, kiknek senki sem szegülhet ellene, rendesen sokkal elégültebbek saját nézeteikkel, hogy sem hajlandók volnának azt megváltoztatni, vagy türelmesen meghallgatni, midőn valaki azt mondja nekik, hogy nincs igazok. Az értelmi fejlődésre legerősebb ösztönző a hatalomérti küzdelem, nem pedig az elnyert hatalom és a hatalomra vezető utón minden állandó vagy ideiglenes nyugpont közül a legjobb és legnemesebb tulajdonokat kifejtő pont az, melyen az ember elég erős az értelmet érvényesíteni, és nem elég erős, magát az értelem daczára is érvényesíteni.

Ez az a pont, melyre kell helyezni az általunk kifejtett alapelvek szerint a gazdagokat és szegényeket, a tanultakat és tudatlanokat, és minden más osztályt, melyekre a társadalom fel van oszolva. És ezen alapelvek egyesítése, azon másik igaz alapelvvel, mely szellemi tulajdonságoknak túlsúlyt kölcsönöz, egy állami intézményben a viszonylagos tökélynek oly nemét valósítaná, mely egyedül összeférő az emberi ügyek bonyolult természetével.

Az eddigi érvelésben az általános szavazat jogot illetőleg, nem vettem tekintetbe a nemi különbséget. Én ezt a politikai jogokra vonatkozólag oly tökéletesen jelentéktelennek tartom, mint a természet, vagy a hajszín közti különbséget. Minden emberi teremtménynek egyenlő érdekében van, hogy jó legyen a kormány, mindenkinek jóléte egyenlően érdekelve van általa, és mindenkinek egyiránt szükséges, hogy szava legyen hozzá, hogy annak jótételeiben a maga részét biztosítsa magának. Ha van valami különbség, az csupán az, hogy a nőknek az még szükségesebb mint a férfiaknak, minthogy testileg gyengébbek levén, a törvénytől és társadalomtól, a védelem miatt függőbbek.

Az emberiség már rég elhagyta az elveket, melyekből az következett, hogy a nők nem bírhatnak szavazattal. Ma már senki sem állítja, hogy a nők rabszolgák, hogy nem bírhatnak más gondolattal, más óhajással és foglalkozással mintha terehordó szamarai volnának férjeiknek, apáiknak és fivéreiknek. Meg van engedve férjhez nem ment nőknek, és meg lesz férjhez menteknek is, hogy vagyoni legyen, hogy pénz és üzleti érdekekkel bírjanak, épen mint a férfiak helyesnek és kívánatosnak tartják, hogy a nők gondolkozzanak, írjanak és oktassanak.

Ha mindezek meg vannak engedve, a politikai kizárás nem nyugszik semmi alapelven. Az újabbkori nézetek mind hangosabban, hangosabban nyilatkoznak a társaság azon joga ellen, hogy az egyesek felett határoz, hogy mire alkalmas, mire nem, és hogy mit kell neki megengedni, mit nem. Ha az újabbkori államtan és államgazdaságtan elvei valamire jók, arra mindenesetre jók azt bebizonyítani, hogy egyedül az egyének ítélnének józanul e tárgy felett, és hogy a tökéletesen szabad választással mindenütt, hol a képességben különbség van a nagyobb rész mindig arra a foglalatosságra adja magát, a mire legképesebb és csak is a kivételek fognak kivételesen eljárni. Vagy egész iránya hibás az újabb társadalmi fejlődésnek, vagy odáig kell vinni hol teljesen el lesz törölve, minden kizárás, minden korlátozás, mely egy emberi lény előtt bármely tisztességes foglalkozást elzár.

De nem szükség hosszasan bizonyítgatni, hogy a nőket szavazatjog illeti. Ha oly igazságos volna, mint a mint igazságtalan, hogy a nők egy alárendelt osztályt, házi foglalatosságokra szorító és házi tekintély alá rendelt osztályt képezzenek, épen úgy szükségük volna a szavazatjog védelmére, hogy e tekintély visszaélése ellen biztosítva legyenek. A férfiaknak és nőknek nem azért van politikai jogokra szükségök, hogy kormányozzanak, hanem azért, hogy ne kormányoztassanak rosszul. A férfinek nagyobb része egész életén át nem is lesz egyéb mint munkás a mezőkön és gyárakban, de az a szavazatjogot nem kevésbé teszi kívánatosná részökre, valamint igény őket se visszautasíthatóvá, ha semmi valószínűség sincs hogy rosszul fogják felhasználni. Senki sem igényli azt a véleményt magának, hogy a nők rosszra használnák fel szavazataikat. A legrosszabb a mit mondani lehet, hogy gépiesen szavaznának az ő férfi rokonaik parancsai szerint. Ha ennek így kell lenni, hadd legyen így. Ha ők magoktól gondolkoznak, az nagyon jó lesz, ha pedig nem, annak nem lesz semmi rász

következése. Az emberekre nézve nagyjótétemény, ha lánczaikat leszedik is, még akkor is, ha nem akarnak járni. Már csak az is nagy előhaladás lesz a nők erkölcsi helyzetében, ha a törvény nem mondja őket képteleneknek és jogosulatlanoknak egy vélemény kimondására az emberiség legfontosabb ügyeiben. Személyesen hasznos lesz rajok nézve, ha adhatnak valamit, melyet férfi rokonaik erőszakkal nem csikarhatnak ki tolok, és mégis bírni óhajtanak. Az sem lesz csekély jelentőségű, hogy a férj szükségesképp kénytelen a dolgot nevével megbeszélni és hogy a szavazás nem csak az ő dolga, hanem közös ügy. Azt sem fontolják meg eléggé, hogy mennyire növeli egy közönséges ember szemei előtt a nő méltóságát és becsét, ha tőle függetlenül bizonyos befolyást gyakorol a külvilágra, és mily tiszteletet ébreszt benne, melyet soha sem érzett volna egy oly lény személyes tulajdonai iránt, kinek egész társadalmi léte tőle függ.

Más oldalról a szavazás maga javulni fog. A férfi gyakran lesz kénytelen szavazatának becsületes indokot találni, ha egy egyenes és pártatlanabb jellemet meg akar nyerni, hogy vele ugyanazon lobogó alatt szolgáljon. Gyakran megtörténik az is, hogy a nő befolyását nem a közjó, hanem a család hiúsága és személyes érdekében fogja gyakorolni. De mindenütt, hol a nő befolyásának ez a hatása, most is érezhető ezen irányban, és ez annál bizonyosabban, mert a jelen törvény és szokás mellett a nő távolabb áll a politikától hogy sem képes volna felfogni, hogy becsület kérdése van belé vegyülve. Azonban a legtöbb ember oly kevés rokonszenvvel viseltetik az iránt, mi másoknak becsület kérdése, mint a mily kevés vallásos érzést érzünk azok vallása iránt, mely nem a mi vallásunk.

Adjatok a nőnek szavazatjogot és ő érezni fogja a politikai becsület hatását. Ő megtanulja úgy tekinteni a politikát, mint egy dolgot, mely felett szabad véleménynyel bírnia, és a melyben a kinek véleménye van, a szerént kell cselekednie; a tárgyban személyes felelősség érzésére tesz szert, és nem fogja azt gondolni mint jelenleg, hogy befolyása bár mily rossz legyen is, jó mihelyt a férj meg van neki nyerve, és hogy az ő felelőssége mindent fedez. Csak akkor, ha neki is bátorsága lesz véleményt formálni, és értelmes fogalmat alakítani az indokokról, melyeknek a lélekismerettel együtt a személyes és családi érdekek kísértetei felett győzniök kell, fog ő megszűnhetni, hogy zavaró elem legyen a férfi politikai öntudatában. Az ő közvetett befolyásának ártalmasságát csak úgy lehet megszüntetni, ha közvetlenné változtatják.

Föltettem, hogy a szavazatjog, mint a dolgok jó állásában természetes – személyes föltételektől függ. Hol, mint a legtöbb országban, a vagyoni viszonyokkal van összekötésben, az ellenmondás még szembetűnőbb. Valami rendkívüli oktalanság van a tényben, hogy midőn egy nő mindazon kezességekkel bír, melyekkel egy férfi választó: független, birtokos, családfő, adófizető, szóval minden feltételnek eleget tesz, vele szemben mellőzik a gazdagságon alapuló képviselő rendszerét, sőt elvét is, hogy egy kivételes jogosulatlanságot teremtsenek csupán a nők kizárása végett. Ha hozzá tesszük éhez, hogy abban az országban, melyben ez történik, jelenleg egy nő uralkodik, és hogy az országnak mindeniknél legdicőbb uralkodója egy nő volt: az oktalanság és leplezetlen igaztalanság képe teljes.

Reméljük, hogy e szerént a mint egyik a másik után az egyedáruság és zsarnokság korhadó épülete összeomlik, ez is eltűnik velők, reméljük, hogy Bentham, Baillay Sámuel, Hare és századunk s hazánk több számos politikai gondolkozóinak véleménye nem marad hatás nélkül mindazok szellemére, kik nincsenek az önzés és megrögzött előítéletek által megkövesülve; reméljük végre, hogy még ezen nemzedék életében a nem és a bőrszín veretlensége nem fog elegendő indoknak tekintetni, hogy egy emberi lény a jogos védelemtől és polgári jogtól megfosztassék.

IX. Fejezet

Legyen-e két fokú választás?

Némely képviseleti alkotmányban úgy intézkedtek, hogy a képviselőtestületet tagjai kettős választás által választatnak, az eredeti választók megválasztják a választókat, azután a választottak választják meg a képviselőket. Ez intézményben hihetőleg az volt a szándék, hogy kissé akadályozzák a nép érzelm szabad folyamát; a szavazatjogot, s ezzel együtt a főbb hatalmat soknak adják, de kényszerítik őket azt aránylag kevesek közbenjárása által gyakorolni, kikről felteszik, hogy a népszenvédélyek által nem oly könnyen izgattatnak, mint a nagyobb néptömeg; és minthogy azt lehet várni, hogy a választottak válogatott testülete értelemre és jellemre felette álland választói rendes színvonalának, az ő választásuk sokkal gondosabban és értelmesebben, és minden esetre nagyobb felelősségi érzettel hajtatik végre mint a tömeg választása. A nép szavazatának ily módoni átszúrását egy közbeeső testületen, nagyon elfogadhatólag lehet védeni, minthogy látszólag helyes okkal lehet mondani, hogy kevesebb belátás és ismeret szükséges annak megítélésére, hogy szomszédaink közül melyik képebb jól megválasztani egy parlamenti tagot, mint megítélni, melyik legalkalmasabb épen e képviselőségre.

De először, hihetik ugyan hogy a veszélyek, melyekkel a néphatalom együtt jár, kisebbedtek e közvetett választás behozatala által, de semmi se bizonyosabb mint az, hogy jótékonyosságai is abban az arányban fogytak, és ez utóbbi eredmény sokkal bizonyosabb, mint az első. Hogy e rendszer akként működjék, a mint óhajtják, úgy abban a szellemben kell működésbe indítani, melyben tervelték; az eredeti választók használják úgy szavazataikat, mint az elmélet kívánja, azaz: közülök mindenik ne azt kérdezze magától, kinek kell parlamenti taggá lenni, hanem azt, hogy kit óhajtana ő leginkább, hogy ezt megválassza helyette. A dolog világos, hogy az előnyöket, melyekkel a közvetett választás állítólag a közvetlen felett bír, csak akkor valósíthatják a választóknál, midőn ő az utasítást, hogy csak választót és nem parlamenti tagot válasszon, egészen komolyan veszi. Azt kell föltennie, hogy gondolatait nem irányozza politikai véleményekre, rendszabályokra és politikus férfiakra, hanem hogy egy magános egyén iránti személyes tisztelet által engedi vezetetni magát, kit maga ügyében teljhatalommal akar felruházni.

Ha pedig az eredeti választók ily nézettel bírnak helyzetükről, a fohászon, miért szavazatot kaptak, meg van semmisülve: a politikai tevékenység melyre hivatnak, nem fogja kifejteni nálok a közszellemet, és a politikai belátást, nem ébreszti fel se érdekeltségüket, se tudványukat a közügyek iránt. Itt egymást kirekesztő feltételeket tesznek fel, mert ha a választó az eredmény iránt nincs érdekelve, hogyan és miért várhatják; hogy érdeklődjék a czélt megelőző eszközök iránt. Egy bizonyos személyt kívánni parlamenti képviselőnek, egy nagyon közönséges értelmű és erényű emberből is lehetséges; és egy választót választani, a ki megválassza-e képviselőt, e kívánság ennek természetes következése. De, hogy egy oly ember, ki semmit sem aggódik a felett, hogy ki lesz a képviselő, és a ki kötelezve érzi magát e gondolatot egészen mellőzni, érdeklődéssel jelölje meg a személyt, kit ítélete szerint a legméltóbbnak tart arra, hogy válasszon: ez oly jogiránti buzgóságot és oly kötelesség érzetet föltételez, mely csak magasabb míveltségű embereknél lehetséges, kik épen e tulajdonság által bizonyítják be, hogy méltók a politikai hatalomnak közvetlen alakbani gyakorlására is. Minden nyilvános működés közül, melylyel a társadalom szegényebb tagjait meg lehet bízni, ez legkevésbé alkalmas politika iránti érdekeltséget ébreszteni; és teljesítésére semmi se csábítja az embert, ha csaknem az az erényes elhatározás, hogy a kötelességet teljesíteni kell. És ha a választók eléggé érdeklődnek a politikai ügyek iránt, hogy még ily korlátolt résztvevőket is becsesnek tartják, valószínű, hogy ily kevéssel nem fognak megelégedni.

Másodszor feltéve, hogy egy személy, ki csekély míveltsége miatt nem képes megítélni a parlamenti jelöltnek szükséges tulajdonságokat, de elegendő bírāja lehet valaki

becsületességének és képességének, kit megbízna, hogy válasszon egy képviselőt helyette: akkor meg kell jegyezni, hogy ha az eredeti választó meg van elégedve tehetségeinek e méltánylásával, s valóban óhajt megbízni valakit hogy válasszon helyette, felesleges minden alkotmányos rendszabály, mert egyszerűen csak épen meg kell kérdeznie e bizalmas emberétől, hogy melyik jelöltre volna legjobb szavazni. Ezen esetben a két választási mód eredményében egyre megy ki, és a közvetlen választással minden előnyét eléri az ember a közvetett választásnak. B rendszerek csak épen működéseikben különböznek egymástól, ha feltesszük, hogy az eredeti választó előnyösebbnek tartja saját belátását használni a képviselő választásában, és csak azért engedi hogy más válasszon helyette, mert a törvény nem szabadítja fel közvetlenebb cselekvésre. De a midőn így gondolkozik, és nincs megelégedve a törvény által kijelölt korlátokkal és közvetlenül akar választani, ezt a törvény ellenére is megteheti. Nem kell egyebet tennie mint oly választót választani, ki az általa pártolt jelölttel tart, vagy a ki kötelezi magát, hogy épen arra a jelöltre szavaz. És ez oly természetes következtetés a két fokú választásnak, hogy kivéve az oly országot, hol a politikai közöny tökéletes, várni se lehet ez intézmény más forma működését.

Így történik valóban az Egyesült államok elnökeinek választása. Névleg a választás közvetett, a nép tömege nem szavaz az elnökre, csak a szavazókra, kik megválasztják az elnököt. De a választók azon kötelezettséggel választatnak, hogy egy bizonyos megnevezett jelöltre szavazzanak, és egyik polgár se azért szavaz valamely választóra, hogy többre becsülné másnál, hanem azért, mert vagy Breckenridgé vagy Lincoln választó czédulája van kezében. Emlékeztetbe kell hozni, hogy a választók nem azért választatnak, hogy össze vissza kutassák az országot, hogy megtalálják azt az egyént, ki legalkalmasabb elnöknek vagy parlamenti tagnak. Ha ez így volna, valamit lehetne mondani e szokás előnyére; de nincs így, és nem is lesz soha így, mindaddig, míg az emberi nemzet többsége Platóval azt tartja, hogy a hatalom bírására az a legméltóbb egyén, ki legkevésbé hajlandó elfogadni. A választók kénytelenek azok közül választani, kik jelöltökül lépnek fel, és azok, kik e választókat választják, már tudják, hogy kik a jelöltek.

Ha az országban van egy kis politikai mozgékonyság, minden választó, ki a választás iránt érdeklődik, meggondolja, hogy a jelöltök közül melyiket óhajtja képviselőnek, és szavazáskor egyedül arra van tekintettel. Minden jelölt pártosánál meg van a választók lajstroma, kik kötelezik magokat azon jelöltre szavazni, és az egyetlen kérdés, melyet az eredeti választóhoz intéznek, csak az, hogy melyik lajstromot szándéka pártolni.

Az eset, melyben a két fokú választás a gyakorlatban jól működik, az: hol a választók nem csak választókul választatnak, hanem egyéb fontos megbízást is kapnak, mely által megszűnnek csupán delegáltak lenni, kiknek nincs egyéb dolguk, mint képviselőválasztás. Egy másik amerikai intézmény az Egyesült államok senatussa, példa a körülmények ez összeegyeztetésére. E gyűlés, mely úgyszólván a congressus felsőháza, nem képviseli a népet közvetlenül, hanem az államokat, és mint ilyen őre az ő souverain jogaiknak, a melyekről nem mondtak le. Minthogy minden állam benső souverainitása, az egyenjogú államszövetség természeténél fogva, egyenlően szent, bármekkora legyen területe vagy fontossága ez államnak, a senatusban mindenik egyenlő számú követet küld (kettő), legyen az a kis Delaware vagy a nagy New-York. E tagokat nem a nép választja, hanem az államok törvényhozó testülete, melyet ismét az államok népe választott. De minthogy egy törvényhozó gyűlésnek minden rendes foglalkozása, t. i. a beltörvényhozás s a végrehajtó hatalom ellenőrzése e testületek kötelessége, ezért inkább e feladat teljesítésére, mint a másikkért választják őket; és a midőn a két személyt megválasztják, kik az államot a senatusban képviseljék, többnyire saját ítéletüket követik, mindenestire annyi tekintettel lévén a közvéleményre, mely egy democraticus kormányzatban szükséges. Az így végrehajtott választások a legtökéletesebben sikerültek, és kétségtelenül a legjobbak az Egyesült államokbani választások közül, minthogy a senatus változatlanul a legkitűnőbb és a

közéletben kellőleg ismert férfiakból áll. Ily példa után nem lehet mondani, hogy a közvetett választás sohasem előnyös. Bizonyos feltételek mellett a legjobb rendszer azok közül, a mit alkalmazni lehet. De ezen feltételek csakis egy szövetségi államban, milyenek az Egyesült államok– találhatók meg, hol a választást helybeli testületre lehet bízni, melynek egyéb teendői kiterjednek a nemzet legfontosabb ügyeire. Angliában az egyetlen testület, mely hasonló helyzetben létezhetik – a helyhatóság vagy más tanácsnokok, kik hasonló helyi célokra állíttatnak vagy állíttathatnak. Egyébiránt kevés ember lesz, ki az angol parlamenti alkotmány javításának tartsa, hogy a londoni City képviselői a vének (aldermen) és községtanács által választassanak, és hogy Marylebone városa képviselői nyilván, mint jelenleg valósággal már történik, az egyesült községek tanácsaiktól választatnának. Még akkor is, ha e helyhatóságok ellen kevesebbet lehetne felhozni, mint a mennyit felhoznak, tulajdonságaik, melyek képesítik őket korlátolt helyhatósági kötelességeik teljesítésére, nem nyújtanak semmi kezességet aziránt, hogy képesek a parlamenti jelöltek képzettségét egybehasonlítani és megítélni. Ők valószínűleg e kötelest semmivel se fogják jobban hajtani végre, mint a közvetlenül szavazó községi lakosok; míg másfelől, midőn az egyházi és városi tanácsosok választásánál a parlamenti tagok megválasztására szükséges képesség is tekintetbe vétetik, sokan, kik e korlátolt munkakörre nagyon alkalmasok volnának mulhatlanul kizáratnának, csupán azért, hogy oly egyének választassanak, kiknek érzelmei az általános politikát illetőleg a választókéval öszhangzik. A községi tanácsosoknak tisztán közvetett politikai befolyása, a helyhatósági választásokat egészen elfordítná eredeti céljoktól, ha pártkérdésekké tenné. Ha egy könyv- vagy ügyvezetőnek kötelest köze tartoznék gazdája orvosát választani, valószínűleg a gazdának nem lesz jobb orvosa, mintha maga választaná, míg a könyvvezető vagy nevelő választásában azon emberekre volna szorítva, kikre más ügyeit egészsége kockáztatása nélkül rábízhatná.

Látnivaló tehát, hogy a közvetett választásnak minden előnye elérhető a közvetlen választás által, hogy az attól várt előnyök, melyek a közvetlen választás által el nem érhetők, épenúgy el nem érhetők a közvetett választással, és ezenfelül ez utóbbiak még jelentékeny hátrányban is vannak. Figyelmet érdemlő ellenvetés, hogy ez nem egyéb, mint egy felesleges kerék a gépben. Azt már kiemeltük, hogy mint eszköz a közszellem és politikai belátás képzésére határozottan hátrább áll: és ha valóban működik, más szókkal: ha a választók teljesen rábízák választottaikra parlamenti képviselőjük választását, az eredeti szavazó el lesz zárva attól, hogy az őt képviselő parlamenti taggal egynek tartsa magát és a képviselő kevesebb felelősséget fog érezni küldői iránt. Másfelől az aránylag csekély szám, kiknek elvégre kezében lesz a parlamenti tag választása, a celszövényre és a megvesztegetés minden nemére sokkal több alkalmat szolgáltatna. A választókerület a megvesztegetés könnyűségeit illetőleg oly helyzetbe jőne, milyenben vannak az angol választó kis városok. Elegendő volna egynehány embert megnyerni, hogy a választás felől bizonyosok legyünk. Ha azt mondják, hogy a választók felelősök az eredeti választóknak: a felelet kész és abból áll, hogy miután nincs állandó nyilvános hivataluk, semmi mást nem kockáztatnak ha megvesztegettetik szavazatokat, csupán azt, mi nem nagy gondot okoz, t. i. hogy nem választatnak meg máskor választóknak; és a legfőbb védelem ekkor is a megvesztegetés elleni büntető törvényekben volna, míg e védelemnek a kisebb választókerületbeni elégtelensége általánosan el van ismervé. A rossz arányban fog állani a választóknak adott szabad tér nagyságával. Az egyetlen eset, melyben valószínűleg nem merészkednének szavazataikat személyes érdekeik javára használni fel, az volna, midőn a határozott kötelezettséggel választatnának meg, vagy mint felhatalmazottak, hogy választóik szavazatát nyújtsák be. Mihelyt a kettős választás valamely hatást akar gyakorolni, hatása azonnal rossz lesz. És ezt mindenütt igaznak fogjuk találni, hol a közvetett választás elve alkalmazásban van, kivéve a körülményeket, melyek hasonló azokhoz, melyek között az Egyesültállamok senatorait választják.

Felesleges, a mennyiben Angolország jön tekintetbe, többet is szólani, egy intézvény ellen,

melynek a nemzeti hagyományokban nincsen gyökere. Talán még bocsánatot kellene kérni, hogy oly hosszasan volt szó egy politikai kisegítő eszközről, melynek aligha van egyetlen egy pártosa Angliában. De egy, az első tekintetre oly tetszetős gondolat, és a melynek oly sok előzménye van a történelemben, talán még a politikai véleménynek általános zűrzavarában ismét a felszínre kerülhet, és némelyeket elszédíthet, miért akkor is, ha csak az angol olvasóra volnánk tekintettel nem mellőzhettük volna egészen hallgatással.

X. Fejezet

A szavazás módjáról.

A szavazás módjára vonatkozólag a legfontosabb kérdés a titkosság és nyilvánosság, és mi azonnal éhez kezdünk.

Nagy balfogás volna ha a vitába belé kevernők a zárkózottság és gyávaság szójárásokat. A titok igen sok esetben igazolható, és néha szükséges és nem gyávaság védelmet keresni bizonyos rosszak ellen, melyeket becsülettel el lehet kerülni. És helyesen nem is lehet állítani, hogy nincs oly képzelhető eset, melyben a titkos szavazás a nyilvánosnál célszerűbb ne volna. Be én azt állítom, hogy politikai jellemű dolgokban ez esetek csak kivételek és nem szabályok.

Az előttünk fekvő eset egyike azon sokaknak, melyekben, mint már alkalmam volt megjegyezni, egy intézmény szelleme, a benyomás, melyet a polgár lelkébe tesz, legjelentékenyebb része az ő hatásainak.

A titkos szavazás lelke, a mint azt valószínűleg magyarázandja a választó – abból áll, hogy a szavazatjog neki magáért adatott, az ő külön használatára és javára, és nem úgy mint egy közmegebízatus. Mert ha az valóban közmegebízatus, ha a közönségnek joga van az ő szavazatához, miért ne volna a közönségnek joga tudni az ő szavazatát? E hibás és veszedelmes benyomás meg lehet a tömegben, minthogy meg volt mindazokban, kik az utóbbi időben kitünőbb védői a titkos szavazásnak. E tant nem úgy értették azok, kik első voltak pártolásában, de egy tannak a szellemre való hatását jobban meglátja az ember azokon kik e tan által képeztettek, mint azokon, kik e tan alakították. Bright úr és az ő democraticus iskolája érdekében állónak tartja azt vitatni, hogy a szavazatjog egy jog, és nem megbízatus. Azonban e felfogás, ha gyökeret ver a lelkekben, egy erkölcsi hátrányt eredményez, mely a titkos szavazás által okozható minden jót háttérbe szorítja.

Akár hogyan értsük mi, vagy magyarázzuk a jog fogalmát, senki se bírhat jogot (hacsak nem törvényes értelemben) a más feletti hatalomra, minden ilyenmő hatalom, melyet bírn megengednek egy embernek, erkölcsileg a szó teljes értelmében egy megbízatus.

Azonban minden politikai hivatás gyakorlata, legyen az választói vagy képviselői hivatás: mások feletti hatalom. Azok kik azt mondják, hogy a szavazatjog nem megbízatus, hanem jog, bizonyosan nem gondolták meg a következményeket, melyekre az ő tanuk vezet. Ha a szavazatjog a szavazónak sajátja, miért kárhoztatják ha eladja vagy úgy használja hogy valakinek kedvében jár, kinek tetszeni érdekében van? Nem kívánja az ember senkitől, hogy a közérdeket tartsa szem előtt ha arról van szó, hogy miként használja fel házát vagy állampapírosait, vagy egyebet mihez valóban joga van. A szavazatjog valóban megilleti az embert, egyéb okok mellett azért is, hogy védelmezhesse magát, de csak oly bánás mód ellen, melyek ellen polgártársait is hasonlóan fedeznie kell, a mennyiben az szavazatától függ.

Az ő szavazata nem oly valami, mely szeszélyére van bízva; személyes vágyait csak annyira veheti tekintetbe, mint az esküdszéki tag ítélete kimondásában. Ez egészen kötelesség dolga, mindenki kötelezve van a közjó felőli leglélekismeretesebb és legfelvilágosodottabb meggyőződése szerint szavazni. Kinek más fogalma van a szavazatjogról, az nem bírhatja azt, szelleme lealjasíttatik nem emeltetik fel általa. A helyett, hogy megnyitná szívét a nemes hazafiság s a politikai kötelesség érzetének, felébreszti és

táplálja benne a hajlamot, hogy a közhivatalt saját előnyére, élvezetére és szeszélyére zsákmányolja ki, mint azt a zsarnokok és elnyomók gyakorolják, csak hogy nem ily körben.

Annyi bizonyos, hogy egy közönséges polgár egy közhivatalban vagy valamely társadalmi működésbeli megbízatásban, épen úgy fog gondolkozni és érezni a ráruházott kötelezettséget illetően, mint a társadalom gondolt és érzett midőn ezt ráruházta. Mit a társadalom tőle várni látszik: egy minta kép, a melynek alatta maradhat, de a melyen túl bizonyosan nem fog emelkedni.

És a magyarázat, melyet ő a titkos szavazásnak adand, kétségen kívül az leend: hogy ő kötelezve szavazásában tekintettel lenni azokra, kiknek nem szabad tudni hogyan szavazott, hogy ő úgy szavaz, a mint épen kedve tartja.

Ez az elhatározó ok, a miért az érvek, melyeket a titkos szavazásnak a klubok és magántársulatokban használata mellett felhoznak, a parlamenti választásoknál használatát nem indokolják. Egy klubtag-valóban nincs kötelezve, mint a választó hibásan gondolja magáról, mások érdekeit és kívánságait tekintetbe venni. Szavazatával nem jelent ki egyebet mint azt, hogy hajlandó vagy nem hajlandó valamely személyivel szorosabb vagy tágabb társasági összeköttetésbe lépni. Ez oly dolog, mely felett saját kedve és hajlama szerint határozni fel van jogosítva, és hogy fel legyen jogosítva így határozni a nélkül, hogy czivakodást kockáztatna: mindenkire nézve, a leszavazott személyt is beleértve, ez a legjobb. Egy másik ok miért a titkos szavazás itt helyén van, az: hogy nem vezet szükségesképp a hazugságra. Az érdeklött személyek mind ugyanazon társadalmi osztályból valók és illetlenségnek tekintenék, ha egyik a másiknak szavazata után kérdezősködnék. Egészen más az eset, a parlamenti választásokat illetően, és más is marad mindaddig, míg fennállanak a társadalmi viszonyok, melyek kívánatossá teszik a titkos szavazást mindaddig, míg valaki annyira felette állhat másnak, hogy feljogosultnak tarthatja magát más szavazatával rendelkezni. Mindaddig míg e lesz az eset, bizonyosak lehetünk benne hogy a hallgatás vagy kitérő felelet úgy tekintetnek mint bizonyítékok – hogy a szavazat nem úgy adatott mint óhajtották.

Minden politikai választásnál, még az általános szavazatnál is (annál inkább a korlátolt szavazatjognál), a szavazóra nézve erkölcsi kötelezettség: nem magán érdekét, hanem a közérdeket tartani szem előtt, s legjobb meggyőződése szerint szavazni, a hogy köteles volna szavazni, ha egyetlen szavazó volna és a szavazás egyedül tőle függene.

Ezt megengedve, ennek első következménye, hogy a szavazás kötelessége mint minden más közkötelesség, a közönség szeme előtt hajtassék végre, azon közönség szeme előtt, melynek minden tagja nem csak érdekelve van e kötelesség teljesítése által, hanem fel is van jogosítva károsítottnak találni magát, ha e kötelességben nem becsülettel és lélekismerettel járnak el. Kétségtelenül a politikai erkölcsiség e szabálya nem sérthetlenebb mint más, és még hatalmasabb tekintetek által legyőzhető. De súlya oly nagy, hogy az eltérést „megengedő esetek csak kivételesek lehetnek.

Az kétségtelenül megtörténhetik, hogy midőn megkísértjük a szavazót a nyilvánosság által a közönség ellenében felelőssé tenni, ő valamely hatalmas egyén irányában lesz felelős, kinek érdeke sokkal jobban szemben áll a közérdekkel mint a választóé állana, midőn ez a titok védelme alatt minden felelősségtől ment volna. Ha ez az eset a választók nagyobb részével, akkor a titkos szavazás a kisebb rossz lehet. Midőn a szavazók rabszolgák, mindent el lehet tűrni, mi őket a járom lerázására képesíti. Az eset, melyben a titkos szavazás előnyösebb, az: midőn a kisebbségnek a többség feletti kártékony hatalma növekedőben van. A római köztársaság hanyatlása idején a titkos szavazás mellett megczáfolhatatlan okok szólaltak fel. Az oligarchia évről évre gazdagabb és zsarnokabb, a nép pedig szegényebb és függőbb lett, ezért szükségessé lőn, mind erősebb, erősebb korlátokat emelni a választási jog visszaélései ellen, mely eszközzé sülyedt a befolyásosabb és önzőbb emberek kezében. A felett sem lehet kételkedni, hogy a titkos szavazás, a melyre meg volt az athenei alkotmányban, ott jó befolyást

gyakorolt. Még a legkevésbé ingadozó görög társadalomban is meg lehetett volna rontani egy időre a szabadságot egy igaztalan eszközökkel kivitt népszavazás által; és ámbár az athenei szavazó nem volt eléggé függő arra, hogy kényszeríteni lehessen, mindamellett meglehetősen vesztegetni és ijeszteni némely banda törvénytelen erőszakodása által, milyenek Athénében is bőven voltak, a gazdagok és előkelő születésűek között. A titkos szavazás ezen esetekben a rendnek egy becses eszköze volt és a jó közigazgatásra vezetett, melyben Athene kitűnt a hajdankori köztársaságok között. De az újkori Európa előbbre haladt államaiban a szavazók kényszerítése részint megszűnt, részint szűnő félben van, egy rossz szavazás oka többnyire nem idegen befolyás következése, hanem a káros érdek és érzelmek eredménye, melyek az egyént magát, vagy mint valamely osztály tagját jellemzik. Őt az első rosztól megmenteni s a második rosznak a tért szabaddá tenni, annyi volna, mint egy kicsi és apadó rosztat kicserélni egy nagyobb és növekedő rosszal. A parlamenti reform feletti röpiratomban e tárgyat és a kérdést általában Angolországgra alkalmazva tárgyaltam, ide írom az ott használt kifejezéseket, minthogy ma sem vagyok képes ezeket jobban megírni.

„Harmincz év előtt, még igaz volt, hogy a parlamenti tagok választásainál a legfőbb rossz, mely ellen védeni kellett az embernek magát, az volt: melyet a titkos választás megakadályozni képes, a birtokosok, a munkaadók és munkáltatók általi kényszerítés. Jelenleg mint én látom a választó önzése vagy önző pártoskodása, sokkal nagyobb rossz forrása.”–

„Jelenleg mint meg vagyok győződve, a hitvány és kárt okozó szavazat sokkal gyakrabban adatik személyes vagy osztályérdekből, vagy valamely aljas érzelemből, mint veszélytől vagy másoktól félelemből: a titkos szavazással pedig szabadon oda engedhetné magát e befolyásoknak, a szemérem és a felelősség minden érzése nélkül.

„Nem rég a magasabb és vagyonosabb osztályok teljes birtokában voltak a kormánynak. Az ő hatalmuk képezte az ország főszérmét. A szokás: egy úr, vagy egy birtokos parancsa szerént szavazni annyira meg volt gyökerezve, hogy nehezen ingathatta meg egyéb egy erős nép lelkesülésén kívül, mely csak Jó ügy mellett szokott fellobbani. Egy szavazat, mely e befolyásokkal szemben adatott, általában becsületes és közszellemtől áthatott szavazat volt, de minden esetben, s bármily indok által vezéreltetett is, bizonyosan jó szavazat volt, minthogy a főrossz az oligarchia uralkodó befolyása ellen volt intézve. Ha ez időben a választó egészen biztosan, szabadon gyakorolhatta volna kiváltságát, még ha azt se becsületesen, se értelmesen nem gyakorolta volna is, az nagy nyereség lett volna a reform ügyére nézve, mert lerázta volna az akkor uralkodó hatalom jármát; a hatalomét, mely teremtette és fenntartotta mindazt, a mi rossz volt az államintézményeiben és közigazgatásában: a birtokosok és a kisvárosi kereskedők hatalmát.

„A titkos szavazás nem volt elfogadva, de a körülmények előhaladása mind többet – többet tett és tesz a titkos szavazás érdekében. Az ország társadalmi és politikai állapota, melyben e kérdést érintik, jelentékenyül megváltozott és változik minden nap. Ma már, a magasabb osztályok nem kizárólagos urai a hazának. Vaknak kell lenni az idő jelei iránt, hogy valaki azt higgye, hogy a közép osztályok éppen oly alázatosak a felsőbbekkel szemben, és a munkás osztály annyira függ a felső és középosztálytól, mind egy negyed század előtt.

„E huszonöt év eseményei nem csak megismertették mindenik osztályt a maga erejével, hanem még minden alsóbb osztálybeli egyént oly helyzetbe hozták, hogy magasabbra emeli fejét a felsőbb osztályúak előtt. A legtöbb esetben a választó szavazata, legyen az ellentétben, vagy legyen öszhangzásban a felébe helyezettek óhajtásával, most már nem kényszerítés eredménye; hanem az ő politikai és személyes hajlamainak kifejezése. A jelen választási rendszernek még hiányai is ezt bizonyítják. Fenn hangon panasznak, hogy a megvesztegetés növekszik, hogy oly helyekre is elharapódzott, melyek eddig mentve voltak tőle; a helyi befolyások tehát most már nem mindenhatók és a szavazók a magok, nem pedig mások kedve szerént szavaznak. Kétségen kívül az angol grófságokban és a kisebb városokban még

jó adag szolgálai függés van, de a kor szelleme ez ellen működik és az események hatalma arra törekszik, hogy állandólag kisebbitse. Egy jó bérlő érezheti, hogy a földes urnák ő épen oly becses, mint a mily becses földesura neki, egy szerencsés kereskedő szabadnak érezheti magát, egyik vagy másik vásárossától. A szavazatok minden választásnál mindinkább a szavazók tulajdonai lesznek. Most már inkább szellemeket, mint helyzetöket kell felszabadítani. Most már nem szenvedőlegesen eszközök más embernek kezében, nem egyszerű gépek, kiknek rendeltetése hogy a hatalmat egy ellenőrző oligarchia kezébe tegyék. Magok a választók lesznek oligarchák. „Azon arányban, a mellben a választó szavazata saját akaratától, nem pedig mástól, ki az ő ura, függ: helyzete annál inkább hasonlít a parlamenti tagéhoz, és a nyilvánosság múlhatatlan. Mindaddig míg a társadalom egy része nincs képviselve, a chartisták érve a titkos szavazás ellen megdönthetetlen. A mostani választók és azoknak nagy tömege, melyet minden valószínű reform-javaslat a választók sorába fog bocsátani: a közép osztályhoz tartoznak, és a munkás osztálytól épen oly különböző érdekűek mint a földesúr vagy a nagy gyáros. Ha szavazójogot adnának az ügyesebb munkásoknak, még ennek is más érdeke lenne, vagy lehetne, mint a gyakorlatlanabb munkásnak. Tegyük fel, hogy szavazójogot adnak minden férfinak, tegyük fel, hogy a mit eddig hazugul általános szavazatnak neveztek, ma meg esztelenül férfi szavazatnak (manhood suffrage) neveznek – lesz törvényt, a szavazóknak még akkor is lesz legalább osztályi érdeke, az t. i.: mely elválasztja őket a nőktől. Tegyük fel, hogy a törvényhozás elibe egy kérdés jön, mely kizárólag a nőket érdekli, például: hogy a nők tudori rangot nyerhetnek-e az egyetemeken, vagy hogy a gonosztevők csekély büntetése, kik nejeiket mindennap csaknem halálra verik, ne tétessék-e hathatósabbá; vagy feltéve, hogy valaki a parlamentben javaslatba hozná, mit Amerikában egy állam a másik után törvényül felvett alkotmányába, hogy a férjhez ment nők joggal bírjanak tulajdonuk felett rendelkezni: nincsenek-e feljogosítva egy férj neje és leányai tudni, hogy ő mellette vagy ellene szavaz-e egy parlamenti jelöltnek a ki e javaslatot támogatni akarja?

„Természetesen azt fogják ellenvetni, hogy mindezen érvek abból az előfeltételből merítik erejüket, hogy a szavazójog állapota igaztalan: hogy ha a nemválasztók véleménye esélyileg a választót jobb és előnyösebb szavazásra bírja, mint a hogy magára hagyatva szavazna, ezek alkalmasabbak mint ő, hogy szavazók legyenek; és hogy annak is szavazóvá kell lennie, a ki iránt a választó felelősséggel tartozik, és mint szavazónak a titkos szavazás védelmével kell bírni, mely fedezze őt a hatalmas egyének vagy osztályok törvénytelen befolyása ellen, kik ellenében nem kell felelősnek lennie.

„Ezen érv látszólag fontos és egykoron elhatározónak tartottam. Jelenleg csalékonynak tartom. Mindazok, kik képesek befolyást gyakorolni a választókra, még azért nem képesek arra, hogy választók legyenek. Ez utóbbi hatalom sokkal fontosabb mint az első, és azok, kik képesek lehetnek a két politikai működés közül a csekélyebbre, azért még nem bízhatók meg a magasabb működéssel. A munkás, a szegény és míveletlen osztály véleménye és óhajta – mint befolyás igen hasznos lehet, különösen a szavazó és a törvényhozó lelkére; mindamellet az ő érzelmi és erkölcsi fejlettségek jelen fokán nagyon, ártalmas lehet a szavazójog teljes megadása által túlnyomó befolyást engedni nekik. A szavazattal nem bírok e közvetett befolyása a szavazókra – folytonos növekedésük által szelídebbé teszi az átmenetet a szavazat kiterjesztésére és képezi az eszközt, mely kellő időben a kiterjesztést létrehozza. De van még egy más mélyebbre ható tekintet, melyet sohase kellene politikai számításoknál szem elől téveszteni. A tétel: hogy a nyilvánosság és a közönség iránti felelősség érzése semmit se használ, ha a közönség nem képes józanon ítélni, e tétel mondom alaptalan. Nagyon felületes fogalom a közvélemény hasznosságáról, midőn azt teszik fel, hogy csak akkor előnyös, midőn sikerül kivinnie, hogy minden szolgálilag hajlongjon előtte. Mások szeméi előtt állani, mások ellenében védni kellettén magát, – soha senkire nézve se fontosabb mint azokra nézve, kik mások véleményével ellentétesen működnek, mert ez kötelezi őket, hogy szilárd alapon

álljanak. Semminek sincs oly erősítő befolyása, mint a nyomás elleni harcnak. Mellőzve az ideiglenes ingerültség mulékony hatását, senki se fog olyat tenni, miért erős roszalás érhetné, hacsak nem egy megfontolt szilárd elhatározás után, mely mindig egy gondolkodó s megfontolt jellem bizonyítéka, és kivéve egy alapjában romlott embert, általában csak őszinte és erős személyes meggyőződés kifolyása. Már csak azon egyszerű tény, hogy számot kell adni magaviseletéről, hatalmas ok úgy viselni magát, hogy becsületes számot adhasson. Ha valaki azt hiszi, hogy a becsületesség látszata megőrzésének kötelezettsége nem jelentékeny korlát a hatalombani visszaélés ellen, azért hiszi ezt, mert sohase figyelmeztet azoknak magaviseletére, kik nem kénytelenek megtartani e szabályokat. A nyilvánosság megbecsülhetetlen, még akkor is ha nem tesz egyebet, minthogy megakadályozza azt, mit helyeslésre kilátással védeni nem lehet, mint eszköz, mely megfontolásra kényszerít és kötelez mindenkit, hogy cselekvése előtt fontolja meg szavát, ha kötelessége számot adni tetteiről.

„De azt mondhatják nekünk, hogy ha most nem, majd később, midőn mindenki alkalmas lesz szavazni, férfiak, nők, egyiránt, szavazatjogot nyernek, akkor nem lehet félni többé az osztályok törvényhozásától, akkor a választók maga a nemzet levén, nem fognak bírni az általánostól eltérő külön érdekekkel, hogy ha néhány egyén még érdek indokából szavazna, a többségnek nem volnának ily indokai, és minthogy ekkor már nem volna több nemválasztó, a kivel szembe nekie felelősnek kell lennie: a titkos szavazás hatása csak a káros befolyásokat zárván ki, tökéletesen jótévéleg fog működni.

„Ezzel se értek egyet.

„Nem hihetem, hogy a titkos szavazás még akkor is kívánatos lenne, ha a nép méltó az általános szavazatra, és azt meg is nyerte. Először is azért nem, mert ily körülmények között nem lehet feltenni, hogy szükséges volna. Vizsgáljuk csak a dolog azon állapotát, melyet e tétel magában foglal: hogy egy népnél a nevelés általános, és minden felnőtt ember szavazatjoggal bír. Még akkor is, midőn csak egy kis rész bír szavazatjoggal és a nép többsége csaknem egészen neveletlen, a közvélemény már akkor is, mint mindenki látja napjainkban: uralkodó hatalom; ábránd azt gondolni, hogy a birtokosok és a gazdag emberek, ellenállhatatlan hatást fognak gyakorolni oly társadalomra, melyben mindenki tud olvasni és mindenki bír szavazatjoggal. Ámbár akkor a titok védelme szükségtelen volna, a nyilvánosság ellenőrzése szükségesebb lenne mint valaha. Nagyon csalódik az emberi természet ismeretében az, ki azt hiszi, hogy csupán az a tény, hogy valaki egy község tagja és nem bír a közönségével ellenkező érdeket, már magában elegendő egy köz kötelesség teljesítésére, a nélkül a buzdító vagy fékező eszköz nélkül, mely embertársaink véleményéből támad.

„Egy embernek a közérdekekbeni részessége még akkor is, ha magán érdekei nem vonják a másik oldalra, nem elegendő arra, hogy rá bírja a közönség iránti kötelessége teljesítésére; úgy találták, hogy valami egyéb ösztönző eszközre is van szüksége. Azt a nézetet se lehet elfogadni, hogy ha mindenkinek van szavazata, titokban mindnyájan oly becsületesen fognak szavazni, mint nyilvánosan.

„Elemelve e tételt, hogy a választók, ha mindenki választó: nem bírhatnak a közérdekekkel ellenkező érdeket, úgy találjuk, hogy hangzatosabb, mint a milyen értelmes. Ámbár a közönségnek nem lehet más érdeke, mint a közérdek, azért minden egyesnek lehet külön érdeke is.

„Egy ember érdeke az, a miiránt érdeklődik. Mindenkinek annyi különböző érdeke van a hány önző, vagy jobb nemű érzelme, rokonszenve vagy ellenszenve van. Nem lehet azt mondani, hogy ezek közül egyik különvéve egy embernek „az érdekét” képezné. Ezen ember jó vagy rossz, ahoz képest a mint érdekeinek egyik vagy másik osztályát becsüli többre. Egy otthon zsarnokias ember hajlandó a zsarnoksággal rokonszenvenni (ha ez nem ellene gyakoroltatik), és csak nem egészen bizonyos, hogy a zsarnokságnak ellenszegüléssel nem rokonszenvez. Egy irigy ember Aristides ellen fog szavazni, mert ezt igazságosnak nevezik.

Egy önző ember, még egy magában jelentéktelen személyes előnyt is többre becsülend annál az osztaléknál, a mely az egész országra jótékony törvényből az ő részére esnék, mert az egyedül ötöt illető érdekek azok, melyeket megszokott érzelmeinél fogva soha sem téveszt szem elől, és a melyeket egyedül képes méltányolni. A választók igen nagy része kétféle tekintet által fog vezetetni, az egyiket magán, a másikat köztekintetek vezetendik. Ez utóbbiak egyedül azok, melyeket a választó megvallana. Az emberek jellemeik jobbik felét kívánják láttatni még azok előtt is, kik nem jobbak mint ők. Az emberek fősვნყnségből, rosszaságból, bosszúból, személyes versengésből, osztály érdekből vagy előítéletből sokkal könnyebben szavaznak önzőleg vagy aljasan, ha a szavazás titkos, mintha nyilvános. Vannak esetek – és lehetséges, hogy még gyakoriabbak lesznek – midőn az egyetlen fék, mi még visszatart egy semmire kellő többséget, csupán az önkénytelen tisztelet egy becsületes kisebbség” véleménye iránt. Egy oly esetben, milyenben vannak az észak-amerikai vagyon bukott államok, a szégyen egy becsületes embernek szeme közé nézni nem fék-e, egy elvtelen szavazónak? Minthogy ezen jók még a legkedvezőbb körülmények között is mind elvesznek a titkos szavazással, hogy elfogadása óhajtandó legyen, sokkal sürgetőbb viszonyoknak kell előállani, mint a milyenek jelenleg vannak.”⁴

A szavazás módjának egyéb kérdés alá jöhető pontjaira felesleges sok szót vesztegetni. A személyes képviselőnek azon rendszere, a mint azt Hare tervezte, szükségessé teszi a választó czédulák használatát. De nekem multhatatlannak látszik, hogy a választóczédulát a nyilvános választóhelyen aláírják, vagy ha nincs ily alkalmas hely, egy oly irodában, hová mindenki bemehet és egy felelős hivatalnok jelenlétében. Én veszélyesnek tartom azt a javaslatot, mely szerint megengedtetnék a választónak, hogy választóczéduláját otthon töltsse be s a postán küldje el, vagy valami közhivatalnok által gyűjtesse össze. A cselekvény minden jótékony befolyás távollétében s minden kártékony befolyás jelenlétében hajtatódnék végre. A megvesztegető a titok védelme alatt saját szemével láthatja az ő vásárlásának sikerét, és a megfélemlítő a kikényszerített engedelmességet azonnal mint visszavonhatatlant tapasztalni fogja, míg másfelől kizárva marad a jótékony ellensúlyozó, mely azoknak jelenlétéből áll, kik a szavazó valódi érzelmeit ismerik, és az ugyanazon párthoz tartozók biztató rokon érzelme.⁵

---

⁴ Thoughts on Parliamentary Reform. (Gondolatok a parlamenti reform felett).

⁵ Ezen kisegítő eszközt, mind azért mert gazdagságos, mind azért mert általa sok választó szavazatát, kik különben nem szavaztak volna, összegyűjtik, sokan ajánlották. E tervet gyakorlatba vették a szegények ügye kormányzóinak választásánál, és mivel jónak találta, a sokkal fontosabb parlamenti választásoknál is hivatkoznak e sikerre. De a két eset, épen abban a pontban, melytől a javaslat jó-hatása függ, én nekem különbözőnek látszik. Egy helyi választásnál valamely közigazgatási ügyben mely főleg közpénzek kiosztásából áll, fontos dolog, hogy a választás ne legyen kizárólag azoknak kezeikben, kik tetteleg azokkal foglalkoznak. Mert minthogy a választáshoz csatolt közérdekeltség korlátolt és nem nagyon élénk, ezért többnyire csak azok mutatnak hajlamot e tárgyalási foglalkozás iránt, kik e tevékenységből magánhasznot reméllenek, ezért kívánatos lehet, hogy más emberek beléavatkozása tétessék oly kevésbé fáradságossá, a mint csak lehet, ha csak azért is, hogy e magánérdekek megzavartassanak. De a midőn a nemzeti kormány nagy ügyeiről van szó, mely iránt érdeklődni kell mindenkinek, a ki nem gondol kizárólag csak magára, vagy ha gondol, józanon gondol, jobb megakadályozni azoknak szavazását, a kiknek a dolog közömbös, mint megszavaztatni a nélkül, hogy aluszékony lelküket felköltöttük volna. A választó, ki nem gondol arra hogy szavazni menjen, épen az az ember, a ki, ha fáradság nélkül szavazhat, minden válogatás nélkül akárkinek odaadja szavazatát, vagy odaadja csekély jelentéktelen indokból. Az oly ember, kinek mindegy, hogy választ-e vagy nem, még kevesebbet gondol azzal, hogy mikép választ, és a ki így gondolkozik, annak nincs erkölcsi

„A választó helyeknek annyira számosaknak kellene lenni, hogy minden választó elmehezen oda és semmi szín alatt se kellene tűrni, hogy a jelölt viselje az utazási költséget. Csak a nyomorékok, és ezek is csupán orvosi bizonyítványra legyenek feljogosítva az állam vagy a helység költségére kocsin szállítást kívánni. A szavazási emelvény, a szavazási Írnokok és a választás egész gépezete a közönség által fizetendő. A jelölttől nem csak hogy nem kívánnának költséget, de még meg sem engednék neki a legcsekélyebb, legjelentéktelenebb kiadást sem. Hare úr kívánatosnak tartja, hogy minden jelölttől ötven font sterlinget (lehet 100 fontot is) kívánjanak, és ez által oly egyéneket, kiknek semmi kinézésük nincs a megválasztásra és semmi komoly Czeluk fáradni érte, és a kiknek nem lehet egyéb szándékuk, mint néhány szavazatot a komolyabb jelöltek hátrányára szétforgácsolni, megakadályozzanak a könnyelműségből és hiúságból történhető fellépésben. Van egy költség, melyet a jelölt vagy pártja el nem kerülhet és a melyet nem lehet várni a közönségtől, hogy mindenkiért a kinek éppen kedve van kívánni, megfizessen: ezek a hirdetések, körlevelek, figyelmeztetések, melyekben a jelölt a választókkal igényeit ismerteti meg. Minden ilyenmű költségekre a Hare úr által javasolt ötven font (mely szükség esetében 100 fontra emelhető), ha szabad lesz azon célra elkölteni, elegendő lesz. Ha a jelölt barátai költeni akarnak a bizottmányokra és korteskedésekre, nincs semmi eszköz, mivel azt meglehessen akadályozni, de a jelölt részéről minden ily kiadás, valamint minden más költség melly a letett 50 (vagy 100) fontot felülmúlja, törvénytelen és büntetendő.

„Mihelyt azt tűnnék ki, hogy a közvélemény a hazugságot nem takargatja többé, minden tagtól mihelyt székét elfoglalta, eskü vagy becsület szó mellett nyilatkozatot lehetne kívánni, hogy választására se közvetlenül, se pénzben, se pénzértékben nem költött többet 50 fontnál, és ha bebizonyíthatnák, hogy e biztosítás hazug s az ígéret nem tartatott meg akkor a hamis esküt tevő bűnébe esnék. Valószínű, hogy ily büntetések kimutatván, hogy a törvényhozó komolyan veszi a dolgot, a közvéleményt is azon irányba vezetnék, és ez nem tekintené többé ezt a társadalom elleni nagy vétket csekély elengedhető hibának. Midőn e siker el volna érve, kétségtelenül kötelezőnek fogna tekinteni az esküvel vagy becsület szóval erősített nyilatkozat.⁶

---

joga szavazni, mert ha szavaz, egy oly szavazat, mely nem meggyőződés kifejezése éppen annyit számlál, s éppen annyi befolyással van a végeredményre, mint egy oly szavazat, mely egy egész élet megfontolását és feladatát képviseli.

⁶ Több, az 1860-dik évben a megvesztegetési törvény hatásának megvizsgálására kiküldött képviselőházi bizottmány előtt megjelent tanú, kik közül néhány nagy gyakorlati tapasztalattal bírt a választási ügyekben, kedvezőleg nyilatkozott az elvről, mely nyilatkozatot kivan a parlamenti tagtól, Wakefield a vizsgáló bizottmány elnöke (igaz, hogy egy más javaslatra vonatkozólag) így szólt: „ha látni fogják, hogy a törvényhozás komolyan veszi ez ügyet, a gépezet működni fog... Én meg vagyok győződve, hogy ha a vesztegetés mint szennyfolt büntetés alá kerül, a közvélemény más irányt kap.” A bizottmánynak egy kitűnő tagja (jelenleg miniszter) nem találta helyesnek a hamisan esküvő büntetését alkalmazni egy ígéreti esküre, mely egészen más, mint egy biztosító eskü, de figyelmeztették, hogy egy tanú esküje valamely törvényszék előtt szintén csak ígéreti eskü, és az ellenvetés (hogy a tanúígéret egy cselekvényre vonatkozik, mely azonnal megtörtéendő, míg a parlamenti tag ígérete minden időre szól) csak akkor találna, ha az esküvő kötelezettségét elfelejtethné, vagy tudtán kívül megsérthetné; oly esetek, melyek az előttünk fekvő esetben kérdésbe nem jöhetnek.

Egy sokkal lényegesebb nehézség, hogy a választási kiadások gyakran felöltött formája a jótékony vagy egyéb helyi czélokra történő aláírás; és nagyon szigorú rendszabálynak látszanék, ha egy parlamenti tagot eltiltanának választókerületében a jótékony célra adakozástól. Midőn az ily aláírások jóhiszeműleg történnek, az ebből eredő népszerűség oly előny, melytől a gazdag embereket megfosztani nem lehet. De a rossz leginkább abban van,

A közvélemény csak akkor tűr el egy hamis esküt, ha a dolgot is eltűri a miért a hamis eskü adatott. Mint általánosan tudva van, ez az eset a választási megvesztegetést illetőleg. Eddigélé az angol államférfiak nem tettek valódi komoly kísérletet a megvesztegetés megakadályozására, mert nem óhajtották komolyan, hogy a választások olcsók legyenek. A drágaság előny azokra nézve, ki e kiadásokat megtehetik, mert kizár egy sereg versenytársat; gondosan fenntartanak minden conservatív irányú dolgot, bármily ártalmas legyen is; ha ez által csak gazdag emberek juthatnak be a parlamentbe. Ez törvényhozóink mindkét politikai pártjánál meggyökerezett érzés, és ez csaknem az egyetlen pont, melyben én őket rász szándékúaknak tartom. Őket kevésbé nyugtalanítja az, hogy ki szavaz, ha biztosak abban, hogy csak az ő osztályukhoz tartozó személyre lehet szavazni.

Ők jól tudják, hogy a saját osztályukhoz tartozóknak velők egyetértésére számíthatnak, és hogy még sokkal biztosabban számíthatnak a most meggazdagodottak alkalmazkodására, úgy, hogy ez osztály érdekeit és a gazdagok érzéseit a legszélesebb szavazatjog mellett se lehet megtámadástól féltetni, mindaddig, míg a demokraták előtt be lehet csukni a parlament ajtaját. De még az ő szempontjukból is rász politika, egy rosszat egy másik rosszal egyensúlyozni, a helyett, hogy jót jóval egyesítenének. Inkább arra kellene törekedni, hogy a két társadalmi osztálynak legjobb férfait oly viszonyok közé hozzák, melyekben mindenik lemond osztály érdekéről, és mindkettő egyetértve, a közérdek által megjelölt útra lép, a helyett, hogy szabad folyamat enged a választókerületekben a nagyobb osztály érzelmének, de maga alkalmazkodik az akadályhoz, mely szerint oly személyek által kénytelen működni, kik a kisebb rész osztály érzelmének uralma alatt állanak.

A politikai intézmények erkölcsileg soha sem ártalmasabbak, szellemökkel soha annyi rosszat nem tesznek, mint a midőn a politikai működést úgy tüntetik fel mintegy átruházható kegyet, mint oly dolgot, melyet a letéteményes kér és megfizet, mintha az az ő vagyoni előnyére adatnék neki. Az emberek nem hajlandók nagy összeget fizetni azért, hogy engedelmet nyerjenek egy fáradalmas kötelesség teljesítésére. Plátónak sokkal helyesebb nézete volt egy jó kormány feltételeiről, midőn azt állította, hogy azok érdemlik meg leginkább hogy hatalommal felruházzák, kik a legtöbb ellenszenvet érznek iránta, és hogy az egyetlen indok, melyért számítani lehet hogy a legképeesebb emberek veszik kezökbe a kormányt: a rosszabbak kormányától való félelem. Mit kell egy választónak gondolnia, midőn lát három vagy négy úri embert, kik közül azelőtt egyik se tüntette ki magát a jótékonyságbani bőkezűség által, versenyezni egymással a költekezésben hogy nevök után oda írassák M. P. (Member of parliament. Parlamenti tag). Valószínű-e, hogy azt hiszi, hogy az ő érdekében történik ez a sok kiadás? És ha nem épen hízelgő vélemény nyel lesz az ő indokaikról, miféle erkölcsi kötelezettséget fog érezni az. ő választói minőségében? A politikusok szeretik ábrándnak tartani a föltételt, hogy megvesztegethetetlen választókerület léteznék: igaz mindaddig, míg ők elhatározzák magokat, hogy fedhetetlennek lesznek a választási jogokban, mert a jelöltek azok, kik erkölcsiség tekintetében példaadói választóiknak. Mindaddig, míg a megválasztott képviselőség egy vagy más alakban megfizeti helyét, nem fog sikerülni a választást mindenik párt részére egy önző üzletnél egyébbé tenni. Mindaddig, míg a jelölt maga és a közönség nem úgy fogja tekinteni egy parlamenti tag hivatalát, mint egy teljesítendő kötelességet, hanem mint egy sürgetett személyes kegyet: soha sem fogják

---

hogy az ily megvesztegetésre szánt pénzadományok arra fordíttatnak, hogy a használt kifejezés szerént fenn tartsák a parlamenti tag érdekét. E visszaélés meggátlására a képviselő nyilatkozatában benne keli lenni, hogy az egész összeg, melyet ő a helységben, vagy a helységet érdeklő ügyben, vagy lakosoknak fizet, a választási számvevő kezein fog keresztül menni, és általa (nem pedig a tag vagy valamely barátja által) fog a kijelölt célra fordíttatni.

Az elv, hogy a választás minden törvényes kiadásait ne a jelölt, hanem a választókerület viselje, a két legjobb tanú által pártoltatott.

elhitetni egy közönséges választóval, hogy egy parlamenti tag választása kötelesség dolga és neki nem áll szabadságában a szavazásnál a személyes képességen kívül valami egyébre is tekinteni.”

Ugyanezen elv, mely azt követeli hogy a jelölt ne kelthessen választására, egy más következtetést is magában foglal, mely bár ellenkezőnek látszik, de ugyanazon célra vezet. Ez elv visszautasítja azt, melyet mint eszközt gyakran javasoltak, a végre, hogy mindenféle vagyoni állású ember előtt nyitva legyen a parlament: értem a parlamenti tagok fizetését. Ha, mint némely gyarmatainkban, nem könnyen találkozik képes ember, ki fizetés nélküli foglalkozást elvállalna, a fizetés egy kárpótlás volna itt, a pénz és idő vesztésért, és nem zsold. Az, hogy szélesebb körből lehet választani, ha a képviselőség fizetéssel jár, csalékony előny. Bármi legyen is a hivatal mellé tett kárpótlás, az nem fog vonzerővel bírni oly egyénekre nézve, kik komolyan a sikerre kinézéssel belebocsátkoztak valamely nyereséges vállalatba. Egy parlamenti tag foglalkozása következőleg épen olyan volna, mint minden más foglalkozás, egyedül jövedelem kérdésévé válnék, és ezzel alája volna vetve egy bizonytalan foglalatosság erkölcsrontó hatásának. Vágyai célját képezné ez az alsóbb rangú kalandoroknak; és 658 birtokában levő személy tíz vagy húsz annyi várakozóval szünetlenül versenyezne a szavazó választók megtartása vagy megnyerése felett, megígérve nekik minden lehető becsületes és nem becsületes, lehetséges és nem lehetséges dolgokat, és egyik a másikat a tömeg közönségesebb részének legaljasabb érzései és otrombább előítéletei körüli hízélgésben felülmúlná. Az Aristophanes-ben leírt, Cleon és a hurkaárus közötti árverés egy találó torzkép, mely mindennap látható volna. Egy ily intézmény nem volna egyéb, mint egy folytonosan működő visikátor az emberi természet legromlottabb részén, annyi volna ez, mint 658 jutalmat tűzni ki a legszerencsésebb hízélgőknek, és a nép egy része legügyesebb csábítóinak. Semmiféle kényuralom alatt se létezett oly jól megművelt föld, melyről a hitvány hízélgőket oly nagy számmal lehetett volna aratni.⁷

Midőn kitűnő tulajdonok alapján (mi véletlenül megtörténhetik) kívánatos lenne, hogy egy olyan ember, kinek nincs se földbirtokból, se kereskedésből biztos jövedelme, a parlamentbe jusson, hogy szolgálatokat tegyen, milyeneket oly jól senki sem tehet, meg van, ψ eszközül a nyilvános aláírás: e tag, mint Andrew Marvel, míg a parlamentben ül küldői adakozásából élhet. E mód ellen nincs mit szólni, mert ily tiszteletet sohase adnak a szolgásának. Egyletek sohase adnak oly sokat egy vagy más hízélgő közti különbségre, hogy még pénzt is áldoznának azért, hogy épen ennek vagy amannak a hízélgését élvezzék. Az ily segély csak szembeszökő és nagy benyomást előidéző személyes tulajdonok jutalma lehet, melyek ugyan nem csalhatlan bizonyítékai a nemzet képviselője képzettségének, de azt mégis valószínűvé teszik, és mindenesetre kezessége az ember vélemény és akarat függetlenségének.

XI. Fejezet.

A parlament tartama.

Mennyi idő múlva válasszák újra a parlament tagjait? Az illető elvek nagyon tiszták; a

---

⁷ Lorimer azt jegyzi meg: ha az alsóbb osztályok számára megteremtik pénzzel az indokot, melyért a közügyeknek szén teljék magokat, a demagógusság valóságos hivatássá fog válni. Semmit se kell annyira kerülni, mint azt, hogy tevékeny személyeknek magán érdekévé teszik, hogy az állam alkotmányt az ő természetes romlásuk irányában tereljék, minden, a mit az ember ez ideig egy saját gyengeségére bocsátott tömegtől vagy személytől látott, csak gyenge fogalmat adhat arról, hogy mivé lesznek e gyengeségek, ha egy hízélgő üz játékot velők. Hogy ha 658 bár nem nagyon jövedelmes, de biztos állomást lehet elnyerni azáltal, hogy a tömeggel elhitei az ember, hogy a tudatlanság épen annyit, sőt még többet ér mint a tudás: fogadni lehet, hogy e tant hinni és követni fogják.

nehézség itt alkalmazásukban van. Egy felől egy tag ne bírja oly sokáig helyét, hogy elfeledje felelősségét, könnyen vegye kötelességeit, azokat személyes érdekei szempontjából teljesítse, vagy elhanyagolja küldőivel a szabad és nyilvános tanácskozást, mely akár egy véleményen legyen velők, akár ellenkezzék, egyik előnyét képezi a képviseleti kormányoknak.

Másfelől biztosnak kell lennie, hogy oly hosszasan marad állásában, mely alatt nem egy különálló cselekvény, hanem összes magatartása után ítélnék felette. Fontos dolog, hogy a legnagyobb személyes vélemény és cselekvés szabadsága legyen; e végre szükséges, hogy az ellenőrzés csak akkor gyakoroltassék, midőn az, ki ennek tárgyát képezi, elég idővel bírt minden tulajdonait kitüntetni és bebizonyítani küldőinek, hogy bizalmukra méltó képviselő lehet a nélkül, hogy betűszerinti ügyvéde volna az ő vélekedéseiknek. Lehetlen éles határvonalat húzni ez elvek között. Hol a demokratiai hatalom az alkotmányban gyenge, tétlen és bátorítást szükségei, hol a képviselő elhagyva választóit az aristocratia és udvar légkörébe megy, hol minden befolyás igyekszik őt népies irányából eltéríteni és elfeledtetni vele küldőinek óhajtásait és elhanyagoltatni érdekeit, ott szükséges, hogy teljhatalma megújítása, jelleme és érzése megőrzése végett gyakran térjen vissza választóihoz. Ily esetben még három esztendő is hosszú időszak, az ennél hosszabb pedig egyáltalában meg nem engedhető.

Ha pedig ellenben a democratia uralkodó hatalom, midőn e hatalom még növekedőben van és működésében inkább korlátozni, mint bátorítani szükséges, hol a korlátlan nyilvánosság, és a mindenütt jelenlevő sajtó a képviselőt figyelmeztetik, hogy küldői minden tettét azonnal ismerni, vitatni és megítélni fogják, és hogy ő folytonosan tért nyer vagy vesz az ő becslésökben, míg hasonlóan ugyanazon eszközök által az ő érzelmeik, valamint minden democraticus befolyások élénken nyomulnak be a képviselők lelkébe, – ily esetben mondom, egy öt évesnél rövidebb időszak alig volna elegendő, hogy megakadályozza a félénk alárendeltséget. A változás, melyen az egész angol politika átment, kimagyarázza, hogy miért szólnak ma oly keveset az egyéves parlamentről, mely 40 év előtt oly jelentékeny részét képezte a legtöbbre haladott reformálok tanainak. Figyelmet érdemel a tény, mely szerint bármily hosszú legyen is a parlament tartama, a tagok az utolsó évben oly helyzetben vannak, mintha a parlament csak egy éves volna, úgy hogy ha a tartam rövid volna, a parlamentek a valóságban tartamuk nagy része alatt csak évesek volnának. A hogy a dolgok most állanak, nem szükséges a 7 éves időszakot, ámbár ez hosszabb, mint kell, változtatni, annyival inkább nem, minthogy a feloszlatás mindig fenyegető veszélye állandóan emlékezteti a tagokat a szükségességre, hogy összeköttetésben maradjanak küldőikkel.

Bármelyik legyen is a leghelyesebb tartam, természetesen látszik, hogy minden tag ez idő lefolyásáig tartsa meg helyét és ne újíttassék meg egyszerre az egész ház. Sokat lehet e rendszer előnyére felhozni, ha valamely gyakorlati czélt köt össze vele az ember: De sokkal erősebb okok azok, melyek elkárhoztatják, mint azok, melyek mellette felhozhatók. Egyik az, hogy semmi eszköz sincs gyorsan megmenekülni egy többségtől, melynek magaviselete kárára van a nemzetnek. A bizonyosság, hogy rövid időn általános választás lesz, és a lehetőség, hogy a választás, valahányszor a minisztérium magáért kívánja, vagy azt hiszi, hogy ezáltal népszerűvé teszi magát, azt az eredményt szüli, hogy megakadályozza a nagy eltérést a képviselő és a választó testületek között, mely egész a végtelenig fenmaradna, ha a ház többsége még hét évig működhetnék és cseppenként nyerne új növekedést, mely sokkal inkább maga venné fel a tömeg tulajdonait, melylyel egyesült, mint sem azt megváltoztatná. Az is épen oly lényeges, hogy a ház általános érzelme öszhangzásba legyen nagyában a nemzet érzelmével, mint a mily lényeges az is, hogy kitűnő egyének képesek legyenek a nélkül, hogy helyeiket elvesztenék, szabadon kimondani legnépszerűtlenebb nézeteiket. Még egy más fontosság van a népképviseleti gyűlés részenkénti megújítása ellen. Szükséges hogy koronként egy általános szemle tartassék, az egymással szembenálló küzdő erők felett, hogy meglehessen mérni a közszellem állapotát és egész bizonyossággal meglehessen ítélni a különböző pártok és vélemények aránylagos erejét. Ezt a részenkénti megújítással nem lehet

elérni, még akkor se, ha a ház nagy részét, például harmad vagy ötödrészét újítták meg egyszerre, mint némely francia alkotmányban megtörtént.

Az okok, melyeknél fogva a végrehajtó hatalomnak a parlament feloszlatás joga megadatik, egy következő fejezetben, mely az alkotmányról és a végrehajtó hatalomnak a képviseleti kormányban való teendőiről szóland, fognak megvizsgáltatni.

XII. Fejezet.

Kell-e kötelező ígéretet venni a parlamenti tagoktól?

Meg legyen-e kötve a képviselő küldői utasítása által? Az ők, vagy a maga érzelmeinek legyen-e közlönye? Követjük legyen-e a congressusban, vagy megbízott ügyvivőjök, ki fel van hatalmazva nemcsak cselekedni érettek, hanem meg is Ítélni azt, hogy mit kell cselekedni? A törvényhozó kötelessége feletti ezen két elméletnek egy képviseleti kormányban meg van a maga pártja, és mindenik elismert tana valamennyi képviseleti kormánynak. A németalföldi egyesült tartományokban az országgyűlési rendek valódi követek voltak és ez elv oly messze vitetett, hogy a midőn egy fontos és utasításaikban előre nem látott eset merült fel, jelentést kellett tenni küldőiknek, épen úgy, mint egy követnek a kormányhoz, a melytől megbízott. Angliában és más képviseleti alkotmánynyal bíró országban, törvény és szokás megengedik egy parlamenti tagnak, hogy belátása szerint szavazzon, úgy a mint igazságosnak tartja, bár mennyire eltérő is legyen nézete küldői nézetétől; azonban gyakran megtörténik, hogy ezek, hogy népszerűkké tegyék magukat vagy újbéli megválasztásukat biztosítsák, félre teszik lélekismereteket és oly kérdésekben, melyekben küldőik megállapodott véleménynyel bírnak: inkább azoknak véleménye, mint a magoké szerint szavaznak. A törvényt és néphagyományokat nem tekintve, a képviselő kötelessége feletti e két nézet közül melyik a helyesebb?

Az eddig tárgyalt kérdésekkel ellenkezőleg ez nem az alkotmányos törvényhozás kérdése, hanem az alkotmányos erkölcsané, a képviseleti kormány Ethikája. Ez nem annyira az alaptörvényeket, mint a szellemet érinti, melyben a választóknak teljesíteni kell hivatásukat és a fogalmakat, melyekkel a választónak erkölcsi kötelességéről bírnia kell, mert legyen a képviseleti rendszer bármilyen, a választók, hajónak látják követi rendszerré (delegation) változtathatják.

Mindaddig, míg szabad akaratjuktól függném szavazni vagy szavazni, ha tetszik, nem lehet őket megakadályozni, hogy szavazatjokat ne tegyék függővé valamely tetszésök szerinti feltételtől. Ha vonakodnak valakit megválasztani, ki nem akarja magát az ő véleményük elfogadására kötelezni, és ha még azt követelik, hogy minden fontos és előre nem látott kérdésben kérdezze meg őket, ez által képviselőjüket pusztá viszhangjokká sülyeszti alá és becsületi kérdéssé teszi, hogy a midőn elmegy a kedve ilynemű szerepléstől, tegye le hivatalát. – És minthogy hatalmukban áll így cselekedni, az alkotmány elmélete kénytelen feltenni, hogy ők így óhajtanak cselekedni; mert magának a képviseleti kormánynak alapelve ezen előfeltételen nyugszik, hogy a hatalom birtokosai azzal a maguk javukra visszaélnek, nem azért, mintha ez mindig így volna, hanem mert ez a természetes menete a dolgoknak, melyek ellen védeni feladata a szabad intézményeknek. Ezért bármily helytelen és balga volna is a választóktól kép viselőjüket követté alakítani át, minthogy a választási jognak e túllépése természetes és nem valószínűtlen, ellene épen azon elővigyázati rendszabályokat kell megragadni, mintha egészen bizonyos volna. Mi remélhetjük, hogy a választók nem ily formán használják fel választási jogukat, de egy képviseleti kormánynak úgy kell szervezve lennie, hogy ők, ha így cselekednének, ne legyenek képesek kivinni azt, melylyel egy testületnek sem szabad bírnia: osztály törvényhozással saját előnyükre.

Midőn azt mondjuk, hogy a kérdés csupán a politikai erkölcsiség kérdése, azzal nem kicsinyítjük fontosságát. Az alkotmányos erkölcsiség kérdései épen oly gyakorlati

jelentőséggel bírnak, mint azok, melyek magára az alkotmányra vonatkoznak.

Némely kormánynak létele, és az mi más kormányokat tűrhetővé tesz, az alkotmányos erkölcsiség tanainak gyakorlati megtartásán alapszik, és a hagyományos felfogásokon, melyek állandóan fennmaradnak a létező hatóságokban és amelyek módosítják gyakorlatát a hatalomnak, melyet e nélkül másként használnának fel.

A tiszta monarchiában, a tiszta aristocratiában és a tiszta democratiában, szóval a kormányformákban, melyekben nincs ellensúlyozó: az ily elvek az egyetlen akadályok a kormány előtt, hogy természetes irányát nem követi. A kormányformákban, melyekben az ellensúly tökéletlen, hol megkísértették az erősebb hatalom törekvései elébe alkotmányos korlátokat vonni, de a hol a hatalom elég erős, hogy ezen büntetlenül túltegye magát, csakis az alkotmányos erkölcsiség tanai támaszthatnak benne tiszteletet az alkotmány korlátai és végcéljai iránt. Azon kormányformákban, melyekben a hatalom czélszerűen van egyensúlyozva, hol a legfőbb hatalom meg van osztva és minden osztályos védve van a másik bitorlása ellen, az által, hogy épen oly fegyverrel védheti magát, mint a milyennel megtámadják, a kormány csak úgy működhetik, ha minden oldalról tartózkodnak ez utolsó fegyver használatától mindaddig, míg a hatalom valamelyik birtokosa vissza nem él vele; és ezen esetben igazán mondhatjuk, hogy egyedül az alkotmányos erkölcsiség tanai által sugallott tisztelet tartja fenn az alkotmányt. A követi utasítás kérdése nem azok közé tartozik, melyek a képviseleti kormány lételet gyökerében érdekelnek, hanem lényeges befolyással vannak jótékony működésére. A törvények nem parancsolhatják meg a választóknak az elveket, melyekhez alkalmazzák választásaikat, de abban nagy gyakorlati különbség van, hogy miféle elvek általi vezettetéseket tartják helyesnek. És a nagy kérdés egész összege abban összpontosul, hogy a választók feltételül tűzzék-e képviselőjük elébe, hogy elfogadjon tőlök bizonyos elébeírt véleményeket. –

Ez értekezlet olvasói egy perczig sem kételkedhetnek, miként vélekedem e kérdéstről, mely az eddig tárgyalt általános elvekkel összekötetésben áll. Eleitől fogva állítottuk és sohasem tévesztettük szemünk előtt, a kormány két nagy föltételének egyenlő fontosságát: először hogy felelősnek kell lennie azok irányában, kiknek politikai előnyére működni kötelessége; másodsor, hogy e működést oly magasabb szellemek által kell gyakorolnia, kiket hosszas gondolkodás és gyakorlati fegyelem készítettek elő e külön feladatra.

Ha e második czél érdemes a fáradságra, megérdemli, hogy díját is megfizessék. Magasabb szellemi erő és mély tanulmány semmit sem használnak, ha az embereket néha más eredményekre nem viszik, mint azokra, melyekre közönséges tehetségek is tanulmány nélkül eljutnak, és ha a feladat az, hogy oly képviselőket találjanak, kik szellemi tekintetben feljebb állanak a közönséges választóknál, készen kell lenni rá, hogy a képviselő nem lesz mindig küldőivel egy véleményen és midőn ez történik, csaknem mindig az ő véleménye helyes a kettő közül. Ebből az következik, hogy a választók nem tesznek bölcsen, ha szavazatuk díjába képviselőiktől véleményökhöz tökéletes alkalmazkodást követelnek.

Az elv ennyire tisztán áll; de alkalmazását illetőleg valódi akadályok merülnek fel, – melyeket mi egész jelentőségükben felmutatunk. Az lényeges, hogy a választók egy maguknál míveltebb képviselőt válasszanak, de épen oly szükséges, hogy az okosabb ember felelős legyen irányukban; más szókkal: ők bíraskodnak a felett, hogyan tölti be helyét; és hogyan ítélnenek, ha nem saját véleményük mértéke szerint? És mindenekelőtt, hogyan választhatnák meg, ha nem épen ezen mértéket tartanák szem előtt! Az nem történik meg, hogy csak külszín vagy tündöklő szellemi tulajdonokért választanak. A próbakő, mely-szerint egy közönséges ember előre megítélheti egy jelölt tehetségét, igen tökéletlen; ő kizárólag csak a kifejezés mesterségére ügyel s igen kevéssé vagy általában nem az értékére annak a mi kifejeztetik. Ez utóbbit az elsőből felismerni nem lehet: és ha a választóknak félre kell tenni saját véleményeiket, miféle ismertető jel marad még megítélni a jó kormányzási képességet? És még akkor is, ha teljesen biztosak, hogy a legképesebb embert megtalálták, meg nem

engedhetik nekik, hogy minden tekintet nélkül az ő véleményökre helyettük határozzon. – A legképeesebb jelölt lehet, hogy tory, midőn a választók szabadelvűek, vagy ő szabadelvű és a választók toryk. A politikai napikérdés vallásos kérdés lehet, és lehetséges, hogy a jelölt az uralkodó vallás pártosa vagy rationalista, míg ők a szabadegyház vagy a Vakhit pártolói és megfordítva. Ily esetben a képviselőt tehetsége képesíti tovább menni és erélyesen működni abban az irányban, melyet küldői meggyőződéseik szerint rossznak tarthatnak; és az ő őszinte meggyőződésük által oda juthatnak, hogy sokkal fontosabbnak tarthatják oly ember által képviseltetni, ki e kérdések felett osztja az ő kötelességről fogalmukat, mint egy kivételes tehetséggel megadómozott embertől. Tekintetbe vehetik nem csak azt, hogyan lesznek kitűnően képviselve, hanem azt is, hogyan lesznek az ő erkölcsi állapotaik és az ő szempontjaik általában képviselve.

Az egyes nagy tömegek gondolkozásmódja befolyásának szükségkép nyomott kell hagynia a képviselőben, s feltéve, hogy az alkotmányokban kellőleg gondoskodva van, hogy más és ellentétes vélemények szintén képviselve legyenek, a választók legfontosabbnak tarthatják, hogy az ő saját felfogásuknak is biztosítsák a legjobb képviselőt. Némely esetben még épen szükséges is lehet, hogy a képviselő keze meglegyen kötve, hogy őt a maguk érdekének, vagy jobban mondva az ő felfogásuk szerint a közérdeknek híven megőrizzék. Ez nem volna szükséges oly politikai rendszer mellett, mely a választókat biztosítaná, hogy korlátlanul választhatnak becsületes és előítéletektől ment jelöltek közül. De a jelen rendszerrel, midőn a választók a választási költségek és társadalmi viszonyok miatt csaknem mindig kénytelenek képviselőjüket oly egyének közül választani, kiknek társadalmi helyzete sokban különbözik az övéktől, kiknek külön osztály érdekei vannak, ki állítná ekkor, hogy Ők mégis teljesen rábízák magukat képviselőjükre? Kárhoztathatunk-e egy szegényebb osztályú választót, de csak két vagy három gazdag ember közül választhat, ha attól, a kit választ megkívánja, hogy kötelezze magát azon rendszabályokra szavazni, melyeket bizonyítékokul tekint, hogy a képviselő a gazdagok osztálya érdekétől szabaddá tette magát? Ezenfelül mindig megtörténik a választókerület néhány tagjával, hogy kénytelenek lesznek saját pártjuk többsége által választott képviselőt elfogadni. De ámbár az ő jelöltjüknek nincs semmi kilátása, az ő szavazatuk hasznos lehet annak sikerére, a ki képviselőjüknek van kiszemelve, és az egyetlen mód, hogy befolyást gyakoroljanak ennek magaviseletére, ha támogatásukat attól függesztik fel, hogy őt bizonyos feltételekre kötelezzék.

Ezen tekintetek s az ezzel ellenkezők annyira össze vannak fonódva, – egyfelől annyira fontos, hogy a választók magoknál okosabb képviselőt válasszanak maguknak és beleegyezzenek, hogy e magosabb értelmiség szerint kormányoztassanak, másfelől lehetetlen, hogy az ő nézeteikkel összhangzás nagy befolyással ne legyen az ő ítéletökre – hogy képtelenség kötelességi törvényeket szabni a választó elébe. És az eredmény nem is a felállított szabályoktól, a politikai erkölcsiség valamely tanától fog függeni, hanem a választókerület azon szellemétől, melynél fogva hajlandó hódolni az értelmi felsőségnek. Az egyének és népek, kiknek finom tapintatuk van a kiváló tehetségek felismerésére, valószínűleg fel is fogják ezt ismerni, nemcsak arról hogy összhangzik az ő gondolkozásukkal, hanem felismerendik akkor is, ha nagyon feltűnő is köztük a véleménykülönbség; és a midőn felismerték, sokkal inkább kívánni fogják valamely, elfogadható feltétel mellett maguknak megnyerni, mintsem kísértetbe jönnének saját nézetöket törvénykép erőszakolni oly emberre, kit épen mélyebb belátásáért tisztelnek.

Másfelől vannak oly jellemek, kik senkit sem vesznek tekintetbe, kik senki véleményét se tartják jobbnak a magukénál vagy csak felényire oly jónak, mint száz vagy ezer más hasonlóan véleményét. Hol a választóknál ily szellem létezik, ott nem választanak meg olyat, a ki nem osztja vagy legalább nem vallja az ő érzelmeiket; és nem tartják meg tovább képviselőjüket csak addig, míg ez érzelmeik viszsztatükröződnek az ő magaviseletén. Mindazok, kik politikai kitüntetésre vágynak, megkísértik, mint Plató mondja Gorgiasban,

Denios mintája szerint alakítani magokat s lehetőleg hasonlítani hozzá. Nem lehet tagadni, hogy a democratia nagyon hajlandó a választók érzelmeit ebbe a formába önteni. Ez szétrombolja a társadalmi állás iránti tiszteletet, mit egyébiránt inkább jó, mint rossz befolyásnak kell tartanunk, habár működése által a tisztelet legfőbb iskoláját, mely egy társadalomban létezik, bezárja. De minthogy a democratia az ő lényegében sokkal több becszet tulajdonit az emberek általános egyenlőségének, mint a külön címeknek, melyek egy embert a másik fölébe emelnek ezen személyes felsőség iránti tisztelet is valószínűleg sokkal alantabb fokra száll le, mint kellene, Im ezért tartom én egyéb okokat mellőzve oly nagyon fontosnak, hogy egy ország intézményei jog szerint biztosítsák a mívelt emberek befolyását a kevésbé míveltek felett; és én mindig a mellett harcolnék, hogy a nevelés által kitűnőbbeknek, eltekintve a politikai közvetlen következményektől, ha nem egyébert csak azért is, hogy a közönség alaphangulatát – ezáltal megadjuk – több szavazatot adjanak.

Ha a választókerületben meg van a kellő tapintat, észre venni a roppant különbséget, mely különböző személyek értéke között van, akkor e választó kerület könnyen megtalálja a próbakövet, mellyel ráismer a személyre, kinek értéke az ő céljaira a legnagyobb. A valódi politikai érdemek, természetesen a fővonások: hogy egy kitűnő állást foglalt el és ott jelentékeny dolgokat hajtott végre, melyeknek eredményei tanúsítják bölcsességét, kezdeményezője oly rendszabályoknak, melyek hatásaik után Ítéelve bölcsen voltak választva; jóslatok, melyeket az események gyakran igazoltak, ritkán vagy sohasem hazudtoltak meg; tanácsadás, melyeket az ország jónak talált, vagy megbánta, hogy nem követett: ez mind megannyi fővonás, vagy ha tetszik újmutatás volna. Kétségen kívül sok határozatlan, sok bizonytalan van a bölcsesség e jeleiben, de mi olyanokat keresünk, melyeket közönséges megkülönböztető tehetséggel bíró férfiak is felismerhetnek. Ezek jól fogják tenni, ha egyetlen egy jelben nem nyugosznak meg, ha azt a többi is nem támogatja és egy gyakorlati törekvés sikerének vagy érdemének megbírálásában nagy súlyt fektetnek elfogulatlan és tárgyismerő egyének véleményére. Az ismertető jelek, a melyekről itt szóltam, csak megpróbált emberekre találhatnak, és ehhez az osztályhoz kell számítani azokat, kik a próbát nem is állották ki gyakorlati módon, de kiállották elméletileg; azokat, kik beszédek vagy irataik által úgy vitatták a közügyeket, hogy vitáikból kitűnt a komoly tanulmány. Az ily emberek az ő minőségökben, mint politikai gondolkozók ép oly joggal igényelhetik a közbizodalmat, mint azok, kik egy gyakorlati államférfi hivatásában tüntették ki magokat. Ha a szükség azt parancsolja, hogy ki nem próbált emberek választassanak, akkor a lehető legjobb próbakő a kitűnőség híre, mellyel bírnak az emberek ismerőseik körében; továbbá a bizalom és támogatás, melyben már köztiszteletben álló személyek részesítik. Ily bizonyítványokkal az oly választókerületeknek, melyek kellő becszet tulajdonítanak az értelmi tehetségnek, rendesen sikerül a középszerűségeen felülálló férfiakat találni és gyakran olyanokat, kiknek ítéletére egész megnyugvással rábízhatják a közügyeket és a kiktől megsértés nélkül nem lehetne kívánni, hogy a náluk sokkal tudatlanabbak kívánságára mondjanak le ez ítéletről. Ha ily egyéneket lélekismeretes keresés után sem találunk a választók, akkor ezek fel vannak jogosítva más elővigyázató rendszabályokhoz nyúlni; mert nem lehet az ő vélemények alárendelését várni tőlük, csak ha biztosítva vannak egy oly férfi szolgálatáról, ki ismeretre felül múlja őket. Ők mindenesetre jól teszik, ha meggondolják, hogy a képviselő, ha egyszer meg van választva és komolyan hozzálát kötelességéhez, több alkalmat talál egy előbb hibás nézet kijavítására, mint a legtöbb az ő küldői közül: egy tekintet, melynek arra kellene bírnia őket, hogy ne vegyenek Ígéretet képviselőnőktől hogy nem változtatja meg véleményét, vagy hogy oda hagyja helyét ha megváltoztatná. Azonban, midőn először választanak meg egy ismeretlen és jelentékeny tekintélyek által nem egész határozottsággal ajánlott személyt, számítani lehet reá, hogy a választó feltételül tűzi ki, a saját nézetével való összhangzást, Elég az, ha ő egy későbbi, becsületesen bevallott és okadatolt véleményváltozást nem tekint elegendő oknak arra, hogy visszavonja bizalmát.

A legkipróbáltabb tehetséget és elismert jellemi emelkedettséget téve is fel egy képviselőben, a választók saját véleménye mégis tekintetbe veendő. Az értelmi felsőség iránti hódolat nem terjedhet az önmegsemmisítésig, a személyes vélemény feláldozásáig. De a midőn a véleménykülönbség nem vonatkozik a politika alapjára, bármily határozottak legyenek is a választók nézetei, gondolják meg, hogy a midőn egy kitűnő ember ellenkező nézeten van, legalább is valószínű, hogy annak van igaza, és hogyha másként volna is, érdemes volna a nem lényeges dolgokban lemondani vélekedéseikről azért a megbecsülhetetlen előnyért, hogy azokban az ügyekben, melyekben a választó nem képes magának tiszta ítéletet szerezni, egy kitűnő tehetség működjék helyettük. Ily esetekben a választó gyakran megkísérli, mindkét kívánalmat kielégíteni azáltal, hogy a kitűnő embert rá akarja bírni, hogy saját véleményét áldozza fel a kérdéses pontban; de a kitűnő ember részéről e kiegyenlítés elfogadása nem egyéb volna, mint hivatásának elárulása, lemondás a szellemi felsőséggel járó kötelezettségeiről, melyek közül egyik a legszentebb, nem hagyni el az ügyet, mely ellen a népzaj feltámadt és véleményei közül azokat, melyek leginkább igénylik nem fosztani meg támogatásától.

Egy lélekismeretes és elismert tehetségű embernek követelnie kellene a teljes cselekvési szabadságot és belé nem egyezni, hogy más föltételeknek szolgálatokat tegyen. De a választóknak joguk van tudni, hogy mit akar tenni és mily nézetek után szándékozik intézni magaviseletét mindenben, mi nyilvános kötelességét illeti. Ha a nézeteket némelyikét el nem fogadhatónak tartja, tőle függ megnyugtatni őket, hogy mindamelllett megérdemli képviselővé lenni; és ha ezek értelmesek, akkor az ő általános becse tekintetéből még véleményeiktől nagy eltérést is megbocsátnak neki. Vannak azonban eltérések, melyeket nem szabad könnyedén venni. Minden ember, ki hazája kormánya iránt annyi érdekléssel viseltetik, mint a mennyivel kell viseltetni minden szabad embernek a nemzeti ügyekben: bizonyos meggyőződéssel bír, melyek mintegy vérré váltak benne, melyek által annyira át van hatva, hogy abban kialakult el nem fogadhat, sem pedig más, bármily magosán álló egyén véleményének felsőségét el nem ismerheti. Az ily meggyőződések, ha léteznek egy népnél vagy egy nép jelentékeny részénél, befolyásra jogosítvák márcsak azért is, mert léteznek. Egy népet nem lehet jól kormányozni a jogról elemi fogalmaival ellenkező módon, habár a fogalmak bizonyos tekintetben tévesztettek is. A kormányzók és a kormányzottak közt lehető viszony helyes megbecslése nem követeli azt, hogy a választók beleegyezzenek egy olyan egyén általi képviseltetésökbe, ki az ő alapmeggyőződésekkel ellenkezőleg szándékozik őket kormányozni. Ha a választók felhasználják az ő képviselőjük képességét mindaddig, mígnem valószínű, hogy vita alá kerülnek azok a kérdések is, melyekben nem ért egyet velők, de teljes joguk van azonnal visszahívni őt, mihelyt ily nemű kérdés merül fel és annak a mit ők helyesnek tartanak nincs oly biztos többsége, hogy e képviselő eltérő szavazata ne volna jelentékeny.

Így (neveket idézek, de csupán a világosság kedvéért nem pedig személyes célból) el lehet nézni Cobden és Bright úr véleményét az idegen támadás elleni megtorlás felől a krími háború alatt, midőn a nemzeti érzelm túlnyomólag az ellenkező oldalon állt; azonban ugyanezen vélemények egészen méltán bukásukat idézhették volna elő a chinai viszály idején, mert akkor egy ideig kétes volt, hogy nem az ő nézpjük vergődik túlnyomóságra?

A fennebbiek általános eredményeül a következőket vonhatjuk le: nem kell valódi kötelezettségeket követelni, kivéve azon esetet, ha kedvezőtlen társadalmi állapotok és hibás alkotmányos intézmények által a választók a választásban annyira korlátozva, hogy kénytelenek oly egyént választani, kiről feltehetik, hogy az ő érdekekkel ellenkező pártbefolyások alatt áll; a választóknak joguk van ismerni a jelölt politikai nézeteit és érzelmeit, és gyakran nemcsak joguk, hanem kötelességük is visszautasítani egy jelöltet, ki nem ért egyet velők az ő politikai hitvallásuk főbb czikkelyeiben; a választók, ha nagy véleménynyel vannak a jelölt szellemi felsőségéről, engedjék meg neki az övéktől eltérő nézet

szerint cselekedni minden dologban, mi nem tartozik főbb hitcikkelyeik közé; a választók ne szűnjenek meg oly képviselőt keresni, kinek teljes szabadságot engedhetnek, hogy saját nézetei sugallatát kövesse; a választók polgártársaik iránti kötelességöknek tekintsék mindent megtenni, hogy egy ily férfit juttassanak a képviselőházba, és győződjenek meg róla, hogy sokkal fontosabb rajok nézve egy ily férfi által képviseltetni, mint egy más által, ki több pontban osztja az ő véleményeiket, mert az első esetben bizonyosak benne, hogy hasznát veszik egy tehetség előnyeinek, míg a kérdésnek az a része, hogy a kétes pontokban kinek van igaza, a választóknak-e vagy a képviselőnek – nagyon kétséges.

En e kérdést azon föltevés után vitattam meg, hogy a választási rendszer mindenben, mi az alkotmányi intézménytől függ, összhangzik az előbbi fejezetekben felállított alapelvekkel. De még ezen feltevés mellett is az utasításos követek általi képviselet elmélete, eredményben ártalmasnak és hibásnak tűnik fel előttem, ámbár ezen esetben hátrányai bizonyos határok között maradnak. De ha a biztosítékok, melyekkel én körülvenni igyekeztem a képviselet elvét, az alkotmány által nem ismertetnek el, lia nem tettek semmi intézkedést a kisebbség képviseltetésére és a választók míveltségi viszonyához képest nem ismernek el különbséget a szavazatok számszerinti értékében ... ezen esetekben alig lehet szavakkal eléggé kifejezni, hogy mily fontos elv a képviselőnek teljes szabadságot adni, mert ez volna az egyetlen egy mód, hogy az általános szavazat alatt a többség véleményén kívül más vélemények is hallattassanak a parlamentben. – Abban a hibásan úgy nevezett democratiában, mely a valóságban nem egyéb mint a munkás osztály uralma: az egyetlen mód az osztály törvényhozástól és a politikai tudatlanságtól menekülni az lehet, ha a neveletlen tömegek hajlandók lesznek művelt képviselőket választani és ezeknek nézeteiben megnyugodni. Józanul azt lehet várni, hogy ez a hajlan bizonyos mértékig megvan, és ekkor csak az volna a feladat, hogy lehetőleg kifejtessék. De a munkások osztálya egyszer kezébe kerítve a politikai teljhatalmat, akár ily, – akár más módon önkéntesen beleegyeznék saját akaratja és nézetei túlbecslésének korlátozásába, bölcsőbbnek mutatná magát mint akármely más osztály, mely eddig a hatalmat bírta, és hozzátehetjük, mint a hogy mutatná magát ezután is, a birtoklás megvesztegető befolyása alatt.

XIII. Fejezet.

A második kamaráról.

A képviseleti kormány elméletére vonatkozó kérdések közül egyik felett sem vitáztak annyit, főleg a continensen, mint a két kamara kérdése felett. Ez sokkal nagyobb mértékben vonta magára a gondolkozók figyelmét, mint sok más tízszerre fontosabb kérdés, és úgy tekintették ezt, mint próbakövet, mellyel meg lehet különböztetni a korlátolt democratia pártolóit. Mi engem illet, én csekély értéket tulajdonítok a korlátnak, melyet egy második kamara képezhet az egyéb által nem korlátozott democratia előtt, és hajlandó vagyok azt gondolni, hogy ha minden más alkotmányos kérdések helyesen vannak megoldva, aránylag csekély fontosságú, hogy a parlament egy vagy két kamarából áll-e.

Ha két kamara van, s azok egybetételre hasonlók, mindkettő ugyanazon befolyások alatt fog állni, és a minek többsége lesz az egyik házban, az bizonyos lehet, hogy a másik házban is kivívja. –

Igaz, hogy gyakran akadály lehet az előhaladásnak, hogy mindkét kamara beleegyezése szükséges valamely rendszabály keresztülviteléhez, mert feltéve, hogy mindkét ház képviseleti és számra nézve egyenlő, a képviselet negyedrészt valamivel felülmúló szám már megakadályozhatja egy törvényjavaslat keresztülvitelét, míg hacsak egy kamara van, a törvényjavaslatnak egyszerű többség általi elfogadása biztosítva van. De az itt felvett eset inkább elvontan lehetséges, mint valószínű a gyakorlati életben. Nem gyakran történik meg, hogy két ugyanazon módon összetett kamara közül az egyik csaknem egyértelmű, a másik két

csaknem egyenlő erejű részre oszolnék.

Ha a kamarák egyikében valamely rendszabályt a többség visszavet, ugyanezen rendszabály ellen a másik kamarában is rendesen jelentékeny kisebbség lesz. Az előhaladás, mely eként gátolható, csupán egyszerű többséget nyert volna csaknem minden esetben az egyesített testületben is; a legrosszabb mi ebből származhatnék, a rendszabály diadalának rövid ideig tartó hátravetése, vagy a választókra hivatkozás volna annak bebizonyítása végett, hogy a csekély parlamenti többség a nemzetben valódi többségnek felel meg.

A halasztás hátránya és a nemzetre hivatkozás előnye ez esetben úgy tekinthetők, mint a melyek egymást ellensúlyozzák.

En kevés súlyt tulajdonítok annak, a két kamara érdekében gyakran előhozott érvnek, hogy ez egy eszköz az elsietések meggátlására és hogy alkalmat nyújt a másodszori megfontolásra; mert valóban rosszul kell szerkesztve lennie a népképviselőnek, ha az ügyrend nem igényel többet kétszeri megfontolásnál. A tekintet, mely az én véleményem szerint lehangosabban szól a két kamarai rendszer mellett (és ennek én bizonyos fontosságot is tulajdonítok) az a rász hatás, melyet a hatalom birtokosainak, legyen az egy egyén vagy egy gyűlés, szellemére gyakorol az az öntudat, hogy magán kívül senkit sem kell kérdeznie, vagy tekintetbe vennie. Jelentékeny dolog, hogy semmiféle gyűlés, még ideiglenesen se érvényesíthesse az ő sic volo-ját mások beleegyezése nélkül. Egy egyedül álló gyűlés többsége, ha állandó jellemet öltött, ha mindig ugyanazon együtt működő személyekből áll és mindég biztos a győzelemről, könnyen lesz erőszakos és elbizakodott, ha nem látja szükségesnek, tekintetbe venni, hogy tettei helyeseltetnek-e egy más alkotmányos tekintélytől. Ugyanazon okból, mely a rómaiakat rábírta, hogy két consult válasszanak – kívánatos a két kamara, hogy se egyik, se másik ne legyen kitéve még egy rövid év lefolyása alatt se az osztatlan hatalom megvesztegető befolyásának. Az államügyek gyakorlati intézéséhez egyik legszükségesebb kellék, különösen a szabad intézmények kezelésében, a kiegyeztetés, a kiegyenlítésre való készség, a hajlam engedményeket tenni az ellenfélnek és a szükséges rendszabályokat úgy alakítani, hogy az ellenkező nézetű férfiakat lehetőleg kevésbé sértse.

Engedni egyik oldalon, követelni a másikon úgy a mint gyakorlatba van a két kamara között egy állandó iskola, egy oly iskola, mely már hasznos most is és a melynek hasznossága valószínűleg még jobban fog mutatkozni a sokkal demokratikusabb alkotmányú törvényhozásában.

De a két háznak nem kell szükségképen ugyanazon összetétellel bírnia, úgyis szervezhetők, hogy az egyik a másiknak korlátú szolgáljon. Tegyük fel, hogy az egyik demokratikus, a másik természetesen oly czéllal alakíttatnék, hogy korlátozza a democratiát. De e tekintetben befolyása teljesen a társadalmi támogatástól függ, melyre kívül a házon számíthat. Egy oly gyűlés mely az országban valami nagy erőre nem támaszkodhatik, lehetetlen azzal szemben a melyet ily erő támogat. Egy aristocraticus ház csak aristocraticus társadalmi körülmények között hatalmas. A lordok háza egykoron a legnagyobb hatalom volt a mi alkotmányunkban, az alsó ház pedig egy korlátozó testület: de ez akkor volt, midőn a bárók csaknem az egyetlen hatalmat képezték a házon kívül.

En nem hihetem, hogy a társadalom valóban democraticus állapotában, az urak háza mint a democratia mérséklője, valami értékkel bírna. Midőn egy párt gyenge . erősítésének nem az a módja, hogy csatarendbe állítsák sokkal hatalmasabb ellenfele elébe, hogy megmérkőzzenek egymással. Egy ily tactica bizonyossá tenné a gyengébbnek teljes megverettetését. Hogy sikerrel működjék, inkább a tömeg között, mint a tömeg ellenében foglaljon állást; a helyett hogy külön állana és felhívna mindenkit hogy mellette vagy ellene nyilatkozzék, jobb, ha magához vonja a vele összeolvadni kész elemeket; nem keli szembe szállnia az ellennel, mivel azt maga elleni egyesülésre ingerelné, hanem inkább működjék kovász gyanánt és a kisebb pártot befolyásával támogatva erősítse. Egy democraticus alkotmányban a valóban mérséklő hatalomnak a democraticus házban vagy ház által kell működnie.

Már állítottam, még pedig, mint a kormányzat alapelvét, hogy minden alkotmányban lenni kell egy ellenállási központnak az uralkodó hatalom ellenében; és egy democraticus alkotmányban tehát ellenállási központnak kell lenni a democratia ellen. Ha egy nép, melynek democraticus képviselése van, az ő történeti előzményeinél fogva hajlandóbb egy ily ellenállást egy második kamara vagy az urak háza alakjában eltűrni mint bármely más formában, ez nagyon fontos ok, hogy az ellenállás ily formában legyen. De nekem nem látszik ez a legjobb, sem a legcélravezetőbb formának.

Ha két ház van, az egyik, mely úgy tekintik mint a nép képviselése, a másik, mint egy osztály képviselője vagy mint általában nem képviselő: nem hihetem, hogy ott, hol a democratia az uralkodó hatalom, a második kamarának annyi hatalma legyen hogy bár tévedéseit megakadályozza az elsőnek. Fennállását megszokásból és az emlékek kedvéért el lehet tűrni, de mint ellensúlyozó tekintetbe se jöhet. Ha független akaratot tanúsít, azt követelik tőle, hogy abban a szellemben legyen a melyikben a másik ház, hogy legyen oly democraticus mint az, versenyezzen vele a népies rendszabályokban és elégedjék meg azzal, hogy a törvényhozás népszerűbb részének történetes tévedéseit vagy feledéseit kijavítja.

A többség túlnyomósága ellen valódi korlát le-hetsége tehát attól függ, hogy mi módon van felosztva a hatalom a kormánytestületek legnépies ágában, és véleményem szerint én kimutattam, hogy mily módon lehet ezek között legcélszerűbben helyreállítani az erők ellensúlyát. Kimutattam ezt még azon esetre is, midőn a számszerinti többségnek megengednék túlnyomó hatalmat gyakorolni az által, hogy megfelelő többséget bocsátának be a parlamentbe. – ha ugyanakkor megengedik a kisebbségnek, hogy éljen a szoros democraticus elvek alapján őt megillető jogával, és számához aránylag legyen képviselve; ez elővigyázat biztosítaná a kamarabani állandó jelenlétét az ország legkiválóbb értelmisége oly nagy számának, mely a nélkül hogy külön csapatba egyesülne, vagy gyűlöletes előjogokkal volna felruházva, számszerinti erejét jóval felülmúló személyes befolyást gyakorolna, é a legtökéletesebb erkölcsi ellensúlyozót képezne. Egy második kamara nem szükséges tehát egy ily cél elérésére s ez nem is eszközölné ezt, hanem inkább kockáztatná. Azonban, ha a fennebb megjelölt okokból egy második kamara szükségesnek tartatnék, oly elemekből kellene egyesíttetnie, melyek nem vonhatók gyanú alá, hogy a többség osztály érdekével ellenségesek, de azért hajlandók szembe szállani a többség osztály érdekeivel és tekintélyes szót emelni a másik kamara tévedései és gyengeségei ellen.

E föltételek világos hogy fel nem található egy oly szerkezetű testületben, milyen a lordok háza. Mihelyt Conventionalis rang és személyes gazdagság nem hunyáskodtatják meg a democratiát, az urak házában nincs többé értelme.

Minden elvek közül, melyek szerint egy bölcsen conservativ testületet szervezni lehet, melynek feladata mérsékelni és szabályozni a democratia túlsúlyát, előttem az látszik a legjobbnak, mely a római tanácsnak, a legokosabb és legelőrelátóbb testületnek mely valaha közügyet vezetett, alapú szolgál. Egy democrati-cus gyűlés hiányai ugyanazok a melyek a közönségnek, melyet a gyűlés képvisel: t. i. a kellő tapasztalat és ismerethiány. Legjobb gyógyszere ennek oly testületet csatolni melléje, melynek épen jellemvonásai a tapasztalás és ismeret. Ha az egyik ház a népérzelmet képviseli, a másiknak a személyes érdemet kell képviselnie, mely közszolgálatban állotta ki a próbát, tüntette ki magát és gyakorlati tapasztalatok által erősödött meg. Ha egyik a nép kamarája, a másiknak az államférfiak kamarájának kell lenni, egy tanácsnak, mely minden közügyekkel foglalkozott embert, ki jelentékeny politikai hivatalban volt, egyesítsen magában. Egy ily kamara sokkal több lehetne, mint egy egyszerűen mérséklő testület. Ez nemcsak korlát, hanem egy előretaszító erő is volna. – Itt a hatalom a népet visszatartani a legilletékesebb kezekbe volna letéve, kik szintén a legkézszebbek is volnának segíteni, hogy a helyes irányban annál szabadabban haladjon. A tanács, mely azzal volna megbízva, hogy a nép tévedéseit kijavítsa nem oly osztályt képviselne, melyet a népérdekek iránt ellenségesnek tartanak, hanem azt mely a

népnek az előhaladás pályáján természetes vezére. A második kamara összetételének semmi más módja nem volna képes mérséklő hivatásának oly nagy súlyt és sikert szerezni. Egy testületet, mely az előhaladás előmozdításában mindig elől van, lehetetlen volna bármennyi rosszat akadályozzon is meg – lekiabálni, mintegy pusztá akadályt. –

Ha Angliában egy ily senatus helyet találna (alig szükséges mondanom, hogy ez nem egyéb kényállítmánynál) a következő elemekből állhatna: benne lennének mindazok, kik tagjai vagy tagjai voltak a törvényhozó bizottmányoknak, melyeket egyik fennebbi fejezetben leírtam, és a melyet én, mint lényeges alkatrészét tekintem egy jól szervezett népies kormányznak; mindazok, kik akármely törvényszék főbírái vagy elnökei voltak; mindazok, kik öt évig közönséges bírói hivatalt viseltek; mindazok, kik két évig valamely minisztérium élén állottak, de ez utóbbiak bemehetnének az alsóházba is, és ha ide megválasztatnának, peerségök vagy senatori jogaik felfüggesztetnének, (az idő meghatározása azért szükséges kellék, hogy megakadályoztassák bizonyos embereknek ministerré kineveztetése csupán azért, hogy helyet adhassanak neki a senatusban; és két évről azért beszéltem, hogy ugyanazon időköz, mely nyugdíjra feljogosít, jogosítson fel a senatorságra is); mindazok, a kik a sereg főparancsnokai voltak, mindazok, a kik egy száraz és tengeri had vezényletében kiérdemelték a parlament köszönetét; mindazok, kik tíz év lefolyása alatt első rangú diplomatiái alkalmazásban voltak; – az indiai és britt-amerikai kormányzók, és mindazok, kik legalább tíz évig valamely gyarmat kormányzói voltak. –

Az állandó polgári szolgálat szintén képviselve volna; senatorokká neveznék mindazokat, kik tíz év lefolyása alatt folytonosan mint kincstári altitkárok szolgálták az államot, úgy az állandó altitkárokat és a többi hasonlóan magas és felelősséggel járó hivatalok képviselőit. Senatori rangra csak politikai, katonai vagy hajóhad szolgálatok jogosíthatnak fel. A tudományos és irodalmi kitüntetés határozatlan és vita tárgya lehet; felteszi azt, hogy egy kiválasztó hatóság létezzék, míg az előbbi qualificatiók önmagukért szólnak; ha az irományok, melyek által az író hírt szerzett magának, nem érintik a politikát, nem bizonyítják, hogy ez az ember bír a kívánt tulajdonokkal, ha pedig politikai tartalmúak, a különböző miniszterek akkor képesítve lennének elárasztani a házat párteszközőkkel.

Angolország történelmi előzményei után csaknem bizonyos, hogy kivéve a fennálló alkotmány valószínűtlen erőszakos lerombolását, egy második kamarát csupán csak az urak házában alapján lehetne emelni. Komolyan még gondolni sem lehet e gyűlés eltörlésére, hogy az aztán oly senatus által helyettesíthetessék, melyet én leírtam, vagy valamely más által. De annak nem volna épen oly legyőzhetetlen akadálya, hogy a mostani gyűléshez hozzá csatoltassanak azok az osztályok és minőségek, melyekről most beszéltem, mint élethosszig tartó peerek.

Egy további és előfeltételek mellett szükséges lépés lehetne, hogy az örökös peerek, a személyes megjelenés helyett képviselők által lennének a házban képviselve: egy szokás, mely a scotiai és írlandi peerekért már gyakorlatban van, és a mely e rend szaporodása által maholnap kikerülhetlenné válik. Hare úr tervének alkalmazása könnyen megakadályozná a képviselő peereket, hogy kizárólag azt a pártot képviseljék, melynek többsége van a peerségben. Ha például minden tíz peernek egy képviselő engedtetnék meg, úgy minden tíz peernek meg volna engedve, képviselőt választani és a választáshoz tetszésök szerint szabadon csoportosodni. A választás maga ekként történhetnék: minden peer, ki ily képviselő akar lenni, nyilatkoztassa ki szándékát és írja fel nevét egy lajstromra. Kijelölnének egy napot és helyet, hol a szavazni kívánó peerek vagy személyesen, vagy a parlamenti szokás szerint megbízottjaik által megjelenének. A szavazatok összeszámláltatnának; minden peer csak egyre szavazna. Minden jelölt, kinek tíz szavazata volna, megválasztottnak tekintetnék.

Ha egy jelöltnek tíznél több szavazata volna, tizen kívül a többi visszavonhatná szavazatát, hogy másra szavazzon; vagy pedig sorshúzás által lehetne eldönteni, hogy melyik tíz szavazat legyen a jelölt részére betudva. E tíz szavazat egy választó csapatot képezne, míg a többi

szabad volna szavazatát másnak adni. Ezen eljárás ismételtetnék, a mennyire lehetséges addig, míg minden jelenlevő peernek vagy személyesen, vagy szavazás átruházása által meg volna az ő képviselője. Azon esetben, ha tíznél kevesebb marad a ki nincs képviselve, meg lehet nekik engedni, hogy ha legalább öten vannak, egy képviselőt válasszanak. Ha kevesebben, vannak ötnél, szavazatuk elvész vagy meg lehet nekik engedni, hogy valamely már megválasztott részére írják be. E jelentéktelen kivételen kívül minden peer-képviselő a peerségnek tíz tagját képviselné, kik nem csak mellette szavaztak, hanem valamennyi jelölt közül azt választották ki, a ki által leginkább óhajtották képviseltetni magukat. Azon peerek, kiket saját osztályuk nem választott képviselőül, még megválasztathatnak az alsóházba, egy méltányosság, melyet most megtagadnak az írlandi és scóti peerektől saját hazájukban, míg ezen peerségek többsége egyedül van feljogosítva, hogy a lordok házában képviselve legyen.

A senatus alakításának ezen módja, azonkívül, hogy magában a legjobb, kitűnő azért is, mert a történeti előzmény s a jelenlegi fényes eredmények e mellett szólnak.

Egyébiránt ez nem az egyetlen kivihető és javasolható mód. A második kamara alakításának egy másik módja, hogy az első által választassák, de azon feltétel alatt, hogy ez egyet se nevezne ki saját tagjai közül. Egy ily gyűlés, mely az amerikai senatushoz hasonlóan csupán egy fok-közzel a népválasztása által támadna, nem tekintetnék a democraticus intézvények-vel össze nem férőnek, és valószínűleg jelentékeny befolyásra vergődnék. Alakításának módja után nem valószínű, hogy a képviselőház féltékenységét felébresztené vagy azzal ellenséges összeütközésbe jönne. Másfelől csak nem bizonyos volna az ember (a kisebbség képviseletéért a lehető megtévén) hogy a második kamara magában foglalná nagy részét azon kitűnő tehetségeknek, kik vagy véletlenségből, vagy csillogó tulajdonok hiányában, vagy nem akarták keresni, vagy meg se kaphatták volna a népbeli választók szavazatát. A második kamara legjobb szerkezete az, a melyben a legtöbb országérdekektől és a többség előítéleteitől ment, de a democraticus érzéseket meg nem sértő elemek egyesítvék. Egyébiránt ismétlem, hogy egy második kamarában, legyen az akármilyen, abban a tekintetben nem lehet bízni, hogy az a többség törekvését mérsékelhetné. Egy képviseleti kormány jelleme a képviselőház szerkezete által van határozva. – Ezzel összehasonlítva, a kormány formájára vonatkozó minden egyéb kérdések jelentéktelenek.

XIV. Fejezet.

A végrehajtó hatalomról a képviseleti kormányban.

Nem volna ez értekezletben helyén azt vitatni, miféle osztályokra és ágakra osztatik fel legelőnyösebben a kormány végrehajtó része. Ezen tekintetben a különböző kormányok követelményei különbözők, és kevésbé valószínű, hogy nagy hibát kövessenek el a szolgálat beosztásában, ha az emberek készek az elején kezdeni a dolgot, és nem tekinteni magokat megkötötteknek az esetleg sora által, melyek egy oly régi kormányban, mint az angol, a közügyeknek jelenleg fennálló felosztását eredményezték.

Elegendő azt mondani, hogy a hivatalnokok osztályozásának meg kell felelni a tárgynak, és itt nem lehetnek több, egymástól független kerületek a természet szerint együvé tartozó egész felügyelete végett; mint volt az eset és van jelenleg is némileg hadseregünk igazgatásában. Midőn egyetlen egy tárgyról van szó (a milyen például, hogy hatalmas hadsereg legyen), a hatóságnak, melyre ennek gondja bízatik, szintén egynek kell lenni. Az egy célra irányzott eszközök összege álljon egy felügyelet és egy felelőség alatt. Ha ezek egymástól független hatóságok között meg vannak osztva, az eszközök célokká lesznek mindenik hatóságnál, és a valódi cél felé tartani senkinek sem lesz dolga, kivéve a kormány fejét, kinél valószínűleg hiányzik a gyakorlati tapasztalás. Az eszközök különböző osztályai nem egyesítetnek, nem illesztetnek egymáshoz egy vezéreszme intézkedése alatt; és mialatt minden szolgálati osztály a más osztályokra tekintet nélkül működik saját céljai mellett, saját

szükségei szerint, a munka főcélja mindig feláldoztatik a munkának.

Általános szabály szerint minden végrehajtó hivatalt, legyen az felsőbb vagy alárendelt, egyetlen ember kötelességévé kellene tenni. Ekkor mindenki tisztán látná, hogy ki tett valamit, és kinek hibájából lett valami elhanyagolva. Ha senki se tudja, hogy ki a felelős, a felelősség is semmi; de még akkor is, ha ez valódi, meg nem osztható a nélkül, hogy meg ne gyengüljön. Hogy magaslatán megmaradjon, ne legyen több egy személynél, kié legyen minden tisztelet azért, a mi jó történt, és a kire háruljon minden rosszalás mindenért, a mi rosszul volt végrehajtva. Egyébiránt két mód van a felelősség megosztására: az egyik csak gyengíti, a másik teljesen megsemmisíti. Gyengül ez időn ugyanazon cselekvényre egy hivatalnoknál többiek közreműködése vétetik igénybe. Közülök mindenik viseli a felelősség terhét; ha valami rosszul hajtatott végre, egyik se mondhatja, hogy ő nem tette, épen oly részes benne, mint a mily részes egy bűnrészes valamely vétekben, ha törvény szerint valamely vétek lövettetett el, az ő büntetések ne legyen kevésbbé szigorú, mintha csak egy volna a vétkes. De nem ez az eset a közvélemény büntetéseivel és jutalmazásaival; ízek mindég kisebbednek a megosztás által. A hol bűn egy törvényesen meghatározható vétek, vesztegetés vagy csalás, hanem csak tévedés vagy ügyetlenség, vagy a mit ilyennek lehet venni, minden részes a maga és az egész világ szeme előtt mentséget talál abban, hogy vele együtt mások is bele vannak bonyolódva. Alig van valami, még a pénzbeni hűtlenséget is beleértve, melyben az emberek ne tartanak magokat csaknem ártatlanoknak, ha azok, kiknek kötelessége lett volna őket akadályozni és inteni, ezt elhanyagolták, és még inkább akkor, ha egyetértettek velők.

Egyébiránt ezen esetben, ámbár gyenge a felelősség, de mégis van, minden részes az ő egyéni képességéhez képest beleegyezett és belekeveredett a dologba. Sokkal rosszabbul áll a dolog, midőn a cselekvény egy többségé, egy zárt ajtók megett tanácskozó testületé, midőn senki se tudja, vagy csak igen ritkán tudhatja meg, hogy ki szavazott mellette, és ki ellene. A felelősség ily esetben nem egyéb pusztá névnel: „Egy testület,” – mond Bentham igen találóan – „spanyol fal.” A mit a testület mívelt, azt nem tette senki; és senkit se lehet érte felelősségre vonni. Egy ily testület még jó hírnévben is csak összes jelleme után vészit, és az egyes tag nem érzi azt meg, csak ha épen hajlandó saját értékét a testületével azonosítani; egy gyakran igen erős érzés, midőn t. i. a testület állandó és az egyén együtt áll vagy bukik vele; de az újkori hivatalos pályák ingadozásai nem alkalmasak ily testületi szellem kifejtésére, és ha e szellem létezik, csak az alsóbb rangú állandó hivatalnokok sorában található. A testületek e szerint a végrehajtásra nem alkalmas eszközök, és egyedül csak akkor elfogadhatók, ha egyéb okokból még károsabb volna egyetlen miniszternek adni a teljhatalmat.

Másrésről tapasztalati szabály, hogy a sok tanácsos között feltalálható a bölcsesség, és hogy ember a maga ügyében sem, a közönségében pedig még kevésbé ítélhet mindig helyesen, ha mindig csak a maga, vagy csak egyetlen egy tanácsadó ismeretére támaszkodik. Ezen elv nincs szükségeskép ellenkezésben az előbbivel; mert igen könnyű a valódi hatalmat és a teljes felelősséget egyre ruházni és őt szükség esetére ellátni tanácsosokkal, kiknek mindenike csak kimondott véleményeért felelős.

Általánosságban a végrehajtó hatalom valamely szolgálati ágának főnöke tisztán politikai egyéniség. Ő jó politikus és érdekes ember lehet! és ha nem ez az eset, a kormány rász. De az ő általános képessége és ismerete, melylyel bírnia kell az ország általános érdekeiről, csak történetesen van társulva azon szolgálati ág ismeretével, melynek élére állítottatott. Ezért kell szakavatott útmatatókat állítani melléje. Hol a pusztá tapasztalás és tehetség elegendő, hol egy szakavatott tanácsadó kívánt tulajdonai mind megtalálhatók egyetlen jól választott egyénben, egy ily egyén az általános célra a segédek törzskarával, kik a részleteket ismerik, a szükségét kielégíti. De a legtöbb esetben nem elegendő, hogy a miniszter, egy illetékes embert kérdezzen meg valamely tárgyról, és ha maga nem ismeri a tárgyat egészen, ez ember tanácsa szerint cselekedjék. Szükséges, hogy meghallgasson nemcsak alkalomszerűleg, hanem rendszeren

többféle nézetet és gazdagítsa ítéletét egy tanácsadó testület vitája által. Ez például szorosan kötelező a katonai és tengerészeti ügyekben. A hadügyi és tengerészeti miniszter, és valószínűleg még a többi is, igen kívánatos hogy képes és gyakorlati tapasztalatokkal bíró férfiak tanácsától környeztessék. Hogy e célra, minden kormányváltás esetében a legalkalmasabbak legyenek megszerezve, hivatalaiknak állandóknak kell lenni, mi alatt én azt értem, hogy ők ne legyenek kénytelenek, mint admirális lordjai visszavonulni a miniszteriummal együtt: de az jó szabály, hogy azok, a kik ily kiválasztás által és nem a szokásos előléptetés által jutottak magas hivatalokra, ez állást csak bizonyos ideig viselhessék, hacsak újra meg nem választatnak, mint szokásos mostan a brit hadsereg törzskaraiban. Ily szabálynál a választás nem történvén az egész életre, megmenti azt az eddig szokásos mesterkedésektől; egyszersmind egy eszköz, megbántás nélkül mellőzni azokat, kik nem érdemlik meg a hivatalban tartást, és tehetséges fiatal erőket használni fel, kiknek nem volna helyök, ha mindig csak a halál és az önkényes lemondás általi hely-ürülésre kellene várni.

E tanácsok tisztán csak tanácsadási joggal bírnának s a végelhatározás kizárólag a minisztert illetné; de e tanácsosokat se maguknak, se másoknak nem kellene úgy tekinteni, mint semmiket vagy olyanoknak, kiket a miniszter kénye kedve szerint jelentéktelenné tehet.

Egy hatalmas s talán önfejű ember mellé tett tanácsosok oly feltételek mellett neveztesse ki, hogy lehetetlen legyen nekik véleményeket ki nem mondani, és lehetetlen a miniszternek meg nem hallgatni, és fontolóra nem venni, akár követi, akár nem. Az indiai kormányzó és a különféle praesidensek mellé rendelt tanácsok szerkezetében épen mintáját találjuk meg annak a viszonyoknak, melynek létezni kell egy főnök és egy ilyenmű tanács között.

Ezen tanácsok oly férfiaktól vannak összetéve, kik az indiai ügyekben jártasak, mely jártasság rendszeren hiányzik a főkormányzónál és a praesidenseknél, és a melyet nem volna helyes követelni tőlök. Szabály szerint elvárják minden tagtól, hogy kimondja véleményét; mely gyakran nem egyéb egyszerű pártolásnál. De ha a nézetek eltérők, minden tag kívánhatja, sőt változhatatlan szokás is, hogy véleménye indokai jegyzőkönyvbe vétessenek. A főkormányzó és a praesidensek is hasonlókat tesznek. Közönséges esetekben elfogadják a többség határozatát: ez által a tanácsnak lényeges része van a kormányzásban. – De ha a főkormányzó vagy a praesidens szükségesnek találja, mellőzheti még az egyhangúlag adott tanácsot is, indokait a jegyzőkönyvbe téve. Ennek eredménye, hogy a főnök személyesen és valóban felelős a kormány minden tetteért. A tanács minden tagját csak a tanácsadás felelőssége terheli. De az okmányokból, melyeket elő lehet terjeszteni és a parlament kívánatára elő is terjesztetnek, mindig meg lehet tudni, hogy melyik mit tanácsolt és mivel indokolta véleményét.

A tanácsosoknak ugyanakkor magas állásukért, valamint a kormány tetteiben részességeikért épen oly erős okuk van komolyan szentelni magukat a közügyeknek, megfontolt és alapos nézeteket szerezni és nyilvánítani a kormányzat minden ágában, mintha rajtuk feküdnék minden felelősség.

Az igazgatás ügyeinek ily forma kezelése egyik legszerencsésebb példája a czélszerűleg választott eszközöknek; és a politika történelme, mely eddigelé nem nagyon gazdag az okosság és élelátás műveiben, kevés ehhez hasonlókat mutathat fel. Egyike ez azon nyereseményeknek, melyekkel az indiai társaság kormányának tapasztalásai gazdagították a politika mesterségét, és a mely egyéb bölcs rendszabályokkal együtt, melyek Indiát Anglia számára megtartották, és a körülményeket s a meglévő anyagot tekintetbe véve bámulatosan jól kormányozták – valószínűleg arra a sorsra jut, hogy elveszzen minden egyébvel együtt, mi az indiai kormány hagyományaihoz tartozik, mióta az államférfiak

tudatlanságának és önhitt bölcseségének martalékul van dobva.

Már eddig is keletkezett egy vihar, hogy e tanács, mint egy felesleges és költséges

akadálya az állam gépezetének, eltöröltessék; míg másfelől régóta sürgetik, és a felsőbb körökben naponként mind nagyobb nagyobb tért nyer a nézet, hogy a szakjártasság ne szükségeltessék a polgári szolgálatra, arra a szolgálatra, melyben növekednek a tanácsot képző tagok, és a mely egyetlen kezessége az ő értéküknek.

Egy szabad alkotmányban egy jó kormánynak nagyon fontos alapelve, hogy a végrehajtó hivatalnokokat ne a nép válassza! ne válassza a nép se saját szavazatával, se képviselők által. Kormányozni igen kényes mesterség: ennek jövégrehajtására szükséges tulajdonságok olyneműek, melyeket helyesen csak az ítélhet meg, ki bizonyos fokig maga is bír ilyenekkel, vagy a kinek ebben gyakorlati tapasztalata van.

Megtalálni a hivatalra legalkalmasabb személyeket, – és nem csak egyszerűen kiválasztani a legjobbakat az ajánlkozók közül, de a szó teljes értelmében kikeresni a legjobbakat, észrevenni minden alkalmas egyént, hogy szükség esetében aztán megtalálják, nagyon nehéz feladat s épen oly finom, mint lélekismeretes megkülönböztetést igényel. És minthogy általánosságban nincs egyetlen egy nyilvános köteletség is mely oly rosszul volna teljesítve, épen ez az a hol a legnagyobb személyes felelősséget kell követelni. Minden alárendelt nyilvános közhivatalnokot, kiket nem valami nyilvános vizsga után neveznek ki, a miniszternek kell megválasztani saját felelősségére. Természetesen a miniszterelnök választja meg a többi miniszter és ez is, ámbár tényleg a parlament által választatik, egy királyi kormányzatban hivatalosan a korona által nevezetik ki.

A kinevező hivatalnoknak az egyetlen személynek kell lenni, ki fel van hatalmazva egy elmozdítható alsóbb hivatalnokot letenni; csupán rász magaviseletért, de a legnagyobb részt nem szabad elmozdítani. Valóban nem is lehet kívánni, hogy oly személyek, kik a közügyek részleteit vezetik, és a kiknek képessége a közönségre nézve sokkal fontosabb mint magáé a minisztere, hivatásuknak szenteljék magukat, ismeretet és ügyességet igyekezzenek szerezni, melyre a miniszternek gyakran támaszkodnia kell, ha ki vannak annak téve, hogy minden pillanatban elmozdítassanak egyedül azért, mert a miniszter vagy politikai számításból, vagy személyes okokból valakinek másnak akarja adni a helyet.

Azon elvnek, mely a végrehajtó hivatalnokoknak választás útján kinevezését elkárhooztatja, kivételt kell-e engedni egy köztársasági kormányforma alatt a végrehajtó hatalom fejét illetőleg? A szabály, mely az amerikai alkotmányban azt követeli, hogy az elnököt minden negyedik esztendőben az egész nép válassza, jó szabály-e? A kérdés nem könnyű. Oly országban, mint Amerika, hol nem tartanak egy államcsíny-től, kétségtelenül előnyös, hogy a ministerium feje alkotmányosan független legyen a törvényhozó testületektől és a kormány két ága, melyek mind eredetükre mind felelősségükre nézve egyiránt népiesek, képezzen egy másnak korlátot. E terv összhangzó azzal a féltékeny aggodalmassággal, melylyel az amerikaiak kikerülni igyekeznek, igen sok hatalomnak egy kézbe öszpontosítását. De az előny ezen esetben értékével semmi arányban nem álló áron vétetik meg. Sokkal jobbnak látszik, hogy a köztársaság fejét a képviselőtestület válassza oly formán, mint a hogy választja alkotmányos monarchiában a miniszterelnököt. Mindenekelőtt bizonyos, hogy az ekként választott egy kitűnő férfi lesz. A párt, mely a parlamenti többséget bírja, ekkor rendesen saját vezérét fogja megválasztani, ki mindig a legkitűnőbb politikai egyéniség, míg az egyesült államok elnöke, mióta a köztársaság alapítóit túléltek közül az utolsó is letűnt a színpadról, csaknem mindig egy ismeretlenül maradt ember, kinek, ha van valami híre, azt nem a politika mezején szerezte, és ez, mint már megjegyeztem, nem véletlen, hanem a körülmények természetes következménye. Egy párt legkitűnőbb emberei nem a leghasználhatóbb jelöltjei egy pártnak, egy oly választásnál, melyben az egész nép részt vesz. Minden kitűnő embernek vannak személyes ellenségei, az ilyen vagy tesz valamit, vagy kinyilatkoztat oly véleményt, mely a közönség valamely jelentékeny részének nem tetszik, mi valószínűleg sokkal fogja fogyasztani az ő érdekében szavazók számát; míg egy ember, kinek nincs múltja, kiről nem tudnak semmit vagy legföljebb csak annyit, hogy a párt véleményét vallja, könnyen megnyeri

az egész párt szavazatát.

Egy másik fontos tekintet az örökös választási mesterkedések nagy veszélye. Midőn az állam legfőbb méltóságát néhány év lefolyása után mindig újra kell választani, az egész időszak szakadatlan korteskedés közt foly le. – Az elnök, a ministerek, pártfőnökök és a hozzá tartozók mind korteskednek: az egész társadalmi lét tisztán a személyes politika körül forog, és minden nyilvános ügyet nem annyira előnyére vonatkozólag, mint abból a szempontból fontolnak és beszélnek meg, hogy mily jelentőséggel bír az elnökválasztásra. Ha keresve kerestek volna egy rendszert, mely a párt szellemet minden közügy mozgató elvévé tegye, és teremteni akartak volna egy indokot, mely által nemcsak minden kérdés pártkérdéssé lesz, hanem kérdések is támadnak, melyekkel pártot lehessen alapítani – nehezen lehetett volna jobb eszközt találni e cél elérésére.

Én nem akarom erősíteni, hogy mindenütt és mindig kívánatos, hogy a végrehajtó hatalom feje egy képviseleti gyűléstől függjön, mint függ a miniszterelnök Angliában, még pedig minden hátrány nélkül. Ha jobbnak látják ezt elkerülni, a miniszter, ámbár a parlament által jelöltetik meg, megtarthatná hivatalát bizonyos határozott ideig függetlenül a parlament szavazatától; mi az amerikai rendszer volna a nép választása, a nép szavazása és az abból támadó rosszak nélkül. Van még más mód is, a végrehajtás fejét oly függetlenné tenni a törvényhozástól, amennyire csak lehetséges a nélkül, hogy ártanának egy szabad kormányzat lényegének. Soha se fog illetéktelenül függeni egy parlamenti szavazattól, ha ő, mint a brit miniszterelnök, hatalommal bír feloszlatni a házat és a népre hivatkozni: midőn a helyett, hogy az ellenséges szavazás hivatalából kiüzné, a két eset közt enged neki szabad választást, hogy vagy lemondását adja be, vagy feloszlassa a kamarát.

Kívánatosnak látszik előttem, hogy a miniszterelnöknek legyen hatalma feloszlatni a parlamentet, még abban a rendszerben is, hol biztosítva lenne, hogy határozott ideig hivatalát megtartja. A politikában ne legyenek olyan zsákutczák, más szókkal az elnök és gyűlés közt oly összeütközések, a hol szemtől szembe maradnának éveken keresztül, a nélkül hogy egymástól megtudnának menekülni. Egy ily válságon keresztül hatolni a nélkül, hogy valamelyik fél államcsínyhoz látna, a szabadság szeretetének az önmaga feletti uralkodás szokásával oly fokon kell egyesülve lenni egy népnél, milyenre még kevés nemzet mutatott példát; és még akkor is, ha e szélsőség elkerültetik, feltenni azt, hogy a két hatóság nem zsbibasztja meg egyik a másik tevékenységét, annyi volna, mint hinni, hogy az ország politikai életét mindig a kölcsönös türelem és kiegyenlítés szelleme kormányozandják, melyet se a szenvedélyek, se a pártküzdelmek heve meg nem zavarhatnak. Ily szellem létezhetik, de oktalanság, még ha létezik is, azt nagyon erős próbára tenni ki.

Más okok kívánatossá teszik, hogy valamely állami hatalom (mely nem lehet más, mint a végrehajtó hatalom) terjes szabadsággal bírjon egy új parlament összehívására. Midőn nem lehet bizonyosan tudni, melyik erősebb a két ellenkező párt közül, szükség, hogy legyen ennek tisztába hozására valamely alkotmányos mód. Valameddig ez kétes, semmi némű politikai tárgynak nem lehet kinézése, hogy komolyan tárgyalassék; az ily időköz rendesen szünetelése a törvényhozás feladatainak, egyik pártnak se levén bizalma hogy dolgokba kezdjen, melyek egyik vagy másik oldalról ellenzést idéznének elő, mely közvetve vagy közvetlenül befolyyna a függőben levő túsára.

Én nem vettem tárgyalás alá az esetet, a melyben egy főhivatalnok kezébe összpontosított nagyhatalom és a népnek a szabad intézményekhez csekély ragaszkodása az államfőnek könnyűvé tennék az alkotmány megsemmisítését vagy felforgatását, és hogy a főhatalmat egy bitorló kezébe ragadja.

Hol ily veszély létezik, nem szabad oly főhivatalnoknak lenni, kit a parlament egyszerű szavazattal képes ne legyen a magánéletbe visszazsorítani. Az oly körülmények között, melyek az ily arczátlan és gonosztevő esküszegésre alkalmat nyújtanak, ez alkotmányos függés is csak gyenge biztosíték.

Valamennyi kormányi hivatalnok közül legkártékonyabb volna, ha a bírák is választás alá jönnének. Azonkívül, hogy ennek illető tulajdonait és képességét a nép meg nem ítélni, nincsenek oly hivatalnokok, kiknél a tökéletes pártatlanság s a politikai pártoktól távol állás oly nagy fontosságú volna. Némely gondolkozó, köztük Bentham, abban a véleményben van, hogy bár a bírákra nem lehet kiterjeszteni a népválasztást, de az ő kerületökbe eső népek joggal kellene bírnia, hogy kellő tapasztalat után elmozdíthassák. Nem lehet tagadni, hogy egy közhivatalnoknak, kire nagy érdekek bízvák, elmozdíthatlansága, ne volna nagy hátránnyal összekötve.

Épen nem kívánatos, hogy a bűnvádi kereseten kívül semmi eszköz se legyen, mely által a rossz és tudatlan bírótól megmenekedjék az ember; épen nem kívánatos, hogy egy hivatalnok, kitől oly sok dolog függ, minden felelősségtől mentnek érezze magát a közvélemény és saját lélekismerete iránti felelősségen kívül. Egyébiránt kérdés, hogy egy bírónak sajátos helyzetében, és feltéve, hogy minden lehető biztosíték megragadtatott hogy a kinevezés becsületes legyen, a nemfelelősség nem épen oly veszélyes-e, mint a kormány vagy a nép szavazata iránti felelősség?

A tapasztalat e kérdést a végrehajtó hatalom iránti felelősségre vonatkozólag már rég igenlőleg döntötte el; és a dolog épen az, ha a felelősséget a választók szavazata irányában akarjuk felállítani. A választó nép jó tulajdonságai között nincsenek meg azok, melyek kiválóan szükségesek a bírónak: a nyugodtság és a részrehajlatlanság. Szerencsére e tulajdonokra nincs szükség, midőn a népszavazat a szabadság-ügyeibe avatkozik.

Az igazságosság, ámbár minden embernek, következőleg minden választónak szükséges tulajdonsága, nem az indok, mely a népválasztásoknál döntő erővel bír. Az igazságosság és részrehajlatlanság semmivel sem szükségesebbek egy parlamenti tag megválasztásánál, mint bármely más emberi cselekvésben.

A választóknak nem olyas valamit kell odaadni, a mihez mindenkinek joga van, és ítélniök sem kell az ajánlkozók általános érdemei lelett, csak egyszerűen kinyilatkoztatni, hogy melyik bírja az ő személyes bizalmukat és melyik képviseli jobban az ő politikai meggyőződésüket. Egy bírónak épen úgy kell bánnia az ő politikai barátaival vagy azokkal, kiket közlőrl ismer, mint minden más emberrel. De egy választótól az ily bánásmód kötelességfeledés és visszasság volna. A bírónál nem lehet úgy, mint más hivatalnoknál a közvélemény erkölcsi bíróságának hatására számítani; mert még e tekintetben is a mi igazán hasznos ellenőrzést gyakorol a bíró tetteire, az (némely politikai eseteket kivéve) nem a nagy közönség véleménye, hanem az egyetlen közönségé, mely magaviseletének és képességének legilletékesebb bírója, t. i. a törvényszéké. Nem kell szavaimat úgy érteni, mintha a közönségnek az igazságszolgáltatás ügye iránti részvétét csekély fontosságúnak tartanám. Ellenkezőleg, ez rendkívül fontos; de mily módon? Midőn a közönség esküdtek neve alatt egy részét végzi a bírói foglalkozásoknak. Ez egyike azon kevés eseteknek az államéletben, midőn jobb, ha az emberek közvetlenül és személyesen működnek, mint képviselők által; minthogy ez az egyetlen eset, melyben valamely tekintélyvel felruházott egyén által elkövetett hibák sokkal tűrhetőbbek mint a következményei egy rendszernek, melyben őt hibáért felelőssé teszik.

Ha egy bírót népszavazattal hivatalától el lehetne mozdítani, a ki csak helyét el akarná foglalni, minden ítéletéből politikai tökéletét gyűjtene: mindeniket az illetéktelen közvélemény bírósága elébe idézné, egy bíróság elé, mely nem ismeri, vagy hiányosan ismeri az ügyet, és így felizgatná a nép szenvedélyét és előítéletét ott, a hol már létezik, és igyekeznék ilyet teremteni ott, hol még nincs. És ebben, ha a tárgy érdekei s kellő fáradságot fordít rá, csalhatatlanul célját éri, ha csak a bíró és barátai nem szállnak le a küzdőhomokra s épen oly erőteljesen nem hivatkoznak a közvéleményre. A bírák végre érezni fogják, hogy hivatalukat minden ítélettel kockáztatják, melyet egy közérdekeltséggel bíró tárgyban mondanak ki, és ő rajok nézve nem oly lényeges, igazságos ítéletet hozni, mint olyat, melyet a közönség

leginkább megtapsol, vagy a mely legkevésbé alkalmas rász szándékú félremagyarázásra. Tartok tőle, hogy a szokás, melyet gyakorlatba vettek néhány újabb módosított amerikai alkotmányban, mely szerint a bírák koronkint a népválasztása alá esnek, a democratia által eddig elkövetett hibák közül a legveszélyesebbnek fog mutatkozni: és ha a gyakorlati józan ész, mely soha se hiányzik teljesen az amerikai népnél, nem idézend ellenhatást elő, e tévedést úgy lehet tekinteni, mint az elfajuló democratia első lépését.⁸

Mi e nagyszámú és jelentékeny testületet illeti, melyből a közszolgálat állandó hadsora áll; azokat, kik a politika változtával nem változnak, de helyt maradnak, hogy tapasztalaikkal és hagyományaikkal minden minisztert segítsenek, hogy felvilágosítsák őket az ügyek állásáról, hogy intézzék a közügyek részleteit az ő felügyelete alatt; egy szóval azok, kiknek a hivataloskodás életfeladatuk, kik erre, mint más pályára is szokás, ifjú korukban lépnek azon reményben, hogy fokonként előbbre mennek; kézzelfogható, hogy ezeknek elmozdítása, hosszasan viselt hivatalaiktól! megfosztása bizonyos meghatározott, bizonyított és komoly hibákat kivéve meg nem engedhető. Természetesen, nem csak hibákat értünk, melyek a törvény büntetését vonják magok után, hanem a kötelességmulasztást s a hivatali dolgokban megbízhatatlanságot is. De minthogy a bűnelkövetés eseteit kivéve, nem lehet a közönséget terhelő nyugpénz nélkül elmozdítani, ezért nagyon fontos, hogy a kinevezések óvatosan történjenek; és most már azt kell megvizsgálnunk, hogy érjük ezt el legbiztosabban.

Az első kinevezésnél nem lehet attól tartani, hogy a kinevezendők elegendő tudománnyal és ügyességgel ne bírnának; de félni lehet a részrehajlástól a politikai és magán érdekeltségtől. Minthogy a jelöltek általában fiatal korukban neveztetnek ki és nem úgy, mint a kik ismerik, hanem a kik ezután akarják megtanulni hivatásukat, az egyetlen mód az érdemesebbet felismerni közöttük, megvizsgálni a tudományokban tett előhaladásukat; és ez nehézség nélkül megtörténhetik, feltéve, hogy az ezzel megbízott emberek ebben a kellő buzgalommal és részrehajlatlansággal jártak el. E két dolgot nem lehet józanon követelni a minisztertől, kinek egészen az ajánlásokra kell támaszkodnia, és a ki, bármily érdektelen legyen is, sohasem fog ellenállhatni az oly egyének kéréseinek, kiknek befolyásuk van az ő megválasztására vagy a kiknek támogatása a minisztériumra nézve fontos. Ezen tekintetek vezettek azon szokásra, hogy az első alkalmazást keresőket nyilvános vizsga alá vetik, mely vizsgát oly emberekre bízzák, kik nem foglalkoznak politikával és az egyetemi fokozatok vizsgálatait végrehajtókkal egy arányban állanak. Valószínűleg ez volna a legjobb rendszer minden kormányra nézve, és a mi a parlamenti kormányzatunkban az egyetlen, mely kilátásba helyezi, nem mondom a tisztességes alkalmazást, hanem hogy elkerültessék a szembetűnőleg és nyilvánosan nem tisztességes alkalmazás.

Továbbá multhatatlanul szükséges, hogy a vizsgák egyszersmind versenyek legyenek és az alkalmazás annak adassék, ki a vizsgában a legkitűnőbb volt. Az ilyen átbocsátási vizsga általában nem tesz egyebet, minthogy a tökéletes ostobákat kizárja. Midőn egy vizsgáló előtt az áll, hogy vagy megrontsa egy ember jövődjét, vagy teljesítse a közönség iránti kötelességét, mely igen ritka esetben fontos, és a midőn tudja, hogy szemére vetendik egy ember megrontását, míg arról senki sem tud, hogy teljesített-e kötelességét s nem is aggódik felette: a mérleg hacsak az ember nem valami rendkívül szigorú természetű, az

---

⁸ Egyébiránt arról értesültem, hogy az államokban, melyekben a bírákat választják, a választást nem a nép, hanem a párt főnökök hajtják végre, s minthogy egy választó sem szavazna másra, mint a párt jelöltjére, ennek következtében a bírakká is választottak azok, kiket az elnök, vagy az igazságügy miniszter nevezne ki. Így javít ki és korlátoz egy rossz szokás egy másikat; és a szokás, mely szerint egy tömegben egy párt lobogó alatt szavaznak, mely annyi rosszat okoz, mindenütt, hol e választási jogok a népé, e szokás, mondom, kezd megkisebbiteni egy nagyobb rosszat, azon esetben, melyben a megválasztandó hivatalnok nem a nép által, hanem a népért választatik.

engedékenység télét billen. Az egyízbeni engedékenység újbóli engedékenységre vezet, annyira, hogy utoljára az ismereteknek e mérve megvetés tárgyává süllyedt le.

Az angol egyetemeken általában a vizsgák, melyekkel az egyetemi fokozatokra jutnak, oly jelentéktelenek és könnyűk, mint a mily nehezek és komolyak az egyetemi méltóságok vizsgái. Midőn semmi indok sincs arra, hogy bizonyos minimumon túllépjen az ember, a minimum maximummá válik; általános szokássá lesz, törni magasabbra és miután minden dologban találtak olyanok, kik nem érnek el oda, a hová törekeshetnek, ezért bármily közel legyen is a cél, többen lesznek, a kik nem jutnak oda. Ha ellenben hivatalt csak azoknak adnak, kik a jelentkezők közül leginkább kitűntették magukat és a képesek közül a képebbek kiválasztatnak, érdemeik szerint osztályoztatnak, nemcsak mindenik ösztönöztetik, hogy a lehetőleg megtegye; hanem a gyakorlat befolyása az ország minden nevelő intézetére hatással leend. Minden tanítóra nézve a becsvágy, és a siker tárgyává válik hogy oly növendékeket állítottak elő, kik a versenyben előkelő helyet foglaltak el, és alig van jobb mód, melylyel az állam a köznevelés javítására oly sikeres befolyást gyakorolhatna, mint ez által. Ámbár az ily versenyző vizsgák intézménye Angliában csak mostanság hozatott be és még igen tökélytelenül van kifejlődve és egész teljességében csak az indiai szolgálatra vonatkozólag működik, már is érezhető befolyása a közép iskolákra, daczára a hazánkban nevelés állapotának, a szegényletes állapotnak, melyet éppen e vizsgák napfényre hoztak.

Oly szánandólag csekély az ismereteknek az a mértéke, melylyel egy fiatal ember fel van jogosítva jelöltül lépni fel, hogy az ily jelöltek csődje még szegényebb eredményt mutat fel, mint az előleges vizsga szokott; mert senki se gondolna arra, hogy egy előleges vizsga igényeit oly alá helyezze, mint a mennyi éppen elegendő egy fiatal embernek arra, hogy fölülmúlja versenytársait. Ezzel összhangzólag azt is beszélnek, hogy évről évre kisebbedik a jelöltek képessége, minthogy minden jelölt kevesebbé feszíti meg erejét, miután látja, hogy megelőzői kevesebb erőmegfeszítéssel is célhoz jutottak. – Részint az igyekezet ezen csökkenése következtében, részint mert még a vizsgákhoz is, melyekhez nem szükséges előleges engedély, az önmagába-szálló tudatlanság a csődülők számát egy maroknyira kevesítette le, megtörtént, hogy bár néhány példája a gazdag ismereteknek előfordult, a vizsgán átment jelöltek nagy része nagyon mérsékelt fokát mutatta a képzettségnek, és mi a vizsgáló biztosoktól értesültünk, hogy a megbukottak nem a felsőbb tudományokbani járatlanságuknak, hanem annak tulajdoníthatják bukásukat, hogy a tudomány legegyszerűbb elemeiben, p. o. a helyesírásban és számolásban se állották ki a próbát.

A zaj, melyet a közvélemény némely közlönye még most is üt e vizsgák ellen, sajnálattal kell kimondanom, hogy nem igen tanúskodik a zajongók józan esze és becsületessége mellett. Ők kedvüket találják benne, hogy hibásan állítják elő a tudatlanságot, tehát a tényt magát, mely a vizsgán megbukásokat okozta. Nagy nyomatékkal idézik a legelvontabb⁹ kérdéseket, melyeket úgymond mindig föltesznek, melyekre jól felelni sine qua non-ja az átbocsátásnak: ámbár egész az unalomig ismételtetett, hogy az ily kérdéseket nem azért teszik fel, mintha azt várnák, hogy mindenki megfeleljen rajok, hanem azért, hogy a képesnek legyen alkalma megmutatni képességét és kitűntetni ismereteit. Ezen alkalom nem szolgál alapul az elutasításra, hanem a sikernél mint előny tudódik be.

Kérdezik továbbá, hogy az ismeretnek ez vagy amaz neve, melyre a feltett kérdéssel célloztak, használ-e valamit a jelöltnek azután, ha általment a vizsgán. Az emberek véleménye az ismeretek hasznosságára vonatkozólag igen eltérő egymástól. Vannak emberek, és ezekhez tartozik egy volt külügy minister, kik a helyesírást, egy követségi segédnél

---

⁹ *) Azonban e kérdések nem voltak mindig éppen oly elvontak; mert nem rég az alsó házban a verseny vizsgák egy ellensége elég gyermeketeg volt, néhány nagyon elemi kérdést is idézni a történelem, algebra és földleírásból, hogy megmutassa, mely irtóztató sok tudományos ismeretet követelnek a vizsgáló biztosok.

(Attaché) v vagy valamely kormánybeli titoknoknál, haszontalannak tartják. Az ellenfélhez tartozók mindnyájan egyetérteni látszanak abban, hogy az általános szellemi műveltség, bármi haszna is legyen egyebütt, e hivatalokban nem szükséges. Egyébiránt, ha a mint én bátorkodom hinni, szükséges, vagy ha általában valami neveltség szükséges, a jelöltet oly próba alá kell vetni, mely legalkalmasabb kitüntetni, hogy bír-e e nevelt-seggel vagy nem. Hogy megbizonyosodjunk benne, hogy jól neveltetett, oly dolgokat kell tőle kérdeni, melyeket valószínűleg tud ha jól neveltetett, ha mindjárt azok nem is szükségesek közvetlenül a foglalkozáshoz, melyre alkalmaztatni fog. Azok, kik ellenzik, hogy egy oly országban, melyben a rendes tantárgyak a classicusok és a számtan, hogy épen a classicusokból és számtanból tegyenek kérdéseket, nem volnának-e hajlandók megmondani, hogy miből óhajtanák a jelölteket megvizsgáltatni? Egyébiránt úgy látszik, hogy egyébféle vizsgát épen úgy elleneznének, mint ezt. Ha a vizsgáló bizottmány, azoknak, kik a rendes latin iskolákat nem végezték, vagy a kik egyéb szakokbani ismeretekkel pótolják amazoknak hiányát, a vizsgán való átmenetet engedékenységgel megkönnyíti, ezt szintűgy szemrehányásul használják fel ellene. Az (ellenfél) semmi sem elégíti ki, csak a teljes tudatlanság szabad átbocsátása.

Diadalmas arcczal hozzák fel ellenünkben, hogy sem Clive, se Wellington nem lettek volna képesek kiállani egy mérnök-kadét vizsgáját, mintha azért mert Clive és Wellington nem tudták azt, mit tőlök nem kívántak; nem tudhatták volna akkor, ha kívánták volna tőlök? Ha ezzel arra akarnak minket figyelmeztetni, hogy nagy tábornok lehet valaki a nélkül, hogy e dolgokat tudná, mi azt feleljük, hogy nagy lehet sok más dolog nélkül is, mik igen hasznosok a nagy tábornokoknak. Nagy Sándor sohase hallott Yauban erődítési szabályairól, s Julius Caesar se tudott francziáol. Azután megtanítanak minket, hogy a „könyvmolyok” – egy kifejezés melyet mindenkire alkalmaznak ki bármi keveset is tanúi a könyvekből, nem alkalmasak testgyakorlatokra s nem képesek úriasan (gentlemenlike) viselni magokat. Ez általánosan megjegyzése az ostobáknak, de akármit is gondoljanak az ostobák, nekik ugyan nincs kiváltságuk se a test ügyességre, se az úrias társasági magaviseletre. Hol ezekre szükség van, keresheti az ember s utánnuk nézhet, de úgy követelje, mint kísérőjét az értelmi tulajdonságoknak, és ne mint olyat, mely e tulajdonságok helyét pótolja. Jó forrásból értesültem, hogy a Woolwichi katonai tanodában a vizsgára bocsátott kadéto, e tekintetben is, mint minden egyébben, felette állanak azoknak, kik az előbbi rendszer szerint vizsgáltattak. Azt mondják nekem, hogy még a hadgyakorlatokat is gyorsabban tanulják meg, (mit várni is lehet; mert egy értelmes egyén mindent gyorsabban tanúi, mint egy buta), és általános magokviseletében annyira felettök állanak elődeiknek, hogy az intézet igazgatósága nyugtalanul várja a napot, melyen e régi kovásznak utolsó; maradéka is kivész az iskolából. Ha ez a dolog igaz, és könnyű Mólé meggyőződni, remélhetjük, hogy nemsokára nem fogjuk többé hallani: hogy a-tudatlanság becsesebb tulajdonság a tudásnál a katonai pályán és minden más pályán, vagy hogy minden jó tulajdonság nyer értékében azáltal, ha nincs műveltséggel egybekötve.

Ámbár a kormányi hivatalokba első belépéshez vizsga szükséges, de a legtöbb esetben lehetetlen volna a többi előléptetéseket is ekkép intézni el és helyesnek látszik, hogy az előléptetés úgy történjék, mint történik jelenleg, t. i. a szolgálati idő és a választás vegyes rendszerének alkalmazása által. Azok, kiknek hivatala inkább gyakorlottságot igényel, szolgálataik régiségéhez képest sorban léptettetnek elő; míg azok, kiknek hivatásuk nagyobb megbízhatóságot és ügyességet igényel, az egész testületből a szolgálati ág főnökének belátása szerint választatnak ki. És általánosságban ő e kiválasztást becsületesen végzi, ha az alkalmazások nyilvános vizsgák után történtek, mert ezen rendszerrel az egész hivatalnok kar oly egyénekből álland, kik a hivatalos összeköttetésen kívül előtte teljesen idegenek lesznek. Ha találkozik köztük egy férfi, ki iránt ő vagy politikai barátai különös érdekléssel viseltetnek, e véletlen csak ritka és oly esetekben fordulhat elő, hol a családi összeköttetés ez előnyéhez a

vizsga tanúsága szerint legalább is egyenértékű valódi érdem társulna. És kivéve azt az esetet, midőn nagyon fontos indok parancsol valamely kinevezést, arra mindig van bőszeges indok, hogy a legképeőbb neveztessek ki; mert ez teszi főnökének a legjobb szolgálatot, ez menti meg a legtöbb fáradságtól és segíti legjobban, hogy megszerezze a közigazgatás jó hírnevét, mely szükségkép neveli a miniszter hitelét még akkor is, hogyha ez érdem inkább alárendeltjeinek, mint önmagának az érdeme.

XV. Fejezet.

A helyi képviseleti testületek.

A központi hatóságok egy ország közügyeinek csak igen kis részét végezhetik jól el; és mégis magában Angliában a világ legkevésbé összpontosított országában is a kormánynak legalább törvényhozó része kelletén túl sokat foglalkozik helyi ügyekkel, az állam legfelsőbb hatalmát alkalmazva a kis csomók szétmetszésére, melyeket más és jobb eszközökkel fel lehetne oldani. A magán ügyeknek roppant halmaza, mely elrabolja a parlament idejét, és elfoglalja a tagok gondolatát a nemzet nagy tanácsához illő foglalkozások rovására, úgy tekintetik minden gondolkozó és szemlélődő által, mint egy nagyon komoly, s a mi még károsabb, növekedésben levő rossz.

Ez értekezet szűk határai nem engedik meg, mélyen belebocsátkozni e nagy kérdésbe, mely nem kizárólag a képviseleti kormány kérdése, hogy meddig terjedhetnek helyesen a kormány működésének határai. Egy másik helyen¹⁰ elmondtam, hogy mi látszik énelöttem leglényegesebbnek az elveket illetőleg, melyek által e működés köre meghatározatik. De ha az ember abból, mit a legtöbb európai kormány elvégez, mindent levon a mit nem kellene közhivataloknak végezniök, még akkor is oly nagy és sokféle köteleesség marad fenn, hogy ezeket a munka felosztás elve szerint mulhatlanul fel kell osztani a központi és helyi hatóságok között. Azonkívvül, hogy külön végrehajtó hivatalnokoknak kell lenni tisztán helyi teendőkre, (mely munka felosztás minden kormányforma mellett meg van); még e hivatalnokok feletti nép felügyelet is sikeresen csak egy külön orgánium által gyakorolható. Az ő legelső kinevezetésük, felettök való felügyelet, az ő korlátozásuk, a kötelezettség az ő működésükre szükséges pénzt előteremteni vagy megtagadni: ne legyen a nemzeti parlament vagy a kormány dolga, hanem a helység lakosaié. – Hogy a lakosság e hivatást személyesen és közvetlen gyakorolja, az nem helyeselhető. Az egybegyült nép általi kormányzás a barbarismusnak egy maradványa és ellentétben áll az újkori élet egész« szellemével. Azonban az angol intézmények fejlődése annyira a véleményétől függött, hogy a helyi kormányzásnak ez ő (primitive) módja általánosan fenn volt a legújabb időkig az egyházi ügyek intézésében, s minthogy törvényesen soha el nem töröltetett, valószínűleg máig is fenn van igen sok falusi községben. Hátra van még, a képviseleti alparlamentek terve a helybeli ügyekre, melyet ezután úgy kell tekinteni, mint a szabad kormány alapintésvényét. E parlamentek léteznek Angliában, de igen tökélytelen, szabálytalan és hiányos alakban, néhány más, Angolországánál kevésbé népies kormányú országban szerkezetük sokkal észszerűbb. Angliában mindig több szabadság és rosszabb szervezet volt, mint egyebütt; míg ellenben más országokban jobb a szervezet, de kevesebb a szabadság. Szükséges tehát, hogy Angolországban a nemzeti képviselet mellett legyenek községi és tartományi képviselők is, és a két megoldani való kérdés még az, milyen legyen e képviselletek szervezete, és hogy mily munkakör engedtessek nékiek. E kérdések vitatásában különösen két pont vonja magára figyelmünket: először hogyan lehet a helyi ügyeket legjobban elvégezni? másodsor: a helyi közügyek kezelése hogyan szolgálhat legjobban a közszellem fenntartására és az értelmiség kifejtésére?

Egyik előbbi fejezetben erélyes kifejezésekkel hangsúlyoztam – bár nincs szó, mely

---

¹⁰ *) A „Liberty” és a „Principles of Political Economy” című munkák végső fejezeteiben.

kellőleg kifejezze az én meggyőződéseim erejét – a szabad intézmények hatásának azt a fontosságát, melyet a polgárok köznevelésének neveznek. – E hatás pedig főleg a helyi közigazgatási intézmények által működik. A népség nagyobb részének, kivéve talán esküdtszéki működését, nagyon kevés alkalma van személyesen részt venni a közügyekben. Újságokat olvasni, és talán azokba írni, nyilvános gyűléseket tartani s a politikai hatóságokhoz különböző kérelmeket intézni, im ennyire van korlátozva egy magánpolgárnak a közügyekbeni részvétele az egyik parlamenti választástól a másikig terjedő időköz alatt. Ámbár lehetetlen e különböző jogosultságok fontosságát akár a szabadság biztosítékának, akár az általános műveltség eszközeinek célpontjából tekintjük, nagyon sokra becsülni, mindamellettt inkább gondolkozni, mint cselekedni ösztönöznek, gondolkozni a cselekvés felelőssége nélkül, mely sok embernél nem egyéb, mint szenvedőlegesen elfogadni mások eszméit. De ha a helybeli testületekre vonatkozólag sok polgár a választás jogán kívül még azzal a kinézéssel is bír, hogy megválasztatik, és sokan vagy választás után, vagy sor szerint viselik egyikét vagy másikat a helyi végrehajtó hivataloknak. Ily helyzetekben cselekedniök kell, gondolkodniuk és beszélniök a közérdekben és nem lehet mindig helyettes által gondolkozni. Hozzá lehet tenni, hogy e helyi hivatalok nem kerestetvén a felsőbb osztályok által, velők a politikai nevelés a társadalom alsóbb osztályaiba is behatol.

A helyi képviseleti testület alkalmas szerkezete, nem jár sok nehézséggel. Tökéletesen lehet itt alkalmazni a nemzeti képviselet elveit. Mindkét esetenél ugyanazon okok igénylik, hogy a testületek választassanak, és sokkal nagyobb mértékben igénylik e másodíknál, hogy az alap még demokracicusabb legyen, mert ennek veszélyei itt csekélyebbek, előnyei pedig a nép nevelésére és képezésére vonatkozólag még nagyobbak. Minthogy a helyi testületek legfőbb feladata a házi adó kivetése és mire fordításának meghatározása, a választási jog mindenkinek megadandó, ki a házi adót fizeti. Felteszem, hogy nincs közvetett adó, sem accise, vagy mind a kettő csak pótlékkép van, úgy, hogy azok kik terhét viselik, fizetik az egyenes adót is. Épen úgy kell biztosítani a kisebbség képviseletét mint a parlamentben s ugyanazon okok szóknak a többszörös szavazatjog mellett. E többszörös szavazatokat illetőleg csupán arra nincsen elegendő ok, hogy a vagyonosság ne vétessék a többszörözés alapjául, miután a becsületes és takarékos gazdálkodás sokkal nagyobb szerepet játszik a helyi testületek ügyeiben, mint a nemzeti képviseletben, miért igazságos és politikailag helyes aránylagosan nagyobb befolyást engedni azoknak, kiknek pénzerdekők nagyobb.

A mi legújabb helyi képviseleti intézményünkben a közigazgatási tanácsban (Boards of Guardians), a kerület békebírái ex officio a választott tagok mellett ülnek, törvény által meghatározott aránylagos számban, mely arány a választottak harmadrészét teszi. Az angol társadalom különös helyzetében meg vagyok róla győződve, hogy ez intézménynek jó hatása lesz. Biztosítja ez egy oly osztály jelenlétét a testületben, mely jobb nevelésben részesült, melyet talán sehogy se lehetett volna odavonni másként, míg a hivatalosan jelenlévők meghatározott száma akadályul szolgál, hogy pusztá számmal túlsúlyra vergődjenek, egy más osztály képviselői levén, érdekeik gyakran eltérők a többiekétől és, egy korlátot képeznek a bérlők és kis boltosok osztály érdekeinek, kikből áll nagyobbára a választott közigazgatási tanács. Nem lehet hasonló dicséretet mondani arra az egyetlen egy tartományi testületünk szerkezetére az úgynevezett évnegyedi ülésekre (Quarter Sessions) minthogy ez egyedül csak békebírákból áll és az ő bírói tisztén kívül többféle közigazgatási fontos ügyet kell végeznie. E testületek alakításának módja a legszabálytalanabb, tagjait se nem választják, se nem nevezik ki, hanem fontos hivatalukat a valóságban épen mint a hűbérsek urai, kiknek ezek utódait képezik, holdjaik után viselik. A kinevezés jogát, mely a koronától (vagy közülök valamelyik úrtól, a Lord Lieutenanttól) függ, csak arra használják, hogy kirekesszék az olyat, ki a testületet rász hírbe hozná, vagy a ki politikailag rossz gondolkozású. Ez intézmény a legaristocraticusabb mindazok közül, a melyek Angliában fennmaradtak: sokkal aristocraticusabb a lordok házánál, mert rendelkezik a közpénzzel, határoz fontos

közügyekben, nem egy népies gyűléssel egyetértve, hanem egyedül. Ezért a mi aristocraticus köreink aránylagos makacssággal is ragaszkodnak hozzá; de világos, hogy ez intézmény ellenmondásban van minden alapelvvel, melyeken a képviseleti kormány nyugszik. Ezen testületekben az ex officio és választott tagok összevegyítése nem volna igazolható, minthogy egy grófság ügye elég fontos arra, hogy érdekeljen egy vidéki nemest, ezért épen oly fáradságukba kerül e tanácsok tagjaivá megválasztatni magokat mint a parlamentbe jutni.

A helyi képviseletet megválasztó kerületek hatása a közös helyi érdekek által jelöltetik ki. Azért akar mindenki helyi képviseletet, hogy azok, kiknek valami közös érdekek van, melyben egyébiránt nem részes az ország, többi lakója, e közös érdekekre együtt ügyeljenek fel. De a cél el lesz tévesztve, ha e képviseletnek nem ez érdekek nyújtják az alapot. Minden városnak van saját helyi érdeke, mely legyen kicsiny vagy nagy, közös a város minden lakosával, ezért minden városnak nagyságára tekintet nélkül helyi tanácscsal kell bírnia. Hasonlóan világos, hogy egy városnak nem lehet több egynél. Egy város különböző negyedeinek ritkán vagy soha sincs más érdeke, mint az égési városnak; mindeniknek ugyanazon dolgokra, ugyanazon kiadásokra van szüksége, és templomaikat kivéve, melyeket legjobb külön egyház tanácsok felügyelete alatt hagyni, ugyanazon intézkedések a legalkalmasabbak az egészre. Kövezet, világítás, vízvezetés, csatornázás, kikötő és piaczi rend igen nagy költség, nagy veszteség és zavar nélkül nem lehetnek különbözők a város különböző részeiben. Londonnak hat vagy hét egymástól független kerületre osztása (melyek közül mindeniknek a helyi ügyekre a másiktól különböző intézménye van, sőt még közülök néhány van saját belügyeikre nézve is, hiányzik az egységes végrehajtás) akadályul szolgál a közügyek közös elintézésének, kizárja a helyi ügyek elintézésében szükséges egységi elvet, kényszeríti az ország kormányát magára venni oly ügyeket, melyeket jobb volna a helyi hatóságra bízni, ha t. i. volna egy az egész fővárosra kiterjedő; és utoljára is nem egyébre való, mint arra, hogy fentartsa azt az újkori üzérkedésből és a hajdankori eszelősségből egyesített testületet, a londoni belvárost.

Egy más szintén fontos elv, hogy minden helyben csak egyetlen egy választott testület legyen valamenynyi helyi ügy elintézésére, nem különbözőféle testület a különbözőféle ügyek szerint. A munka felosztás nem azt teszi, hogy minden ügyet részekre feldaraboljanak, hanem, hogy egyesítsenek együvé tartozó s egy személy által jól végezhető munkákat, s válasszák el azokat, melyek különböző személyek által jobban intézhetők. A helység végrehajtási ügyei különböző osztályokra osztandók, épen azon okokból, melyekből az állam ügyei, mert különböző neműek, mert mindenik különböző ismeretet igényel és hogy kellőleg elintéztessék, egy alkalmas hivatalnok osztatlan figyelmét követeli. De az okok, melyek a végrehajtás megosztása mellett felhozhatók, nem alkalmazhatók a felügyeletre is. A választott testület feladata nem az, hogy végezze a munkát, hanem után nézni, hogy rendesen végzik és semmi szükségést végrehajthatlan nem hagynak. Ezen hivatást egy főfelügyelettel felruházott testület valamennyi osztály felet teljesítheti; és pedig sokkal jobban az egészet felölelő összes álláspontból, mint egy alantibb egyes osztályokra szorított állásban. Épen oly helytelen volna közügyekben, mint a milyen helytelen magán ügyekben, hogy minden munkásnak külön felügyelője legyen. A korona kormánya több osztályból (départements) áll több miniszter vezérlete alatt; de egyik minister számára sincs külön parlament, mely egyedül őtet ellenőrozné.

A helyi parlament kötelessége a helyi érdekeket összeségökben tekinteni, melynek részei, összhangzásban kell hogy legyenek, és fontosságokhoz képest aránylagos gondot igényelnek. Van egy más fontos ok is, melyért egyetlen egy testület kezébe kell egyesíteni a helyi ügyek összes felügyeletét. A helyi népies intézmények legnagyobb hiánya, s nem sikerülésének leggyakoribb oka, az intéző emberek középszerűsége. Hogy ezek nagyon keverték legyenek, igazat szólva, az intézmény egyik előnyét képezi, mert e körülmény által iskolája lesz ez a politikai képességnek s az általános értelmiségnek. De egy iskolának épen úgy kelléke a

tanító, mint a tanítvány; az intézmény előnye abban áll, hogy míveletlenebb embereket érintkezésbe hoz felettök állóval; érintkezésbe, mely az élet közönséges folyama szerint nagyon ritka, és a melynek hiánya nagyban befoly arra, hogy az emberi nem többsége az öntelt tudatlanság színvonalán tartassék. Másfelől ez iskola értéktelen s inkább káros, mint hasznos, ha kellő felügyelet hiánya és magosabb jellemeknek jelen nem léte, mi gyakran megtörténik, e testületek tevékenységét tagjai önérdekének buta és lélek-ismeretlen követésére elfajulni engedi.

Azonban semmi remény sincs arra, hogy magasabb társadalmi vagy értelmi állású emberek részt vegyenek valamely helység közügyeinek igazgatásában, hogy elvállalják egy kövezési vagy csatornázási bizottmányban a tagságot. Az ő városuk összes helyi ügyei nem elegendők az ily embereket, kiket ízlésök és ismereteik a nemzeti ügyek intézésére képesítenek arra bírni, hogy egy tisztán helyi hatóság tagjai legyenek, arra időt és munkát áldozzanak, mely múlhatatlan, ha valamivel többek akarnak lenni, mint felelőségekkel takarói az' alárendeltek csalásainak. Egy építészeti bizottmány, ha mindjárt az egész fővárosra is kiterjed, bizonyosan az embereknek épen azon osztályából fog állani, melyből a londoni városrészek község tanácsai. Nem lehetséges és nem is kívánatos, hogy ne ez emberek képezzék a többséget; de az fontos, a helyi hatóság minden céljára, (az ő külön kötelességek becsületes teljesítését, vagy a nemzet politikai értelmiségének művelését értve az alatt) fontos mondom, hogy e testületek mindenike magában foglalja a helység jobb tehetségeit, kik ezáltal folytonos érintkezésben lesznek az alsóbb tehetségekkel, ez utóbbiaktól nyerve a helyi ügyek ismeretét és viszonzásul beléjük sugallva magosabb, terjedtebb és felvilágosultabb eszméiket.

Egy egyszerű falu nem igényelhet helyhatósági képviselőt. A falu név alatt oly helyet értek, melynek lakosai se foglalkozásaikra, se társadalmi viszonyaikra nem különböznek észrevehetőleg a körülök lévő tanyás helyektől, és a melyeknek helyi szükségait a szomszéd területekre vonatkozó intézmények kielégítik. Az ily kis csoportokban ritkán van elegendő nép arra, hogy egy tűrhető községi tanácsot alkosson; ha van bennök valamely közügyek intézésére alkalmas egyén, ez múlhatatlanul urává lesz a helységnek. Jobb tehát, hogy ily helyek beleolvadjanak egy nagyobb kerületbe. Az ily falusi helyek képviselője természetesen földirati tekintetek által határozottatik meg, számításba véve a rokonszenvet, melyek annyira segítik az embereket az együttes cselekvésben, melyek egy részben történelmi határokat követnek, mint a grófságokban és járásokban, részint az érdek és foglalkozás közösség eredményei, mint a gazdasággal, tengerészettel, gyáriparral és bányászattal foglalkozó kerületekben.

A helyi szükségek különbözése különbözle képviselőt igényelhet. Az egyház kerületek a legalkalmasabb alapot szolgáltatják a képviselőtestületnek, melynek feladata a szegények segélyezésének felügyelete, míg az országutak, fogházak, rendőrség kellő vezetésére egy középszerű grófság terjedelme sem igen nagy. Egy ily nagyobb kerületben szabályszerűleg minden helységben levő választott testületnek felügyeleti joggal kell bírnia az összes helyi ügyekre, mely által biztosítatik a legalkalmasabb tehetségeknek a helyi ügyekbeni részvéte. Például ha szükséges – a mint én hiszem, – a szegények ügyének jó elintézésére, hogy az adózó kerület ne terjedjen tovább, mint a jelenlegi járási kerületek határa, ezen elv, már külön igazgató tanácsot igényel minden járási kerület számára; azonban minthogy egy grófság tanácsába sokkal műveltebb embereket lehet összegyűjteni, mint a felügyelő testületbe, ezért talán előnyösebb volna a grófsági hatósághoz utasítani több oly helyi ügyet, melyet különben minden járási saját körében elvégzett volna.

A helyi parlament felügyelő testületén kívül van a helyi ügyekre végrehajtó hatóság is; Erre vonatkozólag épen azon kérdések merülnek fél, mint az állami végrehajtó hatóságokat illetőleg és nagyobb részben épen azon módon fejthetők meg. A közkötelességekre vonatkozó elvek lényegben mindig ugyanazok. Először is minden végrehajtó hivatalnoknak egynek kell lenni és egyedül felelősnek az egész működésért a melyre meg van bízva. Azután nem

választatnia hanem kinevezetnie kell. Nevetséges volna, hogyha egy közmunka felügyelőt vagy közegészségi hivatalnokot vagy adószedőt szavazással választanának. A népszavazás szokás szerint attól függ, hogy mily érdeklél van valaki a helyi vezetők iránt, vagy hivatkozás a szájalomra, hogy valakinek tizenkét gyermeke van, vagy hogy a községben harmincz éve már, hogy adót fizet. Ha ily esetekben a nép választása nem egyéb bohózatnál, a képviselőtestület általi kinevezés se sokkal többet ér. Az ily testületek hajlandók egymásra támaszkodó biztosító intézetekké válni, melyek az ő tagjaik magán érdekeit kölcsönösen előmozdítják. A kinevezéseket e testületek elnökének, legyen ő polgármester, járási vagy bármi nevén nevezendő elnök, saját személyes felelőssége mellett kellene tennie, ő a kerületben épen oly helyet foglal el, mint a miniszterelnök az államban, és egy jól szervezett rendszerben a helyi tisztviselők kinevezése és felügyelete a legfontosabb részét képezi az ő kötelességeinek: őt magát a testület választja, és az évenként megújuló választás vagy a szavazás általi elmozdítás által a testülettől függ.

A helyi testületek alkotmányáról az épen oly fontos, de sokkal bajosabb kérdésre megyek át, t. i. az ő működésök körére. E kérdés két részre oszlik: először, mik legyenek a helyi testületek kötelességei? másodsor, legyen-e teljes tekintélyek e hatáskörben, vagy pedig a középponti kormány beleavatkozhatik és mi módon.

Mindenekelőtt kétségtelen, hogy minden tisztán helyi közügyet, olyat, mely csupán egyes helyet illet – a helyi hatóságnak kell elintéznie. A kövezet, a világítás, az utcák tisztasága és a csatornázások a lakosokon kívül senkit se érdekelnek. A nemzetnek általánosságban csak annyi köze van ahhoz, a mennyiben a polgárok magánjóléte érdekli. De a helyi kötelességek közé sorozottak között sok van, melyet épen oly jól lehetne a nemzeti teendők közé sorozni, mert részét képezik valamely, az egész nemzetet illető közigazgatási ágban. Ilyenek a börtönök, melyek Angliában többnyire a grófság igazgatása alatt állanak. A helyi rendőrség és törvénykezés, melynek nagyobb része, főleg a városokban, választott képviselők által intéztetik és a városi pénztárból tartatik fenn. Ezen ügyek közül egyiket sem lehet csupán helyi érdekűnek nevezni, oly formán, hogy ezáltal nemzeti fontossága kisebbitessék. Az ország többi részére nézve nem volna közömbös, ha valamely része a rendőrség rossz kezelése miatt rablófészekké s az erkölcstelenség gyújtópontjává válnék, vagy ha hibás börtönrendszer által a törvényszékek által kimondott büntetést vagy megkészsereznék, vagy a büntetlenségig megszélidítenék. Másfelől a föltételek, melyektől függ e szolgálat ágak helyes kezelése, mindenütt ugyanazok. Nincs semmi of reá, hogy a rendőrség vagy börtönök, vagy az igazságszolgáltatás ügye különbözőleg kormányoztassák, az ország különböző részeiben; míg másfelől nagy a veszély, hogy az ily fontos dolgokban, melyeknek elintézésére az államban található legjobb fők alig képesek, a helyi közepszerúségek oly hibákat követhetnek el, hogy rossz hírbe hozhatják velők az ország közigazgatását.

A személy- és vagyonbátorság, az igazságszolgáltatásban! egyenlőség legelső szükségei a társadalomnak, és legelső feladata a kormánynak. Ha e dolgokat más felelősségre is lehet bizni azonkívül, mely mindeniknél magosabban áll, akkor nincs semmi a háború és szerződésen kívül, a miért még egy főkormányra szükség volna. E végcéllok biztosítására a legalkalmasabb rendszabályok általános kötelességekké változtatandók, és hogy teljesítésök biztosíttassék, központi felügyelet alá helyezendők. Gyakran hasznos és az angol intézmények mellett, tekintve a hivatalnokok csekély számát gyakran szükséges> hogy a központi kormány által kiszabott kötelességek a helyi hatóságok által a helyi ügyek végrehajtására kinevezett hivatalnokokra bízassanak. De a közönség mindennap meggyőződhetik arról, hogy jobb, ha legalább felügyelőket nevez ki a központi kormány arra, hogy a helyi hatóságok teljesítik-e kötelességeiket. Ha a börtönök igazgatása helybeli igazgatás alatt van, a központi kormány nevezze ki a börtön felügyelőket, kik ügyeljenek, hogy a parlament által meghatározott szabályok megtartassanak és mások készítettessenek elő, ha a börtönök állapotai igényli; eként vannak gyár- és iskolafelügyelők, kik parlament határozatainak mikénti

végrehajtására vigyáznak és őrkdnek, hogyan teljesítik a föltételeket, melyek mellett az iskolának állami segély biztosított.

De ha az igazságszolgáltatás kezelése, beleértve a rendőrséget és a börtönöket is, általános ügy, s helyi sajátságoktól független általános tudomány, miért az egész országban egyforma szervezetet, s elintézésében a helyi hatóságokénál ügyesebb s gyakorlottabb kezet igényel; úgy vannak ügyek, mint például a szegénység ügyének igazgatása, egészségi rendőrség, melyek tényleg ugyan az egész országot érdeklik[^] illetékesen végcéljok tekintetéből csakis a helyi hatóság által kezelhetők. Az ily köteleességekre vonatkozólag támad a kérdés, hogy a helyi hatóságokat mennyire lehet az állami felügyelet ellenőrsége nélkül önálló hatalommal felruházni.

E kérdés megoldása végett szükség megfontolni, a helyi és központi hatóság viszonylagos állását, részint képességére vonatkozólag, részint abból a tekintetből, hogy miféle biztosítékot nyújt mindenik az elhanyagolás és visszaélés ellen. Mindenekelőtt csaknem egészen bizonyos, hogy a helyi tanácsok és hivatalnokok értelmisége és tudománya sokkal alantabb fokon áll, mint a parlamenti és a nemzeti kormányé. Következőleg másodsor, azonkívül hogy alantabb állanak, a felettök őrkdő közvélemény, melynek ők felelősök, szintén alantabb áll. A közönség, melynek szemei előtt működnek, mely őket bírálja, számra csekélyebb s nem bír annyi belátással, mint a főváros legfőbb hatóságait környező közönség; míg az előforduló érdekek aránylagos jelentéktelensége szintén ok, hogy még az az alsóbb rendű közönség is az ő gondolatait kevesebb komolysággal és buzgósággal irányozza a tárgyra. A sajtó és a nyilvános megvitatás által gyakorlott beavatkozás sokkal gyengébb és a helyi hatóságok büntetlenebbül is tehetik, hogy ezekre ne figyeljenek, mint a nemzeti hatóságok. E pontig úgy látszik, hogy az erő egészen a központi kormány részén van. De ha a dolgot közelebbről tekintjük, észreveszszük, hogy ez indokok más épen oly lényegesek által túlsúlyoztatnak. Ha a helyi hatóság és a helyi közönség a központi kormánynál és közönségnél alantabb állanak, az igazgatás elveinek ismeretében van egy előnyük, mely mindent kárpótol az, hogy közvetlenül érdekelvők az eredmény által. Egy ember szomszédjai vagy a tulajdonos, kinek ő haszonbérője, okosabbak lehetnek, mint ő, és közvetett érdekekkel bírhatnak az ő birtokai iránt, de mindamellert jobban lesz róla gondoskodva, ha ő maga intézi ügyeit, mintha mások intézik helyette. Tekintetbe kell venni továbbá, hogy még azon esetben is, ha a központi kormány saját hivatalnokai által intézkedik, e hivatalnokok nem a központban, hanem a vidéken működnek; és bármennyivel alantabb álló a helyi közönség a központinál, egyedül a helyi közönség ügyelhet fel rája s egyedül a helyi közvélemény folyhat be közvetlenül a hivatalnok magaviseletére és figyelmeztetheti a kormányt arra, mi hibás e magaviseletben. Csak épen kiváló esetekben folyhat be az általános közvélemény a helyi közigazgatás részleteire, és még ritkán van abban a helyzetben, hogy szakismerettel ítéljen felettök. Ezért a helyi közvélemény szükségkép erősebben hat a tisztán helyi közigazgatási hivatalnokokra. Kendesen ezek állandóan a városban laknak, s nem szándékoznak onnan távozni hivataloskodások után; és maga e hivatal, mint azt fel lehet tenni, a helyi közönség akaratától függ; – Nem szükség nagy súlyt fektetnem arra, hogy a központi kormány nem bír a helyi ügyek és személyek részletes ismeretével, sem arra, hogy egyéb ügyek sokkal jobban igénybe veszik gondját, mintsem oly pontos helyi ismeretet szerezhethetne, mennyi szükséges arra, hogy ítélhessen a sok panasz felett, és a helyi hivatalnokok nagy száma mellett a felelősség öntudatát fenntartsa. Ezért tehát a közigazgatási részletekben, a helyi testületek mindig előnyben vannak; de az elvi felfogásban még a helyi ügyekben is, egy jól szervezett központi kormány felsőbbisége rendkívüli, még pedig nem csak az ő tagjainak és a sok gondolkozónak és írónak, kik folytonosan abban működnek, hogy a figyelmet hasznos eszmék felé fordítsák, személyes felsőbbisége alapján, hanem azért is, mert minden helyi hatóság ismerete és tapasztalata csakis helyi, más szókkal az ország egy részére szorítózkodó, míg a központi kormánynak módja van mindent tudni, mit az egész ország összes tapasztalataiból és idegen országok könnyen

hozzáférhető tapasztalataiból tanulhat.

A gyakorlati eredmény ez előzményekből könnyen kivonható. A hatóság, mely legjáratasabb az elvi kérdésekben, legyen legfelsőbb hatóság, minden elvi ügyben, míg a részleteket azon hatóságnak kell engedni, mely legilletékesebb a részletekben. A központi hatóságnak főfeladata legyen utasításokat adni, a helyi hatóságoknak azokat alkalmazni. A hatalmat lehet helyekhez kötni, de az ismeretet, hogy hasznos legyen, öszpontosítani kell. Valahol egy gyúpontra kell lenni, melybe az elszórt sugarak mind egyesüljenek, hogy a bárhol meglevő, megtört és színes fény, megtalálja azt, mi kiegészítésére és megtisztítására szükséges. A közigazgatás minden helyi ágának, mely a közérdeket érinti, egy központi megfelelő intézetet kell bírnia, legyen az egy miniszter, vagy egy alárendelt hivatalnok; még ha e hivatalnok egyebet nem is tesz, mint tudósításokat gyűjt minden oldalról, és az egy helyen gyűjtöttet a másikkal közli. De a központi kormánynak ennél még valamivel több teendője is van, – neki folytonos közlekedésben kell lennie az ország különböző részeivel, hogy tanulságot merítsen tapasztalataiból s terjessze a magáét, készséggel adva tanácsot, ha kérnek tőle, önkénytelen ha szükségesnek látja; mindenütt jegyzőkönyv vitelt és nyilvánosságot követelve és engedelmisséget az általános törvények iránt, melyeket a törvényhozás a helyi közigazgatási ügyekre vonatkozólag hozott. Kevés ember lesz, ki hasznosnak ne tartaná az ily általános törvényeket. Meg lehet engedni a helységeknek, hogy rosszul intézzék saját érdekeiket, de azt nem, hogy ártsanak más érdekeinek, valamint azt sem, hogy két személy közti azon igazságosság elvét megsértsék, melyeknek tekintetbe vételét az államnak követelnie kell. Ha a helyi többség el akarja nyomni a kisebbséget, vagy egyik osztály a másikat, az államnak kell beavatkoznia. Például minden háziadót kizárólag a helyi képviselő testületének kell megszavaznia; de e testület bárha egyedül az adózók által választatik, az adót oly módon vetheti ki, hogy annak nagyobb része vagy a szegényeket, vagy a gazdagokat, vagy a nép valamely osztályát terheli. Ezért a törvényhozás kötelessége (a helyi testületekre hagyván az adó összegének meghatározását) felállítani a kötelező szabályokat, melyek szerint történjék az adó kivetés, melyektől a helyi hatóságoknak eltérni ne legyen szabad. Továbbá a közadakozás igazgatásánál az egész munkás osztály szorgalma és erkölcsisége az adományok elosztásában bizonyos szilárd elvek követésétől függ. Ámbár a helyi hatóságok illetékessége alá tartozik meghatározni, hogy kit illet segély ez elvek szerint, a nemzeti parlament van feljogosítva, hogy ez elveket megállapítsa, és kötelességének legfontosabb részét hanyagolná el, ha oly dologban, mely annyira komolyan érdekli a nemzetet, – nem állítana fel kötelező szabályokat és nem ügyelne eléggé, hogy e szabályok megtartassanak. Hogy a központi hatóság mily fokig avatkozzék be a törvények végrehajtása végett, oly részlet, a melybe felesleges volna belebocsátkozni. Természetesen magok a törvények szabják meg a büntetést és azok végrehajtásának módját is. Rendkívüli esetekben az is szükséges lehet, hogy a központi hatalom feloszlassa a helyi képviselői tanácsot és elmozdítsa a helyi végrehajtó hatalmat; de a hatalom nem terjedhet odáig hogy maga kezdjen új kinevezésekbe, vagy hogy felfüggeszse a helyi intézményeket. Ott, hol a parlament nem avatkozott be, a végrehajtó hatalom egyik ágának sem szabad parancsolólag beavatkozni; de tanácsolni és bírálni, a törvényekre figyelmeztetni és a feddést érdemlő cselekvényeket a parlamentnek vagy a helyi hatóságoknak bejelenteni, ím ezek a végrehajtó hatalom leghasznosabb teendői. Némelyek úgy vélekedhetnek, hogy bármennyire is múlja felül a központi hatóság a helyi hatóságot a közigazgatási elvek ismeretében, de az a nagy nyomatékkal ajánlott cél, a polgárok társadalmi és politikai nevelése megkívánja, hogy ez ügyekben teljes szabadság engedjék a polgároknak, bármily kiskörű is legyen belátásuk. Erre azt lehet felelni, hogy bármily fontos legyen is a polgárok nevelése, de nem az egyetlen mit tekintetbe kell venni. A kormány és közigazgatás nem kizárólag e célra vannak. De a kik így beszélnek, mutatják, hogy csak igen tökélytelenül fogják fel a népies intézményeknek, mint a politikai nevelés eszközeinek működését. Valóban szegény nevelés, mely tudatlanságot

tudatlanságra halmoz, és a mely engedi, hogy az ismeretre vágyók segítség nélkül, tapogatva keressék azt, vagy ha ezt nem teszik, ismeret nélkül segítsenek magukon! A feladat az, hogy a tudatlanság öntudatra ébredjen és képesíttessék hasznot húzni az ismeretből; olyanokat, kik csak kézfogásokat ismernek megszoktatni, hogy elvek szerint cselekedjenek s elismerjék annak becsét; megtanítani őket, hogy összehasonlítsanak különböző eljárásokat és értelmeiket használva, megkülönböztessék a legjobbat. Ha azt akarjuk, hogy jó iskolánk legyen, nem kergetjük el az iskolamestert. A régi megjegyzés „milyen az iskolamester, olyan az iskola” épen oly igaz a férfiaknak a közügyek általi közvetett nevelését, mint az ifjaknak a tanodákban közvetlen nevelését érte. Az oly kormányt, mely mindent maga akar tenni, nagyon találóan hasonlította Rémusat ahhoz az iskolamesterhez, ki tanítványai helyett elkészíti a feladatokat; nagyon népszerű lehet tanítványai előtt, de kevésre fogja tanítani. Másrészt egy kormány, mely maga semmit sem tesz, mit más megtehet, és meg se mutatja, hogy, hogy kell valamit tenni, hasonlít egy iskolához, melyben nincs iskolamester, csak olyan gyermek felügyelő, ki maga se részesült oktatásban.

XVI. Fejezet.

A nemzetiségről, a képviseleti kormányhozi viszonyában.

Az embereknek egy része úgy tekinthető, mint a mely egy nemzetiséget alkot, ha közös rokonszenvek által van egyesítve, mely rokonszenvek eszközlik, hogy sokkal örömebb működnek együtt, mint más emberekkel, hogy óhajtsák ugyanazon egy kormány alatt élni és óhajtsák, hogy e kormány kizárólag általuk vagy egy részük által gyakoroltassák. A nemzetiségnek ezen érzése különféle okokból eredhet. Némelykor a törzs és a származás egyenlőségének eredménye; a nyelv- és vallásközösség, úgy a földirati viszonyok szintén befolyolnak rájuk. De valamennyinél leghatalmasabb ok a politikai előzmények ugyanazonsága, a nemzeti történelem, következőleg a büszke emlékek és megaláztatások közösségének emléke, az öröm és bánat, melyek a múlt ugyanazon emlékeivel vannak összekötötésben. Azonban e körülmények közül egyik sem múlhatatlanul szükséges, vagy egy magában elegendő. Svájcban nagyon erős nemzeti érzelm létezik a fajra, nyelvre és vallásra különböző cantonok között. Szicília egész mostanáig Nápolytól egészen különböző nemzeti érzelmeket táplált, daczára vallásuk egyenlőségének, nyelvök csaknem teljes egyenlőségének és daczára egy sereg közös történelmi előzménynek. Belgium flamand és valloni tartományai a faj és nyelvkülönbség daczára sokkal erősebb nemzeti érzellel ragaszkodnak egymáshoz, mint az első Hollandiához, vagy az utóbbiak Franciaországhoz. Azonban általánosságban sokkal gyengébb a nemzeti érzelm, ha hiányzik egy vagy több ok, mely alakítására szükséges. A nyelv, az irodalom és bizonyos fokig a faj ugyanazonsága és emlékei nagyon erős nemzetiségi érzelmeket tartottak fenn, Németország különböző részei között, ámbár soha se voltak valódi egyesítve ugyanazon kormány alatt; de ez érzelm soha se ment annyira, hogy az egyes államok autonómiájokról le kívántak volna mondani. Az olaszoknál a nyelvnek és irodalomnak nem épen teljes ugyanazonsága, egybekötve oly földirati helyzettel, mely teljesen elválasztja más népektől és a mi talán mindennél több, a közös név birtoka, mely által maguknak igénylik mindazoknak művészeti, katonai, politikai, vallási, tudományos és irodalmi dicsőségét, kik e nevet hordozák; – mindez mondom a nemzeti érzelmnek oly mozgalmát ébresztette fel e népben, mely bár még most tökélytelen, mégis képes volt a mi szemünk előtt lefolyt nagy események előidézésére: daczára a nagy fajvegyülésnek, ámbár e nép sem a hajdan, se az újabb korban soh se volt egy kormány alatt, kivéve azt az időt, midőn e kormány az ismert világ nagyobb része felett uralkodott.

A hol a nemzetiségi érzelm némi fokon létezik, elegendő ok van arra, hogy a nemzetiségnek minden tagjait ugyanazon kormány alatt és épen a rajok nézve legalkalmasabb kormány alatt egyesítsék. Ez csak annyit akar mondani, hogy a kormányzat kérdése a

kormányzandók által határozottak el. Nem tudja az ember, hogy mit szabad hát tenni egy emberekből álló csoportnak, ha nem azt, hogy szabadon meghatározhassák, hogy az emberi lények különböző társulatai közül, melyikhez van kedvük csatlakozni. De a midőn egy nép meg van érve szabad államintézményekre, van egy sokkal életbe vágóbb tekintet is. Szabad államintézmények csaknem lehetetlenségnek a különböző nemzetiségekből álló országokban. Egy népben, melyben hiányzik a testvéri érzelem, kivált, ha különféle nyelven olvas és beszél, a képviselői kormány működésére szükséges egység a közvéleményben nem létezhetik. A közvéleményeket alakító és a politikai cselekvényeket irányzó befolyások különbözők az ország különböző részeiben. A pártvezérek, kik az ország egyik részének bizalmát bírják, a másikban nem ismertetnek el. Nem jutnak ugyanazon könyvek, ugyanazon hírlapok, röpiratok és beszédek hozzájuk. Egyik rész nem ismeri a véleményeket és izgalmakat, melyek a másik résznél léteznek. Ugyanazon események, ugyanazon cselekvények, ugyanazon kormányrendszer különbözőleg érinti őket, és közülök mindenik sokkal inkább fél a másiktól, mint közös bírójoktól az államtól. Az ő kölcsönös ellenszenveik általánosan erősebbek, mint a kormány iránti féltékenységek. Ha egyik nemzetiség a közös kormány politikája által sértve erezi magát, az elegendő ok arra, hogy a másik elhatározza magát e politika támogatására. Még akkor is, ha valamennyi mind megsértetett, mindenik érzi, hogy nem számíthat a többire a közös ellenállás támogatásában; egyik sem elég erős, hogy egyedül szegüljön ellen és mindenik azt gondolhatja, hogy saját előnyére dolgozik, ha a kormány kezét a többiek rovasára keresi.

Mindenek felett hiányzik ily esetben az egyetlen valódi biztosíték, melyre utolsó esetben támaszkodni lehet a kormány kényuralma ellen: a hadseregnek a nép iránti rokonszenve. A hadsereg az a része a társadalomnak, melynél a dolog természeténél fogva a hazafiak és az idegenek közti megkülönböztetés a legélesebb. A nép többi részének az idegen csak külföldi, de a katona előtt oly ember ki ellen talán már egy hét múlva életre halálra kell harcolnia. Előtte, épen az a különbség, mi a barát és az ellenség között – sőt majdnem azt mondhatjuk, hogy az, a mi a hozzá hasonló ember és egy más neme közt az állatnak; mert az ellenséggel szemben az erő az egyetlen törvény, és az egyetlen egy szelidítése e törvénynek épen mint az állatokkal szemben, csupán csak az emberiségi tekintet. A katonák, kikre nézve egy kormány alattvalóinak fele vagy háromnegyede idegen, épen oly készséggel és okot nem kérdezve vagdalják le a más részt, mint épen az ellenséget. Egy különböző nemzetiségekből álló hadseregnek nincs más hazafisága a lobogóhoz ragaszkodáson kívül. Az ily hadseregek voltak a szabadság elnyomói az egész újabbkori történelem folyama alatt. Egyetlen összetartó kötelékek tisztjeik s a kormány melynek szolgálnak, és a kötelességekről egyetlen fogalmuk, ha bírnak ilyesmivel, a parancsolatnak engedelmeskedés. A kormány, mely így tartja fenn magát, midőn magyar ezredeit Olaszországba, és olasz ezredeit Magyarországon tartja, sokáig uralkodhatik egy idegen hódító vasvesszőjével mindkét ország felett.

Midőn azt mondják, hogy az éles megkülönböztetése valamely polgártárs s egyszerűen valamely emberi lény iránti kötelességeknek inkább a vad mint polgárosult néphez illő, és megérdemli a legerélyesebb támadást, senki sem oszthatja határozottabban e véleményt, mint én. De a polgárosultság jelen állásában, e czélt, mely legméltóbb azok közül, miket ember maga elébe tűzhet, elérni soha sem lehet, ha különböző nemzetiségeket megközelítőleg egyenlő erővel ugyanazon kormány alatt tartják. A társadalom fél vad állapotjában ez eset néha más. Ekkor a kormány érdekelve lehet, hogy szelidítse a fajok ellenszenvét, hogy fenntartsa köztük a békét és annál könnyebben kormányozzon. De ha a mesterségesen egyesített népek valamelyike szabad intézményrel, vagy ilyen utáni vágygyal bír, ekkor a kormány érdeke egészen ellenkező. Ekkor a kormánynak az az érdeke, hogy fenntartsa és elmérgesítse ellenszenveiket, hogy megakadályozza egyesüléseket és hogy egynehányat eszközül használjon fel a másoknak lenyűgözésére. – Egy európai, több nemzetiségből álló állam, egy nemzedék óta e taticát használja fel legfőbb kormányzati eszközül, hogy mily

végzetleges eredménnyel: tapasztalhatta a világ a kitört harcokból. Szerencsére mutatkoznak már jelek, hogy az előhaladás már annyira ment, hogy ezen állambölcsesség nem fog sokáig sikerülhetni.

Az elősorolt okokból a szabad intézmények szükséges feltétele, hogy a kormányzás határai nagyjában összeessenek a nemzetiségével. De a gyakorlatban ez általános elvvel többféle tekintetek jöhetnek ellenkezésbe. Először is alkalmazását igen gyakran földirati akadályok teszik lehetetlenné. Vannak még Európában is oly helyek, hol a különböző nemzetiségek annyira össze vannak keveredve, hogy lehetetlen őket külön kormány alá rendelni. Magyarország népe magyarokból, tótokból, horvátokból, szerbekből és oláhokból s némely kerületekben németekből úgy össze-vissza van keveredve, hogy lehetetlenség helyenként külön választani őket; és nincs más mód rájuk nézve, mint a szükségből erényt csinálni, és bele nyugodni, hogy együtt éljenek ugyanazon jogok és törvények alatt. – Az ő közös szolgáruk, mely a magyar függetlenségnek 1849-ben történt megsemmisítésével kezdődik, úgy látszik megérlelte és előkészítette őket ily egyesülésre. Keleti Poroszország német gyarmata Németországtól a hajdani Lengyelország egy darabja által választatik el és minthogy gyenge, külön függetlenségének megőrzésére, hogy a földirati egybeköttetés fenntartásá k, nékie vagy egy nem német kormány alatt kell állnia, vagy a közbeeső lengyel területnek kell német kormány alatt állani. Egy másik nagy terület – hol a lakosság túlnyomó eleme német, Kurland, Estland és Lievland földirati fekvésénél fogva arra van kárhóztatva, hogy egy szláv állam részét képezze. Magában keleti Németországban van szláv népesség; Csehország jobbadán szlávokból áll, Szilézia és más kerületek egy részben. – Európa legegységesebb országa Franciaország sem egészen egynemű; az idegen nemzetiségi töredékeken kívül, melyek véghatárain vannak, mint nyelve és történelme bizonyítja két részből áll, az egyiket csaknem kizárólag a Gallo-román népség foglalja el, míg a másikban a Frankok, Burgundok és más Teuton fajok képeznek jelentékeny alkatrészt.

Ha a földirati követelmények kellőleg tekintetbe vétettek, egy másik erkölcsi és társadalmi tekintet merül fel. Tapasztalás mutatja, hogy egy nemzetiség képes egy másikba felolvadni; és ha e nemzetiség eredetileg alárendeltebb s az emberi nemzetnek elmaradottabb részét képezi, a beolvadás csak előnyére szolgál. Senki sem állíthatja, hogy nem előnyösebb egy bretagne-ire vagy egy vask-ra nézve, hogy belesodortatott egy mívelt és kifejlett nép érzelmeinek és eszméinek folyamába, hogy ő, mint a francia nemzetiség tagja, az egyenlőség elve szerint részesül egy francia polgár kiváltságaiban, a francia védelem előnyeiben, a francia hatalom méltóságában és varázsában – mintsem félvad állapotban duzzogjon szirtjei között, megmaradva korlátolt szellemi látkörében a nélkül, hogy részt venne, vagy érdeklődnék a világ általános mozgalma iránt. Ugyanezen megjegyzés alkalmazható a felvidéki skótokra, mint az angol nemzetiség tagjaira.

Minden, a mi a nemzetiségek vegyülését eszközli, a mi sajátságai és természeti adományai egyesítésére működik, egy jótétemény az emberi nemzetre nézve. Az egyesülés nem rombolja össze az alapvonásokat, de lecsiszolja túlzásait és betölti az őket elválasztó közöket. Az egyesült nép, épen mint egy keresztezett állatfaj (de sokkal nagyobb mértékben, minthogy a működő befolyások épen úgy erkölcsi, mint fizikaiak), öröklő elődeinek sajátságait és előnyeit, és a vegyülés védelmezi őt, a tehetségek és tulajdonságoknak a hozzájuk közeleső vétkeikig elfajulása ellen. De különös feltételeknek kell létezniök, hogy e vegyülés lehetséges legyen. A körülményeknek, melyek előjöhetnek és az eredményt előidézhetik, csoportosításai számosan lehetnek.

Az ugyanazon kormány alatt egyesült nemzetiségek számra és erőre egyenlők vagy különbözők lehetnek. Ha nem egyenlők, a kettő közül a kisebb fentebb vagy alantabb állhat a másiknál a polgárosodásban. Feltéve, hogy fentebb áll, lehet hogy e felsőség által túlnyomóságot nyer a másik felett, de lehet, hogy a nyers erőtől legyőzetik, és lenyűgözetik. Ez utóbbi határozott veszteség az emberiségre nézve, melynek megakadályozására a

polgárosult emberiségnek, mint egy embernek kellene felkelni. Görögország bekebelezése Macedóniába egyike volt a legnagyobb csapásoknak, melyek e világot valaha érték; Európa valamely főbb országának Oroszországba való beolvadása hasonló csapás volna. Ha a kisebb míveltebb nemzetiség képes leigázni a nagyobbat, mint a görögökkel erősödött macedoniak Ázsiát, az angolok Indiát, ezzel nyer a polgárosodás valamit; de hódítók és hódítottak ezen esetben nem élhetnek ugyanazon szabad intézmények alatt. A hódítóknak a kevésbé mívelt népből felolvadása kár volna; e népet úgy kell kormányozni, mint alattvalót. És a dolgok ezen állapotja egy jótét, vagy szerencsétlenség rajok nézve, a szerént a mint eljutott vagy nem jutott el odáig, hol hátrányát érzi annak, hogy nincs szabad kormány alatt, és ahhoz képest a hogy gyakorolják a hódítók felsőségüket. E tárgyat egyik következő fejezetben különösen fogom tárgyalni.

Midőn a nemzetiség, mely a másikat leigázta, nagyobb és míveltebb, és különösen a leigázott nemzetiség kicsi, és nem remélheti, hogy függetlenségét visszazszerzi, végre ha túrhető igazságossággal kormányozzák, és a nagyobb nemzetiségnek tagjai nem teszik magokat gyűlöletessé kizárólagos kiváltságaik által, a kisebb nemzetiség lassanként kibékül helyzetével és felolvad a nagyobbikban. Ma már nincs oly albretágni vagy álzászi, kinek legkisebb óhajta volna elszakadni Franciaországtól. Ha valamennyi írlandi még nincs ily érzellemmel eltelve Anglia iránt, ez részint onnan van, mert számuk elég nagy, hogy maguk is egy tiszteletre méltó nemzetiséget képezzenek, de mindenek felett onnan, mert egész a legújabb időkig oly kegyetlen módon kormányoztattak, hogy az ó jobb érzelmeik a rosszabbakkal keserű gyűlöletté egyesültek bennök a szász faj kormánya ellen.

Angliának e gyalázata, az egész birodalomnak e nyomora teljesen megszűnt, mint azt jóhisszemmel lehet állítani, egy nemzedék óta. Ma már minden írlandi épen oly szabad, mint az angol és nyert előnye akár hazáját, akár személyét illetőleg nem csekélyebbek, mintha a britt birodalom akármely más pontján született volna. Egyetlen egy alapos panasza még Írlandnak az államegyház, mely panaszban a tulajdonképi Anglia népének csaknem fele része osztozik vele. A múlt emlékein és az uralkodó vallás különbségén kívül most alig van még valami, mi e két törzset elválasztaná, mely talán az egész világon leginkább vau arra teremtve, hogy egyik a másikat kiegészítse. Végre a tudat, hogy nemcsak egyenlő igazságossággal, hanem még egyenlő tisztelettel is bántak velők, oly gyorsan áthatja az írlandiakat, hogy megsemmisít náluk minden érzelmeiket, melyek érzéketlenné szoktak tenni az előnyök iránt, melyekben részesül egy kisebb és szegényebb nép, ha tagja lesz egy oly népnek, mely nemcsak legközelebbi szomszédja, hanem ezen kívül leggazdagabb, legszabadabb, leghatalmasabb és legmíveltebb népe a földnek.

A nemzetiségek egybeolvadásának ott van legnagyobb akadálya, hol az egyesített nemzetiségek számra és egyéb hatalmi elemekre egyenlők. Ily esetben, mindenik erejében bízva és magát képesnek érezve megküzdeni a többi nemzetiségekkel, nem hajlandó a beléolvadásra; közülök mindenik makacsul míveli faja megkülönböztető sajátságait, felelevenít elavult szokásokat és gyakorlatból kiment nyelvet, hogy a határvonal annál élesebb legyen; mindenik faj zsarnokságról panaszol, ha a versenyző fajnak hivatalnokai felette valami hatalmat gyakorolnak; és a mit valamelyik nemzetiség nyer, azt úgy tekintik, mintha a többitől vették volna el. Midőn az ekként megosztott nemzetiségek egy kényúri kormány alá kerülnek, mely mindnyáj oknak idegen, vagy ha valamelyikből származott, többet tart hatalmára mint a nemzeti simpatiákra, s valamennyivel egyiránt bánik, eszközeit minden különbség nélkül egyaránt veszi mindenikből, ekkor a helyzet egyenlősége gyakran megszüli az érzelmeik összhangzását, és a különböző fajok végre egy haza gyermekeinek tekintik egymást, főleg, ha ugyanazon ország területén vannak elszórva. De ha a szabad alkotmány utáni vágyás korszaka bekövetkezik, még mielőtt ezen összeolvadás megtörtént volna – az nem létesül: az alkalom elmúlt. E pillanaton kezdve, ha ki nem békült nemzetiségek földiratilag el vannak egymástól választva, s főleg ha helyi viszonyaik olyanok, hogy semmi

természetes körülmény nem utalja őket hogy ugyanazon kormány alatt álljanak (a mint az eset a francia vagy a német járom alatt álló olasz tartományokkal) nem csak helyes, hanem szükséges is a szabadság és egyetértés szempontjából, hogy az összeköttetés végkép megszakadjon. Vannak bizonyos esetek, hol a tartományok a szétválás után előnyösnek találhatják az egy szövetségben egyesülést, de rendszeren úgy történik, hogyha lemondanak a teljes függetlenségről, és egy szövetség tagja akarnak lenni, mindeniknek van oly szomszédja kivel örömebb egyesül, mert több rokonszenv és közös érdek vonja hozzá.

XVII. Fejezet.

A képviseleti szövetség kormányról.

Az emberiségnek egyes csoportjai, melyek nem képesek és nem hajlandók ugyanazon belkormányzat alatt élni, előnyt találhatnak abban, hogy szövetségileg legyenek egyesülve azért, hogy az egymás közti háborgást kikerüljék, vagy hogy hathatósan védhessék magukat idegen hatalmak ellen.

Egy szövetség előnyösségének több feltétele van. Az első az, hogy legyen elég kölcsönös rokonszenv a népek között. A szövetkezés kötelezi őket az együtt harczolásra, és ha egyik a másik iránt oly érzelmet táplálnak vagy úgy érznek szomszédaiuk iránt, hogy hajlandóbbak ellenkező oldalokon harczolni, a szövetségi kötelék nem sokáig tarthat, s a míg tart is alig vétetik tekintetbe. E célra hasznos rokonszenvek a faj, a nyelv, a vallás és mindenekfelett a politikai intézmény, melyek leginkább kifejtik az egyenlő politikai érdekek érzelmét. Midőn néhány szabad államot, melyek külön-külön, nem képesek magukat védeni, minden oldalról katonai és hűbéri monarchiák környeznek, melyek még szomszédjaiknál is gyűlölik és megvetik a szabadságot, az ily államoknak nincs más kinézése, a szabadság áldásainak megtartására, csak a szövetségben egyesülés. Svájcban ez ok által szült érdekközösség elegendő volt több századon át fenntartani a szövetségi köteléket, daczára a valláskülönbségnek, még akkor is, midőn a vallás egész Európában a kibékíthetetlen politikai egyenetlenség forrását képezé, és daczára annak a rendkívüli gyengeségnek, mely e szövetség alkotmányában van. Amerikában, hol az unió fenntartásának minden kellékei a legnagyobb mértékben meg vannak, kivéve az egyetlen de fontos különbséget, mely a rabszolgaság miatt létezik – ez egyetlen különbség annyira kioltott minden rokonszenvet az unió két része között, hogy ma ez az mi szétszakadással fenyegeti ezt a mindkét részre nézve oly becses köteléket.

Egy szövetségi kormány állandóságának másik feltétele az, hogy a különböző államok ne legyenek oly hatalmasok, hogy egyedül is védhessék magokat idegen ellenség ellen. Ily esetben könnyen arra a gondolatra jöhetnek, hogy másokkali szövetségekkel nem nyernek oly kárpoztást, mint a mennyit veszítenek szabad cselekvések feláldozása által; következőleg mindenütt hol a szövetség politikája az illetékessége alá tartozó ügyekben különbözik attól, a mit valamely tagja külön követett volna, e különbözés, kivált ha kívülről valami fenyegető nem mutatkozik, képes lesz feloszlatni az uniót.

Egy harmadik, az előbbieneknél nem csekélyebb föltétel, hogy a szövetkező államok ne legyenek erőre egymástól feltűnőleg különbözők. Valódiilag nem lehetnek egyenlően hatalmasak, minden szövetségben fokozat lesz e hatalomban; némelyik állam népesebb, gazdagabb és míveltebb lesz a másiknál. Megmérhetetlen különbség van gazdagság és népesség tekintetében Új-York és Rhode-Island, Bern és Zug vagy Gláris között. A földolog az, hogy egy állam se legyen mely képes volna többekkel egyszerre közülok megmérközni. Ha van ilyen állam, még pedig csak ha egy van, ez igyekezni fog uralkodni a többin, és ha kettő van, e kettő ellenállhatlan lesz, ha egyetért, és ha nem ért egyet, a két versenytárs harcza dönti el az egészet. Ez ok magában is belső szerkezetének hitványsága nélkül is elegendő, hogy a német szövetséget egész a semmiségig lesülyessze. Ez egy szövetség valódi céljából semmit sem teljesít. Ez soha se adott Németországnak egy öntetű vámrendszert, vagy

legalább egyenlő pénz rendszert; nem szolgált egyébre, mint jogát adni Ausztriának és Poroszországnak, hogy csapataikat az apróbb hercegeknek a kényuralom fenntartására kikölcsönözzék, míg a külügyekben a szövetséges Németországot Poroszországtól tenné függővé, ha nem volna Ausztria; vagy Ausztriától, ha nem volna Poroszország. E közben a kisebb hercegeknek nincs egyéb választásuk, minthogy egyik vagy másiknak függelékét képezzék, vagy hogy idegen kormányokkal mindkettő ellen fondorkodjanak.

Két különböző mód van egy szövetséget szervezni. A szövetségi hatóságok csak a kormányt képviselhetik, az ő cselekvényeik csak is a kormányokat mint ilyeneket kötelezhetik, vagy hatalmuk lehet törvényeket és rendeleteket bocsátani ki, melyek a polgárokat kötelezik. Az első módot elfogadta az úgynevezett német szövetség és Svájc 1847-ig. Megpróbálták ezt Amerikában a függetlenségi harcra következő első években. A második elv az, mely alapul szolgál az Egyesült államok mostani alkotmányának és 1847. óta a Svajczi szövetségnek. Az amerikai unió szövetségi congressusa jelentékeny részt vesz mindenik állam kormányzásában. Az ő illetékessége korlátai közt törvényeket hoz, melyek minden polgárt köteleznek; saját hivatalnokai által hájtatja végre és saját törvényszékei által biztosítja végrehajtásokat. Im, az egyetlen alapelv, mely képes volt, és képes lesz ezután egy hathatós szövetségi kormányt előállítani. Az oly szövetség, melyet csak kormányok kötnek, nem egyéb szövetségésnél és ki van téve a változandóságoknak, melyek a szövetségéseket bizonytalanokká teszik. Ha az elnök és a congressus határozatai csak Új-York, Virginia és Pensylvánia kormányaira nézve volnának kötelezők, és nem volnának érvényesíthetők, csak ez államok kormányainak parancsa s az általok kinevezett tisztviselők felelősége mellett, akkor a szövetségi kormánynak oly határozata, mely nem tetszenék a helyi többségnek, nem hajthatnák végre. Egy kormányhoz intézett követelésnek kivételére nem volna más eszköz, csak a háború, és egy szövetségi hadseregnek mindig készen kellene állani, hogy rá kényszerítse a makrancos államot a szövetségi határozatok teljesítésére; és ekkor megtörténhetik, hogy a többi állam rokonszenvez a rakoncátlankodó állammal, s talán épen a kérdésben forgó tárgyban osztja érzelmeit, visszavonja hadilletékét vagy talán az engedetlenkedő állam sorai közé küldi harcolni.

Az ily szövetségi kötelék inkább előidézné, mint megakadályozná a belső háborúkat; és ha Svájcban nem ez volt hatása egész az 1847-et közvetlenül megelőzőt eseményekig, egyedül azért történt, mert a szövetségi kormány annyira érezte gyöngeségét, hogy csaknem soha se kísérelt meg valódi tekintélyt tartani. Amerikában az eként szervezett szövetség rövid idő alatt tökéletesen kimutatta, hogy nem életre való; de szerencsére azok a férfiak, kiknek széles ismerete és kiküzdött befolyása megalapította a köztársaságot, még éltek, hogy a köztársaságot az átmenet nehézségein átvezessék. A „Federalist” czimű hirlap, melyben ezek közül három kitűnő férfi védelmezte, magyarázta az új szövetségi (még a nemzet beleegyezésére váró) alkotmány tervét, ma is a legtanulságosabb értekezlet, a mit a szövetségi kormányformáról bírunk. A német szövetség, mely valamennyinél legtökélytelenebb, még arra sem volt alkalmas, hogy tagjai közt a szövetségést eszközölje. Soha, egy európai háborúban sem akadályozta az meg a szövetség egyes tagjait, hogy a többi ellen idegen hatalmasságokkal ne szövetségessenek. Egyébiránt úgy látszik, hogy ez az egyetlen szövetségi forma, mely monarchicus államok között lehetséges. Egy király, a ki öröklötté hatalmát, ki nem delegatio által jutott hozzá, ki nem fosztathatik meg tőle, s annak használatáért senki által feleletre nem vonható: nem lesz hajlandó lemondani arról, hogy ne legyen tulajdon hadserege; és nem fogja tűrni, hogy ne ő, hanem valaki más gyakorolja a legfelsőbb hatalmat alattvalói felett. Hogy két vagy három királyi kormány alatt álló ország hatalmas szövetséget alakíthasson, úgy látszik, szükséges, hogy mindnyájan egy király alatt álljanak: Angol és Skótország egy ily szövetséget alkottak a két ország koronája és parlamentje egyesítése közt, egy század időköz alatt. De még e szövetség sem a szövetségi alkotmánytól kölcsönözte erejét, mert ily alkotmány nem létezett, hanem kölcsönözte a királyi hatalomtól, mely ez

időben eléggé absolut volt arra, hogy mindkét ország külpolitikáját egy akarat intézze.

A tökéletes szövetségi rendszerben, hol minden állam polgára két kormányának tartozik engedelmessé t. i. saját állama és a szövetség kormányának, szükséges, hogy nemcsak mindeniknek alkotmányos határai pontosan meg legyenek jelölve, hanem az is, hogy a köztök támadható vitában az elintéző hatalom ne legyen se valamely kormány, se valamely alájuk rendelt hivatalnok, hanem egy mind a kettőjőktől független bíró. Szükség, hogy egy legfelsőbb törvényszék legyen és minden államban egész rendszere az alsóbb törvényszékeknek az ily kérdések feletti bírászkodásra, és ezeknek Ítélete a végső fellebbezésnél legyen eldöntő. A szövetség minden állama, maga a szövetségi kormány és ennek minden hivatalnoka mind perbe fogható e törvényszékek által, ha túllépi hatalmuk körét és nem teljesíti szövetségi kötelemeiket, és általában kötelezvék e törvényszékeket eszközül használni, szövetségi jogaik támogatására. Ez magában foglalja azt a figyelemre méltó, jelenleg az egyesült államokban valósult következményt, hogy egy törvényszék, mint legfelsőbb szövetségi bíróság áll mind a különböző államok, mind az egész szövetség kormánya felett, a mennyiben hatalma van kimondani, hogy az általuk kibocsátott törvény, vagy végrehajtott cselekedet túl lép a szövetségi alkotmány által rajok ruházott hatalom korlátain és következésképp nem törvényes érvényű. Természetes, hogy mielőtt megpróbálták volna nagyon kételkedtek, egy ily intézkedés hatása felett; kérdezek, hogy vajjon a törvényszéknek lesz-e bátorsága, alkotmányos hatalmát gyakorolni, és ha lesz, bölcsen fogja-e ezt gyakorolni, és a kormányok békésen alája vetik magokat végzéseinek. Az amerikai alkotmány által ennek végleges elfogadása előtt feltámasztott viták tanúsítják, hogy e természetes aggodalmakat nagyon élénken érezték. De már ma teljesen le vannak csillapítva, mert több, mint két nemzedék tapasztalata nem igazolta azokat, ámbar olykor nagyon keserű viták támadtak, melyek pártok jelszavai lőnek, a szövetségi és állami kormányok tekintélyének határait illetőleg.

E sajátságos intézménynek feltűnő előnyös hatása, mint azt Toqueville megjegyzi, nagy mértékben annak a különös sajátságnak tulajdonítható, hogy egy törvényszék ilyesmiben szerepel, még pedig úgy, hogy nem bocsát ki törvényt eo nomine, és elvontan, hanem várakozik, míg egy ily vitás pontot magában foglaló eset törvényesen elébe hozatik; minek természetes szerencsés következménye, hogy ő nem nyilatkozik akkor, midőn a kérdés még fejletlen állapotban van, hogy ítéletét a nép hosszadalmas vitája már megelőzte, hogy a törvényszék csak akkor mond ítéletet, ha az eset mindkét oldalról híres törvénytudók által meg van vitatva, hogy egyszerre a kérdésnek csak azon része felett ítélt, a mely épen szóba van, és hogy az ő határozata a helyett, hogy politikai célok végett mondatná ki általa, el nem utasíthatja magától a köteleiséget, hogy pártatlan maradjon a versenyző felek között. E bizalmi indok nem lett volna elegendő a tiszteletteljes alávetést eredményezni, melylyel fogadta minden hatóság a legfelsőbb törvényszéknek az alkotmány magyarázatában hozott határozatait, ha nem érezték volna, hogy teljesen bízhatnak, nemcsak e törvényszéket alkotó bírák értelmi felsőségében, hanem még a párt szellemtől is teljes függetlenségükben. E bizalom nagy részben igazolva volt; de az amerikaiakra nézve semmi sincs oly fontos, mint a legnagyobb gondossággal óvakodni mindentől, a mi legkevésbé is megronthatná értékét e nagy nemzeti intézménynek. E bizalom, melytől függ a szövetségi intézmények állandósága, legelőször azon Ítélet által ingattatott meg, mely kimondta, hogy a rabszolgaság közjog, következésképp az oly területeken, melyek még nincsenek államként szervezve, még lakosai többsége akaratának dacára is törvényes. Ez emlékeztető határozat valószínűleg többet tett, mint minden egyéb arra, hogy a jelen válságot, mely szakadásra vezetend, előidézze. Az amerikai alkotmány legfőbb oszlopa aligha oly erős, hogy több ily rázkódást kiálljon.

A törvényszékek, melyek a szövetségi kormány, és az állami kormány között bírászkodnak, ítéletet mondanak két állam közt, vagy valamely állam polgára és egy másik állam kormánya közt folyó vitában. A nemzetek szokásos eszközei, a diplomácia és a háború, a szövetség által

ki van zárva, szükséges tehát, hogy ezt bíróság helyettesítse; a legmagasabb szövetségi bíróság nemzetközi törvényeket alkalmaz; első nagy példája ez annak a mi a polgárosult társadalom legnagyobb szüksége: t. i. a nemzetközi bíróságnak.

Egy szövetségi kormány hatalma természetesen nem terjedhet csak odáig, hogy csupán a béke és háború felett és az idegen országokkal szemben felmerült kérdésekben határozzon, hanem minden oly kérdésben is, melyet az államok szükségesnek tartanak arra, hogy a szövetség jótéteményeit élvezhessék. így például nagy előny rájuk nézve, hogy kereskedésüket a közbeeső vámok ne akadályozzák. De e belső szabadság nem létesülhet, ha minden államnak hatalma van a vámot a közte és az idegen ország között folyó kereskedésben megszabni, mert minden idegen készítmény, mely egyik államba bebocsáttatott, be fog menni a többibe is. Ezért az egyesült államban a vámügyet és kereskedést illető szabályokat a szövetségi kormány adja ki vagy törli el. Továbbá nagy előny az államokra nézve a pénz és mértékrendszer egysége, mit csak úgy lehet elérni, ha e tárgyak szabályozása a szövetségi kormányra bízatik. A postai szolgálat biztossága és gyorsasága akadályozva s a kezelés drágább lesz, ha a levélnek egy fél tucat hivatal szobán és hivatalnok kezein kell keresztül menni, ezért szükséges, hogy minden postahivatal a szövetségi kormánytól függjön. De az ily kérdések felett a különböző társadalmak érzései egymástól eltérők lehetnek. Egyik amerikai állam egy oly ember vezetése alatt, ki mint szemlélődő politikus mindeniknél kitűnőbb, kik amerikai ügyekben a „Federalist” írói óta felleptek¹¹ – ennek vezetése alatt mondom egyik állam valamennyi állam számára követelte a jogot, hogy vétót mondhasson a vám szabályok ellen; és egy halála után Dél Carolina törvényhozása által kiadott érdemes műben ez igényt azon általános elvre alapítja, mely a többség zsarnokságát korlátozni s a kisebbséget a valódi politikai hatalombani részletetés által védelmezni akarja. Az amerikaiaknál nagy vita kérdés volt a század első éveiben, hogy a szövetségi kormány hatalma kiterjedhet-e és alkotmányosan kiterjed-e odáig, hogy az unió költségén utakat és csatornákat építsen. Csupán külföldi hatalmakkal alkudozásban kell természetesen a szövetségi kormánynak teljes tekintéllyel felruházva lennie. Minden egyébben a kérdés attól függ, hogy a nép mily szorosan óhajtja a szövetségi köteleket: helyi szabadságának mily részét kész feláldozni, hogy teljesebben élvezze előnyét annak, hogy egy nemzet.

Mi a szövetségi kormány alkotmányát illeti, kevés megjegyezni valónk van. Ez természetesen egy törvényhozó s egy végrehajtó részből áll: és mindkettőnek szerkezete ugyanazon elvekre van fektetve, mezekre a képviselői kormány. Ez általános elveknek egy szövetségi kormányhoz való alkalmazását tekintve úgy látszik, hogy az amerikai alkotmány nagyon helyesen cselekedett, midőn elrendelte, hogy a congressus két házból álljon, és míg az egyik a népesség arányához képest szerveztetik, minden államnak joga legyen lakosai számához aránylagos mennyiségű képviselőt küldeni bele, a másik nem a polgárokat, hanem az állam kormányait képviseli és ebben minden állam, legyen kicsiny vagy nagy, ugyanannyi képviselőül bír.

Ez elővigyázat által megakadályozzák a hatalmasabb államokat abban, hogy a többi felett illetéktelen hatalmat gyakoroljanak, és egyszersmind kezesség ez államok kormányai jogainak, a mennyiben ez, a Mennyire a képviselőlet által elérhető, lehetlenné teszi, hogy egy rendszabályt a congressus elfogadjon, a polgárok többsége mellett a kormányok többsége is nem támogatja. Már utaltam arra a mellékes előnyre, mely abból származik, hogy az átlagos képesség egy házban növekedik. Az egyesült államok senatusa a különböző államok törvényhozó testületei által neveztetvén ki, melyeknek választása a már fennebb említett okokból hamarabb esik kitűnőbb emberekre, mint a nép választása, és ezeknek nem csak hatalmuk van ily embereket választani, hanem hatalmas indokuk is ezt tenni, mert államaik befolyása sokat függ e képviselők jelentőségétől és képességétől; az egyesült államok

---

¹¹ Calhoun.

senatusa, mondom én, mindig magában foglalta az egyesült államok valamennyi hírneves államférfiát, míg az alsó ház illetékes vizsgálódók véleménye szerint épen oly szegény volt érdemes emberekben, mint a mily gazdag volt felső háza. A hol csak megvannak e szükséges feltételek, állandó és hatalmas szövetséges államok alakítására, ezeknek alakulása mindig előny a világra nézve. Ennek épen a jótékony hatása van, mint minden más gyakorlati egyesülésnek, mely által az egyesült gyengék megmérkőzhetnek az erőssel. Az önvédelemre úgy sem képes kis államok számának csökkenése, kevesíti azt a politika esélyét, a mely vagy a fegyver erejére, vagy egy csillogó hatalom varázsára szokott támaszkodni. Egy szövetség véget vet az öt alkotó államok közti hadi, diplomáciai viszályoknak s rendszeren még a kereskedelmi korlátozásoknak is, míg a külső államokkal szemben a szövetkezés által megnyert nagyobb katonai erő nagy szolgálataikra van még azáltal is, hogy inkább csak védelemre, mint támadásra használható. Egy szövetségi kormánynak nincs oly összpontosított tekintélye, hogy nagy nyomattal folytathasson más harcot is a védelmi harczon kívül, a melyben minden polgár önkényes közreműködésére számíthat. És aztán a nemzeti hiúság és becsvágyra nézve nincs semmi hízelgő abban, hogy egy szerencsés háború által nem alattvalókat, még nem is polgártársakat, hanem egy szövetséghez új tagokat, talán nyugtalankodó független szövetségi tagokat szerezzenek. Az egyesült államoknak Mexico elleni háborúja tisztán kivételes, a mennyiben ezt önkényesek vívták, a kivándorlási hajlam befolyása alatt, mely minden amerikaiat ösztönöz idegen területek elfoglalására; és ha az valami országos indokból történt, az nem a nemzeti terjeszkedés vágya volt, hanem az ország egyik részének céljából, t. i. a rabszolgaság kiterjesztéseért. Nem találja az ember az amerikaiaknál sem mint nemzetnél, sem mint egyénnél, hogy valami különös vágyat érezne az ország területének nagyobbítására. A Cuba utáni törekvés hasonlóan csak egy résznek a vágya, és a rabszolgaság-ellenes északi államok soha semmivel sem pártolták ezt.

Fel lehet a kérdést vetni (mint ezt gyakran hallani most Olaszországot illetőleg), hogy egy ország, mely egyesülni akar: tökéletes egybeolvadást, vagy csak egy szövetségi egyesületet képezzen-e. E kérdést néha kényszerítőleg megoldja az ország területének kiterjedése. Van a kiterjedésnek oly határa, melyet előnyösen lehet kormányozni, és a melynek közigazgatását kényelmesen szemmel lehet tartani egy központi hatalommal. Nagy terjedelmű országok kormányoztatnak ily formán, de általánosságban, legalább a távol fekvő tartományok nagyon siralmas módon kormányoztatnak és a lakosok külön válva csak akkor nem kormányoznák, jobban magukat, ha vadak volnának. Ez akadály nem létezik Olaszországra nézve, melynek területe nincs akkora, mint sok összpontosított és jól kormányzott királyság a hajdan és jelen korban. A kérdés tehát az, hogy a nemzet különböző tagjai annyira különbözőleg óhajtanak-e kormányoztatni, hogy ugyanazon minisztériumnak vagy ugyanazon végrehajtó hatalomnak nincs semmi kinézése, hogy valamennyit kielégítse. Ha nem ez az eset, mindnyájukra nézve jobb, ha teljesen egyesítettnek. Ugyanazon ország két része egészen különböző törvényrendszerrel és különböző közigazgatási intézményekkel bírhat, a nélkül, hogy a törvényhozás egysége ezáltal akadályozva volna: Angol- és Scótország példa erre. Talán e kétféle törvényrendszernek ugyanazon törvényhozás mellett zavartalan fennállhatása nem maradhatna úgy fenn, és fennmaradhatása sem volna oly biztos oly országban, melynek törvényhozói (mi gyakran történik a Cortinensen) az egyformásítás dühétől gyötörtetnek. Angliában a törvényhozás alkalmazkodik a régi különbségekhez. Egy nép, mely az angol sajtáságos és határtalan türelmével bír, minden szabálytalanság iránt, mindaddig míg azok, kik általa érdekelvők, nem érzik sérelmességét, kivételesen alkalmas tért nyújt e nehéz próba megkísérlésére. A legtöbb országban a különböző törvényrendszerek fenntartása végett kétségen kívül szükséges, mint örököt fenntartani a különböző törvényhozásokat, mi tökéletesen egyesíthető, egy államtest minden tagjainak, minden külügyei felett örökös parlamenttel és királyival, vagy parlamenttel király nélkül.

Midőn nem tartják szükségesnek örök időnkig fenntartani a különböző tartományokban a

különböző jogrendszereket, s a különböző alapon épült alapintézményeket, mindig ki lehet egyeztetni a kevésbé jelentékeny különbségeket a kormány egységével. Nem kell egyebet tenni, mint lehetőleg széles tért engedni a helyi hatóságoknak. Ugyanazon központi kormány alatt, lehetnek helyi kormányok és tartományi gyűlések a helyi ügyekre nézve. Például lehetséges, hogy a különböző tartományok lakosai túrhetőbbnek találjanak egyféle adózási rendszert a másikkal. Ha nem lehet arra számítani, hogy a főbb törvényhozás magát vezettetni engedje minden tartomány képviselői által, és hogy módosítsa az általános adózási rendszert a tartományok kívánsága szerint, az alkotmánynak meg kell állapítania, hogy minden kormánykiadások, melyek helyiek lehetnek, a tartományi gyűlések által meghatározott helyi adókból fedeztessenek, és hogy a kiadások, melyeknek szükségesképen közöseknek kell lenni, milyen a hadsereg, a tengeri erő fenntartása, az évi költségvetésbe kiosztatnak a különböző tartományok között, az ő segédforrásaik arányához képest; a mindenikre esett összeget a helyi gyűlés hajtáná be oly elvek nyomán, melyek szerint tetszik és egyszerre fizetné be a nemzeti kincstárba. Ez hasonlít ahhoz, a mi már a régi francia királyság alatt létezett, az úgynevezett állami földön (pays d'Etats); közülök mindenik beleegyezett és kötelezte magát, hogy bizonyos határozott összeget üzet, és szabadon saját hivatalnokai által hajtotta ezt fel, mi által kikerülték a királyi intendánsok és adószedők kegyetlen kényuraságát, és e kiváltságot úgy idézik mindig mint nagy előnyt, mely leginkább befolyt arra, hogy az állami föld Franciaország legvirágzóbb tartományait képezze.

A közös központi kormány összeférő az összpontosítás nagyon különböző fokaival, mind a közigazgatást, mind a törvényhozást illetőleg. Egy nép óhajással bírhat és képesítve is lehet a szövetségnél sokkal szorosabb egyesülésre. Mind a mellett a helyi sajátságok és történeti előzmények kívánatossá tehetik, hogy a kormány részleteiben jelentékeny különbség legyen. De ha minden oldalról igazán óhajtják, hogy a kísérlet sikerüljön, nincs abban nagy nehézség, hogy a különbségek fenntartassanak s ezenfelül alkotmányos biztosítékok nyújtassanak minden egyformásítási kísérletek ellen, ha csak e kísérletet önkénytelen az nem tenni, ki a változás által leginkább van érdekelve.

XVIII. Fejezet.

A gyarmatoknak egy szabad állam általi kormányzásáról.

Szabad államok, épen mint mások, szerezhetnek gyarmatokat, hódítás vagy gyarmatosítás által; és Anglia a legnagyobb példa erre a történelemben. Nagyon fontos kérdés, hogyan kell az ily mellékországokat kormányozni.

Nem szükség e kérdést oly kis állomások kedvéért, milyenek Gibraltár, Aden vagy Helgoland, melyek csak hajó vagy sereg állomások, felvetni. Ezen esetben a katonai, vagy a hajószati szempont a fődolog, s ezért észszerűleg nem lehet megengedni a lakosoknak a városkormányzását; de meg kell nekik adni minden szabadságot és kiváltságot mi e megszorítással összefér, beleértve ebbe a helyhatósági ügyek szabad intézését, és kárpótlásul, hogy lakhelyükön a kormányzó állam előnyeinek feláldoztatnak, a birodalom minden más részében bírjanak az állam többi polgáraival egyenlő jogokat.

A némileg kiterjedt s jelentékeny népességű távol területeket, melyeket egy ország gyarmat név alatt bír, a melyek felett más szókkal ez ország inkább vagy kevésbé abszolút hatalmat gyakorol, a nélkül, hogy ezek képviselve volnának a törvényhozásban, e területeket két osztályba lehet sorozni.

Egy rész oly népekből áll, kiknek műveltsége hasonló az anyaország műveltségéhez, kik meg vannak érve a képviselői kormányzatra és méltók azt élvezni, mint az angol gyarmatok Amerikában és Ausztráliában. Mások mint India távol vannak az ily állapottól.

Az első osztályba tartozó gyarmatokat illetőleg Anglia teljesen a kormányzat helyes elvei szerint járt el. Anglia bizonyos fokig mindig kötelezettnek tartotta magát a gyarmatosok

közül azoknak, kiket vér- és nyelvrokonság csatol hozzája, és még másoknak is, a magáéhoz hasonló képviseleti intézményeket adni; de egészen a jelen nemzedékig a többi államoktól elfoglalt visszas állásponton maradt az önkormányzás fokát illetőleg, mennyit a szabad intézményekkel gyakorolni nekik megengedett. Ő legfelsőbb bírása akart maradni még belügyeiken is, és saját belátása s nem a nép igényei szerint rendezni azoknak dolgait. Ezen gyakorlat természetes következtése volt a gyarmati politika rossz elméletének – melyet egykoron egész Európa elfogadott s még mai napig sem hagytak el mindnyájan – mely a gyarmatok becsét abban találta, hogy terményeinknek piacot szolgáltat, melyről mást kirekeszthetünk: egy oly nagyra becsült kiváltság, melyet nem hittünk eléggé megfizetve az által, hogy a gyarmatoknak mi szintén kiváltsággként megnyitjuk piacainkat. A magunk és az ők gazdagításának e sajátos terve, mely abból állott, hogy egymásnak kölcsönösen roppant összegeket fizettünk, melynek nagy része az úton elveszett, egy idő óta fel van adva. De a belügyekbe avatkozás rossz szokása nem szűnt meg azzal a percczel, midőn felhagytunk a szándékkal hasznot húzni belőle. Mi folytattuk az ő kínzásukat, nem saját hasznunkra, hanem valamely gyarmati párt kedvéért: és e zsarnokoskodáshoz makacs ragaszkodás egy canadai lázadást vont nyakunkra, mielőtt a szerencsés ötletre jöttünk volna, hogy lemondjunk róla. Anglia olyan volt, mint egy rosszul nevelt bátya, ki megszokásból folytonosan zsarnokoskodni akar öccsein, mindaddig, míg közülök egyik egyenetlen erővel bár, de erélyes ellenállással figyelmezteti, hogy ideje már felhagyni vele. Mi elég okosak voltunk nem várni egy második figyelmeztetést. A nemzetek gyarmati politikájának új korszaka kezdődött Durham lord jelentésével, mely örök emléke a nemes férfi bátorságának, honszeretetének és felvilágosult szellemének, és Wakefield és Buller Károly¹² belátásának, gyakorlati tapintatának, kik segítettek e jelentés kidolgozásában.

Jelenleg a britt politikában elfogadott és a gyakorlatban hiven követett elv, hogy az európai néptörzsokből származott gyarmatainak az anyaország példájára teljes önkormányzást enged. Megengedték nekik, hogy magok készítsék szabad alkotmányukat, belátásuk szerint változtatván a különben is népies alkotmányt, melyet nékiek adtunk. Mindeniket saját végrehajtó hatalma kormányozza, melyek mind democraticus alapokon szervezvék. Ámbár a parlament és a korona fenntartották a veto jogát, azt csak igen ritkán gyakorolják és egyedül oly kérdésekben, melyek az egész birodalmat illetik, a kizárólag gyarmati ügyekben pedig nem. Hogy mily szabad szelleműleg tesznek különbséget a birodalmi és gyarmati kérdések között, mutatja az a tény, hogy a mi amerikai és ausztráliai gyarmataink megett fekvő, még birtokba nem vett földek egészen a gyarmatok rendelkezésére vannak hagyva, ámbár a birodalmi kormány igaztalanság nélkül rajta tarthatta volna kezét, hogy a birodalom minden részéből jöhető vándorlók érdekében igazgassa.

Ily módon minden gyarmat annyira szabad saját ügyeiben, a mennyire lehetne a leglazabb szövetségi kötelékek között, és belügyeire nézve sokkal szabadabb, mint a milyen volna az egyesült államok alkotmánya alatt, mert még arra is van szabadsága, hogy saját tetszése szerint vámolja meg az anyaországból jött árukat. A mi gyarmatainknak Nagy-Britanniávali összeköttetése a legkevésbé nyomasztó szövetségi összeköttetés, de mindamelltt még sem egyenlő szövetség, mert az anyaország fenntartotta magának a szövetségi kormány hatalmát, habár azt tényleg nagyon korlátoltan gyakorolja. Ezen egyenlőtenség természetesen hátrány a gyarmatokra nézve, melyeknek nincs semmi szavuk a külpolitikában és mégis lekötve az anyaország határozatai által. Ők kényszerítve vannak Angliát kísérni a harcra, a nélkül, hogy a háború kezdete előtt megkérdeztetnének.

Azok, kik oly véleményben vannak (kik szerencsére számosak), hogy az igazságosság épen oly kötelező az egész társadalmakra, mint az egyénekre nézve és hogy az emberek nincsenek

---

¹² Itt én arról a megjobbított politika elfogadásáról beszélek és nem arról, a mely javaslatba hozott. A dicsőség, hogy legelső előharczósa volt, Roebuck urat illeti.

feljogosítva, más országokkal saját hazájuk állítólagos javára olyat tenni, a mire egyik ember nincs feljogosítva a másik irányában; az ily emberek a gyarmatok e kis fokú alárendeltségében is az elv megsértését látják és gyakran kerestek gyógyszert ellene. Ily célból némelyek azt javasolták, hogy a mi saját parlamentünk hatalma épen úgy, mint az övék, csak belügyekre szorítkozzék, és hogy a birodalmi és külügyekre egy más képviseleti testület alakíttassék, a melyben Nagy-Britannia gyarmatai ugyanazon módon és oly tökéletesen képviseltessenek, mint maga Nagy-Britannia. Némelyek meg azt javasolták, hogy a gyarmatok küldjenek képviselőket a britt parlamentbe. Az előbbi rendszerrel a gyarmatok megszűnve függelékek lenni, az anyaországgal tökéletesen egyenlő szövetséget képeznének.

Az egyenlőség érzése és a közérkölciség eszméje, melyektől erednek e javaslatok, dicséretesek, de maguk a javaslatok annyira összeférhetlenek a józan kormányzati elvekkel, miszerint kétséges, hogy józan politikus ezeket valaha kivihetőknek tartottá volna. Az egymástól fél földgömbnyi távolságra eső országok nincsenek oly természeti körülmények között, hogy ugyanazon kormány alatt lehessenek, – vagy hogy egy szövetséges államot képezzenek. Habár érdekeik sok tekintetben ugyanazok is, de hiányzik náluk és mindig hiányozni fog az együtt tanácskozás szokása. Ők nem ugyanazon közönség részei; nem ugyanazon színpadon vitáznak és tanácskoznak, de különválva s mindeniknek csak tökélytelen tudomása van arról, hogy mi történik a másiknak lelkében. Egyik sem ismeri a másik célját és nem bízik teljesen a másik által zsinórmértékül fogadott elvekben. Minden angol felteheti magában a kérdést, ha szeretné-e hogy sorsa egy oly gyűléstől függjön, melybe a képviselők harmadrészét az angol Amerika, harmadrészét Dél-Afrika és Ausztrália küldi.

Pedig ez történnék, ha a képviselet igazságosan és egyenlően osztatnék fel; és nem éreznék-e mindenki, hogy Canada és Ausztrália képviselői a birodalmi ügyekben nem bírnának se annyi ismerettel, se annyi érdekeltséggel, a mennyi az angolok, írlandiak, és scótok óhajlásait és érdekeit kielégítenék? Még a tisztán szövetségi célra is hiányzanak a kellékek, a melyeket mi egy szövetségre szükségeseknek tartunk. Anglia gyarmatai nélkül is képes védelmezni magát és tőlök különválva sokkal erősebb és tekintélyesebb állást foglalna el, mintha oda törpülne, hogy egyszerű tagja legyen egy amerikai, afrikai és ausztráliai szövetségnek. Anglia a kereskedés előnyeinek kívül, mellyel a különválás után is bírna, s a nagyság varázsán kívül kevés hasznot von gyarmataiból és a kevés haszon teljesen egyensúlyoztatik az általa okozott kiadások, a száraz és tengeri erő szétszórása által, mely háború esetében kétszer vagy háromszorosa nagyobb, mint a mennyi Anglia védelmezésére elegendő volna.

De ámbár Nagy-Britannia teljesen nélkülözheti gyarmatait, és ámbár az erkölcsiség és igazságosság minden elvei szerint kötelezve lesz különválásukba beleegyezni, ha elérkezik az idő, midőn az egyesülés legjobb alapformájának megkísértése után az határozottan óhajlja a különválást; mindamellert nyomós okok vannak a mostani laza összeköttetés fenntartására mindaddig, míg egyiknek se sérti érzelmét. E dolog az ő jelen terjedelmében egy lépés az általános béke felé, és a népek barátságos együtt működésére. Ez lehetlenné teszi a háborút egy sereg különben független társadalom között, és másfelől megakadályozza, hogy ezek közül valamelyik elnyelessék valamely idegen állam által, s talán valamely kényúri állam erejét növelve, becsvágy és támadás eszközévé válják. Ez nyitva tartja a különböző országok piaczeit egyik a másik számára és megakadályozza azt az ellenséges vámrendszer általi kizárást, mely fölébe Angliát kivéve még egy nagyobb társadalom sem volt képes emelkedni. És a mi épen a britt birtokokat illeti, ezeknek a jelen korszakban azon megbecsülhetetlen előnyök van, hogy növeli erkölcsi befolyását és túlnyomóságát az emberiség tanácsában azon hatalomnak, a mely leginkább érti a szabadságot és a mely a nemzetközi erkölcsiség és lélekismeretesség oly fokára emelkedett, a melyet elérni egyik nagy nép se tart lehetségesnek vagy kívánatosnak. Minthogy tehát az unió valameddig létezik, csakis az egyetlen szövetség alapján létezhetik, fontos megvizsgálni, hogy mily eszközök akadályozhatják meg, hogy az egyenlőtlenség e kis mértéke terhelő és megalázó ne legyen azokra nézve, kik e

társadalomban a kevésbé kiváló helyet foglalják el.

Az egyetlen egy, a helyzetből szükségesképp folyó alárendeltség az, hogy az anyaország a háború és béke kérdéseiben a gyarmatokért is határoz. Kárpótlásul, a gyarmatok az anyaországtól azt a kötelezettséget bírják, hogy ez visszautasítja az ellenük intézett támadást; de kivéve azt az esetet, midőn kettő közül a kisebbik oly gyenge, hogy a nagyobb hatalom védelmére rászorul, a kötelezettség viszonyossága nem teljes kárpótlás a tanácskozási szavazat megtagadásaért. Lényeges tehát, hogyha háború keletkezik, kivéve, ha ez épen a gyarmat érdekében foly, mint az Új-Seelandi és a Cafferek ellen folytatott háború, a gyarmatok ne kényszerítessenek a hadi költségekhez járulni, csupán annyiban, a mennyiben ezt saját kikötőik, partjaik és határaik védelme igényli. Sőt még, miután az anya ország magának igényli a jogot, hogy tetszése szerint válaszson oly politikai rendszabályokat, melyek talán a gyarmatokat megtámadásnak teszik ki, igazságos, hogy ő viselje jelentékeny részét a katonai védelemnek béke idején, és az egészet is, a mennyiben fennálló hadsereg fordíttatik erre.

De van még ezenkívül egy hathatósabb eszköz, mely által egy kis társadalmat kárpótolni, még pedig teljesen kárpótolni lehet, azért, hogy egyéniségét, mint önálló hatalmat egy nagyobb terjedelmű birodalom egyéniségébe beolvadni engedí. Ezen egyetlen múlhatatlan, de egyszersmind kielégítő segédeszköz, mely az igazságnak s a növekedő politikai igényeknek is megfelel: megnyitni a gyarmatok lakói előtt a kormányzat minden ágában s a birodalom minden részében a pályatért. Miért nem hall az ember soha legkisebb hűtlenséget se a britt csatorna szigetein lakokról? Fajra, vallásra s földirati helyzetre ezek inkább tartoznak Franciaországhoz, mint Angliához. De a míg ezek Canadához és új Dél-Waleshez hasonlóan tökéletesen függetlenül rendezik belügyeiket és adózásukat, minden hivatal és méltóság, melylyel a korona rendelkezik, nyitva áll Guernesey és Jersey lakosai előtt. E jelentéktelen szigetekről tábornagyok, tengernagyok, peerek kerülnek ki és semmi sem akadályozza, hogy ne innen válasszák a miniszterelnököt is. Ugyanezen rendszert kezdte meg valamennyi gyarmatra nézve a mély belátású korán elhunyt gyarmatügyi miniszter sir William Molesworth, midőn Hinckest, egy canadai államférfit, egy kelet-indiai kormány élére állított.

Igen rövid látásúnak kell annak lenni a társadalom politikai rugóinak ismeretében, ki az ily dolgokat jelentékteleneknek tartja azért, hogy azoknak száma, kik ez engedményt élvezhetik, igen csekély. E csekély szám épen azokból fog kitelni, kik a legtöbb erkölcsi befolyással bírnak a többire; és az emberek, a közös lealáztatás iránt több érzékkel bírnak, mintsem mindnyájuk megsértésének ne tartanak, hacsak egyetlen egytől is megtagadnak oly kitüntetést egy tulajdonságért, melyet az egyén velők együtt bír. Ha egy társadalom főbb személyeit megakadályozzuk, hogy nem léphetnek a világ elébe úgy, mint az ő főnökeik és képviselőik, akkor az ő jogos becsvágyuknak valamint a társadalom méltó büszkeségének tartozunk azzal, hogy nekik kárpótlásul kilátást nyissunk ugyanazon kiváló helynek egy hatalmasabb és jelentékenyebb nemzetnél elfoglalására. Ha az egész britt birodalomban minden hivatal meg lett volna nyitva a jóniai szigetek lakói előtt, akkor soh'se hallottunk volna arról, hogy Görögországhoz óhajtanak csatlakozni. Egy ily egyesülés nem kívánatos e népre nézve, mely ez által egy lépéssel visszaesik a míveltségben; de nem lehet semmit csodálkozni rajta, hogy Corfu, mely az Orosz birodalomnak egy európai hírű ministert és Görögországnak a Bajorok megérkezése előtt egy elnököt adott, magát sértve érzi azért, mert lakosai semmiféle kormányznál sem juthatnak magas hivatalokra.

Ennyi mondani valónk volt a gyarmatokról, melyeknek lakosai annyira fejlettek, hogy képesítvék a kézviselési kormányzatra. De vannak mások, melyek nem állanak ily fokon, és a melyeket, ha fel nem akarnak hagyni az anyaország, vagy kiküldött hivatalnokok által kell kormányozni. A kormányzásnak ezen neme épen oly jogos, mint akármelyik, ez az egyetlen, mely az alávetett népet az ő mostani polgárosultsági állapotjában magasabb fokra emelni legalkalmasabb. Mint már láttuk, vannak oly társadalmi állapotok, melyekben egy erélyes

kényuralom a legalkalmasabb kormányforma, a népbe oltani azon tulajdonságokat, melyek hiányzanak nála, hogy egy felsőbb polgárosultságra képesek legyenek. Ismét vannak más állapotok, melyekben a kényuralomnak nincs semmi előnyös hatása, mert a fegyelem már kellőleg bele van öntve a népbe, de a hol önkényes törekvés hiányában az előrelépés egyetlen reménye attól a véletlentől függ, hogy találunk-e egy jó kényurat. Egy bennszülött kényurasága alatt a jó kényúr ritkaság és mulékony véletlenség; de midőn egy ország egy sokkal polgárosultabb nép uralma alatt áll, e nép folytonosan szolgáltathat neki ilyet. – Egy uralkodó országnak oly állapotban kell lennie, hogy megtegyen mindent alattvalóiért, mit megtehetne az absolut monarchák egész sora, kiknek kényuralma ellenállhatatlan erő által biztosítva van, a vad kényurasággal együtt járó bizonytalan uralom ellen, és a kik lángeszök által képesítve vannak mindazt előre tudni, mire a tapasztalás tanította a legelőbbre haladt nemzeteket. Im ez eszményi kormánya egy szabad népnek egy vad vagy fél vad nép felett. Nem remélhetjük, hogy ez eszmény valaha valósul; de ha általában nem közelednek hozzá, a kormányzók a hibások, hogy elhanyagolták a legmagasabb erkölcsi kötelességet, a mi egy nemzetre bízott; és hogy ha meg se kísérik a közeledést, akkor oly önző bitorlók, és épen oly vétkesek, mint akárki azok közül, kiknek becsvágya és rabló hajlama századokon keresztül az ember tömegek sorsával játékot űzött.

Már eddig is rendes de nemsokára általános sorsa lesz az alantabb álló népeknek, hogy vagy közvetlen uralma vagy legalább teljes politikai túlnyomósága alatt fognak állani az előre haladtabbaknak; ezért a jelen korban nincs fontosabb feladat, úgy szervezni ez uralmat, hogy az jótétemény ne pedig csapás legyen az alávetett népre nézve, biztosítván annak a lehető legjobb kormányt s az előhaladás legkedvezőbb feltételeit. Azonban, hogy miként kell e célra szervezni egy kormányt, azt nem értik annyira, mint az önkormányzatra képes nép jó kormányának kellékeit. Sőt azt is kimondhatjuk, hogy ezt általában nem értik.

A dolog igen könnyűnek tetszik a felületes szemlélődő előtt. Ha például India nem képes önmagát kormányozni, azok azt tartják, hogy nincs egyébre szükség, mint egy ministert küldeni oda, ki azt kormányozza és hogy a minister, mint a többi angol minister, legyen felelős az angol parlamentnek. Szerencsétlenségre a gyarmat kormányzásnak e módja, ámbár a legegyszerűbb, csaknem a legrosszabb és elárulja, hogy védelmezőinek legkisebb fogalma sincs egy jó kormány kellékeiről. Egy országot saját népe felelőssége mellett kormányozni és egy országot egy más idegen nép felelőssége mellett kormányozni, két egészen különböző dolog. Az elsőnek kitűnősége azon alapszik, hogy a szabadság többre becsülendő a kényuraságnál; de ez utóbbi maga a kényuraság. Ezen esetben az egyetlen lehetséges választás itt csak a kényuralom és kényuralom közt van: és az nem bizonyos, hogy húsz milliónak kényuralma szükségesképp jobb, mint kevésé, vagy egyetlen egygyé. De egészen bizonyos az, hogy azoknak kényuralma, kik semmit se látnak, semmit se hallanak és semmit se tudnak alattvalóikról, sokkal rosszabb lehet, mint azoknak kényuralma, kik alattvalóikat látják. Nem általános hiedelem, hogy a kormány közvetlen ügynökei jobban kormányoznak, mert egy jelen nem lévő ur nevében kormányoznak, egy ur nevében, kinek ezer más érdekre kell gondolnia. Az úr szoros, még pedig büntetésekkel terhelt felelősséget követelhet tőlök; de nagyon kétséges, hogy e büntetések mindig a maguk helyén alkalmaztatnának.

Mindig nagy nehézséggel jár és igen tökély telén egy népnek idegenek általi kormányzása, még akkor is, ha a kormányzók és kormányzottak között a szokásokban és a fogalmakban nincs oly rendkívüli egyenlőtlenség. – Az idegenek nem érznek együtt a néppel. Ők abból, hogy mily világításban látnak egy tárgyat, vagy hogy miképp hat az ő érzésekre, nem Ítélik meg, miként fog hatni érzésére és miként jelenik meg szemei előtt az alájok vetett népnek. A mit egy bennszülött már ösztönszerűleg tud, azt azoknak lassanként kell tanulmányozás és tapasztalás által megtanulni és még akkor is tökélytelenül fogják tudni. A törvények, szokások, a társadalmi viszonyok, melyek felett nekik törvényeket kell hozni, a helyett, hogy gyermekkoruktól fogva megszokottak volnának, egészen idegenek rajok nézve. Részletek

ismeretében egészen a bennszülöttek oktatásaira kell bízni magokat, és bajosan tudhatják meg, hogy kibe bízzanak. A nép fél tőlük, gyanakszik rájuk, és valószínűleg gyűlöli őket; ritkán s csak épen haszonleső célból keresi meg őket, és ők hajlandók a szolgálalag alázatosokat a bizalomra legérdemesebbeknek tartani. Az ő veszedelmök, hogy megvetik a bennszülötteket; a bennszülöttek veszedelme, hogy nem hiszik, hogy a mit az idegenek tesznek, az ő javukra szolgál. Ez csak még egy része a nehézségeknek, melyekkel a kormányzóknak küzdeni kell, kik becsületesen igyekeznek jól kormányozni egy országot, melyben ők idegenek. E nehézségek legyőzése mindig terhes munka, mely magosabb fokú képességet igényel a kormányzóban és meglehetősen nagy képességet az alsóbb rangú hivatalnokokban is; és egy ily kormány legjobb szervezete az, mely leginkább biztosítja e munkát, e tulajdonságokat kifejti, és kiválasztja a legerősebbeket azon helyekre, melyek a legtöbb bizalmat igénylik. Egy oly hatóság ellenében való felelősség, mely e munkákat nem végezte el, e tehetségeket nem szervezte még és a legtöbb esetben még észre sem veszi, hogy egyik vagy másik valamely fokig szükséges, nem tekinthető hathatós eszköznek e cél elérésére.

Egy népnek önmaga általi kormányzása oly dolog, a minek értelme és lényege van; de egy népnek más nép általi kormányoztatása nem létezik és nem is létezhetik. Egy nép egy más népet csak oly formán bírhat, mint bír valaki egy tengeri nyúl-aklot, hogy abból pénzeljen; mint egy majorházat, melyben emberi barmok vannak az ő használatára. De ha a kormányzottak jóléte valódi feladata egy kormánynak tökéletes lehetetlenség, hogy egy nép közvetlenül foglalkozhassak vele. A legjobb a mit tehet, hogy néhányat legjobb emberei közül megbízzon ennek gondjával, kiknek aztán saját hazájuk közvéleménye se útmutatójuk nem lehet kötelességük teljesítésében, se illetékes bírójuk, hogy miként teljesítették e kötelességet. Gondoljunk csak arra, hogyan kormányoztatnának az angolok, ha nem érdeklődnének saját ügyeik iránt és nem tudnának erről többet, mint a mennyit a hinduk ügyéről tudnak? Még e hasonlat sem ad helyes fogalmat a dolog állapotáról: mert egy politika iránt annyira közönyös nép valószínűleg belenyugodnék a dolgokba, s a kormányt szabad mentére hagyná, míg India példájában egy politikailag oly tevékeny nép, mint az angol, a rendes szabadmentére-hagyás közepette itt is, ott is beavatkoznék, még pedig csaknem mindig nem a maga helyén. A valódi okok, melyektől függ a hinduk jóléte vagy nyomora, előhaladása vagy visszaesése, távolabb látkörben fekszenek, mintsem az Angol azokat láthatná. Nála hiányzik az ismeret, mely szükséges arra, hogy észrevegye ez okok létezését, vagy hogy megítélje hatásukat. Az ország leglényegesebb érdekei jól kormányoztathatnak a nélkül, hogy ez az ő részéről helyeslést vonna maga után, valamint teljesen elhanyagoltathatnak, a nélkül, hogy ez magára vonná figyelmét.

A cél, melyekért hajlandó beavatkozni és felhatalmazottja rendszabálya felett felügyeletet gyakorolni, kétféle: az egyik, hogy a bennszülötteket angol eszmékkel eltöltse a térítés, s a nép vallásos érzését sértő rendszabályok által. A közvéleménynek e tévesztett iránya az uralkodó országban nagyon tanulságosan mutatja most ki magát abban az Angolországban most már általánossá lett kívánságban, hogy a nevendékek vagy a szülők kívánságára a kormány-tanodákban a biblia taníttassék.

E példa annál tanulságosabb, mert ez egészen igazságos és helyes, és annyira részrehajlatlan, mint azt csak valódi meggyőződéssel bíró emberektől lehet várni.

Európai szempontból alig lehet valaminek igazságosabb látszata vagy a mi kevésbbé sértené a vallás szabadságot. Ázsiai szempontból a dolog egészen másként néz ki. Soha egy ázsiai nép se fogja elhinni, hogy egy kormány az ő fizetett hivatalnokait és egy egész hivatali gépezetet mozgásban tartson bizonyos hátsó gondolat nélkül: és ha ily célja van, egy ázsiai se se fogja elhinni, hogy egy kormány, kivéve, ha gyenge és nyomorult, azt csak fél rendszabályokkal igyekeznék elérni. Ha a kormány iskolái és iskolamesterei kereszténységet tanítanak, akár mennyit kezeskedhetnek, hogy csak az részesül e tanításban, a ki kívánja,

semmiféle bizonyíték sem fogja a szülőket meggyőzni, hogy nem használnak becstelen eszközöket, melyek által gyermekeiket keresztényekké, mindenesetre hite hagyottakká tegyék. – Ha utoljára is az ellenkezőről meg tudnának győződni, az csak az által fog megtörténni, ha látják, hogy az iskolák teljesen eltévesztették céljukat. Ha pedig ez oktatásnak ilyenmő sikere lenne, az nemcsak e kormányi nevelés hasznosságát és lételét, hanem magának a kormánynak biztosságát is kockáztatná. – Akármennyit tiltakoznának a térítési szándék ellen, egy angol protestánst nem lehetne könnyen rábírní, hogy gyermekeit római katolikus seminariumban helyeztesse el. Írlandi katolikusok nem küldik gyermekeiket olyan iskolákba, hol protestánsokká tehetik; és mi mégis azt várjuk a Hindutól, kí abban a hitben van, hogy a Hinduság kiváltsága külsőségek által is elveszhet, hogy kí tegye gyermekeit a kereszténységre térítés veszélyének.

Im az egyik mód, »mely által az uralgó ország közvéleménye inkább kártékonyán, mint jóltevőleg hat az ő kiküldött kormányzójának működésére. Más tekintetben az ő beavatkozása leggyakrabban vétetik igénybe az angol beköltözöttek érdekeinek védelmezése körül. Az angol települteknek barátjaik, közlőnyeik vannak odahaza, nyelvők, érzelmeik ugyanazok, melyek honfiaiké; és egy angol panaszát nagyobb rokonszenvvel hallgatják meg, még akkor is, ha nem szándékoznak őt jogtalanul pártolni. Ha pedig van valami, a mit a tapasztalás tökéletesen igazolt, az igazolva van, hogy a midőn egy ország egy másikat maga alatt tart, a kormányzó nép egyénei, kik ez országba mennek vagyont gyűjteni, épen azok, a kiket legerősebb féken kell tartani. Ők mindig nagy akadályul szolgálnak egy kormánynak. Varázsszal felfegyverezve és egy hódító nép önteltségével eltelve, mindnyájan bírják azt az érzést, melyet az absolut hatalom sugall, a nélkül, hogy ez a felelősség legkisebb öntudatával volna összekötve. Egy oly népnél, mint a Hindu, csak a nyilvános hatóságok legnagyobb erőmegfeszítése képes a gyengét az erős ellenében oltalmazni, és az erősek közül az angol gyarmatosok valamennyinél erősebbek.

Mindenütt, hol e helyzet erkölcstelenítő hatását nem módosítja az egyesek személyes jelleme, a gyarmatosok az ország népet úgy tekintik, mint a lábaik alatti sárt; előttük iszonyúságnak látszik, hogy a bennszülöttek jogai az ő legcsekélyebb követeléseik előtt elzárhassák az utat; alakosok legcsekélyebb védelmezését az ő hatalmaskodásuk ellenében, melyet kereskedések érdekében elkövetnek, igaztalanságnak tartanak és kiáltanak kí. Az ő helyzetökben ez az érzés oly természetes, hogy bár mennyit igyekszik a hatóság ezt elfojtani, nem képes kivinni, hogy az mind egyre utat ne törjön magának. Maga a kormány, mely ez érzelmeket nem osztja, soha se lesz képes még saját polgári és katonai hivatalnokainál is, ha ezek ifjak és tapasztalatlanok, kellőleg elnyomni ez érzést, ha-ezeknek bár magaviseletét jobban ellenőrizheti, mint a független gyarmatosokét. – A mint van az angolokkal Indiában, épen úgy van hitelt érdemlő tanúskodások szerint a francziákkal Algírban és az amerikaiakkal a Mexicótól elszakasztott országokban. – Úgy látszik, hogy épen az az eset az Európaiakkal Ormában és Japánban és felesleges arra hivatkozni, hogy mit tettek a Spanyolok Dél-Amerikában.

Mindezen esetekben a kormány, melynek alattvalói azok a kalandorok, jobb, mint ezek, és minden lehetőt megtesz, hogy a bennszülötteket ellenök megvédje. Maga a spanyol kormány is komolyan és őszintén, habár siker nélkül járt így el, a mit tudnak azok, kik Help tanulságos történetét olvasták. Ha a spanyol kormány Spanyolország közvéleménye iránt közvetlenül felelős lett volna, kétkedünk rajta, hogy e kísérletet megtette volna; mert a spanyolok inkább fogták volna pártját az ő keresztény barátaiknak és rokonaiknak, mint a pogányoknak.

Az uralkodó ország közönsége a gyarmatosokat és nem a bennszülötteket szokta meghallgatni; ezeknek előadását tartja valószínűnek, mert egyedül ezeknek van eszközük és indokuk a szórakozott és közömbös közvélemény előtt ezt folytonosan felfrissíteni. Azt a bizalmatlanságot, melylyel minden nép közül az angol szokta leginkább ellenőrizni hazájának az idegenek iránti magaviseletét, rendesen a nyilvános hatóságok eljárásaira tartja fenn.

Minden versengésben, mely egy kormány és egy egyén között foly, egy angol már előre meg van győződve, hogy a kormánynak nincs igaza. És a midőn egy angol gyarmatos az angol politikai tevékenység ütegeit egy mellvéd ellen fordítja, mely a bennszülöttnek az ő túlkapásai ellen védelmezésére emeltetett, akkor a kormány az ő meglevő, de csekély jó akaratjával, parlamenti érdekeivel meg-férőbbnek és kényelmesebbnek találja, inkább feladni, mint védelmezni a megtámadott állást.

Mi a dolgot még rosszabbá teszi, az, hogy midőn a közvéleményt az igazság és emberszeretet nevében (melyeknek becsületére legyen mondva, az angol lélek mindig nyitva áll), felszólítják az alávetett társadalom vagy faj érdekében, egészen valószínű, hogy túlságba esik. Mert az alávetett államban szintén vannak elnyomók és elnyomottak, hatalmas egyének és osztályok, és lábaiknál esengő rabszolgák, kik közül az elsőeknek, nem pedig az utolsóknak van módjuk az angol közönséghez férkezni. Egy zsarnok vagy kéjencz, ki megfosztatott a hatalomtól, melylyel visszaélt, és ki büntetés helyett oly vagyont és fényt élvez, melyet az előtt soha; egy csoport kiváltságos birtokos, kik azt kívánják, hogy az állam engedje el nekik az évdíjt, melyet ők megfizetni nem akarnak, s kik a kísérletet, melylyel a tömeget az ő fosztogataisai ellenében védeni szándékoznak, igaztalanságnak tartják: mindezek igen könnyen találhatnak az angol parlamentben és sajtóban érdeklött vagy érzelgő védelmezőkre.

Az itt mondott megjegyzések teljesen megvilágítják az elvet, mely szerint ha a kormányzottak irányabani felelősség a legnagyobb biztosítéka a jó kormánynak bárki más előtti felelősség pedig nemcsak hogy nem nyújt biztosságot, hanem épen oly könnyen árt, mint használ. Az indiai angol kormányzóknak az angol nemzet iránti felelőssége főleg azért hasznos, mert biztosítja a netalán kérdésbe jöhető kormányi rendszabályoknak nyilvános megvitatását. E végre nem szükséges, hogy a közönség értse a fenforgó kérdést; elég, ha két három ember van, a ki érti. Mert egy tisztán erkölcsi felelősség nem egy nép iránti felelősség, hanem minden Ítélni képes személy iránti felelősség, a vélemények nemcsak megszámlálathatnak, hanem mérlegeltethetnek is, és egy tárgyavatott egyén helyeslése vagy rosszalása felérhet ezerek véleményével, kik a tárgyról mit sem tudnak.

Kétségen kívül nagyon alkalmas fékezője a kormányzóknak, az, hogy vád alá eshetnek, még pedig egy esküdt szék előtt, melynek egy-két tagja figyelemre méltó véleményt mond magokvisel étéről még akkor is, ha a többi tag véleménye rosszabb, mint ha épen semmi vélemény se volna. A mint a dolgok állanak ez az egész haszon, melyet India a britt parlament és nép által az Indiai kormány felett gyakorolt felügyeletből huz.

Az angol nép India iránti kötelességét nem azzal teljesítheti, ha kísérletet tesz, közvetlen kormányozni az országot, hanem ha jó kormányzókat ad neki, de alig adhat rosszabb kormányzót, mint egy angol minister, ki mindig az angol politikára s nem az indiaira gondol, és a ki ritkán viseli oly soká hivatalát, hogy tiszta felfogást szerezhessen magának egy ily bonyolult tárgyról. Másfelől a miniszerre a közvélemény, melyet a parlamentben két vagy három ügyes szónok előidézhet épen oly erővel hat, mintha félre nem vezetett valódi közvélemény volna, míg tapasztalat és hivatali állás nem gyakorolják rá azt a befolyást, hogy képes legyen magától lélekismeretes véleményt alakítani. Egy szabad ország kísérlete, egy távol fekvő egészen másféle néptől lakott gyarmatot saját végrehajtó hatóságának egy ága által kormányozni, a legtöbb esetben csalhatatlanul nem sikerül. Az egyetlen mód, melynek sikerre kilátása van, egy kinevezett testület általi kormányzás, és az ha a mindig változó államkormánynak nem enged egyebet, csak a felügyelet jogát, és egy negatív szavazatot a közigazgatásban. Egy ily testület már létezett Indiáért; és én félek, hogy mind India, mind Angolország keserűen fog lakolni azért az előre nem látó politikáért, mely eltörölte e közbeeső kormányzási eszközt.

Felesleges megjegyezni, hogy egy ily testület nem bír egy jó kormány minden tulajdonaival, és mindenekfelett nem bírhat a kormányzottakkal tökéletesen és állandóan egyenlő érdekekkel, melyet elérni oly bajos, még ott is, hol a nép egy bizonyos pontig képes

felügyelni saját ügyeire. – Egy valódi jó kormány ily esetben elérhetetlen. Itt csak tökélytelenségek között van választás. A feladat az, úgy szervezni a kormányzó testületet, hogy helyzete nehézségei között lehetőleg nagy érdeke legyen jól, és igen csekély érdeke rosszul kormányozni. E föltételeket pedig egy közbeeső testület legjobban teljesíti. Egy helyettes kormányzás mindig bír azzal az előnnyel egy közvetlen felett, hogy minden erélyek között nincs más teljesíteni való kötelessége csak az, melylyel a kormányzottak iránt tartozik. Néki nem kell más érdeket tekinteni, csak a kormányzottakét, hatalmát, melylyel a rősz kormányzásból hasznot húzott, igen csekélyre lehet olvasztani, mint ez az indiai társaság utolsó alkotmányában megtörtént, és egészen el lehet őtet zárni az egyesek vagy osztályok érdekeire való befolyástól. Ha az anyaország kormánya és parlamentje ily külön érdekek által engedi magát vezetetni a nekik fenntartott jog gyakorlatában, bizonyosak lehetünk benne, hogy a közbeeső testület ügyvédkedni fog a gyarmat mellett a birodalmi bíróság előtt. Másfelől a dolgok természetes meneténél fogva a közbeeső testület oly emberekből fog állani, kik az ország ügyeit hivatásból tanulmányozták, kik a gyarmatban növekedtek fel, és a kiknek életük legfőbb foglalkozása ennek igazgatása volt. Az ily személyek ily tulajdonokkal ellátva és hivatalukban nem függve az anyaországi politika változandóságaitól, becsületüket és hírnevüket csatolják e hivatalukhoz és állandó érdekekkel viseltetnek az ő kormányzásuk sikere és az általuk kormányzott ország jóléte iránt. E tekintetben sokan felette állanak a ministerium tagjainak, kiknek a képviseleti kormányzatban minden érdeke, minden gondolata az anyaország jó kormányzására van fordítva. Midőn a hivatalnokok választása e megbízott testülettől függ, e választások a pártok és a parlament mesterkedő befolyása nélkül történik. A párt tagjainak megjutalmazása, az ellenfél lefegyverzése és megvesztegetése nem kényszerítő indokok egy ily közbeeső testületnél; ez szabadon marad a befolyásoktól, melyeknek egy középszerű becsületességű államférfi ki van téve, és mely erősebb, mint a lélekismeretes kötelességérzet, hogy csak a legképebbeket alkalmazza.

A kinevezéseket minden lehető rősz befolyástól megvédeni az egész államban sehol sem annyira fontos, mint épen itt. Mert ha egyebütt a hivatalnok nem bír a szükséges tulajdonokkal, a közvélemény bizonyos fokig utasítja őt, hogy mit kell tennie; de a gyarmatokban, hol a nép nem képes ellenőrzést gyakorolni, az egész kormány jelleme az egyes hivatalnokok erkölcsi és szellemi tulajdonságaitól függ.

Nem lehet elégszer ismételni, hogy oly országban, mint India, minden a kormány ügynökeinek személyes tulajdonságaitól és képességétől függ. Ezen igazság alapelve az indiai kormányzatnak. – Azon napon, midőn arra a nézetre jönnek, hogy a már Angliában vétkessé lett szokás, mely szerint bizonyos érdekek szerint osztogatnak bizalmi helyeket, büntetlenül gyakorolható Indiában is; e nap kezdete lesz a mi indiai hatalmunk hanyatlásának és romlásának. Még a legőszintébb szándék mellett is, hogy a legjobb jelöltnek adnak előnyt, nem lesz jó a véletlenre bízni a legalkalmasabb egyén kiválasztását. A rendszert úgy kell szervezni, hogy képezze ezeket. Ezt tették idáig, s mivel ezt tették, állott fenn a mi India feletti uralmunk és fejlődött folytonosan jólétben és a kormányzatban, habár nem is gyorsan. Ma már ezt a rendszert csak keserűséggel említik s nagy buzgóságot fejtenek ki összerombolásában, mintha a kormány hivatalnokait szoktatni, idomítani teljes oktalanság és megengedhetlen hiba volna; egy nem menthető támogatása a tudatlanság és tapasztalatlanság jogának. Egy néma összeesküvés létezik azok között, kik az indiai főbb hivatalokat itteni rokonságaiknak kezére akarnák játszani, és azok között, kik már Indiában élve az indigo bizományosságból, vagy tiszti hivatal szobákból, az igazságszolgáltatási ügyhöz vagy az adóhivatalba, mely több millió emberre veti ki az adót, akarnak kijutni. A polgári szolgálat kiváltsága, mely ellen annynyi érvet hoztak fel, épen olyan, mint a törvényszéki alkalmazásnak az ügyvédi czéh általi kiváltságolt használata, és ennek eltörlése épen annyi volna, mint a Westminster Hall padjait a legelső jöttmentnek felnyitni, kinek barátai tanúskodnak, hogy ő egyszer-másszor levelezgetett a Blackstone-ban.

Ha valaha szokásba jönne, hogy Angliából küldenék, vagy a kimenetelre buzdítnák az embereket, hogy ott magas hivatalba tétessék be magukat, a nélkül, hogy az alsó fokokon hivatali ismereteket szereztek volna maguknak, akkor a legfontosabb hivatalok scót unokaöcsők és kalandorok zsákmányává válnának, kiket semmi érzés sem köt az országhoz és hivatalukhoz, kiktől nem kívánnák a kellő ismeretek megszerzését és a kik nem ismernek más vágyat, minthogy mentül hamarább pénzt gyűjtsenek és haza mehessenek.

Az ország java azt kívánja, hogy azok, a kik kormányozni fogják ifjan, mint hivatalkeresők küldessenek ki, hogy a lépcső legalsó fokán kezdve, csak akkor emelkedjenek feljebb, feljebb, miután képességeket tanúsítottak. Az indiai társaság rendszerének hibája abban áll, hogy ámbár gondosan kikeresték a fontosabb állomásokra a legügyesebb hivatalnokokat, mind a mellett, ha egy ember hivatalban maradt, az előléptetés, ha talán későre is, végre egy vagy más alakban mindenki részére megtörtént, az érdemesre s nem érdemesre egy iránt.

Nem kell elfeledni, hogy egy ily hivatali testületben még maguk az alsóbb hivatalnokok is hivatalban képzett emberek voltak, és olyanok, kik több éven át a felettök állók szemei előtt és felügyelete alatt úgy folytatták „hivatalukat, hogy legalább rosszallás nem érte. Ámbár a rász állapot ez által kisebbedet, de azért még mindig jelentékeny maradt. Egy ember, ki soha sem lesz egyébre képes, mint arra, hogy segédmunkás legyen, maradjon egész életében segéd, és a kik később léptek be, menjenek fölébe. Ez egynek kivételével semmi valódi hibát nem ismerek az indiai hivatalbetöltések hajdani rendszerében. Ezen rendszer már megnyerte volt a lehető legnagyobb javítást: a versenyvizsgák által választva a kezdő jelölteket, mely azon előny mellett, hogy tevékenyebb és képesebb egyénekhez juttat, még az által is ajánlja magát, hogy csak épen kivételes esetben van személyes összeköttetés a hivatalt kereső és azok között, kiknek szavuk van a hivatalok betöltésében.

Általában semmi igaztalanság sincs abban, hogy kizárólag ekként növekedett és választott tisztviselők alkalmaztassanak a különös ismeretet és tapasztalást igénylő hivatalokra. Ha csak alkalmoszerű szükségre is egy ajtót nyitva hagynak, mely magasabb hivatalokra az alsóbbakon átmenet nélkül vezet, oly kopogtatást vinnének rajta véghez a befolyásosabb emberek, hogy lehetetlen volna valaha becsukva tartani. Az egyetlen kivételt a legmagasabb állomásnak kellene képeznie. A brit indiai alkirálynak valamennyi angol közül a legkiválóbb kormányzói tehetségű angolt kellene kiválasztani. Ha a választott bír e tulajdonságokkal, azokat másokban is fölfedezi és ezeknek szakismeretét, melyeket magának megszerezni alkalma nem volt, hasznára fogja fordítani.

Nagyon helyes okok szóznak a mellett, hogy az alkirály ne legyen tagja a rendes hivatali szolgálatnak. Minden szolgálatban van több kevesebb osztály-előítélet, melytől a főnöknek szabadnak kell lennie. Másfelől emberek, kik egész életüket Ázsiában töltötték bármily jelesek és tapasztaltak legyenek is, nem igen bírnak az előre haladt európai politikai eszmékkel, melyeket a főigazgatónak magával kell hoznia és az indiai tapasztalatok eredményeihez alkalmaznia. Ezen felül az alkirály más osztályból levén és egy más hatóság által neveztetvén ki, semmi személyes hajlam által nem fog indíttatni, hogy részrehajlással töltsse be a hivatalokat. E biztosítékok rendkívüli tökélyre fejlődve léteztek, a korona és az indiai társaság vegyes kormányzása alatt.

A hivatalok legfőbb osztogatóit, a főkormányzót és az alhelytartókat, ha alakilag nem is, de tényleg a korona nevezte ki, más szókkal, a birodalmi kormány s nem a közbeeső testület, és egy magas korona hivatalnok valószínűleg nem bírt semmi személyes vagy politikai összeköttetéssel a helyi igazgatásban, míg a delegált testület tagjainak, kik többnyire az országban szolgáltak, volt vagy lehetett ilyennemű összeköttetésük. A részrehajlatlanságnak e biztosítéka nagyon veszélyeztetné az által, ha a kormány polgári hivatalnokait, habár fiatalon, mint jelölteket azon osztályból venné, melyből az alkirály és helytartók kerülnek. Ekkor még a versenyvizsga, mely belépés a hivatali pályára se volna elegendő kezesség. Az igaz, hogy ez kizárná a tudatlanságot és a tehetetlenséget; rákényszerítené az előkelő családok

ifjait, hogy versenyre ugyanazon készüllettel és ismerettel lépjenek, melylyel mások, hogy családok legbutább gyermekei nem juthatnának be az indiai szolgálatba, mint bejutnak az egyháziba; de ezentúl aztán semmi se gátolná, hogy egyik vagy másik igaztalanul többre ne becsültessék. Ezután a hivatalnokok nem volnának mindnyájan egyenlően ismeretlenek sorsuk bírāja előtt, sőt inkább a személyzet egy része személyes és egy nagy rész politikai összeköttetésben állana vele. Bizonyos családok tagjai, nevezetesen a befolyásosabb és előbbkelő családhoz tartozók, gyorsabban emelkednének fel, mint versenytársaik, s gyakran nyernének el oly állást, melyet betölteni nem képesek, vagy helyeztetnének oly hivatalba, melyre mások alkalmasabbak volnának. Itt is ugyanazon befolyások működnének, melyek működnek a hadseregbeni előléptetéseknél, és csupán az együgyűségnek azok a csudái, kik a hadseregben az előléptetés részrehajlatlanságában hisznek, várhatják azt, hogy az indiai előléptetéseknél is részrehajlatlanság legyen. A mostani rendszerben attól félek, hogy semmiféle rendszabály nem képes orvosolni a bajt. –Egyik sem fog oly fokú biztosságot nyújtani, mely hasonlítható volna ahhoz, mely az ügynevezett kettős kormányzásból önkényt folyt.

A mit oly nagyra becsülnek az angol kormányrendszerben otthon, az, hogy nem egy előre kigondolt terv gyümölcse, hogy magától egymást követő expediensek és eredetileg más célra készült gépezet hozzá illesztése által alakult – ez szerencsétlenség volt Indiában. Minthogy az ország, melytől e gépezet működése függött, nem az az ország volt, melynek ez szükségeiből kifejlett, e kormány gyakorlati jótéteményei nem hatoltak be az angol közszellembé, és elméleti ajánlgatásra volt szükség, hogy elfogadható legyen. Szerencsétlenségre, úgy látszott, hogy épen ezt nélkülözi, és a kormányra vonatkozó közönséges elméletek nem nyújtottak ilyet, minthogy ez elméletek minden főbb pontjaikban egészen más körülmények között és állapotok.

De a kormányzatban, mint az emberi tevékenység minden ágában, csaknem minden állandóan fennmaradt elvek, valamely különös eset észleletéből származnak, a melyben az általános természeti törvények valamely új vagy eddig észre nem vett körülmények összeköttetésében működnek.

Nagy-Britannia és az Egyesült Államok államintézményei részesültek abban a kitüntetésben, hogy felélesztették a kormányzati elméleteket, melyek a mostani nemzedék idejében a politikai életet feltámasztották az európai nemzeteknél. Az indiai társaság rendeltetése volt, hogy elméletét szolgáltassa egy oly kormánynak, midőn egy félvad népet egy polgárosult nép kormányoz, és miután ezt tette, elveszett. Sajátságos sors volna, ha két három nemzedék után ez elméleti eredmény volna egyetlen fennmaradt gyümölcse a mi indiai uralmunknak. Ha az utókor azt fogja mondani rólunk, hogy miután véletlenségből jobb intézményre bukkantunk, mint a melyet bölcseségünkkel valaha megtaláltunk volna, felébredt eszünknek legelső használata az volt, hogy szétromboljuk amaz intézményeket, és a jót, mely teljesülendőben volt, az alapelveknek, melyektől e jó függ, nem tudása miatt elvesztetjük és elveszni engedjük. *Di meliora*: de hogy ha Angliáról és a polgárosultságról e szégyenteljes sors elhárítható, az csak sokkal terjedelmesebb felfogás által eszközölhető, mint a melyet tisztán angol és európai tapasztalatok nyújthatnak, s az indiai tapasztalatok és az indiai kormányzás feltételeinek mélyebb tanulmányozása által mint az, melyre a mostani angol államférfiak, vagy azok, kik az angol közönséget közvéleménnyel ellátják, vállalkozni hajlamot mutatnak.

TARTALOM.

I. FEJEZET.

A kormányformák mennyire függenek szabad választástól

II. FEJEZET.

A jó kormányforma ismertető jele

III. FEJEZET.

Eszményileg legjobb kormányforma a képviseleti kormányforma

IV. FEJEZET.

A társadalom milyen állapotában nem alkalmazható a képviseleti kormány

V. FEJEZET.

A képviseleti testületek teendőiről

VI. FEJEZET.

A hiányok és veszélyek, melyeknek a képviseleti kormány ki van téve

VII. FEJEZET.

Az igazi és áldemocratiáról, az egész képviseletéről és egyedül a többség képviseletéről

VIII. FEJEZET.

A szavazatjog kiterjesztéséről

IX. FEJEZET.

Legyen-e két fokú választás

X. FEJEZET.

A szavazás módjáról

XI. FEJEZET.

A parlament tartama

XII. FEJEZET.

Kell-e kötelező ígéretet venni a parlamenti tagoktól

XIII. FEJEZET.

A második kamaráról

XIV. FEJEZET.

A végrehajtó hatalomról a képviseleti kormányban

XV. FEJEZET.

A helyi képviseleti testületek

XVI. FEJEZET.

A nemzetiségéről, a képviseleti kormányhozi viszonyában

XVII. FEJEZET.

A képviseleti szövetség kormányról

XVIII. FEJEZET.

A gyarmatoknak egy szabad állam általi kormányzásáról